

DE UMA-TAAL

VERHANDELINGEN

VAN HET KONINKLIJK INSTITUUT VOOR
TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE

DEEL 43

Dr S. J. ESSER †

DE UMA-TAAL

(WEST MIDDEN-CELEBES)

SPRAAKKUNSTIGE SCHETS EN TEKSTEN

UITGEGEVEN EN VAN EEN WOORDENLIJST VOORZIEN
DOOR Dr J. NOORDUYN

'S-GRAVENHAGE — MARTINUS NIJHOFF — 1964

TER INLEIDING

De *Spraak-kunstige Schets der Uma-taal* werd door wijlen Dr S. J. Esser, taalambtenaar op Celebes, samengesteld als resultaat van een onderzoek dat hij medio juli tot begin oktober 1940 te Kentewu, de voornaamste plaats van het gebied der Uma-sprekers, verrichtte, en dat een onderdeel vormde van zijn studie der West-Toradja talen.¹⁾ Bij het uitbreken van de oorlog met Japan in december 1941 was de spraakkunst reeds in definitieve vorm gereed. Een persklaar doch nog niet gecorrigeerd exemplaar bevond zich toen te Tomohon in de Minahasa, en het was de uitdrukkelijke wens van de auteur dat dit werk in ieder geval zou worden uitgegeven.²⁾ Helaas was het hem niet gegeven zijn zorgen aan de publikatie van dit en het vele andere materiaal dat nog op uitgave of verdere bewerking wachtte te wijden. In 1944 overleed hij op bijna 44-jarige leeftijd in het Japanse interneringskamp te Makasar.

Van zijn omvangrijke materiaal-verzameling op het gebied van de talen van Celebes ging het grootste deel gedurende de oorlog verloren. Tot het zeer weinige dat behouden bleef en na de oorlog in de Minahasa werd teruggevonden behoren de manuscripten van de Uma-spraak-kunst en van een deel van de Uma-teksten. Zij kwamen in 1962 onder berusting van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde.

Nu dit werk bijna 25 jaar nadat het geschreven werd in druk verschijnt en de omstandigheden waarin het tot stand kwam ook op taal-kundig gebied inmiddels sterk gewijzigd zijn, lijkt een korte toelichting betreffende de aard van het werk hier op zijn plaats.

¹⁾ Voor een overzicht van zijn linguïstische arbeid wordt verwezen naar „Mededelingen uit de verslagen van Dr S. J. Esser, taalambtenaar voor Celebes 1928-1944” in *Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde* 119 (1963) p. 329-370 en voor wat het Uma betreft speciaal naar p. 350-352 daarin.

²⁾ Zie het „Levensbericht van S. J. Esser” door Ph. S. van Ronkel in *Jaarboek der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen 1946-1947*, Amsterdam 1947, p. 159-169, in het bijzonder nr. 15 van de daarin als bijlage opgenomen lijst van Essers onuitgegeven geschriften.

De Uma-spraakunst sluit in opzet en bedoeling nauw aan bij twee eerdere werkjes die de auteur publiceerde over aan het Uma na verwante talen: het Ledo (*Handleiding voor de beoefening der Ledo-taal*, 1934) en het Kulawisch (*Koelawische Taalstudiën*, 1939), welke evenals het Uma behoren tot de talen der West-Toradja's. De veelheid van talen en dialecten in dit gebied noopte de onderzoeker een werkwijze te zoeken waarbij hij de voornaamste verschijnselen van de belangrijkste dezer talen in betrekkelijk korte tijd zou kunnen verzamelen en bekend maken. De werkjes die hij op grond van kort maar intensief onderzoek samenstelde bedoelde hij vooral als praktische handleidingen ten behoeve van de bestuursambtenaar en de zendeling die in de praktijk van zijn werk met de betreffende taal in aanraking zou komen. Zonder naar volledigheid te streven en met vermindering van theoretische problemen beperkte hij zich er daarom toe een schets van het grammatikale geraamte van de taal te geven, zoals tot in de titels van de hoofdstukjes tot uitdrukking komt. Om dezelfde redenen vormen, naast dit spraak-kunstige gedeelte, de originele teksten, die authentiek materiaal voor voortgezette studie leveren, een hoofddeel van het werk.

Evenals voor de genoemde werkjes over het Ledo en het Kulawisch, geldt voor dat over het Uma dat het de eerste wetenschappelijk betrouwbare beschrijving van de betreffende taal is. Dat de auteur zich in zijn werk richtte naar de ontwikkeling van de taalwetenschap van zijn dagen blijkt uit het gebruik dat hij maakte van het toenmaals nog zeer jonge foneem-begrip en uit zijn ergens met nadruk naar voren gebrachte opvatting „dat de spraakunst ener taal een sluitend systeem is” (zie *BKI* 119, p. 346). Zijn scherp linguïstisch inzicht zowel als zijn critische methode van onderzoek, waarbij de mededelingen van verschillende, op hun taalkennis geselecteerde informanten door hem rigoureus tegenover elkaar gecheckt werden, terwijl hij zich van meet af aan zelf op het spreken van de onderzochte taal toelegde, staan borg voor de betrouwbaarheid van de gegevens die hij meedeelt.

Op twee voornaamste punten corrigeren deze gegevens de mededelingen die Adriani eerder over de Uma-taal gedaan heeft. In tegenstelling tot Adriani's mening (*Bare'e-sprekende Toradja's* III, 1914, p. 112) ontbreken in het Uma de zgn. tijdvormen bij het werkwoord, welke bij andere West-Toradja talen, als het Ledo en het Kulawisch, voorkomen en door hem als een voornaam kenmerk van deze groep van talen beschouwd werden. In de tweede plaats blijkt dat het Uma niet zuiver „vocalisch” is, daar in vele woorden de hamza (glottisslag) als eind-consonant voorkomt. Deze punten zijn van belang voor de bepaling

van de onderlinge relatie der West-Toradja talen, welke gecompliceerder blijkt te zijn dan gedacht was. Want hoewel het Uma op beide punten verschilt van het aangrenzende Kulawisch, vertonen deze twee talen niettemin in hun vocabularia een grote mate van overeenkomst.

Geografisch sluit het Uma ten zuiden van het Kulawisch onmiddellijk daarbij aan. Het is de taal van de Toradja-stammen die gevestigd zijn in het stroomgebied van de rivier de Koro in het zuidelijk deel van het West-Toradja-gebied. De jongste gegevens over deze stammen zijn te vinden in het grote etnografische werk van Alb. C. Kruyt over de West-Toradja's van 1938, waarin deze hen op etnografische en linguïstische gronden als één bevolkingsgroep beschouwt, die hij de Koro-groep noemt. Zelf kennen zij geen alle stammen omvattende naam. Het centrale gedeelte van hun gebied wordt bewoond door de Pipikoro, waar o.a. de plaatsen Kentewu en Peana liggen. Ten westen daarvan vindt men de stammen der Tolee en Tobaku, ten zuiden het gebied van Banasu' en ten noorden de vlakte van Gimpu', een dorp dat ligt aan de rivier de Mewe, een zijrivier van de Koro. Ten noorden hiervan, dichtbij Kulawi, wonen de Powatua, met de plaatsen Winatu en Lontja'. Kruyt geeft als bevolkingscijfer voor dit Koro-gebied het aantal van een kleine 7000 op.

In dit gehele gebied wordt met slechts geringe dialectische verschillen een zelfde taal gesproken, die, zoals gebruikelijk in Midden-Celebes, naar het ontkenningwoord *uma* („niet”, „nee”) genoemd wordt. Wel zijn volgens Kruyt op sommige plaatsen andere ontkenningwoorden in gebruik: *aria* (uit [*um*]*a ria* „er is niet”) in de streek van Banasu', en *ompa* in Siwongi (Tobaku), maar dit heeft alleen consequenties voor de naamgeving van de taal: er worden hier geenszins sterker afwijkende dialecten, laat staan andere talen gesproken (Kruyt WT I p. 170-1). Enkele andere dialectische verschillen worden door Esser vermeld op p. 2 (Tobaku, Powatua, Gimpu'), 41 (Tobaku, Lontja'), 42 (Peana) en 36. Het door Esser beschreven Uma is het hoofddialect: de taal van Kentewu.

Voor de uitgave van de *s p r a a k k u n s t* stonden ter beschikking: Essers oorspronkelijke hs. in twee schoolschriften (getiteld: Oema Spraakkunst en Spr. Oema II) van ieder 52 blz., en de daaruit door zijn typist overgetikte copie. Bij de bewerking voor de druk werd deze getypte copie, waarin verscheidene door verkeerd lezen onstane fouten en enkele omissies bleken voor te komen, gecorrigeerd door vergelijking

VIII

met het *hs.* en door het aanleggen van een register op de er in voorkomende Uma-woorden.³⁾ Er zijn slechts enkele kleine wijzigingen van redactionele aard aangebracht. Zo is in de paragrafen V 2 en VI 3 een iets verdergaande onderverdeling ingevoerd. Hierdoor kon ook een inhoudsopgave worden opgenomen waarin de in deze hoofdstukken behandelde affixen volledig voorkomen.

In de spelling van het Uma is, in overeenstemming met het hedendaags gebruik, de *oe* vervangen door de *u*, waardoor tevens de trema op de *oë* kon vervallen.

Wanneer Esser enkele malen voor de bespreking van bepaalde verschijnselen volstond met een verwijzing naar een van zijn andere geschriften, zoals zijn *Koelawische Taalstudiën*, zijn door mij de betreffende passages daaruit in voetnoten (aangeduid met een asterisk) overgenomen, of in eigen woorden weergegeven, uit de overweging dat niet ieder deze gedeeltelijk vrij zeldzame werkjes bij de hand zal hebben.

Het *hs.* van de teksten bestaat uit twee schriften (getiteld: Oema II en Oema III) van ieder 164 blz., waarin behalve enkele rijtjes woorden een 50-tal verhalen (merendeels van elders welbekende fabels en volksverhalen), raadsels en enige *raego'*-zangen in het Uma opgeschreven staan, met op de opengelaten linkerbladzij telkens enkele aantekeningen en vertalingen in het Nederlands of Maleis van sommige in de tekst voorkomende Uma-woorden.

Vermoedelijk is dit niet het volledige Uma tekst-materiaal van Esser geweest. Schrift Oema III begint met het slot van een verhaal waarvan het begin in geen van de andere schriften voorkomt en waarboven staat: ver[volg] v[an] I, p. 79a, terwijl schrift Oema II begint met enkele aantekeningen over Adat, waarbij de verwijzing staat: zie verder IV. Blijkbaar hebben er nog twee andere schriften, Oema I en Oema IV, bestaan, die verloren zijn gegaan en waarin aantekeningen over adat en nog een aantal Uma-verhalen gestaan hebben. Hierop wijst ook het feit dat de nummering van de bewaardgebleven teksten niet volledig is: er ontbreken de nummers 9, 10, 21, 35-39, 41, I en V-IX, dus tenminste 15 teksten.

De nummering van de teksten in twee reeksen (met arabische en met romeinse cijfers) is die welke Esser er zelf reeds voor bestemd had, in een volgorde die verschilt van die waarin de teksten in het *hs.*

³⁾ Een enkel detail dat Esser nog uit voorhanden gegevens had willen verifiëren — de vraag of het Rampi'se woord *gana* (op p. 4 ter vergelijking aangehaald) niet ten rechte *gana'* luidt — is bij gebrek aan gegevens onzeker gebleven.

voorkomen. De ontbrekende nummers betreffen, gelijk gezegd, teksten die niet meer voorhanden zijn. Die welke door Esser nog niet genummerd waren zijn in een derde reeks met de letters a—g aangeduid.

Als onmisbaar hulpmiddel om op grond van het hs. de juiste tekst te kunnen vaststellen is tijdens deze bewerking de Uma-woordenlijst samengesteld waarin ook de door Esser aan de teksten toegevoegde aantekeningen verwerkt zijn. Daar de spraakkunst en de woordenlijst tesamen alle beschikbare gegevens bevatten met behulp waarvan de teksten in hoofdzaak verstaan kunnen worden, is er van afgezien aan de teksten ook vertalingen toe te voegen, welke immers ten onrechte de suggestie zouden kunnen wekken aanvullende informatie te verschaffen. Ter oriëntering zijn alleen korte inhoudsopgaven van de verhalen opgenomen.

De enige teksten die niet konden worden gepubliceerd zijn de *raego*'-zangen: priester-litanieën die bij gelegenheid van bepaalde feesten worden voorgedragen en in zgn. priestertaal gesteld zijn. De tekst en de betekenis van deze, betrekkelijk korte, zangen zijn op basis van het hs. niet met een enigszins voldoende zekerheid vast te stellen. Het zijn de volgende zangen, opgetekend in schrift Oema III: *Raego' wuntja'* (ruim 2 blz.), *Raego' tomate* (ruim 1 blz.), *Raego' kahawea'* (½ blz.) en *Raego' hi lowe* (1½ blz.), met aantekeningen op de tegenoverliggende bladzij.

De Uma-Nederlandse woordenlijst behoort als zodanig niet tot Essers materiaal maar is, zoals gezegd, ontstaan als hulpmiddel bij het persklaar maken van spraakkunst en teksten. Daardoor is de inhoud noodzakelijkerwijs beperkt tot het in de voorbeelden en teksten voorkomende woordmateriaal en dus meer dan bij een systematisch verzameld lexicon het geval geweest zou zijn door het toeval bepaald, zodat bepaalde woorden die men verwachten zou er niet in voorkomen (bv. wel het woord voor „rechts”, niet dat voor „links”). Binnen het gegeven kader is echter bij het samenstellen van de woordenlijst naar volledigheid gestreefd, in die zin dat de woorden waarvan de betekenis in Essers materiaal is te vinden (ook enkele die alleen in de aan de teksten toegevoegde aantekeningen voorkomen) volledig zijn opgenomen en overigens uit de teksten zoveel dat van elk in ieder geval het trefwoord aanwezig is. De betekenisopgave van *deze* woorden berust voor het merendeel op de context en vergelijking met het nauw verwante Kulawisch of met andere talen van Midden-Celebes. In dit (en alleen in dit) geval is achter de betekenis tussen haakjes de taal vermeld (Kul., Ledo, of Bar.) waaruit deze betekenisopgave overgenomen is.

X

Een enkele maal is op deze wijze naar Kruyts boek over de West-Toradja's verwezen. Wanneer de betekenis alleen op grond van de context is opgegeven, is dit door een vraagteken tussen haakjes aangeduid. Slechts in enkele gevallen moest volstaan worden met een vraagteken zonder betekenisopgave.

Het Nederlands-Uma register op deze woordenlijst, tenslotte, geeft zoals gebruikelijk *niet* de betekenis van de opgenomen woorden maar alleen verwijzingen naar de Uma trefwoorden in de woordenlijst.

's-Gravenhage, juni 1964

J. NOORDUYN

INHOUD

	<i>Bladz.</i>
TER INLEIDING	V
INHOUD	XI
AFKORTINGEN	XV
SPRAAKKUNSTIGE SCHETS DER UMA-TAAL	
I. KLANKSTELSEL, WOORDHERHALING EN REDUPLICATIES	
1. klankstelsel	1
2. klemtoon	5
3. woordherhaling	6
II. WERKWOORDEN EN BIJVOEGLIJKE NAAMWOORDEN	
1. geen tijdsvormen	7
2. vervoegde vormen	7
3. bijvoeglijke naamwoorden	7
III. ACTIEVE DEELWOORDEN	
1. overgankelijke deelwoorden	8
2. onovergankelijke deelwoorden	9
3. het verbale voorvoegsel <i>me-</i>	9
4. <i>me-</i> naast <i>mpe-</i> en <i>ma-</i> naast <i>mpa-</i>	9
IV. SUBSTANTIEF-VORMEN VAN WERKWOORDEN EN BIJVOEGLIJKE NAAMWOORDEN	
1. nomen verbale	10
2. substantief-vorm van het adjectief	11
3. imperatief, adhortatief en vetatief	11
4. substantief-constructies	12
5. „omgekeerde substantief-constructies”	14
V. IETS OVER DE VOORVOEGSELS	
1. enkelvoudige voorvoegsels, afleidingen van stammen	14
a. het verbale <i>mo-</i> voor zelfstandige naamwoorden	14
b. het verbale <i>me-</i> voor zelfstandige naamwoorden	15
c. het adjectivische <i>mo-</i> (<i>ma-</i>) voor zelfstandige naamwoorden	15
d. het adjectivische <i>mo</i> (<i>ma-</i>) voor werkwoordstammen	16

e.	overgankelijke werkwoordstammen afgeleid van zelfstandige of bijvoeglijke naamwoorden	16
2.	Samengestelde voorvoegsels	16
a.	bij overgankelijke werkwoordstammen	
a 1.	het wederkerige <i>mome-</i>	16
a 2.	het wederkerige <i>si-</i> , <i>hi-</i> (<i>mosi-</i> , <i>mohi-</i>)	17
a 3.	<i>mopa-</i>	17
a 4.	<i>mengka-</i> , <i>meka-</i>	17
b.	bij verba en adjectiva	
b 1.	het causatieve <i>po-</i> (<i>pa-</i>)	18
b 2.	<i>te-</i> , <i>ti-</i>	20
b 3.	<i>ka-</i> met woordherhaling	20
b 4.	<i>pe-</i>	20
b 5.	<i>pe-</i> + <i>-i</i> bij adjectiva	21
b 6.	<i>mpe-</i>	21
b 7.	<i>meka-</i> , <i>meki-</i> , <i>meti-</i>	21
b 8.	<i>-peti-</i> , <i>-peki-</i>	21
c.	voor nomina	
c 1.	<i>-po-</i>	21
c 2.	<i>ntali-</i>	22
c 3.	<i>ha-</i>	23
c 4.	<i>huma-</i>	23
c 5.	<i>mpo-</i>	23
c 6.	<i>hingka-</i>	23
c 7.	<i>moro-</i>	23
c 8.	het meervoudige (<i>mo</i>) <i>pa-</i>	23
c 9.	<i>mpara-</i>	24
c 10.	<i>mpe-</i>	24
VI. IN- EN ACHTERVOEGSELS		
1.	<i>-um-</i> en <i>-in-</i>	24
2.	a. <i>-aka</i>	24
	b. <i>-ki</i> (<i>-ka</i> , <i>-ko</i>)	24
3.	<i>-i</i>	28
a.	aan adjectiva	28
b.	aan substantiva	28
c.	in plaats van <i>-ki</i>	29
d.	achter substantief-afleiding van werkwoord of adjectief	29
e.	„opdat”	30
f.	tijdaanwijzend of redengevend	30
g.	<i>mo-</i> + <i>-i</i>	30
h.	„opnieuw”	31
i.	ter versterking na ontkenningwoord	31

4.	-a	32
a.	achter substantief-afleiding van werkwoord of adjectief	32
b.	aan substantiva	33
c.	achter transitieve stammen	33
d.	collectiva	34
e.	onvolledige woordherhaling met -a	34
f.	ka- + -a met woordherhaling	35
g.	ka- + -a bij transitieve werkwoordstammen	35
5.	-a ter versterking na ontkenningwoord	35

VII. IETS OVER DE VOORNAAMWOORDEN EN DE TELWOORDEN

1.	persoonlijke voornaamwoorden	35
2.	aanwijzende voornaamwoorden	40
3.	telwoorden	44

TEKSTEN IN HET UMA met beknopte inhoudsopgaven

1.	<i>Ngkasipa' pai' teko</i> (De weris-vogel en de vogelstrik)	46
2.	<i>Ntoko'o pai' hipa' late</i> (De gemsbuffel en de alikruik)	46
3.	<i>Ntoko'o pai' asi</i> (De gemsbuffel en het spookdier)	47
4.	<i>Ba'o pai' tete'</i> (De reiger en de kikvors)	47
5.	<i>Pelelo' pai' asi</i> (De kiekendief en het spookdier)	48
6.	<i>Wulehu' mo'ema' tingkaloko', djaru', powoma, lipa bo mahapi</i> (De muis met zijn vrienden de tingkaloko'-vogel, de naald, de boombastklopper, de garnaal, de duizendpoot en de aal)	49
8.	<i>Wawu pai' dike</i> (Het zwijn en de hond)	50
11.	<i>Kuliha' pai' tauna</i> (De varaan en de man)	51
12.	<i>Sisi pai' tauna</i> (De kat en de man)	51
13.	<i>Bengka pai' totu</i> (De buffel en de kikvors)	52
14.	<i>Kalibama pai' asi</i> (De vlinder en het spookdier)	53
15.	<i>Wulehu', tinana pai' tuamana pai' ana'na</i> (De muizen: vader, moeder en kind)	53
17.	<i>Asi pai' pue'-ue</i> (Het spookdier en de krokodil)	54
18.	<i>Sangkurio pai' taraa</i> (De wielewaal en de kikvors)	55
19.	<i>Dike' pai' te'e</i> (De hond en de te'e-vogel)	56
20.	<i>Bengka pai' hawa</i> (De buffel en de python)	56
22.	<i>Ibo' pai' asi</i> (De apen en het spookdier)	57
23.	<i>Dike' pai' kaa'</i> (De hond en de kraai)	60
24.	<i>Onti' pai' dantji</i> (De mier en de vogel)	60
26.	<i>Pitu ana' ilu</i> (De zeven weeskinderen)	61
27.	<i>Tokule pai' towero</i> (De reumatiekljider en de blinde)	63
28.	<i>Tauna to mpepetampa</i> (De man die zich liet omsmeden)	64
29.	<i>Wulehu' ngkai rala oma</i> (De muizen uit het struikgewas)	66

	<i>Bladz.</i>
30. <i>Ana' ilu</i> (Het weeskind)	66
31. <i>Ibo' pai' wati</i> (De aap en de sagoworm)	67
32. <i>Koro pai' Mewe</i> (De Koro en de Mewe)	67
33. <i>Topowalatu</i> (De jongen die in raadsels sprak)	68
40. <i>Tauna wali pae</i> (De vrouw die in rijst veranderde)	68
7. <i>Waino'</i> (Raadsels)	69
25. <i>Waino'</i> (Raadsels)	69
34. <i>Waino'</i> (Raadsels)	70
16. <i>Waino'</i> (Raadsels)	71
II. <i>Bengka pai' hipa' poku'</i> (De buffel en het schelpdier)	71
III. <i>Mahapi pai' entje'</i> (De aal en de garnaal)	72
IV. <i>Wulehu' pai' uru</i> (De muis en de slangekopvis)	73
X. <i>Hananga</i> (Eenspan)	73
XI. <i>Ana' to mopeka</i> (De jongen die ging hengelen)	76
XII. <i>Ana' ilu</i> (De weeskinderen)	78
XIII. <i>Tauna ntali'ana'</i> (Een moeder en haar zoon)	81
XIV.	82
XV. <i>Ana' ilu</i> (De weeskinderen)	85
XVI. <i>Tauna ntali'ana'</i> (Een vader en zijn zoon)	86
a.	88
b. <i>Ana' ntali'ompi' pitu</i> (De zeven broers)	90
c. <i>Rodua tauna ntalibale hilou metako</i> (De twee vrienden die samen naar een dansfeest gingen)	92
d. <i>Manulae</i> (Manulae)	93
e.	95
f.	95
g. <i>Lolita Sangkeli' mobaratapa</i> (Het verhaal van Sangkeli' die de geesten ging raadplegen)	100

WOORDENLIJST

1. Uma-Nederlandse woordenlijst	103
2. Register op de Uma-Nederlandse woordenlijst	129

AFKORTINGEN

Austr.	Austronesisch	Lind.	Lindu
Bad.	Bada'	Mak.	Makasaars
Bar.	Bare'e	Mal.	Maleis
Bg.	Buginees	Mor.	Mori
Bir.	Biraga	Pamp.	Pampanga
Gimp.	Gimpu'	Pow.	Powatua
IN.	Indonesisch	Ramp.	Rampi'
Jav.	Javaans	Tag.	Tagalog
Kail.	Kaili	Tob.	Tobaku
Kul.	Kulawi	Tor.	Toradja
Lak.	Laki		

- BS N. Adriani, *Spraakkunst der Bare'e-taal*. Bandoeng 1931.
- BW N. Adriani, *Bare'e-Nederlands Woordenboek*. Leiden 1928.
- D O. Dempwolff, *Vergleichende Lautlehre des Austronesischen Wortschatzes, dritter Band, Austronesisches Wörterverzeichnis*. Berlin 1938.
- HL S. J. Esser, *Handleiding voor de beoefening der Ledo-taal*. Bandoeng 1934.
- KT N. Adriani en S. J. Esser, *Koelawische Taalstudien*, 3 dln. Bandoeng 1939.
- KVM S. J. Esser, *Klank- en vormleer van het Morisch*, 2 dln. Leiden 1927, Bandoeng 1933.
- WT Alb. C. Kruyt, *De West-Toradja's op Midden-Celebes*, 4 dln. Amsterdam 1938.

I. KLANKSTELSEL, WOORDHERHALING EN REDUPLICATIES

1. Het Uma kent de volgende klanken en medeklinker-verbindingen: a, e, i, o, u; k, ngk (ngg), g, ng; ntj (ns, ndj), dj, nj; t, nt (nd), d, n; p, mp (mb), b, w, m; l, l̥, r, s, h, ' (hamza).

De uitspraak der met *e* en *o* afgebeelde klanken is dezelfde als in de andere Toradja-talen; men kan haar weergeven met *è, ò*, doch vlak voor een andere klinker dan *e* resp. *o* met *é, ó*.

De *i* in lettergrepen vóór de klemtoon is dikwijls uit *e* ontstaan: *-pi'oti*¹⁾ „opmaken”, uit *-pe'oti*; *mintoli* = *mentoli* „verhuizen”; *-pihiloi* „kijken naar”, uit *-pehiloi*; prefix *ti-* uit en naast *te-*. De eerste van deze beide laatste vormen wordt door sommigen voor minder juist gehouden; men hoort echter beide uitspraken.²⁾

De klinker van de eerste lettergreep van drie- of meerlettergrepige zelfstandige naamwoorden assimileert zich dikwijls aan die van de volgende syllabe, bv. *piniana* „schoonvader, -moeder”, uit *paniana*; *minia* „schoonzoon, -dochter”, uit *mania*; *hilili*, uit en naast *halili* „vrouwebaadje”; *hingira* uit en naast *hangira* „slijpsteen”; *keleke* „kاربouwenpad”, Bar. *kaleke*; *kutupa'* „ketoepat”, Kul. *katupa*; *-pesumukui* = *-pesimukui* „zich inspannen, iets met kracht doen”; *-kolompehi* naast *-kalampehi* „goed maken, in orde maken”, van *lompe'* „goed”.

¹⁾ Wanneer vóór een Uma-woord een streepje staat, is het óf de stam van een transitief werkwoord óf een in samenstelling met de korte vorm van een hoofdtelwoord optredende vorm.

²⁾ Ook elders in Midden-Celebes is vermoedelijk in vele gevallen *ti-* uit *te-* ontstaan en niet omgekeerd, zoals Adriani aanneemt in BS § 132 en 133. Dat *te-* althans in een aantal gevallen op *tag-* en niet op *ti-* teruggaat, blijkt uit Bir. *tag-*, Pamp. *ti-* uit *tag-*, Tag. *tig-* (uit *tǝg-* waarschijnlijk), met distributieve betekenis (mededeling van de Heer H. Costenoble). Dat daarnaast in het Bar. ook *to-* als equivalent van *tag-* optreedt, behoeft geen bezwaar te zijn, daar men zou kunnen aannemen dat *to-* op een niet-gesloten vorm van het prefix teruggaat, zoals wel meer voorkomt. Vgl. KVM p. 296. Van de in BS § 133 genoemde vormen met *te-* is er eigenlijk niet één waarvan met zekerheid kan worden gezegd dat het een prefix en geen preformans is. Niet onmogelijk is derhalve dat het prefix *ti-* steeds op *te-* teruggaat en dus als zelfstandig prefix kan geschrappt worden.

Verder vindt men *o* naast en uit *a* in lettergrepen vóór de klemtoon. Zo zeggen sommigen *papada*, anderen *popada* voor „vlakke”. Zie verder bij het prefix *pa-*, *po-* (caus.).

Lange klinkers die als twee lettergrepen moeten worden beschouwd doch als één geheel uitgesproken, worden gespeld met verdubbeling van het klinkerteken: *aa*, *ee*, *ii*, *oo*, *uu*.

Voor de uitspraak van de *w* (een bilabiale, *v*-achtige klank, die veel lijkt op de franse *v*) en over het verschil tussen *l* en *l̥* (welke beide door *l* zullen worden weergegeven) zij verwezen naar KT I p. 4 vlg. *)

De *nj* is een gewone klank in het Uma, doch waarschijnlijk niet oorspronkelijk, vgl. *ma'anu'* „afdrijven”, Mal. *hanjut*.

De *j* in overgenomen woorden wordt *e*: *sakaea* „prauw”, *suraea'* „bord”. Oorspronkelijke *j* is *dj* geworden: Mal. *kaju* „hout”, Uma *kadju*, Tob. *kasu* (waar de *dj* in *s* is overgegaan), Pow. en Gimp. (op z'n Kulawisch) *kau*; doch: *podju* „gal”, Tob. *posu*, Pow. *podju*, Kul. *pou*, Mal. *ampědu*; *moadja* „licht”, Tob. *mobasa*, Kail. stam *baja*, Bg. *badja*.

De *dj* kan ook oorspronkelijk zijn, bv. in (*mo*)*tadja* „scherp”. In *-djilai'* „likken” is zij uit *d* ontstaan (D III p. 40, II p. 20).

Na een nasaal wordt *j* tot *nj*: *momanju* „stampen”, Ledo *nombaju*, Bar. *mombadju*, Tob. *momau*; *Mamunju* „Mamudju”, uit *Mamuju*; *njanjoa* „voorkant”, stam *njanjo*, Kail. *ngajo*. (Het Tob. kent de klanken *dj* en *nj* echter wel).

Een eigenaardigheid waarin het Uma van de meeste zijner verwanten afwijkt is dat de opeenvolging *l*-klinker-*r*-klinker niet mogelijk is, doch wel *r*-klinker-*l*-klinker, bv. *rala* (Mal. *dalam*) „binnenste”, Kul. *rara*, Kail. *rara*, *lara*, Bar. *raja* (uit **rala*), Mor. *laro*, Lak. *laro*, *lalo*;

*) „De klank die met *w* is afgebeeld is een soort *v*, die echter niet dentilabiaal is (HL p. 2), maar met de beide lippen wordt gevormd . . . Er bestaat ook nog een zachte *w*-klank, eveneens met de beide lippen gevormd, die alleen onwillekeurig ontstaat tussen *u* en een volgende klinker (behalve *u*) en *o* en een volgende klinker (behalve *o*) . . .”

„De *l* komt in twee uitspraken voor, die als *l* en *l̥* kunnen worden onderscheiden, wat intussen in dit boek niet gedaan is, omdat . . . er geen woorden zijn die een verschillende betekenis hebben al naar gelang ze met de ene of met de andere *l*-klank worden uitgesproken. De *l̥*, de zgn. praepalatale of „cerebrale” *l̥*, wordt gevormd met de punt der tong tegen het voorste gedeelte van het gehemelte, dus wat meer naar achteren in de mond dan de gewone *l*. Wanneer men nog niet met deze *l̥*, die een rollend geluid maakt, waarin iets van een *r* wordt gehoord, vertrouwd is, verwacht men haar gemakkelijk met de klank *r* . . . de *l̥* [wordt] als *l̥* uitgesproken ingeval zij onmiddellijk vooraf wordt gegaan door een der klinkers *a*, *o* of *u*, althans wanneer die klinkers tot hetzelfde woord behoren . . .” (KT I p. 4, 5).

role „vaste wal”, Kul. *lore*, Kail. *lore*, *lare*; *moroli'* „rein”, Kul. Bar. *malosi* „effen, glad”.

De *h* en de *s* zijn, anders dan in het Kul., als verschillende fonemen te beschouwen. *H* is uit *s* ontstaan. De aanwezigheid van oorspronkelijke *h*'s is niet waarschijnlijk, vgl. *pa'a* „dij”, Mal. *paha*. Soms komen *h* en *s* naast elkaar voor, bv. *hampale* = *sampale* „slechts”. De opeenvolging *s-h-* komt veel voor, bv. *-saha* „fijnhakken” (Mal. *tjěntjang*), *sohi'* „snel”, *moseho* „gescheurd”, *sehe* „bloem”.

Een in het Uma, het Bada's-Besoa's en het Rampi's zeer veel voorkomende klank is de hamza ('). Vooral aan het eind van een woord treedt zij in de genoemde drie talen (die dus niet zuiver vocalisch zijn) zeer dikwijls op, ook daar waar in verwante niet-vocalische talen een klinker aan het eind staat, bv. *ihí'*, Mal. *isi* „inhoud”, *wai'* „geven”, Mal. *běri*. Bij overneming van vreemde woorden wordt eveneens meermalen een anorganische hamza aangehecht, bv. *petí'*, Mal. *pěti* „kist”. *Ane* „indien” wordt ook *ane'* uitgesproken. Naast *ewa'* of *hewa'* „als” hoort men ook *ewa*, *hewa*.

De verklaring van deze anorganische hamza's is deze, dat de hamza geen „echte” medeklinker is, maar (als sluiters althans) een „fester Absatz”, een bepaalde wijze dus om een klinker te beëindigen. Deze energieke afsluiting van een klinker kan o.a. optreden bij nadrukkelijk spreken. Op deze wijze is wel de hamza te verklaren aan het eind van de zelfstandige voornaamwoorden *aku'* „ik”, *kita'*, *kai'* „wij”, *koi'* „jullie”, *hira'* „zij” (mv.) (zie VII 1). Aan het eind van het laatste woord van een zin, dat normaliter niet op een hamza eindigt, hoort men meermalen een dergelijke afsluiting, die als een „uitroepteken” kan worden beschouwd.

Aan het eind van een woord dat niet op een hamza eindigt hoort men meermalen in pauza een zeer zachte *h* uitspreken. Ook wel eens een zeer zachte *ng*, welke laatste klank men in dergelijke gevallen in het overigens zuiver vocalische Limolaas (de oude taal van Waibunta) dikwijls kan opmerken. Met eigenlijke „medeklinkers” heeft men hier niet te doen. Tussen *wiwi* „lip” (Ka'kas idem) en *wiwi'* „rand” (Ka'kas *wihwi*, uit **wiwih?*), *ihí'* „inhoud” en *ihí* „vlees”, *-ala'* „nemen, halen” en *ma'ala* „gepakt, gevangen, kunnen, mogen”, *pa'ala* (nomen) „iets vangen” maakt het Uma een onderscheid dat in de zuiver vocalische Tor. talen niet kan worden uitgedrukt.

Verspringing van de hamza naar het eind van het woord komt niet zelden voor, bv. *mopii'* „dicht open”, Bar. *mapi'i*, Tag. *pig'is*; *djou'* „eekhoorn”, Bar. *djo'u*, Mor. *do'u*; *da'a* „slecht”, doch *-podaa'* „onaan-

genaam vinden"; *gaa'* „vaneen scheiden, delen”, Bar. *ga'a*; *mopai'* „bitter”, Mal. *pahit*. Bij aanhechting van de suffixen *-i* en *-a* aan stammen die op een hamza eindigen is dit regel, zie VI 3 en 4.

Het verdient de aandacht dat een oorspronkelijke nasale sluiters niet door hamza wordt weergegeven, bv. *tana* „begraven”, Mal. *tanam*; *inu* „drinken”, Mal. *minum*; *motadja* „scherp”, Mal. *tadjam*; *rini* „wand”, Mal. *dinding*; *ka'ana* „rechts”, Mal. *kanan*; *uta* „toespijs”, Mal. *utan*; *-tua* „inschenken”, Mal. *tuang*.

Sluitende *h* wordt wel hamza: *-aha'* „slijpen”, Mal. *asah*; *tana'* „aarde”, Mal. *tanah*; *susa'* „feest”, Mal. *susah*; *-pulu'* „tiental”, Mal. *puluh*. In *labi* of *melabi* „meer dan”, Mal. *lěbih*, zal men wel met een overgenomen woord te doen hebben, evenals in *gana* „genoeg”, Mal. *gěnap* (Ramp. echter eveneens *gana*).

Een oorspronkelijke slot-*j* valt af: *apu* „vuur”, *wawu* „zwijn” (D III p. 16, 18). Hoe de gang van zaken is geweest met betrekking tot oorspronkelijke sluitende *r*- en *l*-klanken zal nader onderzoek moeten uitwijzen, vgl. de bovengenoemde vormen *wiwi* en *wiwi'* (D III p. 29, 2e kolom), alsmede *mo'ili* „stromen” (Mal. *ilir*, Austr. *hiliy*), *туру* „zich te slapen leggen of gelegd hebben” (Austr. *tuđuy*), *ntolu* „ei” (Austr. [t]ěluγ), *bohu* „verzadigd” (Austr. *bě[ʔ]u*), *iku* „staart” (Austr. *ikuy*), *-ulu* „vieren” (Austr. *huluy*), *hawu'* „strooien” (Austr. *tabuy*), *dali'* „vlieg” (Austr. *lalěg'*), *raha* „hutje” (Mal. *dasar*, D III p. 43, 1e kolom?), *puhe* „navel” (Austr. *put'ěg'*), *bohe* „groot” (Mal. *běsar*, D III p. 29, 1e kolom), *ule* „slang, worm, rups” (Austr. *ulay*, *ulěg'*), *kuni* „curcuma” (onzeker voorbeeld, daar het zowel op Austr. *kunig'* als op *kuning* terug kan gaan), *boku* „teerkost” (Austr. *běkal*), *mokata* „jeuken” (Austr. *gatěl*), *tangkasi* „spookaap” (Jav. *kantjil*), *ntjoho' nono* „spijt hebben” (Mal. *sěsal*).

De regel zal wel deze zijn dat de *l* en de *R-G-H*-klank afvallen, en dat waar op de plaats van deze klanken hamza optreedt, deze anorganisch is. De *R-L-D*-klank is blijkbaar *j* geworden en vervolgens met een voorafgaande *a* samengesmolten tot *e*.

De woorden die in het schrift met een klinker aanvangen, hebben als aanvangsklank hamza (d.w.z. „fester Einsatz”), zodat wanneer zij in de zin door een op een klinker eindigend woord worden voorafgegaan, tussen de beide woorden een hamza wordt uitgesproken. Slechts de interjectie's *e* en *e'* zijn mij als uitzonderingen bekend. Deze worden dus zonder hamza aan het voorafgaande woord verbonden. Ook bij voorvoeging van prefixen aan stammen die met een klinker beginnen treedt hamza op. De prepositie *hi* wordt wel tot *i* verkort (ook voor

eigennamen e.d.) en kan dan met of zonder hamza worden uitgesproken, doch het laatste is meer een kwestie van klankverloop als gevolg van vlug spreken. Wordt een woord dat op een hamza eindigt gevolgd door een woord dat met een hamza begint, dan wordt slechts één hamza gehoord, waarmee de eerste lettergreep van het tweede woord geopend wordt, b.v. *hira' ono* „zij zessen”.

In de verbindingen nasaal + tenuis wordt het laatste bestanddeel dikwijls verzwakt tot een media. De taal beschouwt *ngk* en *ngg*, *ntj* en *ndj*, *nt* en *nd*, *mp* en *mb* als telkens één foneem. De uitspraak met tenuis moet echter als de regelmatige, althans als de meer oorspronkelijke beschouwd worden, zoals kan blijken in overgenomen woorden als *pante*, uit *pande*, *pandai* „toekang”, e.d. Zo heeft men ook *inta* „schuld”, algemeen Tor. *inda*, e.d. In dit boek is daarom steeds nasaal + tenuis gespeld.

Van de verbinding *ntj* moet nog worden opgemerkt dat zij soms wordt uitgesproken als de Linduse *ns*, die gevormd wordt op dezelfde plaats als de *ntj*. Deze uitspraak is een verzwakking van de als regelmatig te beschouwen uitspraak *ntj*, welke laatste derhalve in dit boek gevolgd zal worden.

Prenasalering tot vorming van de „tweede naamval” is niet gebruikelijk, vgl. *pue' tomi* „heer des huizes”. Wel treft men dit verschijnsel soms aan in samenstellingen, bv. *hi rala mpopi'* „in 't dichte gras”; *alaa ngkangahana* „zodat hij begon te hijgen (*ngaha*)”.

In de aanspraak vindt men prenasalering in gevallen als: *ntu'ai!* „jongere broeder, zuster!”; *mpoera!* „zwager, schoonzuster!” (bij *era* „zwager, schoonzuster”).

Een mooi voorbeeld van de intensiverende kracht der prenasalering (overigens geen gewoon verschijnsel in deze taal) levert *montomo* „zeer zwaar”, naast *motomo* „zwaar”.

2. De klemtoon valt op de voorlaatste lettergreep van het stamwoord. Bestaat deze uit een enkele klinker die zich leent tot het vormen van een tweeklank met een voorafgaande klinker, dan verhuist de klemtoon naar de derde van achteren, bv. *páaa* „rijst hebbende”, *páíwa'* „varkestrog”. Deze regel geldt dus ook bij aanhechting van het achtervoegsel *-a*, dat anders, evenals het achtervoegsel *-i*, de klemtoon doet verspringen naar de voorafgaande lettergreep (Kul. idem).

Bij aanhechting van *-aka* valt hij op de eerste lettergreep van dit achtervoegsel, zoals gebruikelijk is in de Tor. talen.

Bij aanhechting van het suffix *-ka* (*-ki*, *-ko*) en bij aanhechting van

possessieve en enclitische persoonlijke voornaamwoorden vindt geen verspringing van de klemtoon plaats. Voor voorbeelden zij verwezen naar de behandeling der betrokken elementen.

Wanneer een woord op een lange klinker *aa* of *ii* eindigt, draagt deze niet altijd de klemtoon, daar in het Uma de enclitische persoonlijke voornaamwoorden *a* (1ste pers. enk.) en *i* (3de pers. enk.) zonder hamza worden aangevoegd, dus *rátaa* „ik kwam”, *mónii* „hij gaf geluid”.

3. Volledige woordherhaling omvat meestal niet meer dan twee, bij uitzondering drie lettergrepen, waarbij er dan echter twee zijn waarvan de laatste uit een enkele klinker bestaat die met de voorafgaande klinker samen als een tweeklank kan worden uitgesproken.

Wordt de tweede der beide herhaalde lettergrepen onderdrukt en de klinker der eerste ter compensatie gerekt, dan spreekt men van onvolledige woordherhaling. Deze staat zeer dicht bij de reduplicatie, en zou ook „gerekte reduplicatie” kunnen heten.

Het voornaamste wat door de woordherhaling kan worden aangeduid is: a) versterking, b) verzwakking, c) herhaling.

Enige voorbeelden zijn:

ane makoo-kono „als 't werkelijk waar is”.

ree-rei „hier!” (met nadruk: „precies hier”). Ook *rei-rei* (met volledige woordherhaling).

kabaa-badjana „toen 't nauwelijks licht was”.

ka'oo-otina, ka'o'otina „nauwelijks was 't klaar”.

kanaperao-peraonami tuamana mpo'untjoi' ana'na „toen nam zijn vader de proef met zijn dochters (een voor een) aan te kleden” (*kanaperao-raona* „hij probeerde 't, deed er een poging toe”; *kanapee-peraona* = *kanaperao-raona*), wellicht navolging van het Mal. *tjoba*².

mokeno toe, mporaa-rata tampo', na'uli' wo'omi hipa':... „toen hij zo liep, zei het schelpdier telkens bij 't bereiken van een poel weer:...”

nu'u'uli' „je gaat door met zeggen”.

inu inu! „ga door met drinken (ervan)”.

ane ria-pidi, ura ura tumai „als er nog meer is, ga dan door met 't uit 't huis naar beneden brengen”.

Adverbiaal (vgl. BS p. 116 vlg.):

..., *hilouama turu goe'-goe' hi rala pulo'uku* „..., dan ga ik lekker (lett. „blij, senang”) slapen in mijn hol”.

nuwile lompe'-lompe'-kowo (of *lompe'-kowo*) „je moet 't goed onderzoeken”.

Bijzondere vermelding verdient de al of niet onvolledige woordherhaling na *ane* in de zin van „als maar”: *ane tomane-manai-di, ane tomaa-manai-di* „als 't maar een jongen is”.

Andere voorbeelden van onvolledige herhaling worden gegeven bij de behandeling van het achtervoegsel *-a*.

Geen woordherhaling in de gewone zin des woords heeft men in: *mporata mporatai ngata to naliu katumaiana, napo'ema' omearamo* „iedere keer dat hij een dorp dat hij op zijn tocht herwaarts gepasseerd was, bereikte, nam hij ze allemaal mee”; *ba beiwa beiwa po'ohaa'ku, sala' iko* „hoe 't ook moet met mijn verblijfplaats, dat moet jij maar weten”.

II. WERKWOORDEN EN BIJVOEGLIJKE NAAMWOORDEN

1. Er bestaan in het Uma geen tijdsvormen, zoals in het Kul. en het Kail. Of een vorm op het heden, het verleden of de toekomst betrekking heeft, moet geheel uit de omstandigheden blijken, bv.: *Hi'apamo-koi, pue'? Mo'oro'mi ta'iku. Kukoni'mokoi?* „Waar zijn jullie gebleven, meesteressen? Ik heb honger gekregen. Zal ik jullie maar opeten?” *ke hilou hi Onu'a* „ik wil naar Onu gaan”.

Voor het onderwerp „wijzen” zij verwezen naar IV 3.

2. Vervoegde vormen komen, evenals in de meeste andere talen van deze groep, alleen voor bij transitiva. Voor de voorgevoegde pronomina die in deze vormen optreden zie men VII 1 serie I.

De vorm met het prefix *ra-* van de 3de pers. mv. kan ook passieve betekenis hebben. Valt op het onderwerp (de agens) van een handeling die zich op een bepaald voorwerp richt, geen nadruk, dan moeten de vervoegde vormen gebruikt worden. Is het voorwerp onbepaald, of is er geen voorwerp, dan moet het onderwerp in dezelfde omstandigheden worden uitgedrukt door een van de voornaamwoorden van de zgn. enclitische serie (serie III in VII 1). Zo ook bij naamwoorden enz. (*taunaa* „ik ben een mens”, *hi'apako* „waar ben je?”). Bestaat het voorwerp van een vervoegde vorm alleen uit een persoonlijk voornaamwoord, en valt er geen nadruk op, dan moet eveneens van deze serie gebruik gemaakt worden.

3. Bijvoeglijke naamwoorden worden slechts voor een klein deel met *ma-* gevormd, bv. *mahae* „lang (van tijd)”.

In de meeste gevallen is *ma-* in *mo-* overgegaan, bv. *morudu'* „dik”, *mobengi* „nachtelijk donker”. In de substantief-vorm (zie IV 2) komt de *a* weer voor den dag, bv. *karudu'na* „zijn, haar dikte”, *uma ria karu-*

du'na „hij wil maar niet dik worden”, *kukarudui'* „opdat ik dik worde”.

Een aantal adjectieven hebben *ma-* en *mo-* naast elkaar, bv. *manawu'* of *monawu'* „vallen”, *manala* of *monala* „diep”.

Zeer veel adjectieven hebben in het geheel geen voorvoegsel, bv. *lompe'* „goed”, *kama*, *bohe* „groot”. Andere hebben *mo-* en geen voorvoegsel naast elkaar, bv. *tu'a*, *motu'a* „oud”, *lenge'*, *molenge'* „moe”.

Sommige adjectieven vertonen *me-*, bv. *me'ea'* „beschaamd”, *me'eka'* „bang”. De *e* van het voorvoegsel is zeker te danken aan assimilatie aan de volgende *e*.

Men vindt ook adjectieven met andere formatieven, bv. *kawao* „ver”, doch deze worden behandeld alsof het formatief deel uitmaakt van de stam.

III. ACTIEVE DEELWOORDEN

1. Overgankelijke deelwoorden worden in de meeste gevallen gevormd met *m_{po}-* zonder neusklank (vgl. Kul. *nampa-*), bij beginklanken die dit toelaten ook met een enkele neusklank vóór die beginklank. In beide gevallen is aan het begin de lettergreep *mo-* afgevallen, die een enkele maal nog te voorschijn komt, bv. in *monguli'* = *nguli'* of *m_{po}'uli'* „zeggen” (stam *-uli'*) en verder in het nomen verbale dat met *po* + neusklank of *pomp_o-* zonder neusklank wordt gevormd. Andere voorbeelden:

ngintja, *m_{po}'intja* „weten”.

m_pali', *m_{po}pali'* „zoeken”.

nta'a, ook *m_{po}ta'a* „zetten” (strikken e.d.).

ngkeni, ook *m_{po}keni* „brengen, meebrengen, wegbrengen”.

ntjaha, ook *m_{po}saha* „fijnhakken”.

Bij de uit *s* ontstane beginklank *h* vindt men eveneens somtijds *ntj*, bv. *ntjilo* „zien”, van de stam die thans *hilo* luidt.

In andere gevallen wordt de vorm met *m_{po}-* als de eenig mogelijke opgegeven, bv. *m_{po}hopu'* „plukken” (*ntj_{po}pu'* betekent, gezegd van een kind „het tweede, definitieve gebit krijgen”). Dit is echter slechts een kwestie van spraakgebruik; er is in de talen van deze groep (Kail., Kul., Uma) een algemene neiging om de vorm met *m_{po}-* en wat daarmee correspondeert (*nampa-*, *nomp_a-*, *nomba-*) de voorkeur te geven boven die met (*na-*, *no-* en) de neusklank.

Bij de beginklanken *g*, *dj*, *d*, *b*, *w*, *l*, *r*, en de nasalen (*j* komt aan het begin niet voor) wordt het transitieve deelwoord gevormd met *m_{po}-*.

Uitzonderingen op deze regel zijn mij niet bekend. Voorbeeld: *mpo-djongku* „ophappen” (van een slang of krokodil).

2. Onovergankelijke deelwoorden. Vormen als genoemd in de vorige § treden wel eens tevens in intransitieve zin op, bv. *ngkoni* „eten” (trans. en intrans.), *nginu* „drinken” (id.).

Onovergankelijke deelwoorden worden voorts gevormd met *ma-*, *mo-* of *me-*, op dezelfde wijze als in de andere Tor. talen. Ook komen *ma-* en *mo-* wel eens naast elkaar voor (vgl. II 3), bv. *manake*’ of *monake*’ „een berg beklimmen”, *manangu* of *monangu* „zwemmen”.

Bij vormen met *me-* en de neusklank wordt *me-* wel eens weggelaten, bv. *mengkapuna*’ of *ngkapuna*’ „ergens ingaan” (ook *mempuna*’, waarin dus de lettergreep *ka* is weggelaten, een gewoon verschijnsel in deze talen), (*me*)*ngkalipuru* „spartelen”, doch in kortere vormen, zoals *mentjua*’ „op bezoek gaan”, schijnt dit niet mogelijk te zijn. Ook in andere gevallen wordt wel eens een voorvoegsel weggelaten, bv. *momako*’ of *mako*’ „lopen”. In *turu* „zich te slapen leggen of gelegd hebben” is het voorvoegsel geheel verdwenen, waardoor het woord tot de adjectieven is gaan behoren. De substantief-vorm *poturu* is nog afkomstig uit de tijd dat het woord een werkwoord was; hij komt voor naast *katuru*, bv. *mahaemi katuruna* of *poturuna* „hij heeft al lang gelegen (met ’t doel om te slapen)”.

3. Bij uitstek onovergankelijk is het voorvoegsel *me-*. Gevoegd voor werkwoordstammen die een overgankelijk begrip uitdrukken wordt het in de Tor. talen gebruikt ter aanduiding van de aanwezigheid van een bepaald (dus niet een onbepaald) object waarop de handeling zich richt, welk object echter opzettelijk niet wordt genoemd, bv. *pati-kuna pekesora to mpokesoa* „zij die mij de tanden gevijld hebben hebben met een bijl gevijld, van een bijl hebben zij gebruik gemaakt die mij de tanden gevijld hebben” (vgl. voor *-kuna* VII 1 en voor de *p-*vorm *pekeso* IV 1). Zelfs vormen met dit onovergankelijke prefix worden echter wel eens met een object (eigenlijk een complement) verbonden, zoals ook in het Kul. het geval is, bv. *me’oli bengka* (= *mo’oli bengka*) „een of meer buffels kopen”.

4. Hetzelfde kan gezegd worden van sommige *me-*vormen die als trans. deelwoorden vormen met *mpe-* naast zich hebben, bv. *merapi*’ *poi*’ „zout vragen”, naast *-perapi*’ „vragen om”, trans. deelwoord *mperapi*’, dus: *mperapi*’ *poi*’. Zo vindt men ook *ma-* naast *mpa-*, bv. *manako*, *-panako* „stelen”, *manako pae* „rijst stelen”. Met *mo-*: *mobale asi* „een spookaap tot vriend hebben”, hetzelfde als *mpobale asi*, doch

misschien beter te verklaren als „vrienden zijn (*mobale*) (met) een spookaap”.

IV. SUBSTANTIEF-VORMEN VAN WERKWOORDEN EN BIJVOEGLIJKE NAAMWOORDEN

1. Het nomen verbale onderscheidt zich van het corresponderende deelwoord, op geheel regelmatige wijze, alleen hierdoor dat in plaats van de begin-*m* een *p* optreedt.

Soms vindt men *po-* naast *pe-*, bv. *pongkalimokona* of *pengkalimokona* „zijn vliegen”, bij (*me*)*ngkalimoko* (**mongkalimoko* schijnt niet voor te komen).

Nomina verbalia met *pomp-* worden dikwijls vervangen door die met *po-* zonder neusklink, die oorspronkelijk onovergankelijk zijn maar die, op een object betrekking hebbende, dat onovergankelijke karakter geheel verloren hebben. Dus: *mahae rahi (pom)poweba'na ana'na* „hij heeft zijn kind te lang geslagen”, en ook met *ka-*: *mahae rahi kanaweba'na ana'na*.

Het bezittelijke achtervoegsel dat aan een nomen verbale gehecht is duidt niet altijd het subject aan. Het kan ook het object van de handeling aanduiden, bv. *beiwa pobabehina?* „hoe wordt het gedaan?” (de toesproken persoon is tevens degene die de handeling op het punt staat te verrichten, zodat *-na* niet de agens kan aangeven); *pengkarupepa'na wawu, hawutu modepa' pohilu'na* „toen het varken ging spartelen, braken pang! zijn banden af (de banden waarmee het gebonden was)”.

De betekenis van deze vormen geeft geen aanleiding tot opmerkingen (vgl. KT I § IV 1). Eigenaardig is 't woord *ngoo'* „broeden” (intr.), substantief-vorm *kangoo'* of *pongoo'*, stam **oo'*, transitieve vorm *-ngoo'*.

De *p*-vormen in kwestie kunnen, evenals in het Kul., de betekenis hebben van „de persoon die de handeling, door het grondwoord uitgedrukt, als vaste bezigheid verricht”. Zij kunnen in dat geval ook *to* voor zich krijgen:

poruheku „mijn kok”, ook *toporuheku*.

pontomu'ku „mijn waterhaler, -haalster”, ook *topontomu'ku*. Zo heeft men ook *po'ekahi rone* „vogelverschrikker” (*rone* „rijstvogel”), enz.

Het Uma bezit een aantal *p*-vormen die optreden in de betekenis van werkwoorden, en waarvoor andere talen dan ook een gewone werkwoordsvorm (deelwoord, vervoegde vorm) zouden bezigen. Hetzelfde

verschijnsel komt ook in het Ramp. voor; blijkbaar heeft men hier te doen met uitbreiding van de functie dezer *p*-vormen, oorspronkelijk substantiva, aangevende de persoon of zaak die de handeling in kwestie pleegt te verrichten, en vervolgens overgegaan in de klasse der adjectiva (met verbale betekenis). Intussen schijnen zij beperkt te zijn tot geluidswoorden en tot woorden die de algemene betekenis van „iets bemachtigen” hebben. Voorbeelden:

pa'ala „buitbehalen” (*ma'ala* „gevangen”).

pohoko „iets gevangen hebben” (van honden; *hoko* „grijpen”).

pehilo (zonder object geconstrueerd, evenals de anderen) „t in de gaten krijgen” (wat dit „t” is blijkt uit het verband).

padini „dreunen”.

papogo „geluid van omvallende maisstengels”.

paredji „knarsen”.

2. Dat de substantief-vorm van het adjectief *ka-* heeft, is boven reeds opgemerkt. Dit *ka-* vervangt het adjectivische prefix *ma-*, *mo-*, maar wordt ook wel vóór dit laatste aangebracht. Voorbeelden:

moadja „licht (helder)”; *kabadjana*, *kamobadjana* „de lichtheid ervan”.

mahaē „lang (van tijd)”; *kahaēna*, *kamahaēna* „de duur, langdurigheid ervan”.

lompe „goed”; *kalompe'na* „de goedheid ervan”.

me'ea „beschaamd”; *ka'ea'na* of *kame'ea'na* „zijn beschaamdheid”.

me'eka „bang”; *ka'eka'na* of *kame'eka'na* „zijn vrees”.

Het prefix *ka-* blijft dikwijls achterwege (een algemeen verschijnsel in deze talen), dus: *eka'na*, *badjana*, *haēna*; *ngkui²na monangu*, „bij 't zwemmen beweegt (de eend) 't achtereind heen en weer”.

Behalve van adjectiva kunnen ook van verba *ka-*vormen worden afgeleid met 't prefix (*mo-* enz.) er achter, bv. *mahaēmi kamohurana* „hij heeft al lang gezeten”; *mahaēmi kamekadjuna hi aku* „hij heeft al lang hout voor mij gehaald”. Ook in combinatie met 't suffix *-a*, bv. *i kamohuraaku* „op de plaats waar ik heb gezeten”.

3. De imperatief kan bestaan uit de *p*- of *k*-vorm, doch dit is enigszins grof. Vaak worden deze vormen in boosheid gebezigd. Dikwijls gebruikt men er *ko* achter. Voorbeelden: *pohura* „ga zitten!”, *katuwu'ko* (tot een zieke) „leef!”, *pengkaba'i* „wees stil”, *pohurako*, *pengkaba'iko*.

Meestal bestaat de imperatief eenvoudig uit de deelwoordsvorm of het adjectief zelf: *mohura!* „ga zitten” (ook wel *hura!* met ingeslikt *mo-*, doch dit heeft geen grammaticale betekenis), verder: *mohurami*,

mohurako, *mengkaba'iko* e.d., *tuwu'ko* (= *katuwu'ko*), *maiko* „kom hier!”, *tumaiko* id., *matamoko* „sta op!” (van *memata*).

In het meervoud plaatst men er *koi* achter: *pehompo-koi ulu* „daalt eerst af!”, *pohuramo-koi!*, *mohura-koi!* „gaat zitten!”, *ngkoni'mo-koi!* „eet” (tot meer dan een persoon); *mai-koi!*, *tumai-koi!* „komt hier!”.

Bij transitiva gebruikt men in het meervoud het voorgevoegde *ni-* of *koi*, bv. *nibabehimi tomini!* „maakt jullie huis!”, *ni'ala'mi tibo'ni* of *ala'-koi tibo'ni!* „neemt jullie porties vlees” (*koi* wordt ook wel weggelaten: *babehimi(-koiwo) tomini!*); verder: *nipanake'mi bulu' to ritu* „beklimt die berg daar” (niet van *-panake'* maar van het intrans. *manake'*, omdat *bulu'* er achter staat, dat wel oorspronkelijk een complement is maar geheel als object wordt gevoeld, vgl. III 3-4).

Een voorbeeld van een adhoratief is: *mesua'ta* „laat ons binnengaan”.

De vetatief wordt gevormd door *neo'* met de vervoegde vorm of de imperatief: *neo' nuka'ohai* = *neo' ka'ohai* „wordt 't niet moede, krijg er niet genoeg van”; *neo' taka'ohai* „laat ons er niet genoeg van krijgen, 't niet moede worden”; *neo' raka'ohai* „laat men er niet genoeg van krijgen”.

4. Voorbeelden van substantief-constructies:

isa' isa' oa'-wadi pobila'na „hij telde (ze) voortdurend alleen maar met één, één”.

ku'intja moto kapue'-uena „ik wist wel dat 't een krokodil was”.

uma hema mpotadjahi, katadjana ami' moto-hawo „niemand heeft 't aangescherpt, 't is eenmaal vanzelf scherp”.

ane ka'ewa'toita mpai' „als 't aldoor zo met ons moet gaan in de toekomst”.

ntani' geo'imi wati, api' kagoe'na-midi „toen deed de sagoworm alsof hij schreide, maar in werkelijkheid was hij blij”.

kamateta kita' toi nakoni' wawuta „we zullen sterven (lett. „'t wordt onze dood”), wij hier, opgegeten door ons varken”.

Van een vervoegde vorm afgeleid (vgl. beneden):

uma hema pue'na, wule' kakuteba'na mara-wadi „niemand is de eigenaar ervan, ik bekap 't zomaar (*mara*)” (*wule'* en *wadi* „slechts”).

pitumengi pitu'eomi ngkai karadjole'na ana' ilu „zeven nachten en zeven dagen nadat ze de wees (in 't water) hadden doen afdrijven”.

Met *ha-* (vgl. KT II p. 63):

hampetompoi'na „dadelijk antwoordde hij”.

hamporatana „zodra hij 't gevonden had”.

Van de substantief-constructies zijn vooral die belangrijk die de be-

tekenis „toen . . .” of „omdat . . .” hebben. Dikwijls nemen deze vormen vóór het verbale substantief met *p* nog het voorvoegsel *ka-* „zodra” aan, terwijl dit *ka-* ook voor de deelwoordsvorm in plaats van voor de substantief-vorm geplaatst kan worden:

ka'oti tina'ara rata'a, . . . „toen zij hun strikken gezet hadden, . . .” (*oti* „klaar”).

pongkoni'ra, *kapongkoni'ra*, *kangkoni'ra* „toen ze aten (*ngkoni'*)”.
kako'iana hilou mo'ahu „toen hij nog niet (d.w.z. voordat hij) ging jagen”.

kamohurana, *kamololitana* „zodra hij zat begon hij te spreken”.

kahi-wuroko'nami, . . . „toen het om (*hi*) zijn hals (*wuroko'*) was gedaan, . . .”.

Dit *ka-* wordt ook gehecht aan vervoegde vormen, met dezelfde betekenis. Aan het eind van de vorm zal men dikwijls een bezittelijk voornaamwoord aantreffen, doch dit is niet noodzakelijk, bv.:

kanupe'ili'na, *pokakenona* „zodra je naar hem omkijkt gaat hij op de loop”.

kanapoka'ahi'ta „omdat hij medelijden met ons had”.

kanaponoa' hopuna ke lako' mpohopu dantji, *hapiu mekoto' onti' behi' hi witi'na* „toen hij zijn blaasroer had aangelegd en juist de vogel wilde schieten, beet piik! de mier in zijn been” (*onti' behi'*, een soort van mier).

Dezelfde vormen komen ook voor in de betekenis „en daar . . ., en meteen . . ., en toen . . ., en daarom . . .”, bv.:

pemua'nami hilou hi rala pulo'una „toen klom hij op naar het inwendige van zijn hol”.

ratara hi rala kadju, *ponta'arami* (of *kanta'arami*) „toen zij in het bos kwamen, zetten zij strikken”.

kangkoni'rami, *pongkoni'rami*, *kapongkoni'rami* „toen aten zij”.

pe'uirami of *kame'uirami* „toen gingen zij rotan (*ui*) zoeken”.

kamokenonami (*kapokenonami*) *hilou hi tomi* „dadelijk liep hij hard naar huis toe”.

kame'eka'nami bengka „toen (daarom) werd de buffel bang”.

kakontjenami „toen schrok hij, daar schrok hij van”.

kanabuhona wo'omi „toen hield zij (haar adem) weer in”.

kamodao'rami ompina „toen gingen zijn zusters er op uit”.

kamehujurami-rawo pue'-ue „daar kwamen de krokodillen te voorschijn”.

ngkai ree kamomekupuirami ntalitina „toen omhelsden zij elkaar, de moeder en de kinderen”.

kanakio'na dike' hilouramo ngkoni', kahilounami-hawo „toen de hond hem geroepen had dat zij zouden gaan eten, ging hij (er heen)”.

kana'epe(na) libu'ku toe we'i kanatampado'kumi „toen hij die woorden (van zoëven) van mij gehoord had, gaf hij mij een schop met 't vlak van de voet”.

poturuna (of *katuruna*), *kaleta'na* „zodra hij was gaan liggen sloep hij in”.

kara'ala' po'usora „toen haalden zij een voorwerp om mee te porren (-*uso*)”.

ka'umanapi rahiloi „toen zag men hem niet meer”.

5. Zgn. „omgekeerde substantief-constructies” zijn zeldzaam.*) Een voorbeeld is: *oimi ue to nu'poniu'* „dit is water waarmee je je kunt baden”. Meestal gebruikt men *-i*, bv. *ue to ku'poniui'* „het water waarin ik mij gebaad heb of baad”, of gewone vervoegde vormen, zoals in de volgende zinnen:

mahaē kuwile ntolunu „lang heb ik je eieren bekeken”.

hi'apaama nuhulapii? „waar wil je me van een lijfband voorzien?”.

hi'apa nurata? „waar heb je 't gevonden?” (hetzelfde als *hi'apa pomporataanu?*).

hi'apa nitu'u? — *ritu kitu'u* „waar hebben jullie 't gelegd? — daar hebben wij 't gelegd”.

V. IETS OVER DE VOORVOEGSELS

1. De in het bovenstaande genoemde voorvoegsels worden in de regel geplaatst vóór stammen van drieërlei aard: substantivische, adjectivische en verbale. Bij de werkwoorden maakt het dan nog weer verschil of men te maken heeft met overgankelijke dan wel onovergankelijke. Zodoende ontstaan verschillende groepen van werkwoorden en bijvoeglijke naamwoorden, over sommige waarvan iets gezegd moet worden.

a. Het verbale voorvoegsel *mo-*, geplaatst voor een zelfstandig naamwoord. Dit voorvoegsel is te vergelijken met het Mal. *běr-* en de betekenis zou men in 't algemeen kunnen benaderen als „werken met . . .”. Het aantal vormen is minder groot dan in de andere Tor. talen, omdat in de betekenis „hebben . . ., bezitten . . ., gebruik maken van . . .” nog het

*) [Onder een „omgekeerde substantief-constructie” verstaat Esser een constructie waarin aan een verbaal of adjectivisch substantief, in plaats van een possessief suffix (substantief-constructie), een geprefigeerd persoonlijk voornaamwoord aangehecht is, zoals in het Bar. bv. *risaa padikamu* „waar heb je het gelegd” = *risaa nu'padika*, van *madika* „leggen”, *padika* nomen verbale, *-mu* „jouw”, *nu-* „jij”; vgl. KVM p. 168 vlg. J.N.]

suffix *-i* wordt aangehecht (vgl. VI 3 g). Voorbeelden:

mo'ana' „een kind, jongen enz. krijgen”.

modike' = *mo'ahu* „jagen met honden”.

mowala „een heining maken”.

modjala' „met 't net vissen”.

mobola' „zich met het houtwerk voor een huis bezig houden, timmeren”.

mosikola „schoolgaan”.

mogampara „kerkgaan” (lett. „plaatjes kijken”).

morona' „zingen” (*rona'* „lied; onzeker voorbeeld”).

Vgl. *mo'anai'* „een kind, kinderen hebben”, *modikei'* „honden houden”, *mowalai* „de heining herstellen”.

b. Het verbale voorvoegsel *me-* voor zelfstandige naamwoorden. Duidt het substantief een gebruiksartikel of iets dergelijks aan, dan is de betekenis „gaan halen . . . , uitgaan op . . .”. Bij aanduidingen van een of andere plaats komt de betekenis „zich bevinden op . . . of begeven naar . . .” op de voorgrond, bv.:

mekadju, melole' „hout, frambozen zoeken”.

mentongo' „zich op de helft bevinden”; (*me*)*ntongo' bengi* „te middernacht”.

mepopada „een akker aanleggen in de grasvlakte”.

metoronaa „een meisje zoeken”.

c. Het adjectivische prefix *mo-* (*ma-*) voor zelfstandige naamwoorden. De betekenis kan benaderd worden als „gekaracteriseerd door . . .”, een betekenis die grenst aan die van het achtervoegsel *-a* en aan die van de verba met *mo-* . . . *-i*. Voorbeelden:

mowulu „harig” (doch *kakea'* „schurftig”).

mosampa „met bakkebaarden” („door haargroei op de wangen gekarakteriseerd”), doch *modjangkui'* (als werkwoord), *mosumii'* „een baard, een snor dragen”.

moraa' „bloeden”.

monana' „etteren”.

Geen adjectiva maar verba zijn vormen als de volgende, die woordherhaling hebben:

*mo-ntjobu*² „bij duizenden” (ook: *i ntjobuna*).

*mo-'atu*² (= *i atuna*) „bij honderden”.

*mo-bulu*² „in bergen”.

*mo-lodju*² „in hopen”.

*mo-tobu*² „in stapels”.

d. Het adjectivische prefix *mo-* (*ma-*) voor werkwoordstammen. Door deze formatie worden „toestandswaarden” gemaakt, aangevende het verkeren of komen te verkeren in de toestand, ontstaan als gevolg van de door het grondwoord uitgedrukte handeling, bv. *madagi* „overwonnen”, *mobika* „gespleten”, *malali*, *molali* „er uit, er af, enz.”.

e. Een aantal transitieve werkwoordstammen zijn afgeleid van en gelijkkluidend met zelfstandige of bijvoeglijke naamwoorden. In het eerste geval staat de betekenis „aanwenden op . . .” op de voorgrond, in het tweede de causatieve. Voorbeelden:

-*wala* „van een *wala* (heining) voorzien”.

-*tewo*’ „vangen in een of meer *tewo*’ genoemde vallen” (muizen).

-*tina’a* „vangen in *tina’a* genoemde vallen” (muizen).

morani’ *ue* „water warm maken”.

2. Zeer dikwijls worden de bovengenoemde voorvoegsels geplaatst vóór stammen die zelf reeds van een of meer voorvoegsels (of ook van in- of achtervoegsels) zijn voorzien, of vormen zij met zulk een voorvoegsel één geheel dat een speciale betekenis heeft. Voorvoegsels die afleidingen vormen welke tot de bijvoeglijke naamwoorden gerekend moeten worden, hebben niet altijd een voorvoegsel *ma-* of *mo-* nodig (vgl. II 3).

In de volgende paragrafen zullen enige van deze prefixen worden behandeld, en wel achtereenvolgens

- a. voorvoegsels die regelmatig optreden bij overgankelijke werkwoordstammen,
- b. voorvoegsels die voor allerlei werkwoorden en bijvoeglijke naamwoorden geplaatst kunnen worden,
- c. voorvoegsels die bij nomina worden gebruikt.

a 1. Het voorvoegsel *mome-* (ook wel *meme-* uitgesproken) heeft wederkerige betekenis:

momedapa’ „elkaar achternazitten” (oneigenlijk wederkerig, zoals dikwijls in deze talen).

momerua’ „elkaar aantreffen”.

momebentji’, *momekoto*’ „elkaar bijten”.

momepao’ „elkaar ranselen”.

momelea „van elkaar verschillen (in gezindheid)”.

momemohui’ „ dicht bij elkaar zijn” (van *mohui*’).

momelaai(*i*) „ver van elkaar af zijn (van *laai* of *-laai* met tweemaal *-i*).

a 2. Wederkerige betekenis heeft ook *si-*, *hi-* (*mosi-*, *mohi-*):
mohintuwu' „in goede verstandhouding”; *hintuwu'*, *hintuwua'* „even lang” (ook van mensen, „in goede verstandhouding”).

mosikedja „niet even lang” (ook fig. van mensen, die niet met elkaar overeen stemmen), hetzelfde als *momekedja*.

mosikeni „samen (gaan)”; ook *momekeni* (doet sterk denken aan Minahassisch Mal. *bakubawa*, doch zou echt Uma zijn).

mositime = *mometime* „elkaar hakken”.

hirua' = *momerua'* „elkaar ontmoeten”.

himpau hira' moto „zij alleen onder elkaar (zonder anderen)”.

mosinjanjohi = *momenjanjohi* of *momenjanjo* „tegenover elkaar zijn”.

In combinatie met het suffix *-a*:

hi(n)tomua „elkaar ontmoeten”; *hi'alua'* „van dezelfde gezindheid”;
hidohea „samen, in elkaars gezelschap”; *hibalia* „gelijk, met elkaar overeenkomen” (ook ten opzichte van een bepaalde zaak); *hintjoria* „naast elkaar”; *himpataua'* „gelijktijdig”; *hintukua'* „elkaar volgen, achter elkaar lopen”.

De vormen met *mosi-* zijn wellicht overgenomen. Bij *hi-* behoren substantief-vormen met *ka-*, maar ook wel met *po-* (vgl. III 2), bv. bij *hirua'*: *pohirua'* of *kahirua'* „ontmoeting”, *-pohirua'ki* „ontmoeten”.

Verder komt voor *-pohi-* in combinatie met *-i*, bv. *-pohikonii'* „(per ongeluk) samen met iets anders opeten”; *-pohitanai* „samen met iets anders begraven”.

a 3. Verbaalstammen met *mopa-* betekenen „een plechtige of belangrijke handeling verrichten”, bv. *mopahopu'* „het uitbreken der tanden verrichten”, *mopatana* „een begrafenis verrichten”, vgl. *mopadulu* „samen werken” (*-dulu* „iets te zamen doen”). *Mopatana* kan verkort worden tot *patana*, en zo kan ook bij de andere genoemde vormen *mo-* wegblijven.

a 4. Voorts *mengka-* of *meka-* (het laatste als de stam een geprenasaleerde medeklinker bevat), bv.:

mengkanawu' „naar beneden springen”, lett. „zich laten vallen”.

mengkatadi „springen”, lett. „zich wegwerpen” (ook *mengkalatadi*, *mengkalitadi*).

mengkalitene' „springen” (*tene'* „opwerpen, met een opwaartse beweging iets in een bepaalde richting werpen”).

mengkahadjo, *mengkalihadjo* „opspringen”.

mengkatunu „zich laten verbranden (*-tunu*)”.

mengkawuni „zich verbergen (-*wuni*)”.

*mengka-lule*² „zich rollen, zich wentelen”.

mengkapu'ai „zich zonnen (-*pu'ai*)” (ook *mempu'ai*, zie III 2).

mengkalimoko, *melimoko* „vliegen”.

mengkaka'ura, *mengkali'ura* „achteruitgaan”.

mekahuntja' „zich van kant maken”.

*mekaka-bungku*² of *kaka-bungku*² „zich gebukt houden” (*ka-bungku*² „in gebukte houding”).

mengkabongka of *mekabongka* „uitbreken” (zoals bijen uit een nest; ook van een gescheiden vrouw die weer aan de reizang gaat deelnemen).

b 1. Het causatieve prefix luidt *po-*, ontstaan uit *pa-*. *Pa-* wordt nog aangetroffen in enkele vormen als *-paria* „verschaffen, aanwezig (*ria*) doen zijn”, *-pasua'* „in iets doen gaan (bv. buffels in een kraal), aantrekken (kledingstuk)” (ook *-pesua'*), *-parata* „mededelen” (lett. „doen komen”), *-palele* „verkondigen, berichten” (*lele* „bericht”).

Verder komen *-pahi-* en *paha-* voor naast *-pohi-* en *-poha-*, bv.: *pohibali* of *-pahibali* „mededelen”; *-pohintuwu'* of *-pahintuwu'* „even lang maken; in goede harmonie met elkaar brengen”; *-pahantuda*, *-pohantuda* „verzamelen”.

Hierbij horen onovergankelijke vormen met *mopoha-*, bv.:

mopohangkani „zich verzamelen, verenigen”.

mopohantomi „zich in één huis verzamelen”.

mopohalimo' „samen één akkercomplex aanleggen of hebben”. Vgl. voor de functie van *mo-* in deze vormen: *morumpu*, *moromu* „zich verzamelen”, enz.

Voorts *mopa-* (of *mopo-*) + *-a*, bv.: (*mo*)*pahangkania* (soms *mopo-hangkania*) „bijeën, verzameld”, vgl. *-pahangkania*, *-pohangkania* „verzamenen”, hetzelfde als *-pahangkani*; (*mo*)*pamahalolia* (of (*mo*)*pomahalolia* of (*mo*)*pamohalolia*) „volkomen” (van de gezindheid gezegd), vgl. *-pamahalolia* „volkomen maken”; (*mo*)*po-* of (*mo*)*pahangkonია'* (= *hampangkonია'*) „één eetgezelschap vormen”, vgl. *-pahangkonია'ki* of *-pohangkonია'ki* „samen eten met”, ook: *-pohingkonია'ki*, *-pahingkonია'ki*.

Verder wordt *pa-* geplaatst voor de *ka-*vorm van bijvoeglijke naamwoorden, tot vorming van de causatieve vorm van zulke woorden. Naast *-paka-* komt echter ook *-poka-* (dat ook een geheel andere betekenis kan hebben, vgl. V 2 c 1) voor. Verder vindt men soms ook *-po* voor de *m-*vorm geplaatst, wat een jongere ontwikkeling moet zijn. Eigenaardig is echter dat soms *-pomo-* wordt aangetroffen van woorden die op zich zelf geen *mo-* hebben. Voorbeelden:

- pakaponu'*, -*pokaponu'*, -*poponu'* „vol maken”.
- paka(mo)rolī'*, -*pomorolī'*, -*poka(mo)rolī'* „reinigen”.
- pakabula*, -*pokabula*, -*pomobula* „wit maken” (van *bula* „wit”, niet **mobula*; *-*pobula* is niet gebruikelijk).
- pakaworī'*, -*pokaworī'*, -*poworī'* „veel maken”.
- pakakuni*, -*pomokuni* „geel (*mokuni*) maken”.
- pakataha'*, -*pokataha'*, -*pomotaha'* „wachten tot rijp wordt” (van *taha'*, niet **motaha'*; *-*potaha'* kan niet gezegd worden).

Andere voorbeelden van causatieven met *-po-* zijn:

- potuwu'* „opvoeden, onderhouden, houden, in leven laten”.
- pokoni'* „te eten geven” (-*popongkoni'* „bevelen te eten”).
- pobaa* „maken, aanmaken” (van *vuur*), van *baa* „opvlammen” (-*pokabaa* „doen opvlammen”).

Ook bij causatieven van met *rala* en *i* samengestelde uitdrukkingen wordt alleen *-po-* gebruikt: -*poralagimpu* „in de kraal brengen” (buf-fels); *po'inono*, -*poinono* „ter harte nemen, steeds in gedachten houden”; -*po(')ipale* „ontvangen, toucheren” (geld).

Van intransitiva met *mo-* luidt de causatieve vorm *-popo-*, van die met *me-* luidt hij *-pope-* of *-pepe-*:

- popoturu* „te slapen leggen” (bij *туру*, niet **moturu*, zie III 2).
- popohura* „verzoeken te gaan zitten (*mohura*)”.
- popompongo* „sirih-pinang aanbieden” (*mpongo* „pruimen”).

Uit vormen als deze blijkt wel dat *mo-* eerst in recente tijd is afgevallen.

- pepekadju* of -*pepekadju* „gelasten hout te halen (*mekadju*)”.
- popentaka'* of -*pepentaka'* „doen hechten (*mentaka'*)”.

Een onregelmatig *-popo-* heeft *-popotumai* „hier doen komen, bij zich roepen”, van *tumai*.

Bij *ma-* heeft men *mopa-*: -*popalai* „zeggen heen te gaan”; -*popana'u* „doen afdalen”.

Is het grondwoord overgankelijk en zijn er twee voorwerpen, dan gebruikt men *-popo-*... *-iki* (waarin logisch één achtervoegsel te veel voorkomt):

- popohiloiki* „laten zien aan”.
- popo'epeiki* „laten horen aan”.
- popo'intjaiki* „laten weten aan”.

En met *-popo-*... *-i-*: -*popo'inui* „doen drinken, drenken”.

Met *-pope-* of *-pepe-*: *kupope'ala'*, *kupepe'ala'* „ik laat 't halen”, enz. enz. (KT I p. 16). Onovergankelijk: *mpopetampa*, *mpepetampa*

„zich laten (om)smeden”, *mpopepokulii*, *mpepepokulii* „zich laten medicineren”.

b 2. Het prefix *te-* of *ti-* is het bekende accidentele voorvoegsel. Voorbeelden:

tebua, *tibua* „boven gekomen, op het toppunt gekomen”.

tiloi „pissen” (niet **telo*”).

tipongkoni, *tipangkoni* „tot eten komen, aan eten toekomen”.

tituku, *tetuku* „gestoten”.

tideru, *tederu* „verschoven”.

tetunu, *titunu* „knikkebollen”.

tibea ngangana „zijn mond ging (onwillekeurig) open”.

ko'ia tidoa apu „het vuur was nog niet aangenomen komen te worden”.

tedipo „aan de overkant gekomen”.

Ook wanneer iets ineens blijkt te zijn tot stand gekomen, zonder dat men weet wie 't gedaan heeft: *ree-rede' eo*, *rahilo-rawo wori' pentjarakea manu' tibabehimi* „toen de zon min of meer laag stond (ongeveer 4 uur in de middag), zagen zij dat er een groot aantal kippenstokken gemaakt waren”.

Te-, *ti-* of *nte-*, *nti-* kan ook zijn „tot”, bv.: *butu² eona ria to (n)tehampulu' galu'na hadua* „iedere dag waren er die tot tien bossen (rotan) per persoon (kregen)” (ook: *(n)tihampulu' galu'na*).

Een ander geval heeft men in *tilou*, uit en naast *tulou* „zich begeven in de richting van de toegesprokene”.

b 3. *Ka-* met woordherhaling: *ka-teba²* „aan het bekappen zijn”; *ka-bungku²* „gebukt”; *ka-mako²* „aldoor lopen”; *ka-'ina²* „aldoor moeder zeggen” of „moeder zeggen tot een ander dan de echte moeder”.

b 4. *Pe-* bij overgankelijke verba kan de betekenis hebben van „eens...”: *-pekon* „eens eten van, proeven (van spijzen)”; *-pe'inu* „proeven (van dranken)”; *-petima* „proberen op te rapen”; *-pe'uli* „eens zeggen”; *-pebila* „proberen te tellen”. Vgl. *-perao* „proberen”, *-pehuka*, id. Verder in gevallen als:

-pesuhu „(een object) in iets anders steken” (*-suhu* „steken”, bv. een varken).

-pesaku „(een lang voorwerp) wegwerpen in de lengterichting” (*-saku* „met een lans e.d. steken of werpen”).

-peliba „gooien” (bv. een steen; *-liba* „gooien naar”, *kuliba'koko watu* „ik gooi met een steen naar je”).

-pehupa „uitspuwen” (*-hupa* „bespuwen”).

Doch: *-toe* „ophangen”, *-petoe* „vastbinden”.

-tilo' „pikkend opeten”, -petilo' manu' „de kippen voeren”.

In het laatste geval is de betekenis causatief. Bij adjectiva kan *pe-* eveneens causatief zijn: -pe'oti „opmaken” (= -paka'oti); -pe'itu' „geheel opmaken” (bij me'itu'); -peroli' „gladmaken, opmaken”; -pewori' „veel maken”; -peroho „stevig maken”. Verder: -peboa' „heten liegen, voor leugenaar uitmaken”; -pekabosi' „niet willen afstaan” (-pakibosi' „voor gierig uitmaken”).

Pe- bij substantiva (vgl. KT I p. 18): -pe'ibo', -petauna „voorzien van de afbeelding van een aap (of apen), mens(en)”; -pe'ata' „van een dak (ata') voorzien, dekken” (van een huis).

b 5. De combinatie prefix *pe-* + suffix *-i* bij adjectiva vormt dikwijls causatieven. Misschien heeft men hier te denken aan Rampi'se invloed, daar in dezelfde betekenis *paka-* of *poka-* voorkomt:

-perohoi „stevig maken, zorgen dat stevig wordt” (hetzelfde als -pokaroho, -pakaroho, -peroho).

-pelompehi (= -pakalompe', -pokalompe') „goed maken, zorgen dat goed wordt, oppassen”.

-pebangihi (= -pakabangi, -pokabangi) „wachten tot droog wordt”.

Voor *pe-* + *-i* bij substantiva zie men bij *-i*.

b 6. *Mpe-*:

mpetokulawi, *mpetolindu*, *mpetobalana* „Kulawisch, Lindus, Nederlands spreken”.

motalii mpetobada' „een hoofdband dragen als de Bada'se vrouwen”.

b 7. *Meka-*, *meki-*, *meti-*:

metiwongo, *mekiwongo*, *mekawongo* „zich doof houden”.

metiwero, *mekawero* „zich blind houden”.

meka'ingu', *meti'ingu'* „doen alsof men 't niet weet”.

metiwodjo, *mekawodjo* „zich dom houden”.

b 8. *-Peti-*, *-peki-*:

-petiwodjo, -pekiwodjo „voor dom uitmaken”.

-petibohi', -petibosi' „voor gierig uitmaken”.

-pekibohi', -pekibosi' id.

-pakibohi', -pakibosi' id.

c 1. *-Po-* bij substantiva betekent „hebben tot, nemen tot, gebruiken als, maken tot”. Voorbeelden:

-podohe, -po'ema' „tot gezelschap, makker hebben”.

-potobine „tot vrouw hebben, nemen”.

pai' ria tapo'apu, ana' ilu „dat er is wat wij tot vuur hebben (waar wij vuur van maken), is (te danken aan) de wees”.

-*Popo-*, -*pope-* (KT II p. 43): *

bengkaku kupontjula' manu'-kuna „ik heb mijn buffel geruild voor een kip”.

kahilounami ngala' pontji'na, napoposaku (ook: *nasakuki*, en zelfs *napoposakuki*) *mahapi toei* „toen ging hij zijn lans halen om daarmee die paling te steken”.

-*poporona'* „zingen voor, om; zingen (een lied); zingen in (een taal)” (van *morona'*).

-*popo'ore'* „zijn spel drijven met, spelen (een spel)”.

-*popekio'* „roepen (*mekio'*) om, wegens, van” (ook: „laten roepen”).

hompea napopoweo pinu'aina „met een lange bamboe zwaait zij heen en weer over de te drogen liggende rijst”.

-*Poka-* (of -*po-* alleen) (vgl. KT II p. 33, HL p. 20 vlg.): *

napokahina „hij is er begerig naar” (bij *mehina* „begerig”).

napo(ka)lompe' „hij vindt 't goed”.

-*poka'eka'* „bang zijn voor”.

-*pokageo'* „wenen om”.

-*pokahae* „tot (reden van) langdurigheid hebben”, „lang wegblijven ten gevolge van”.

-*poka'odja'* „niet willen”.

Doch -*karoe* „boos zijn op” (bij *moroe*; -*pokaroe* „boos zijn over”, -*pekaroei* „boos zijn over”).

-*Po-* wordt ook wel gevoegd voor de *m*-vorm (vgl. V 2 b 1), dus: *napomakono* „hij vindt 't juist”; *napomotono'* „hij vindt 't lekker”; -*pomobohe* „op prijs stellen” (*mobohe* „groot”, gezegd van kleine zaken die groot in haar soort zijn; *bohe* „groot”); *napomakadja*, *napomokoro* „hij vindt 't zwaar, moeilijk”.

In dezelfde betekenis vindt men ook wel eens vormen met -*pe-* . . . -*i*: *napemokoroi*, *napemakadjai* „hij vindt 't moeilijk”. Doch: *napemobohei* of *napetobohei* „hij kiest er de grote uit” (*napetokedi'* „hij kiest er de kleine uit”).

c 2. Ntali-: *ntalibale* „twee (drie enz.) vrienden”; *ntalitina* „moeder en kind(eren)”; *ana' ntali'ompi' pitu* „zeven broers en/of zusters”.

*) [Deze werkwoorden met -*popo-*, -*pope-* en *poka-* zijn gevormd met het prefix -*po-* geplaatst voor substantieven die zelf met resp. *po-*, *pe-* en *ka-* van verba of adjectiva afgeleid zijn, zoals in het Kul. bv. *maroe* „boos”, *karoe* „boosheid”, -*pokaroe* „tot voorwerp van boosheid hebben, boos zijn op”; vgl. KT II p. 33, 43. J.N.]

c 3. *Ha-*: *hantomi* „het hele huis(gezin)”, *hantuama* „van dezelfde vader”, *ha'eo* „één dag” (vgl. bij de telwoorden). In geluidswwoorden e.d.: *hawutu* „met een pang”, „rang!”; *hadjuu'* „plof!”.

Paha-: *pahamika'*, *pahamali* „halfbloed” (voor *-paha-* en *-poha-* zie V 2 b 1).

c 4. *Huma-* (KT II p. 30, 59):

humangata „t hele dorp”.

humalili' dunia' „over de hele wereld”.

humangKulawi „heel Kulawi”.

humangPeana „heel Peana”; *humaloli* (= *mahaloli*) „rond” (twijfelachtig voorbeeld; *-loli* „schudden van het hoofd”).

c 5. *Mpo-*: *bia' mpobengka* „dapper als een buffel” („doldriest”); *baa mpowalo* „vlammen als bamboe” (van een vuur dat spoedig uit is); *bia' mpolipa* „dapper als een duizendpoot” (een moed die niet lang duurt).

c 6. *Hingka-*: *hingkamanusia'na* „zijn mede-mens”, *hingkamaradikana* „zijn mede-edelman”, *hingkatuana* „zijn mede-heer”.

c 7. *Moro-*: *morongkoloa* „manden vol”; *morongata*, *moro-ngata*² „veel dorpen, landen”; *morongatami nukahiloui* „je bent al naar veel dorpen gegaan (in veel landen geweest)”; *morompaemi ni Anu modaga* „N.N. is al jaren op reis”.

c 8. Hierbij is nog het meervoudige *pa-* te noemen:

patihawu', *patehawu'* „in alle richtingen verstrooid”, vgl. *tehawu'*, *tihawu'* „verspreid”.

patihilu hetzelfde als *patihawu'*.

patibura, van water dat in grote hoeveelheid opspat, uit de mond gespuwd wordt enz.; *patibura ue tumai hi rolana* „in grote hoeveelheid kwam 't water op 't land”.

pakiro „rinkelen, rinkinken”.

pantuha'-ntuha' „in menigte omhoogsteken” (palen, boomstronken, e.d.).

Het komt ook in de vorm *mopa-* voor:

(*mo*)*pa-mola*² „vele dorpen”.

(*mo*)*pantuda* „vele stapels, hopen”.

bengka (*mo*)*pa-gimpu*² „kralen vol buffels”.

mopantjera, *pa-ntjera*² „gescheurd (op veel plaatsen)”.

mopantjia', *pa-ntjia'*² id.

(*mo*)*pa-tuda*² „aldoor twisten”.

(Voor andere functies van *mopa-* vgl. V 2 a 3, b 1).

- c 9. Verder is er nog *mpara-*:
mparadjuu' „met veel plofgeluiden”.
mparabire', *mparabirea'* (ook *bire'*²) „op veel plaatsen naar buiten komen” (van water uit bamboe met barsten er in e.d.).
mpararoli', *mpararolia'* „in menigte over de grond verspreid” (vruchten, buffels, e.d.).
mparakiro „in menigte rinkelen, rinkinken”.
mparangkao' „in menigte flauw in de verte zichtbaar” (van gestalten van mensen), van *kao'* „schaduw, ziel”.
- c 10. Tenslotte nog *mpe-*: *mpenjala* „in soorten, velerlei, allerlei”; ook *mpenjalaa*, *mpengaa*, id.; vgl. *mpe'eo* „overdag” (= *mpe'eo*), *mpeneo* „morgen (demain)”.

VI. IN- EN ACHTERVOEGSELS

1. Van *-um-* zijn nauwelijks voorbeelden te vinden: *momako'* „lopen”, uit **molumako'*, stam *lako'* (nog in de betekenis „pas” in het Uma voorkomende, en in *ngkoni' ngkalako'* „lopen onder 't eten”, e.d.); *mosumomba* „zeilen”. Voor het prefix *huma-* zie V 2 c 4.

Met *-in-* worden substantieven gevormd. Het aantal voorbeelden is vrij groot, bv.:

- dinapa'* „(door de honden) achtervolgd wild”.
pinongo „pinang”, lett. „het gepruimde”.
pinu'ai „rijst die in de zon gedroogd wordt” (*-pu'ai*).
pinomanjuku „wat ik gestampt heb, mijn stampsel”.

2a. Het achtervoegsel *-aka* komt weinig voor, doch dit is geen reden om 't niet als oorspronkelijk te beschouwen (ook in het Kul., vgl. KT I p. 19, II p. 31 *).

Diverse tussenklanken treden bij de aanhechting van dit suffix op: *-sarumaka* „vertrouwen (op)”; *-antaraka* „bij gedeelten vervoeren”; *-tumulaka* „een duw geven”; *-todohaka* „lijden (pijn) en daarbij klage-lijke geluiden doen horen”, als intransitivum „steunen van pijn”. Zonder tussenklank: *-totoaka* „afgaan op”.

b. Het achtervoegsel *-ki* heeft in het Uma verschillende vormen (*-ki*, *-ka*, *-ko*), afhankelijk van persoon en getal van het object, doch de algemene vorm is het eigenlijk uit *-ka* + *-i* (enclitisch persoonlijk voor-

*) „Dit *-aka* (wel te onderscheiden van *-ka* „voor, aan, ten behoeve van, naar, tot”) duidt een minder onmiddellijke betrekking aan dan het achtervoegsel *-ka*; het betekent dikwijls „over, aangaande, omtrent”; dus *nantawanaka* „hebben gelachen over, om, naar aanleiding van” . . .” (KT II p. 32).

naamwoord van de 3de pers. enk.) samengetrokken *-ki*, blijkens gevallen als *ikomi napekadjuki* „hij moet nu voor jou hout halen”.

Wanneer enclitische persoonlijke voornaamwoorden van serie III (zie VIII 1) met *-ka* worden verbonden treden de volgende wijzigingen in vorm en plaatsing op:

- ka* „aan, voor enz. mij”.
- koko* „aan, voor enz. jou”.
- ki* „aan, voor enz. hem, haar, het”.
- taka* „aan, voor enz. ons (incl.)”.
- ka-kai* „aan, voor enz. ons (excl.)”.
- ko-koi* „aan, voor enz. jullie”.
- raka* „aan, voor enz. hen, haar, ze”.

In de 2de pers. wordt de *a* van *-ka* geassimileerd tot *o*, in de 1e en de 3de pers. enk. verdwijnt zij, en in de 1e pers. mv. incl. en de 3de pers. mv. vindt omzetting van enclitisch voornaamwoord en achtervoegsel plaats. De genoemde vormen worden eveneens gebruikt wanneer het voorwerp van *-ki* een persoonlijk voornaamwoord is waar nadruk op valt. Dit voornaamwoord komt er dus nog eens in de zelfstandige vorm achteraan. Dus: *uma na'uli'ka aku'*, *na'uli'ki hi'a* „hij heeft het niet aan mij, maar aan hem gezegd”; *uma ku'uli'koko*, *ku'uli'ki tu'aina* „ik heb het niet aan jou, maar aan zijn jongere broeder gezegd”; *uma na'uli'kaka kai'* (in plaats van **-kakai kai'*, zie VII 1), *na'uli'raka hira'* „hij heeft het niet aan ons maar aan hen gezegd”.

Omzettingen als de bovenstaande zijn in het Uma zeer frequent. Zij komen in VII 1 nader ter sprake. Samen met de enclitica *-mi* leveren de bovengenoemde vormen de volgende combinaties op (vgl. VII 1):

- na'uli'maka* of *na'uli'mika* „hij heeft het al aan mij gezegd”.
- na'uli'mokoko* of *na'uli'mikoko* „hij heeft het al aan jou gezegd”.
- na'uli'miki* „hij heeft het al aan hem, haar gezegd”.
- na'uli'mitaka* „hij heeft het al aan ons gezegd”.
- na'uli'maka-kai* of *na'uli'mika-kai* „hij heeft het al aan ons gezegd”.
- na'uli'moko-koi* of *na'uli'miko-koi* „hij heeft het al aan jullie gezegd”.
- na'uli'miraka* „hij heeft het al aan hen, haar gezegd”.

Met *-pi* (zie VII 1) krijgt men de volgende combinaties:

- ane na'uli'paka* of *-pika'* „wanneer hij het gezegd zal hebben”.
- ane na'uli'pikoko* of *-pokoko* „wanneer hij het je gezegd zal hebben”.
- ane na'uli'piki* „wanneer hij het hem gezegd zal hebben”.
- ane na'uli'pitaka* „wanneer hij het ons (incl.) gezegd zal hebben”.
- ane na'uli'paka-kai* of *-pika-kai* „wanneer hij het ons (excl.) gezegd zal hebben”.

ane na'uli'piko-koi of *-poko-koi* „wanneer hij het jullie gezegd zal hebben”.

ane na'uli'piraka „wanneer hij het hun gezegd zal hebben”.

Met *-di* (versterkend woordje): *-daka* of *-dika*; *-dikoko* of *-dakoko*; *-dike*; *-ditaka* of *-dataka*; *-dika-kai* of *-daka-kai*; *-diko-koi* of *-dako-koi*; *-diraka* of *-daraka*.

Met *-wa* „wel” (enz.): *-waka*; *-wakoko*; *-waki*; *-wataka*; *-waka-kai*; *-wako-koi*; *-waraka*.

Met *-wadi* „slechts, wel”: *nawai'wadaka*, *-wadika*, enz. (zie VII 1). *Wadi* kan ook achteraan komen; in de 1e pers. kan men dan krijgen: *nawai'kawadi* of *-wada*, doch in de andere personen alleen *-wadi*.

Met *-damo* „nog slechts”, dat ook wel *-dimi* luidt, en met *-pada* (*-pidi*) „eerst nog” krijgt men:

na'uli'damoka, *na'uli'dimika*, *na'uli'kadamo*, soms ook *na'uli'kadimi* „hij zal het mij nog wel zeggen”.

ku'uli'damokoko, *ku'uli'kokodamo*, *ku'uli'dimikoko*, soms ook *ku'uli'kokodimi* „ik zal het je later nog wel zeggen”.

ku'uli'damoki, *ku'uli'kidamo*, soms ook *ku'uli'dimiki*, *ku'uli'kidimi* „ik zal het hem nog wel zeggen”.

En evenzo: *na'uli'damokakai*, *-dimikakai*, *-kakaidamo*, *-kakaidimi*; *na'uli'damotaka*, *-takadamo*, *-dimitaka*, *-takadimi*; *na'uli'damokokoi*, *-kokoidamo*, *-dimikokoi*, *-kokoidimi*; *na'uli'damoraka*, *-rakadamo*, *-dimiraka*, *-rakadimi*.

na'uli'dapaka, *-kadapa*, *-kapada*, *-padaka*, *-pidika*, *-dipika*, *-kapidi*, *-kadipi* „hij zal het (eerst) nog aan mij zeggen”.

En verder: *na'uli'dapakoko*, *-kokodapa*, *-padakoko*, *-pidikoko*, *-dipikoko*, *-kokopidi*, *-kokodipi*; *na'uli'kidipi*, *-pidiki*, *-kidapa*, *-dipiki*, *-kipidi*, *-dapaki*; *na'uli'takadapa*, *-takapada*, *-takadipi*, *-piditaka*, *-padataka*, *-dapataka*, *-dipitaka*, *-takapidi*; *na'uli'padakakai*, *-dapakakai*, *-pidikakai*, *-dipikakai*, *-kakaidapa*, *-kakaidipi*, *-kakaipidi*.

Voor de 2de en 3de pers. mv. zie men resp. de 2de pers. enk. en de 1e pers. mv. incl. Voorts kunnen verschillende partikels, als *wo'o* „ook”, *mpu'u* „inderdaad, zeer”, vóór *-ka* ingeschoven worden, zodat het lijkt alsof *-ka* een afzonderlijk woordje is.

In substantief-constructies komt eveneens *-ki* enz. achteraan:

kakuwunii'naki, *apa' me'eka'a naweba'* „dat ik 't voor hem verborgen heb was omdat ik bang was dat hij mij slaan zou”.

karapohibalinamiki libu' ana' wali „toen ze hem de woorden van het wonderkind hadden meegedeeld”.

na'uli' wo'omiki „toen zeide zij weer tot hem”.

kutu'u ami'koko „ik zal het vast voor je neerzetten”.

In het Uma schijnt het niet mogelijk te zijn dat *-ki* aan onoverganke-lijke werkwoorden gehecht wordt zonder dat deze eerst in substantief-
vorm worden gebracht: *-pekadjuki* „hout halen voor”, *-pololitaki*
„spreken met”, *-potuda'ki* „twisten met”.

Ook aan adjectiva kan *-ki* gehecht worden, bv.:

monoa'ki kelona „z'n onderrug werd recht voor hem”.

na'ome' napesimukuimi pai' alaana mobini'ki-hawo „hij slikte 't met
inspanning door en zodoende kwamen zijn (ogen) geopend te worden”.

bona manawu'ki bau'na kaa' „opdat het vlees van de kraai voor hem
naar beneden zou vallen”.

In andere gevallen echter moet bij aanhechting van *-ki* aan een
adjectief de gehele vorm tot een werkwoord worden gemaakt (zoals in
het Bar.), bv.:

hawe'ea ompi'na ule-wuri uma ria mpohibaliaraka (en niet **hibalia-
raka*) *poheara* „er was niemand die de kleding van al de zusters van de
zwarte slang evenaarde”.

Zelfs substantieven kunnen *-ki* achter zich krijgen, nl. in gevallen als:
napakoko? manu'koko? „wat wil je hebben (als toespijs)? kip?”; *napa
nuruhe? tinoo'koko? paekoko?* „wat heb je gekookt? heb je „bras
djagoeng” (gestampte mais) gekookt? of rijst?”.

Het suffix *-ki* heeft de van elders voldoende bekende hoofdbetekenis-
sen „aan, voor, ten behoeve van, ten opzichte van, met (concomitatief
en instrumentaal), door, ten gevolge van”, ook „met betrekking tot, van”,
enz. Voorbeelden van deze betekenissen zijn:

-posintuwu'ka „in goede verstandhouding leven met”.

-pomerua'ka „een ontmoeting hebben met”.

hema mpolibu'koko? „wie spreekt er met je?”

-pomenjanjoka „zijn tegenover” (*momenjanjo* „tegenover elkaar
zijn”).

kuliba'koko „ik gooi je ermee” (met een steen bv.).

napao'ki tokule „hij sloeg er de reumatieklijder mee”.

hema mpo'intjaki? „wie weet het ten opzichte van hem, van haar?”.

iko moto mpokalompe'ki (= *mpokalompe'*) „jij zult er zelf het
voordeel van ondervinden” (*-ki* is hier vermoedelijk een vrijwel kleur-
loos „erbij”, zoals ook in het Bar. dikwijls het geval is).

raluli'ki manusia' ntoluna „de mensen hebben haar eieren te haren
nadele weggerold”.

hilou na'ala'ki wukuna „hij ging hem zijn beenderen halen”, d.w.z.
„hij ging zijn beenderen halen”.

bohemaka-kuna „die van mij is al groot!”.

doamaka „neem ('t) van mij aan”.

Opm. Ter uitdrukking van 't instrumentale „met” is overigens geen achtervoegsel nodig: *saku kantjai' tetu* „steek 't met die lans”.

3. Het suffix *-i* is in het Uma nog belangrijker dan in het Kul., waar het toch reeds zo'n grote rol speelt. Het achtervoegsel wordt somtijds aangehecht met een tussenklank *h*. In dit geval vindt men, wanneer het grondwoord op een hamza uitgaat, aan het eind van het achtervoegsel geen hamza, wat wel het geval is wanneer *-i* zonder tussenklank aan zulk een grondwoord wordt gehecht (zie I 1 en VI 4). Is het grondwoord van zulk een *-i*-vorm een onovergankelijk werkwoord, dan is niet apriori te zeggen of dit voor de aanhechting van *-i* in de substantief-vorm wordt gebracht of alleen in stamvorm optreedt. Ook wanneer *-i* gecombineerd wordt met een prefix, bv. *pe-*, kan een tussenklank *h* optreden:

-kontjehi „aan 't schrikken (*kontje*) maken”.

-tudohi „bedruppelen, indruppelen”.

-onahi, -nawuhi „vallen op”.

-pelompehi „goed maken”.

De gewone tussenklank is, gelijk gezegd, *h*. Bij wijze van uitzondering vindt men *-tiloki* „pikken”, naast *-tilo'* „pikkend of happend opeten, zoals een kip, slang, krokodil”; *-tiboki* „over iets heen stappen” (Kul. *-tiboiki*) (zal wel niet samenhangen met *metibo'* „op de loop gaan”). In *-tadja(h)i* „scherpen” wordt soms wel, soms niet een tussenklank gebruikt.

Wordt *-i* aangehecht zonder tussenklank en gaat de stam waaraan 't wordt gehecht op een hamza uit, dan verspringt deze naar 't eind van het achtervoegsel, bv. *-tudjai'* „beplanten” (van een droge akker), tegenover *-hu'ai* id. van een sawah, bij resp. *ntudja'* „planten” en *mohu'a* „overplanten”. Gaat de stam uit op *-i'* dan heeft de *-i*-vorm dus *-ii'* (lange *i* + hamza) aan het eind.

Bij gebruik van de tussenklank *h* vindt men dus nooit een hamza aan het eind. Onregelmatig is *-tilohii* „bepissen” van *tiloi'* „pissen”, waarvan de laatste *i* (die geen achtervoegsel is) na de tussenklank *h* is geplaatst en met het achtervoegsel tot een lange *i* samengesmolten.

a. Voorbeelden van *-i* aan adjectiva: *-pedahi* „ziek maken”; *-ekai'*, *-ekahi* „bang maken”; *me'ingui'* „verwarrend, in de war brengend”; *nabohui gampu'* „verzadigd door djamboes (te eten)”.

b. Aan substantiva: *-heai* „kleren (*hea*) geven aan, van kleren voor-

zien"; *-samai'* „van een bit (*sama'*) voorzien"; *-atai'* „dekken" (een huis); *-pewooi'* „snellen, van het hoofd (*woo'*) ontdoen"; *-pewokoi'* „de vangst (*woko'*) uit (een fuik e.d.) wegnemen"; *-pelogii'* „iemand beetpakken in de holte (*logi*) achter het sleutelbeen".

c. Dikwijls treedt *-i* op in plaats van *-ki* of in gevallen waarin men *-ki* zou verwachten:

-pololitai = *-pololitaki* „spreken met".

ana'na napopotobinei ana' maradika „hij laat zijn zoon trouwen met de dochter van de madika" (in dit geval geen *-ki*).

-poraegoi' tomate „voor een dode de *raego'*-dans uitvoeren" (geen *-ki*).

potawai „lachen om".

poronai' „zingen voor, zingen om . . . aangenaam te stemmen".

-petiboi' „hard weglopen (*metibo'*) van".

-ka'ekai' „bang zijn voor" (= *poka'eka'*).

-po'orei' „schertsen met".

Een bijzonder geval van *-i* is nog: *-porongkalei'* „voor de tweede maal doen" (van *rongkale'* „tweemaal"), Kul. *-porongkanii*.

d. Evenals in het Kul. komt *-i* (zonder tussenklank) dikwijls achter de substantief-afleiding van een werkwoord of adjectief, om aan te geven dat de handeling enz. plaats heeft op, in, enz. het object (ook in overdrachtelijke zin). Voorbeelden:

-po'ohai' „verblijf houden in".

-pohurai „zitten op".

-pehanii „aangaan bij".

-karatai „komen aan, bij, tot".

bulu' kupanakei' „de berg die ik beklommen heb".

-kagoei' „vreugde hebben in, over".

rapoharii „men haalt er palmwijn in".

bengka to rapokahaweai' = *bengka pokahaweaa'* „een buffel om het *kahaweai'*-feest mee te vieren (om op dat feest te doden)".

ane' uma ria wuluna bengka dula palangka'mi rapobengkai „als er geen echte buffel (lett. „de haren van een buffel") is, wordt met koperen schalen met voet het *mobengka* (geven van een of meer buffels) verricht" (als men niet over buffels voor de bruidschat beschikt en deze dus vervangt door mindere artikelen).

Met een pleonastisch *-ki*: *munte to napontu'uiraka ana'tobine to ngone* „de djerooks waarin hij de meisjes van zoëven gestopt had" (*-tu'u* „plaatsen").

e. Voorts in de zin van conjunctieven („opdat...”; vgl. KT I p. 22 vlg.):

nakadotai „opdat hij wille (*dota*)”.

kuḡompalii „opdat ik (hem, enz.) zoeke (*-ḡali*)”.

bo he'imi ule, tapua'mi tahampa, tapompehiloi wuku tuamanu „daar dit de slang is, laten we haar doorhakken en opensnijden, om de beenderen van je vader te bezichtigen”.

Vervanging van het geprefigeerde voornaamwoord van een andere dan de 3de pers. enk. door *na-*, met achteraanplaatsing van de enclitische vorm van het eerstgenoemde (vgl. KT I p. 23), komt ook voor, bv.: *nakadotaiko* „opdat je wilt”, *nakalompei'ko* (= *nukalompei*) „opdat je goed wordt”. Naar analogie van dergelijke vormen kan men ook in de 3de pers. enk. vormen als *nakadotaii* „opdat hij wille” (= *nakadotai*) gebruiken. Wanneer het zinsverband voldoende duidelijk is wordt geen conjunctief gebruikt: *polibu'*, *ku'epe* „spreek, dat ik 't hore”.

f. Ook vindt men ze in tijdaanwijzende (of redengevende) functie (vgl. KT I p. 24), bv.: *kukakedii'-pidi kamatena* „terwijl ik nog klein was, stierf hij”, *nakatuwui'-pidi* „terwijl hij nog leeft”, *wuluna to mobuti napengkarupepai'* „zijn veren die uitgetrokken raakten (er af vlogen) toen (of: omdat) hij spartelde”, „de veren die hij bij 't spartelen kwijt raakte”. Doch vgl.: *goe' nonona kupotobine ana'na* „zij is blij dat ik haar dochter tot vrouw heb genomen”. We zijn hier op het terrein van de „omgekeerde substantief-constructie” (vgl. IV 5), waarvan nog de volgende interessante voorbeelden gegeven kunnen worden: *alaana nakatahai' pae, duu'(na) nakatahai' pae* „totdat de rijst rijp werd”, hetzelfde als *alaa (ng)kataha(a)' pae, duu' ngkataha' pae*. Ook: *alaana nakataha'ki pae; duu'(na) takamatei* „tot wij sterven”, hetzelfde als *duu'(na) kamateata*. Ook: *duu'(na) takamateki*. Bv.: *duu' takamatei mepue'* „tot onze dood (moeten wij) dienen, gehoorzamen”; *mo'oha'i i Peana alaana nakamatei* of *alaana nakamateki* „hij woonde in Peana totdat hij stierf”; *alaana nakamateiki, alaana nakamateki haki'na* „totdat hij stierf aan zijn kwaal”; *haki'na nakamatei (nakapatei, nakamateki, nakapáteki)* „hij is gestorven aan zijn kwaal”.³⁾

g. In de betekenis „hebbende, voorzien van, dragend” e.d. gebruikt het Uma het voorvoegsel *mo-* in combinatie met *-i* en niet, zoals andere Tor. talen, *mo-* alleen. Enige voorbeelden zijn reeds gegeven in V 1 a.

³⁾ De vormen met *pate* behoren tot een ouder stadium van de taal, vgl. BW op *pate*.

Andere zijn: *motobinei* „een vrouw hebben of nemen, trouwen of getrouwd zijn” (van een man gezegd); *motomanei* „een man hebben of nemen, trouwen of getrouwd zijn” (van een vrouw); *mohililii* „een baadje dragen” (*hililia* „een baadje hebben”); *mopadomai* „een bril dragen” (doch *padomaa* „een bril bezitten”); *mopurukai*, *motopii* „een broek, sarong dragen”; *mo'alii* „een mat gebruiken”; *motinai* „een moeder hebben”; *mokumpui* „een of meer kleinkinderen hebben”.

h. In de betekenis „opnieuw” (Kul. *-ki*) gebruikt het Uma *-i* zonder tussenklank of met tussenklank *h* (dit laatste echter bij uitzondering), bv.:

-tampái „opnieuw besmeden (*-tampa*)” (wel te onderscheiden van bv. *natámpai*, waarin *-i* pronominaal is: „hij besmeedt hem, haar, het”).

ntjulií „weer terugkeren (*ntjuli*)”. Beide vormen ook voor „opnieuw”.

tumaií „opnieuw hierheen komen”.

-lalií, -lalihi „weer wegnemen”.

bilai'í „tel (*bila'*) het opnieuw”.

nu'intjaií „weet je 't weer?”

i. Een aantal transitieve stammen worden, wanneer zij vergezeld zijn van een ontkenningwoord, ter versterking voorzien van het achtervoegsel *-i* (oorspronkelijk „helemaal” of iets dergelijks, doch deze vertaling zou thans niet meer juist zijn). Dit *-i* wordt somtijds facultatief aangehecht. Voorbeelden:

uma ku'intjai „ik weet (*-intja*) het niet”.

umaa nuratái nudapa' „je zult me niet bereiken als je me achterna zit”.

uma ria dantji narua(i)' „er waren geen vogels die hij vond”.

umaa napokono(i) „hij wil niet van mij weten”.

napa pai' uma kipokonoi, kipokono moto „waarom zouden wij 't niet willen, we willen 't wel degelijk”.

Doch: *uma ku'ínu* „ik drink het niet, wil het niet drinken”, want *-ínui* betekent „opnieuw drinken”.

In het Kul. is mij slechts één geval van deze aard bekend, nl. de stam *-intjani* „weten, kennen, begrijpen”, die speciaal (doch niet uitsluitend) na een ontkenning *-intjanií* kan luiden (bv. *moma intjaniíku* „ik weet het niet”).

Ook in gevallen die met ontkenkende zinnen op één lijn staan, zoals retorische vragen, vindt men hetzelfde, bv.: *hema ngintjai* (Kul. *hema mangintjanií*) „wie zou het weten?”.

4. De grondbetekenis van het suffix *-a* is plaatsaanduidend, doch deze grondbetekenis wordt in tal van richtingen toegepast en uitgebreid, zodat er van een locale functie dikwijls weinig of niets meer te bespeuren is.

Wat de verhouding tot het eveneens locale *-i* betreft zou in het algemeen kunnen worden gezegd dat *-i* in verbale, *-a* in nominale vormen optreedt. Doch op deze regel zijn tal van uitzonderingen.

De aanhechting heeft gewoonlijk plaats zonder tussenklink. Een slot-hamza verspringt dan naar 't eind van het achtervoegsel (vgl. I 1 en VI 3).

De verschillende gevallen waarin *-a* optreedt komen in hoofdzaak overeen met die welke in het Kul. zijn te constateren.

a. Gehecht aan de substantief-afleiding van een werkwoord of adjectief geeft *-a* de plaats of ook de tijd aan waar(in) de handeling enz. plaats heeft of de toestand in kwestie heerst of intreedt, bv.:

pentjarakea „plaats van neerstrijken (*mentjarake*)”.

pontimaa'na asi wua'na „de plaats waar de spookaap zijn vruchten opraapte”.

kahiruaa'ni of *pohiruaa'ni* „uw ontmoetingsplaats” (van *hirua'*).

kanguraana „de tijd van zijn jeugd” (*mongura* „jong”).

hana'a pengkahea' Lamantjuari, hana'a wo'o pana'ua Manulae lett. „een tak was de opklimming van L., een tak was ook de afdaling van M.”, d.w.z. „telkens wanneer L. een tak naar boven klom, daalde M. een tak naar beneden”.

Ook van vervoegde vormen met *ka-* en een bezittelijk voornaamwoord (zie IV 4), bv.:

tomi karapotuhuana Manulae „het huis waar men M. had opgesloten (*-potuhu*)”.

reimi kanatiloa'na Mama ule „hier was 't dat de slang Vader heeft opgegeten”.

Het is vooral bij deze categorie van vormen dat het parallelisme met de *-i*-afleidingen in het oog springt: heeft men te doen met een *-i*-vorm, afgeleid van een onovergankelijk werkwoord of adjectief, dan zal de corresponderende vorm met *-a* zich in de regel wat zijn betekenis betreft bij die *-i*-vorm aansluiten, bv.:

potudaa'ra „hetgeen waar zij over twisten” (*rapotudai'* „zij twisten over . . .”).

bengka potaroa', bengka pobaliaa, bengka pokahawea' „een buffel

om een stamfeest, een sjamanistisch feest, een *kahawea'*-feest mee te houden”.

Vormen met *ka- . . . -a* van adjectiva hebben dikwijls de betekenis van zgn. „abstracta”, bv.:

karohoana = *karohona* = „zijn kracht”.

melieu kagoe'na = *melieu kagoea'na* „zijn blijdschap is groter”.

Doch: *uma ria ka'otiana* „er komt geen eind aan”; *uma ria karudua'na* „hij wil maar niet dik worden”; *ria-pidi hangkedi' kadada'aana* „er is nog een weinig dat lelijk is aan hem”; *uma ria kama'alaana* „zij kon niet gevangen worden”. Zie ook sub *g*.

Vgl. verder de volgende vormen, waarin *ka- . . . -a* gelijkenis te kennen geeft, wat bij de „abstracte” betekenis aanknoopt:

kabinea „zich als een vrouw gedragen” (van een man).

kamana „zich als een man gedragen” (van een vrouw).

wula ngkaeoa „volle maan” (*eo* „zon”).

b. Aan substantiva wordt *-a* gehecht in de betekenis „hebbende, voorzien van, behept met”. Deze vormen zijn adjectieven en hebben geen voorvoegsel (vgl. die met *mo- . . . -i* in V 1 *a* en VI 3 *g*), bv.:

paea „rijst hebbende”.

ihia' ta'i bengka „buffeldrek als inhoud hebbende”.

taua „van koppensnellers (*tau*) voorzien”. ⁴⁾

regea' „modderig”.

udaa „het regent”.

wulaa „de maan schijnt”.

betuea' „de sterren zijn te zien”.

tinaa, tuamaa = *motinai, motuamai* „een moeder, vader hebben”.

c. Achter transitieve stammen wordt *-a* geplaatst om het object der handeling aan te geven, vooral in futurische (gerundivische) betekenis, bv.:

hu'aa „wat overgeplant zal worden (*hinu'a* „aanplant, wat (over)geplant is”).

perapia' „verzoek”.

babehia „maaksel”.

hangkoloa „een rug-draagvacht”.

timamahiana „hetgeen door hem is opgeborgen, wordt bewaard”.

keniana „hetgeen hij meebrengt, bij zich draagt” (*kinenina* id.); *umaa-kuna beiwa mekenia* „ik kan niets dragen”.

kolotia „spoor, litteken van knijpen met de nagels”.

⁴⁾ *tau* betekent ook wel eens „mens”, maar meestal is dit laatste *tauna*.

widjua' „spoor, litteken van slaan met een zweepje”.

kotoa' „spoor, litteken van bijten”.

kukua' „spoor, litteken van knabbelen”.

kapua'na „de plaats waar 't vastgebonden is geweest” ('t spoor ervan).

kamuana „de plaats waar 't wordt vastgehouden”.

Naast *inonti'* „geprezene”, d.w.z. „geliefde” staat *inontia'*.

In substantieven: *takaa'* „paal om een buffel aan vast te leggen”; *hodaa* „spijker, haak enz. om iets aan op te hangen”.

Het aangehechte bezittelijke voornaamwoord kan echter ook op de patiens (het voorwerp van de handeling) slaan (vgl. KT II p. 57-58), bv.: *lompe' hiloana* „de aanblik ervan is goed (mooi)”; *molahe' konia'na* „het is koud om te eten” (van vet gezegd); *lompe' potuwua'na* (van een diersoort) „het is goed om gehouden te worden”.

d. Collectiva: *hampodooa* „een gezelschap”; *hampe'olooa'* „een of meer paren reidansers” (mannen en meisjes, van *me'olo'* „een meisje de arm om de hals slaan bij de reidans”); *ha'eo* de hele dag, gedurende één dag”; *hamengia* „de hele nacht” of „gedurende één nacht”; *romengi(a)* „twee nachten”; *karomengi(a)na* „in de tweede nacht”; *hangkania* „allemaal” (= *hangkani*).

Verder: *hangkania tu'aina kamatena* „hij is samen met zijn jongere broeder (jongere zuster) gestorven”; *hantomia tinana po'ohaa'na* „hij woont samen met zijn moeder in één huis”. Vgl. *hintjoriana* „naast hem” (ook *hintjoria hi'a*), *hangkaniana* (of *hangkania hi'a*) *kamatena* (ook *hangkaniaki tu'aina kamatena*).

Andere in dit verband te noemen gevallen zijn: *witi'na o'po'-mehaa'* „alle vier zijn poten”; *toluna-kai* „wij alle drie”; *tomi tolu-duntjua* „alle drie op elkaar volgende huizen”; *mosesaa'* = *mosesa'* „verspreid”; *kaloaa* = *kaloa* „leeg” (waarschijnlijk eigenlijk „helemaal verspreid”, resp. „helemaal leeg”). Zo ook: *hawe'ea* = *hawe'e* „allemaal, omea = ome id. (lett. „ten einde toe”).

e. Onvolledige woordherhaling of reduplicatie van de stam in combinatie met *-a*, bv.:

po'ee-eraa, *po'e'eraa* „iemand die men voor de aardigheid als zwager (schoonzuster) beschouwt of aanspreekt” (vgl. *po'eraa* „verre era”, d.w.z. „aangetrouwde neef” etc.).

too-tomia „huisje” (speelgoed).

bee-bengkaa „buffeltje” (nagemaakt).

nataa-tampadoai „hij schopt hem als spel (met het vlak van de voet)”.

f. Volledige of onvolledige woordherhaling (of ook reduplicatie) van de stam in combinatie met *ka-...-a* betekent „hoe langer hoe meer... , steeds meer...”. Voorbeelden:

ka-bohe²a, *kaboo-bohea* „hoe langer hoe groter”.

kamoo-mohua, *kamomohua* „hoe langer hoe dichterbij”.

kaluu-lurua’imi leta’ ba’o „de reiger viel hoe langer hoe dieper in slaap”.

kamoroo-ronaa „doorgaan met zingen”.

kabaa-badjaa „in toenemende mate licht worden”.

g. De combinatie *ka-...-a* bij transitieve werkwoordstammen (vgl. *ka-...-an* in het Mal.):

kahiloa „zichtbaar”.

kalongia „zichtbaar”.

ka’epea „hoorbaar”.

kahinia „verlicht” (*-hini* „verlichten”).

kahinaa „begeerd” (*mehina*, *-kahinai* „begeren”).

Misschien ook: *tomi* (*lomo*) *kahumaa* „’t huis dat ’t eerste wordt aangetroffen”, waarnaast echter ook *tomi hi kahumaa* voorkomt, zodat *kahumaa* hier misschien lokaal „abstractum” is van een overigens onbekend **mahuma*.

Vormen met tussenklanken zijn zeldzaam. Een voorbeeld is *kabolisa* „door zijn, haar echtgenoot (-note) in de steek gelaten”.

5. Wanneer het suffix *-a* dient ter versterking na een ontkenningwoord (vgl. KT I p. 28 sub *e*), correspondeert het niet⁵⁾ met IN. *-an*, maar met Jav. enz. *-a*. Voorbeelden:

uma haduaa „niet één persoon, niemand”.

uma hangkania „niet éénmaal”.

VII. IETS OVER DE VOORNAAMWOORDEN EN DE TELWOORDEN

1. De persoonlijke voornaamwoorden bestaan evenals in het Kul. in 6 series, waarvan de derde (nadrakloze) in het bijzonder de „enclitische” pleegt te worden genoemd, hoewel de tweede, vijfde en zesde ook enclitisch zijn: ⁶⁾

⁵⁾ Zoals in KT ten onrechte is aangenomen.

⁶⁾ Van de dialectische vormen zijn er slechts enkele opgegeven.

		I voorgevoegd (in ver- voegde vormen)	II achtergevoegd (bezittelijk)	III enclitisch (nadrukloos)	IV zelfstandig	V interjectioneel (toena- derend)	VI tegen- stelling of verwijdering uitdrakkend)
enk.	1	<i>ku-</i>	<i>-ku</i>	<i>-a</i>	<i>aku'</i>	<i>-kuwo</i>	<i>-kuna</i>
	2	<i>nu-</i>	<i>-nu</i> (dial. <i>-mu</i>)	<i>-ko</i>	<i>iko</i>	<i>-kowo</i>	<i>-kona</i>
	3	<i>na-</i>	<i>-na</i>	<i>-i</i>	<i>hi'a</i>	<i>-hawo</i>	<i>-hana</i>
mv. 1 incl. 1 excl.		<i>ta-</i>	<i>-ta</i>	<i>-ta</i>	<i>kita'</i>	<i>-tawo</i>	<i>-tana</i>
		<i>ki-</i>	<i>-kai⁷⁾</i> (dial. <i>kami</i>)	<i>-kai⁸⁾</i> (dial. <i>kami</i>)	<i>kai'</i> (dial. <i>kami'</i>)	<i>-kaiwo</i>	<i>-kaina</i>
			<i>-ni</i> (dial. <i>-mi</i>)	<i>-koi⁹⁾</i> (dial. <i>komi</i>)	<i>koi'</i> (dial. <i>komi'</i>)	<i>-koiwo</i>	<i>-koina</i>
	2	<i>ni-</i>					
	3	<i>ra-</i>	<i>-ra</i>	<i>-ra</i>	<i>hira'</i>	<i>-rawo</i>	<i>-rana</i>

Over de functie der verschillende series is in II 2 het een en ander gezegd. Evenals in het Kul. worden ook in het Uma de bezittelijke en vooral de enclitische vormen van de 3de pers. (*-na*, *-i*, *-ra*) dikwijls pleonastisch, d.w.z. naast een andere in de zin voorkomende aanduiding van de betrokken persoon of zaak gebruikt, bv.:

boheimi ana'na „haar kind werd groot”.

tobinena to i rala kadju'i we'i ko'ia-hawo matei „zijn zoëven genoemde vrouw die zich in het bos bevond, was nog niet dood”.

api' umai-di bohei „intussen was hij helemaal (*di*) niet groot”.

ngkabengia(i) umai mokumui' „'s nachts gebruikt hij geen slaapsarong”.

Voor het gebruik van de interjectionele vormen (series V en VI) moge verwezen worden naar KT II p. 20-21 *) en naar de teksten. Zij worden in het Uma nog wel drukker gebruikt dan in het Kul. Enige

⁷⁾ vóór *-kaiwo*, *-kaina*: *-ka*.

⁸⁾ vóór *-kaiwo*, *-kaina*: *-ka*.

⁹⁾ vóór *-koiwo*, *-koina*: *-ko*.

*) „*kuwo* behoort tot een serie interjectionele, emotionele voornaamwoorden... De betekenis van deze woordjes is moeilijk te omschrijven. In het algemeen kan men zeggen dat zij toenaderingzoekende waarde hebben, en dat zij dikwijls gebruikt worden wanneer de staat van zaken op de een of andere wijze niet zó is als men wel zou wensen. In *kuwo* en *kaiwo* zit dikwijls iets van zelfbeklag: „kasian ik, kasian wij”. *Hawoo* is vaak door „slechts” te vertalen.”

„... *kuna*, *kona*,... Deze vormen drukken een tegenstelling met een andere persoon of andere personen uit...” (KT II p. 20-21).

voorbeelden: *me'eka'a-kuwo*, *rakoni'a-kuna* „ik ben bang, (omdat) men mij eet (als voedsel bezigt)”; *po'ohaa'-kaimi-kaiwo le!* „ons verblijf (kasian!)” (*mi* is hier nadruklegend).

Zoals men ziet zijn de afwijkingen van de vormen der personalia ten opzichte van de Kul. slechts gering. Men lette er op dat de enclitische (nadrukloze) vormen van de 1e en 3de pers. enk. zonder hamza worden aangehecht, wat ook in het Kul. dikwijls het geval is. In het Ramp. vindt men vóór *-a* en *-i* steeds hamza, en in het volgens aangenomen regels gespelde Kul. eveneens. Gaat het woord waaraan *-i* of *-a* gehecht wordt, op een hamza uit, dan blijft deze op haar oorspronkelijke plaats, dus *me'eka'a* „ik ben bang”, *pa'i* „toen hij, en hij”. Voor de hamza's aan 't eind van vijf der zelfstandige vormen vergelijkte men het op p. 3 opgemerkte. *Kita* zonder hamza betekent „vooruit! laat ons gaan!” (als de spreker zelf ook meegaat).

De vormen van de series V en VI zijn geheel gelijk aan die in het Kul., behoudens die van de 3de pers. mv. *-rawo* en *-rana*, die in het Kul. door die van de 3de pers. enk. worden vervangen. Deze overeenkomst, gevoegd bij het feit dat dergelijke vormen in het Lind. geheel ontbreken, is een van de duidelijkste aanwijzingen voor de intense invloed die het Uma op de taal van Kul. heeft uitgeoefend.

De enclitische vormen van serie III hebben nog dit bijzondere, dat zij met de eenlettergrepige partikels die oorspronkelijk *mo* („reeds” enz.), *pa* („nog” enz.), *da* (nadruklegend), *wa* („wel” enz.) hebben geluid, verbindingen aangaan, waarbij nu eens het voornaamwoord, dan weer de partikel vooropgaat en de klanken der partikels zekere wijzigingen ondergaan.¹⁰⁾ Dit laatste heeft ten gevolge gehad dat de beide eerstgenoemde partikels thans in het Uma niet meer *mo* en *po* luiden, maar *mi* en *pi*, daar de vormen *mo* en *po* nog slechts in bepaalde verbindingen optreden.

Eerstgenoemd woordje komt ook voor in de vorm *ma*, nl. in de 1e pers. enk. en mv. excl.; dit is waarschijnlijk niet uit analogie met de vormen met *pa* en *da* te verklaren, en ook niet uit samentrekking van *mo* + *a*, maar uit assimilatie, vgl. de beneden te noemen gecombineerde vormen van twee partikels met een voornaamwoord. De derde der genoemde partikels heeft zonder enclitisch voornaamwoord en na het enclitisch voornaamwoord van de 3de pers. enk. de vorm *di*, in de andere personen *da* of *di*. De verschillende verbindingen kunnen blijken uit het volgende overzicht:

¹⁰⁾ Men vergelijkte de Kul. vormen in KT II p. 4-5, en 52.

MI

<i>nahiloama</i> of <i>nahiloami</i> (dial. <i>nahiloma'a</i>)	„hij heeft mij	al gezien”.
<i>nahilomoko</i> of <i>nahilomiko</i>	„hij heeft jou	al gezien”.
<i>nahiloimi</i> (dial. <i>nahilomi'i</i>)	„hij heeft hem	al gezien”.
<i>nahilotamo</i> of <i>nahilotami</i>	„hij heeft ons	al gezien”.
<i>nahiloma-kai</i> of <i>nahilomi-kai</i>	„hij heeft ons	al gezien”.
<i>nahilomo-koi</i> of <i>nahilomi-koi</i>	„hij heeft jullie	al gezien”.
<i>nahiloramo</i> of <i>nahilorami</i>	„hij heeft hen	al gezien”.

PI

ane nahiloapa of *nahiloapi*

(dial. <i>-pa'a</i>)	„wanneer hij mij	gezien zal hebben”.
<i>ane nahilopoko</i> of <i>nahilopiko</i>	„wanneer hij jou	gezien zal hebben”.
<i>ane nahiloipi</i> (dial. <i>nahilopi'i</i>)	„wanneer hij hem	gezien zal hebben”.
<i>ane nahilotapa</i> of <i>-tapo</i> of <i>-tapi</i>	„wanneer hij ons	gezien zal hebben”.
<i>ane nahilopa-kai</i> of <i>-pi-kai</i>	„wanneer hij ons	gezien zal hebben”.
<i>ane nahilopo-koi</i> of <i>-pi-koi</i>	„wanneer hij jullie	gezien zal hebben”.
<i>ane nahilorapa</i> of <i>-rapo</i> of <i>-rapi</i> ¹¹⁾	„wanneer hij hen	gezien zal hebben”.

DI

<i>nahiloada</i> of <i>nahiloadi</i>	„hij heeft jullie	gezien!”.
<i>nahilodako</i> (minder goed <i>nahilodiko</i>)	„hij heeft mij	gezien!”.
<i>nahiloidi</i> (dial. <i>nahilodi'i</i>)	„hij heeft jou	gezien!”.
<i>nahilotada</i> of <i>-tadi</i>	„hij heeft hem	gezien!”.
<i>nahiloda-kai</i> of <i>-di-kai</i>	„hij heeft ons	gezien!”.
<i>nahiloda-koi</i> (minder goed <i>nahilodi-koi</i>)	„hij heeft ons	gezien!”.
<i>nahilorada</i> of <i>-radi</i>	„hij heeft hen	gezien!”.

Van *wa* „wel” zijn de vormen: *-awa* (dial. *-wa'a*), *-wako*, *-wai* (dial. *wa'i*), *-tawa* (dial. *-wata*), *-wa-kai*, *-wa-koi*, *-rawa* (dial. *-wara*).

Voor de betekenissen der partikels *mi* en *pi* zij verwezen naar KT II

¹¹⁾ De vormen met *po* zijn vermoedelijk ontstaan naar analogie van de corresponderende met *mo*.

p. 5-6. *) In verbinding met een ontkenningwoord betekent *pi* „meer”: *umapi* „niet meer”, *neo'po-koi mo'oha' hirei* „jullie moet hier niet meer blijven”, en zelfs *odja'apa* „ik wil niet meer”, van *odja'* „niet willen”.

Ingewikkelder wordt de zaak wanneer deze partikels verbindingen aangaan. *Pi* (enz.) en *di* (enz.) betekenen te zamen „nog” of „eerst nog”. Daarbij wordt in het Uma eerst *pi* (*pa*) en daarna *di* (*da*) geplaatst; de omgekeerde volgorde komt ook wel voor, doch wordt als minder zuiver beschouwd en is wellicht uit 't Kul. overgenomen. Men heeft dus:

- enk. 1 *ngkoni'apada, ngkoni'apidi* (*-adapa, -adipi*) „ik eet nog, ik wil eerst (nog) eten”.
 2 *ngkoni'padako, ngkoni'pidiko* (*-dapako, -dapoko, -dipiko*).
 3 *ngkoni'ipidi* (*-idipi, -idapa*).
 mv. 1 incl. *ngkoni'tapada, ngkoni'tapidi* (*-tadapa, -tadipi*).
 1 excl. *ngkoni'pada-kai, ngkoni'pidi-kai* (*-dapa-kai, -dipi-kai*).
 2 *ngkoni'pada-koi, ngkoni'pidi-koi* (*-dapa-koi, -dapo-koi, -dipi-koi*).
 3 *ngkoni'rapada, ngkoni'rapidi* (*-radapa, -radipi*).

Wordt *mi* gevolgd door *di*, dan wordt slechts de kracht van de vorm met *-mi* enigszins versterkt:

- enk. 1 *ngkoni'amada, -amidi* „ik heb al gegeten!”.
 2 *nahilomadako, -midiko, -modako* „hij heeft je al gezien”.
 3 *nahiloimidi* „hij heeft hem al gezien”; *api' witi'namidi asi* „intussen was 't de poot van de spookaap”.

*) „*Mo* is te vergelijken met het Maleise *lah*. Het duidt in het algemeen aan dat een handeling of toestand anders is (geworden) dan, een tegenstelling vormt met een voorafgaande, die afgelopen is, en is meermalen met „al” te vertalen. Bij een zelfstandig naamwoord geplaatst legt het meestal nadruk. Bij een gebiedende wijs kan het zowel nadruklegend als verzachtend zijn. De verbinding *momamo* betekent „niet meer”;... Wordt *mo* met *nee* of *ne*, het woord voor het verbiedende „niet” (Mal. *djangan*) verbonden, dan is de betekenis weer versterkend, bv. *nemo makeo* „niet huilen!” Om het verbiedende „niet meer” uit te drukken gebruikt men *neepa* (*nepa*) of *nemopa*, dus *neepa makeo*... „hul niet meer!”... „Als onzekerheidspartikel is *pa* in voorwaardelijke zinnen beter op zijn plaats dan *mo*... Een andere betekenis van *pa* is „nog”, bv. *netoro roongupa* „er zijn er nog twee over”. In deze betekenis gebruikt men dikwijls *-dapa*, bv. *na'awa-(da)pa* „'t is nog ver”... In andere gevallen betekent *-pa* of *-dapa* „pas”, bv. *roongu(da)pa namala* „er zijn er pas twee gevangen”. In een opsomming betekent *-pa* „ook nog”, bv. *naduhu'i, nabaka'i, moma'i natinaapa* „hij is mager, heeft zweren, en heeft bovendien geen moeder (meer)”. *Pa* wordt ook gebruikt om de vergrotende trap (comparatief) uit te drukken, bv. *natua'apa aku bo (pade) iko*, lett. „ik ben nog oud (vergeleken) met jou”, d.w.z. „ik ben ouder dan jij”. (KT II p. 5-6).

- mv. 1 incl. *nahilotamada*, *-tamidi*, *-tamoda*.
 1 excl. *ngkoni'mada-kai*, *ngkoni'midi-kai*.
 2 *nahilomada-koi*, *-midi-koi*, *-moda-koi*.
 3 *ngkoni'ramada*, *-ramoda*.

In de omgekeerde volgorde heeft men echter de betekenis „nog slechts” of „later nog wel”:

- tulouadamo* „ik zal later wel bij je komen” (niet *-ma*).
kuwai'damoko „ik zal 't je later wel geven”.
tulouidamo „hij zal later wel bij je komen”.
nawai'tadamo „hij zal 't ons later wel geven”.
tuloudamo-kai, *tuloudama-kai* „wij zullen later wel bij je komen”.
kuwai'damo-koi „ik zal 't jullie later wel geven”.
tulouradamo „zij zullen later wel bij je komen”.

Men kent ook wel: *tulouadimi*, *kuwai'dimiko*, *tulouidimi*, *nawai'tadimi*, *tuloudimi-kai*, *kuwai'dimi-koi*, *tulouradimi*, doch dit is minder zuiver.

De verbinding *-wadi* betekent „slechts” en komt dikwijls in deze vorm voor. Toch vindt men naast *-awadi* ook *-awada*, naast *-wadiko* ook *-wadako*, naast *-tawadi* ook *-tawada*, naast *-wadi-kai* ook *-wada-kai*, naast *-wadi-koi* ook *-wada-koi* en naast *-rawadi* ook *-rawada*, bv.: *kuwai'-wadako* of *kuwai'wadiko* „ik geef 't je slechts” (je hoeft 't niet te betalen).

Bij verbinding van *mi* met *wa* komt 't laatste achteraan.

Voor de verbindingen der enclitische persoonlijke voornaamwoorden met het suffix *-ki* (*-ka*, *-ko*), en van combinaties als bovengenoemd met dit achtervoegsel, zie men **V1 2 b**.

Opm. Het persoonlijk lidwoord *i* ontbreekt. Wel vindt men *ni*, in *ni Anu* „N.N., dinges”.

Dit *ni* wordt ook wel bij persoonsnamen gebruikt, bv. *ni Hananga* „Eenspan”, doch eigenlijk is 't waarschijnlijk ook daar een woordje dat dient tot opvulling van de pauze, ontstaan doordat men zich op de naam bezint.

2. Dat ook op het gebied van aanwijzende voornaamwoorden en voornaamwoordelijke bijwoorden een rijke verscheidenheid bestaat, spreekt wel van zelf. De voornaamste niet-samengestelde vormen zijn de volgende:

Zelfstandig:	Bijvoeglijk:
1e pers. <i>oi, toi, he'i, (t)oh'e'i</i> „dit, hier”	<i>toi, tohe'i</i> „deze, dit”
2de pers. <i>etu, tetu, te'etu</i> „dat, daar bij jou, jullie”	<i>tetu, te'etu</i> „die, dat bij jou, jullie”
3de pers. <i>oe, toe, he'e, (t)oh'e'e</i> „dat, daar” (buiten de sfeer van de 1e en de 2de pers.)	<i>toe, tohe'e</i> „die, dat, daar”

Bijwoordelijk:

1e pers. <i>(h)irehe'i, rehe'i, (h)irei, rei, oh'e'i</i> „hier”
2de pers. <i>(h)ire'etu, re'etu, hiretu, (i)retu, hiritu, (i)ritu</i> „daar waar jij, jullie bent, thuis hoort of je heen begeeft”
3de pers. <i>(h)irehe'e, rehe'e, (h)iree, ree</i> „daar” (buiten de sfeer van de 1e en de 2e pers., doch binnen de gezichtskring) <i>(hi)ria, iria</i> „daar” (buiten de gezichtskring)

Verder: *tumai* (soms verkort tot *mai*) „herwaarts”; *tulou, tilou* „naar jou toe, naar jouw huis toe”; *hilou, lou* (Peana rou) „daarheen, gindsheen” (soms ook *ilou*).

Hilou enz. worden ook voor „gaan” gebruikt, waarvoor ook *lau* voorkomt.

Ria betekent ook „er zijn”. In Tob. zegt men *re'e* (Bar. id.).

Dialectische vormen zijn o.a.: *to'i, totu, to'o* of *to'e*, bijwoordelijk *se'i, setu, se'e* (Lontja' e.a.).

Vormen als de genoemde kunnen correlatief gebruikt worden: *ree kalauana, ree kalaua tu'aina* „waar hij heengaat daar gaat zijn broertje ook heen”.

De bijvoeglijke vormen bevatten het betrekkelijk voornaamwoord *to*.

Verschillende der genoemde vormen kunnen uitgebreid worden. Achter *toi, tetu* en *toe, tohe'i, tohe'e, te'etu* kan in het enk. *i*, in het mv. *ra* (enclitische persoonlijke voornaamwoorden) gevoegd worden, zodat *toii, tetui, toei, toira, tetura, toera* enz. ontstaan. Na *tetu* kunnen ook *ko* en *koi* optreden, dus *tetuko* „jij daar”, *tetu-koi* „jullie daar”. Ook vormen als *tohe'ira* „deze” (mv.) zijn mogelijk. In *toei* en *toera* kan *to* worden weggelaten, zodat *ei* en *era* (zonder hamza aan het begin uitgesproken) overblijven, bv.: *tobine ei* (uitspraak: *tobineei*) „deze vrouw”, *tobine era* (*tobineera*) „deze vrouwen”. In verband hiermee is het wel waarschijnlijk dat ook het woordje *e*, dat eveneens

zonder hamza aan het voorafgaande woord wordt verbonden (behalve natuurlijk wanneer dit laatste op een hamza uitgaat), en korte vorm van het aanwijzend voornaamwoord van de 3de pers. is, maar dit is niet gemakkelijk aan te tonen, daar *e* thans geheel kleurloos is en de waarde heeft van een interjectie. Een andere interjectie, eveneens zonder hamza aan het begin, is *e'*, vermoedelijk een bijvorm van *e* (vgl. I 1).

Een andere verkorting is *tu*, welk woordje nog duidelijk het karakter draagt van een aanwijzend voornaamwoord van de 2de pers. Het is enclitisch, en wordt dus wel gerekend tot *tuu*.

Door enclitische aanhechting van *lau*, dat eigenlijk „gaan” betekent, wordt een beweging in een richting van de spreker af, of ook een zeker aantal personen of zaken die wel in rust zijn maar als een zekere uitgestrektheid in beslag nemende worden voorgesteld, aangeduid. Voorbeelden:

ohe'e-lau monake' „daar gaat hij de berg op”.

nahilomi hi rala tomita uma ria to kura'na oe-lau „jullie hebt gezien dat er in ons huis niets is dat te kort schiet” (*oe-lau* „daar in het hele huis”).

hiree-lau, (i)ree-lau „in gindse richting”.

oeramo-lau to mpongo wuku doora „daar gaan zij die de beenderen van hun makker hebben gepruimd!”

manu' toera-lau „die kippen daar (lopende)”.

helau, hilau „daarheen”, „daar (over zekere uitgestrektheid)”, bv.: *natiloki natiloki wotona helau* „hij pikte, hij pikte hem over zijn gehele lichaam”.

Gebruikt men *-lou* (Pena *-rou*; vgl. *hilou* „gaan, zich op weg be-geven”), dan zijn de personen enz. uit het gezicht verdwenen, hetzij zij in beweging zijn of zich over een zekere uitgestrektheid (dus niet op één vast punt) bevinden. Voorbeelden:

oeramo-lou „ze zijn in gindse richting uit het gezicht verdwenen”.

to ngkalimoko toe(i)-lou „wat daar in gindse richting is weggevloden”.

kadju oe-lou „de bomen daarginds” (niet te zien).

tauna to reera-e-lou „de mensen daarginds” (buiten de gezichtskring); ook: *to riara-e-lou*. Hier heeft *e* zich tussen *ree(ra)* en *lou* ingeschoven; het is moeilijk uit te maken of men dit *e* als interjectie of als demonstrativum moet opvatten, doch in verband met het boven gezegde zal het eerste wel het geval moeten zijn.

tauna to retura-lou id. (wanneer men wil zeggen: op een plaats die op enigerlei wijze met de 2de pers. in verband staat, bv. doordat hij er zojuist vandaan komt).

Wordt *-tumai* enclitisch aangehecht, dan is er sprake van iemand of iets dat zich in de richting van de spreker beweegt:

etumi-tumai uda „daar komt de regen aan”.

oeramo-tumai „daar komen ze aan”.

Door enclitische aanhechting van *ria* „daar” (zie boven) geeft men een plek aan buiten de gezichtskring; door *mai* (oorspronkelijk „herwaarts”, maar thans eenvoudig „daar”) aan te hechten verwijst men de hoorder naar een verder weg (buiten de onmiddellijke omtrek) gelegen plek of punt, vgl. *himai* „daarginds” (nog binnen de gezichtskring, doch ver weg). Voorbeelden hiervan zijn:

hiree-ria, ree-ria „daarginds”.

hiree-mai, id.

oera-mai „daar zijn ze” (niet in beweging).

oemi-mai uiku „daarginds is mijn rotan” (verder weg dan *oemi*).

oe máio' ntolunu (met interjectie *o'* achter *mai*, waardoor dit niet meer enclitisch achter *oe* komt) „o, helemaal daarginds zijn je eieren”; vgl. *relouu' i ara'* „daarginds beneden”, waarin *ree-lou* wordt uitgebreid door een interjectionele rekking en hamzering van de slotklinker, waardoor tevens 't accent verandert.

Een ander woord voor „daarginds” (niet ver weg en op de zelfde hoogte) is *hidau'*, lett. „aan de andere kant” (*mali dau'na* „aan de andere kant ervan, er naast”).

Een eigenaardig woordje is nog *oo* „zo (als dit)”, bv.: *oo-kuna lentjena* „zó ziet 't er uit” (als dit voorwerp dat ik in de hand houd).

meka' goa' doo, apa' wori' oo „misschien is 't andermans mais, want 't is zo veel”.

Dikwijls is *oo* weer te geven met „nu” of niet te vertalen, bv.:

nede'ku-damo oo, umapi mahae taha' „(ik moet) alleen nog maar mijn toespijs (koken), het zal niet lang meer duren of ze is gaar”.

bo mosusa'tamo oo „daar we nu zullen feestvieren”.

mobadjami oo-lau „'t is al licht aan de hemel” (*lau* „over een zekere uitgestrektheid”).

Voor „zo” heeft men verder:

1e pers. (Mal. *begini*): (*h*)*ewa'toi*, (*hiwei*); het laatste is waarschijnlijk uit het Kul., vgl. echter *sa'iwei* „zoveel”.

2de pers. (Mal. *begitu*): (*h*)*ewa'etu*, (*h*)*ewa'tetu*, *wa'tetu*, *watetu*, (*waetu*, *wetu*).

3de pers. (Mal. *begitu*): (*h*)*ewae*, (*h*)*iwae*, *wae*, (*h*)*ewa'toe*.

De vormen *tóe-lau*, *wáe-lau*, *tói-lau* (*h*)*ewa'toi*, (*h*)*ewa'toe-lau* (minder goed (*h*)*ewa'toe-lou*) zijn voor „nu” in gebruik. Ook wel *toi* (*tohe'i*) alleen, bv.: *lako' toi*, *lako' tohe'i* „eerst nu”.

Aanwijzende woordjes als die voor „daar” kunnen ook tijdsaanwijzend zijn, bv.: *ngkai ree* „daarna”, *mepulo ria ree* „de volgende dag”.

3. Om van één tot tien te tellen gebruikt men de volgende vormen: *isa'*, *dua*, *tolu*, *opo'*, *lima*, *ono*, *pitu*, *walu*, *sio*, *hampulu'*. De vormen *isa'* en *dua* worden echter niet gebruikt voor het tellen van personen of zaken. Voor personen gebruikt men *hadua* en *rodua*, voor dieren *hama'a* en *roma'a*¹²), van zaken meestal *hameha'* en *romeha'*, maar ook wel samenstellingen met andere hulptelwoorden (bv. *hamata* enz. voor wapens en verdere scherpe voorwerpen) zoals in de verwante talen algemeen gebruikelijk is. Boven de twee kan men ook volstaan met het telwoord, maar men kan ook een hulptelwoord of (bij personen) een enclitisch persoonlijk voornaamwoord toevoegen, bv. *tolu* (*meha'*) *ta'ipa* „drie mangga's”, *tolu* (*ra*) *tauna* „drie mensen”.

Het toevoegen van enclitische persoonlijke voornaamwoorden aan telwoorden geschiedt op dezelfde wijze als in het Kul. Men treft dus ook *haduai* „één” (van personen) aan.

Tot de samengestelde telwoorden behoren ook zulke waarin het tweede lid een maatwoord is. Een wezenlijk onderscheid tussen zgn. „hulptelwoorden” en maatwoorden bestaat niet. Een ook in het Kul. aanwezige trek, nl. dat in een vorm van deze aard waarin de korte vorm van een telwoord gevolgd wordt door een geprenasaleerde media, deze media in de nasaal verdwijnt, wordt eerst in het Uma, dat immers geen geprenasaleerde mediae kent, geheel duidelijk. Men heeft dus bv.:

hamingka' „een mandje” (*bingka'*).

hamengi „een nacht” (*bengi*).

hanopo „een vadem” (*dopo*).

hana'a „een tak” (*ra'a*).

Doch *hampulu' bengi* naast *hampulu' mengi* (ook *hampulu' bengina*, *hampulu' mengina*, als in het Kul. en Kail.), waarschijnlijk omdat *hampulu'* zelf reeds een samengesteld telwoord is.

De rangtelwoorden worden met *ka-* gevormd, bv. *tokaromeha'na*, *to karoduana* „de tweede”. Doch „de eerste” is *to lomo'na* („die het begin ervan vormt”), vgl. *to(ka)hameha'na* of *kahameha'na* „een ander

¹²) Er is ook *ha'ongu*, *ro'ongu* (voor grote dieren). Voor vissen e.d.: *hangkadju*, *rongkadju*.

exemplaar”, *kahamulu’na* „een andere berg”, enz. Wel heeft men *kahampulu’ haeo* „de elfde dag”, e.d.

Vermelding verdient nog het woord *butu* of *butu²* „ieder”, als in: *butu ngkani panga’era* „iedere keer dat zij streden”; *butu ntomi⁽²⁾na* „ieder huis”; *butu duana-koi*, *butu duani* „ieder van jullie”; *butu² eona* „iedere dag”; *butu² mengina*, *butu² bengina* „iedere nacht”.

TEKSTEN IN HET UMA MET BEKNOPTE INHOUDSOPGAVEN

1. *Ngkasipa' pai' teko'*

Omdat de vogelstrik niet voor de vogel uit de weg wil gaan, schopt de vogel er tegen, ondanks de waarschuwing van de strik, en zo raakt hij gevangen.

Ria hadua tauna mpobabehi teko' dantji ngkasipa'. Oti nabehi, kahilounami mpota'a.

Oti nata'a, ntjuli'(mi) hi tomina. Ko'ia mahae modao'mi ngkasipa', mporua' teko'. Na'uli' ngkasipa': Tibo'ko, teko', kutara. Na'uli' teko': He', aku' tungkai' natu'u pue'-kua. Na'uli' ngkasipa': A, deru' mpu'uko, ane' umako moderu', kusepako. Metompoi' teko': Sepa? umaa dota moderu'.

Toe ngkasipa' nasepa teko'. Nta' tiperii-di witi'na ngkasipa', nawoko' teko'. Na'uli' ngkasipa': Si'! si'! bongkaa-kuwo, teko'! Na'uli' teko': Umaa dota, aku' tungkai' natu'u pue'-kua; umapi mahae tumai, mai mpo'ala'ko.

Ko'ia mahae hilouimi pue' teko'. Narata-hawo ria, si' si' ngkasipa' nawoko' teko'na. Kanakakanami pai' na'ala' dantji, nakeni hi tomina.

2. *Ntoko'o pai' hipa' late'*

De gemsbuffel en het schelpdier houden een hardloop-wedstrijd. Het schelpdier heeft zich echter ongemerkt vastgeklemd aan het achterste van de gemsbuffel, terwijl deze in een poel aan het baden was. Wanneer hij er onder het lopen bijna afvalt, spoort hij de gemsbuffel aan even te gaan baden om weer op adem te komen, en hecht zich dan meteen weer steviger aan hem vast. Tenslotte stort de gemsbuffel, oververmoeid van het rennen, in een ravijn, komt terecht in een beekje, en is dood. Zo komt het dat er schelpdieren in de beekjes zijn.

Ria hama'a ntoko'o motampo'. Hi rala tampo' toe ria wo'o-hawo hameha' hipa' late'. Bulana motampo' ntoko'o, mpohilo hipa' late'; na'uli'miki: Ane' hewa' etu pokakenonu, umaa nuratai nudapa'. Na'uli' hipa' late': Mpu'u-di-hawo e, ntoko'o? kita momedapa'!

Pentoenami hipa' late' i wono ntoko'o. Na'uli'mi hipa' late': Hia, pokeno! Pokenonami ntoko'o. Na'uli' ntoko'o: Hi'apako, hipa' late'? Natompoi' hipa' late': Oi motoa. Pokeno! Mporata ue, tampo' wo'o-

wadi. Api' neo' motangka'imidi hipa' late', ntani' na'uli'ki ntoko'o: Ane' ngahako, motampo'ko ulu. — bona moroho pengkapu'na.

Na'epe morohomi pengkapu'na, na'uli' wo'omiki: Pe'ongko', ntoko'o, pokakeno kudapa'. Mokeno toe, ngahaimi ntoko'o. Napekune' wo'oimi: Hi'apako, hipa' late'? Oi motoa. Pokeno!

Alaa ngkangahana ntoko'o. Mporata bingkena, umapi nadadahi, alaana monawu' i bingkena, hompo hi lone'. Matemi ntoko'o. Hipa' late' mo'oha' hi lone' rehe'eimi, pai' ria hipa' lone' hi lone'.

3. *Ntoko'o pai' asi*

Het spookaapje daagt de gemsbuffel uit met hem te gaan kuitschoppen, en neemt hem daarvoor mee naar de rand van een aardstorting. Wanneer het spookaapje moet schoppen, hecht hij zich in plaats daarvan telkens vast aan de knieholte van de gemsbuffel, en wanneer hij zich schrap moet zetten, wijkt hij plotseling uit, zodat de gemsbuffel in de afstorting valt en daardoor zijn boven-tanden verliest. Zo komt het dat gemsbuffels geen boventanden hebben.

Ria hama'a ntoko'o modao'-dao'. Mahaeimi modao', mporua' hama'a asi. Na'uli'miki asi: Kita, ntoko'o, mowinti! Hampetompoi'na ntoko'o: Iko-wadi mpai' mpotena'a. Witi'nu kee-kedi' siu'! Na'uli' asi: Nau' wae, taperao mowinti. Hilouta hiree-ria, kalompea' powintiata.

Nabawaimi hilou hi woo' tua, kahilounami ntoko'o. Rata ria na'uli' asi: Ta'ami, ntoko'o. Aku' ri'ulu mewinti! Kanata'anami ntoko'o hi woo' tua. Nawinti asi, uma-hana nawinti, hatidi mentaka' hi longkodana. Na'uli' ntoko'o: Hanaa' toemi pewintinu, asi? Na'uli' asi: Po'anai'-ku-pidi. Na'uli' ntoko'o: Winti winti, asi! Uma-hana nawinti, wule' hatidi hatidi hi longkodana reei-wadi.

Na'uli'mi ntoko'o: Ta'amaka-kuwo. Kahilounami asi nta'a. Uma-hana hi'apa matana, mponaa pengkalatadiana-wadi. Kanawintina ntoko'o, na'uli'ki: Pasimuku, ntoko'o! Napasimuku ntoko'o mpowintii, napasalewa mengkalatadi hi lolo kadju, hagirotoko'o monawu' hi tua. Mosopa ngihi'na mali wongko, toe pai' uma-hana ria ngihi'na ntoko'o hi mali wongkona.

4. *Ba'o pai' tete'*

De reiger heeft de kikker al in zijn bek, maar staat hem toe eerst nog een liedje te zingen voordat hij wordt doorgeslikt. Door de kikkerzang valt hij echter langzaam in slaap, zodat hij niet bemerkt dat er een jongetje op hem af komt. De reiger wordt gedood, de kikker blijft leven, en het jongetje heeft een extraatje bij zijn rijst.

Ria hadua ana' morone.

Hiloumi ba'o modao'. Mako'-mako' hilou, mporua' tete'. Kanatilo'-

nami. Na'uli' tete': Neo'a ulu nu'ome', ba'o! Morona'a ulu. Na'uli': Morona'moko! Morona'imi tete', na'uli':

Witi'nu, ba'o, molanga; ikunu kalelo-lelo; wulunu, ba'o, mo'eta; pani'nu hewa' wara; ta'inu hewa' epu'; wuroko'nu hompe rape'olu'.

Kaluu-lurua'imi leta' ba'o.

„Enu'nu ewa' djingiri; matanu ewa' bulawa. Leta'moko, ba'o?\" Na'uli': Uma. Na'uli' ba'o: Morona'moko, tete'! Porona'na wo'omi tete', na'uli'ki:

Ngudjunu, ba'o, ewa' tonu' ntoko'o.

Tawaimi ba'o mpo'epe rona' tete'. Mengkalitadimi tete', tibahaka. Nadapa' wo'oimi hilou, pai' natilo' wo'o. Na'uli': Neo'a ulu nu'ome', ba'o, morona'a ulu. Morona' wo'oimi tete', ewa' rona'na ngone. Na'uli':

Witi'nu, ba'o, molanga; ikunu kalelo-lelo; pani'nu ewa' wara; wulunu mo'eta.

Leta' wo'oimi ba'o. Kamororona'imi tete'. Pehiloimi ana' toporone, tumai mpokamata ba'o mokore. Na'uli' tete':

Ta'inu, ba'o, ewa' epu'; enu'nu ewa' djingiri; wuroko'nu hompe rape'olu; matanu ewa' bulawa; ngudjunu ewa' tonu' ntoko'o.

Luru'imi leta' ba'o. Tumaimi ana' ngkeni kadju habuhu', napao'ki ba'o. Mengkalitadimi tete' metibo'. Tuwu' tete', ba'o mate. Djadi' riami utana toporone.

5. *Pelelo' pai' asi*

Het spookaapje wordt op zijn verzoek geluid door de kiekendief, die hem daarbij overal in zijn lijf pikt. Op zijn beurt trekt hij bij het luizen van de kiekendief al diens veren uit. Wanneer de veren van de kiekendief weer aangegroeid zijn, vraagt het spookaapje hem te mogen meevliegen op zijn rug. Uit wraak zet de vogel hem dan pas weer af op een eilandje in de zee, waar hij zijn honger alleen met zure vruchten kan stillen, waardoor zijn ogen gaan uitpuilen. Zo komt het dat spookaapjes uitpuilende ogen hebben.

Ria hama'a pelelo' mobale asi. Ha'eo mengkapu'airamo. Na'uli'mi asi: Ka'ia-kuwo, bale! Kahilounami pelelo' mpoka'ii, natiloki natiloki wotona helau. Ohaimi asi naka'i balena, na'uli'mi asi: Maimoko-kowo, bale, kuka'i. Kamohuranami asi, hilumi pelelo' mpopeka'i. Uma-hana naka'i, nabuti wuluna. Na'uli': Ei', peda' rahi-kona, bale, pewinju'nu! Na'uli' asi: Gatina-di-hawo, motu'a ntolu kutomu.

Kanabuti-butinami alaa ngka'otina wulu pelelo'. Ka'otina nabuti, na'uli'miki: Tonta wulunu, lelo'! Natonta-hawo pelelo' wuluna, modungka hi tana'. Petibo'nami asi. Na'uli' pelelo':

Tuu-tuwu'ko wulu, kusawai (= kupehawai) naina (= gau'na).

Wae mpeneo, wae mpeneo rona'na, duu'na tuwu' ntjuli' wuluna. Pengkalimokonami-hawo modao'.

Ko'ia mahae, mporua' asi balena. Na'uli' asi: Ii'! lompe'-kona pengkalimokonu, bale! Na'uli' pelelo': Lompe' ami'. Na'uli' asi: Ane' dotako, bale, nu'uba'a-kuwo, bona kuperao-kuwo mengkalimoko hewa' iko. Na'uli' pelelo': Moapaimi-hana! Maimoko ku'uba'. Pengkamunami hi lolo tongo' pelelo'.

Pengkalimokona pelelo' mpokeni balena, na'epe asi wioraaimi, na'uli'miki: Mehanitamo, bale, tu'uama! Pelelo' umapi napangalai', ngkalimoko oa' toe, mporata hangkadju werau' hi laintongo' tahi'. Rata ria, nabahakaimi asi, pai'i ngkalimoko ntjuli'. Djadi' asi mo'oha riamic-hawo hi lolo kadju werau'. Hia' mo'oro'mi ta'ina. Umapi apa nakoni'. Wuwu wua' werau'-damo to ria ree. Djadi' kana nakoni'mi wua' werau'. Na'uli': Uma kukoni' wua' werau', mo'oro' ta'iku, kukoni', mebuu' matakuku.

Toe pai' mebuu' mata asi.

6. *Wulehu' mo'ema' tingkaloko', djaru, powoma, entje', lipa bo mahapi*

De muis gaat met zijn vrienden de *tingkaloko*'-vogel, de naald, de boombastklopper, de garnaal, de duizendpoot en de aal varen op een suikerriet-stengel. Maar hij knabbelt onderweg aan het suikerriet, zodat de stengel breekt en allen te water raken. Ze weten elkaar te redden en komen verkleumd aan wal. De garnaal gaat er op uit om vuur te halen, maar wordt door de oude man aan wie hij er om vraagt, gedood. De muis weet de man het vuur afhandig te maken. Daarna wreken ze de garnaal op de man door deze in gezamenlijke actie ten val te brengen en te doden. Dan nemen ze zijn huis in bezit.

Na'uli' wulehu': Muli'mi doota modaga, beiwatamo kita' tau pitu? Lompe' kita' wo'o modaga! Na'uli'mi wulehu': Napami sakaeta? Na'uli' tingkaloko': Bolowatumi taposakaea. Na'uli' wulehu': Uma, agina towu.

Hi laintongo' tahi'ramo, mo'oro'mi wulehu'; kanabentji'mi towu. Apa' hi laintongo'i wulehu', putumi towura, to raposakaea. Djadi' matalaramo. Entje' mpohupi' powoma, nakeni mengkalisuhu', djaru mengkatohu' hi tingkaloko', lipa mpokoto' hunamu tingkaloko', wulehu' na'uba' tingkaloko'. Karatara hi dipo tahi', molengi'ramo. Rapali' tauna, rahilo hantomi tomi. Nahubui entje' hilou mperapi' apu. Narata ria totu'a.

Na'uli' totu'a: Napa nuperapi', entje'? Na'uli' entje': Mperapi' apua, ntua! Hamalii ngkamu apu, hamalii ngkamu hupi'. Ko'ia tidoa apu, naweba'imi. Mate entje'.

Napopea wulehu', uma oa' ria entje'. Hilou wulehu' mposampe'i entje', narata ria, matem'i entje'. Na'uli' totu'a: Napa nu'uli' wulehu'? „Tumai mperapi' apua!” Hamalii ngkamu apu, hamalii ngkamu hupi'. Ko'ia napoka'alai mpowebe'a'i, nakeni mokenomi apu wulehu'.

Mporatai doona ria, neo' materamo molengi'. Kanapobaanami. Kabaana apu, moneruramo hira' tau ono. Bulara moneru, na'uli'mi wulehu': Ane ko'ia mate totu'a toe-ria, ko'ia oha nonoku.

Kabengina hilouramo hi tomi totu'a toei. Djadi' wulehu' mohawa' mpopatehi totu'a. Na'uli' wulehu': Aku' i rala wilulu, apa' ria hintjori poturuana totu'a wilulu. Djadi' djaru mengkatohu'i wilulu, powoma mepelintjare hi tuha', mahapi hi tuka', lipa hi wobo' bahi, tingkaloko' hi awu. Na'uli'mi wulehu': Rodo omeamo-koi? Metompoi'ra: Oti omeama-kai.

Djadi' wulehu' mpehuge pae. Nawura wulehu', napama', bela djaru. Hiloui hi awu, ngkalipuru tingkaloko', ponu' awu matana. Natua ue ke mpobohoi' matana, nakoto' lipa. Mengkahe' odaa kahameha'na, mpotodu mahapi. Apa' neo' modungkaimi mpotodu mahapi, nagangko tuha': naulia' tuha', api' powoma-di, himpataua' modungka, napao'imi, bela tawu tilingana. Matem'i totu'a. Hira'-damo mo'oha' hi tomi totu'a.

8. *Wawu pai' dike'*

Het zwijn en de hond wonen allebei met hun jongen in de holte van één boom. Eens trapt het zwijn bij zijn thuiskomst op het oor van het jonge hondje, zodat dit scheurt. De hond smeert zwarte verfstof op de staart van het zwijn, zodat hij hem overal zal kunnen ruiken en hem zal kunnen najagen en vangen. Zo komt het dat honden gescheurde oren hebben, en op verre afstand een zwijn kunnen ruiken.

Ria hama'a wawu pai' hama'a dike', paka' tinana, mokalu hi pelengka' kadju, hore hampelengka'ra. Mahahae toe, mo'ana'ramo omea. Na'uli'mi dike': Wawu, tumaiko, kupololitali! Ane' mohompoa, wawu, neo'ko tumai mpotodu ana'ku. Na'uli' wawu: Io'.

Kampeneona, mohomporamo. Ko'ia mahae, ntjuli'mi-hana wawu, hilou mpotara ana' dike', bela mpopongko tilinga ana' dike'. Moheu' tilinga ana' dike'. Ko'ia mahae, rataimi dike'. Na'epe ana'na ntora mokaa'. Hilou napehiloi-hawo, mobibe'mi tilinga ana'na.

Na'uli'miki wawu: Ami' ikomi, wawu, ntodu ana'ku. Hiwaepi, wawu: mai ikunu kutu'ui nomp'i i wuntuna. Nau'ko mpeno pitu-mulu' olo'ta, ku'enga' oa' hoanu. Nau' pitu-ntjalu' olo'ta, ku'enga' oa' hoanu, kudapa' oa'ko kuhoko'.

Toe pai' moheu' tilinga dike', natodu wawu. Pai'i na'enga' oa' dike' wawu, nau' molaa, mpo'enga' nOMPI' to natu'ui hi wuntu ikuna.

11. *Kuliha' pai' tauna*

Gesprek tussen een mens en een varaan.

Buu-bulana mohura tauna, liu kuliha'. Na'uli' tauna: Ngkai apako, kuliha'? Natompoi' kuliha': Ngkai uea. Na'uli' wo'omi tauna: Ane' ngkai ueko, mo'awu-di tongo'nu? Natompoi' kuliha': Io', ue mowo'.

„Ane' ue mowo'-di, umako ma'anuu'?”

„Moroho wukuku.”

„Ane' moroho wukunu, me'ongko' maradika, umako me'ongko'?”

„Io', peda'a.”

„Ane' peda'ko, umako mate?”

„Moso' pokuli'ku.”

„Ane' moso' pokuli'nu, matedi ntu'anuu'?”

„Djantjia totu'a.”

12. *Sisi pai' tauna*

De kat weet de man over te halen hem uit zijn hok te bevrijden, maar dreigt dan hem te zullen opeten. De man krijgt uitstel om eerst „getuigen” om een uitspraak te vragen. De pisang, de kiekendief en de krokodil weigeren iets te zeggen. De koe geeft de kat gelijk, omdat zijzelf door de man verwaarloosd is. De palmmarter laat de man en de kat de oorspronkelijke toestand reconstrueren, zodat de kat zich weer laat opsluiten, en beslist dan dat hij opgesloten moet blijven.

Sisi i rala pompo, tauna i malina. Na'uli' sisi: Beaa-kuwo! Na'uli' tauna: Odja'a-kuna.

„Kana nubeaa.”

„A, odja'a mobeako.”

„Kana nubeaa!”

Djadi' nabeaimi tauna. Na'uli' sisi: Bo nubeaama, kukoni'moko. Na'uli' tauna: Neo'a ulu nukoni', tapali' ulu sabi'ta. Hilouramo momako'. Mako'-mako' hilou, mporata loka'.

„Napa nu'uli', loka'?”

„Uma apa ku'uli'.”

Mako' wo'o ramo hilou, mporata lowe.

„Napa nu'uli', lowe?”

„Uma apa ku'uli'.”

Mako'-mako' wo'oramo hilou, mporata pue'-ue.

„Napa nu'uli', pue'-ue?”

„Uma apa ku'uli'.”
 Malai wo'oramo hilou momako', mporata djapi to motu'a.
 „Napa nu'uli', djapi?”
 „Uma apa ku'uli', apa' aku' tu'ami. Tauna tetu, sisi, napohaba'a,
 umaapa nape'ili'. Waepi, sisi, nukoni'imi.”
 Malai wo'oramo hilou, mporata bangko'.
 „Napa nu'uli', bangko'?”
 „Apa' beiwa-di?”
 „Neo' nakoni'a-kuna sisi.”
 „Apa' pai' neo' nakoni'ko?”
 „Na'uli'ka we'i: Beaa-kuwo. Djadi' kubeaimi. Katibeanan na'uli':
 nakoni'a-kuna.”
 „Ane' waetu, hilou ulu tapehilo po'ohaa'nu, sisi.”
 Hilouramo mpehilo po'ohaa' sisi. Rata ria, na'uli'mi bangko':
 Hi'apako iko, tauna? Na'uli': Rehe'ia. Na'uli'ki sisi: Hi'apako iko, sisi?
 „Reea-mai.”
 „Koi'ko ree-mai kuhilo.”
 Hiloumi sisi.
 „Hi'apako iko, tauna?”
 „Reia ngone.”
 „Beiwa pobeanu? Bea, kuhilo.”
 Nabeami, pai' na'uli': Untja ntjuli' kuhilo. Kana'untjanami tauna.
 „Perohoi!” Na'uli': Iko, sisi, umapoko tumai, retumoko i po'ohaa'nu
 ntjuli'. Duu'nu mate mpai' iretu! Goe'imi tauna, apa' tuwu'imi, uma
 oko nakoni' sisi.

13. *Bengka pai' totu*

De fabel van de kikker, die, om zo groot te worden als de buffel waarover het kikkerjong zijn moeder vertelt, zich steeds meer opblaast, totdat zij barst.

Ria hama'a totu hi une' banga' ngkawulu, hama'a ana'na. Ria wo'o bengka ngkuku' ngkuku' mpali' koni'na. Ko'ia mahae, modao' ana'na totu. Bulana modao', mporua' bengka. Kakontjenami. Hilou mperapai tinana. Rata ria na'uli'miki tinana: Ina', ria-kuna kuhilo porewua to uma kee-kedi'.

Na'uli'mi tinana: Hema to meliu kabohena i wongko dunia'? Aku'-wadi to meliu kaboheku. Natompoi' ana'na: Meliupi kabohena hi'a, ina'! Na'uli'mi tinana: Kamata mpu'ua e, kubuho' inoha'ku. Kanabuho'-na. Na'uli'miki ana'na: Hewa' toeimi kabohena? Na'uli' ana'na: Bohe tenai-pidi. Nabuho' tena inoha'na, alaa hini' ta'ina. Na'uli'ki ana'na:

Hewa' toemi kabohena? Na'uli' ana'na: Meliu-liu-pidi kabohena.

Kanabuho'na wo'omi. Hiniimi-hawo ta'ina, alaana molopo ta'ina, apa' na'ulia' hi'a-wadi to bohe i wongko dunia'. Djadi' mateimi tinana totu.

14. *Kalibama pai' asi*

De vlinder vraagt wat van de mais, die het spookaapje aan het roosteren is. Op diens aansporing vangt hij de mais op in zijn „baadje“, dat echter verschroeit door de hete korrels, zodat hij niet meer kan vliegen. Als zijn vleugels weer genezen zijn, vermaakt hij zich door boven het schuim van het water van een kolk te fladderen. Het spookaapje wil meedoen. Op uitnodiging van de vlinder springt hij op het schuim, en hij valt in het water, waar een krokodil hem ophapt.

Moholeimi asi. Liu kalibama. Na'uli' kalibama: Napa to nubabehi, asi?

„Moholea.”

„Mohonga mpu'u ku'enga'! Nuwai'a-kuwo, doko' kukoni'!”

„Naka-mi le!”

„Napami-kona kuponakai?”

„Hililinu!”

Nanakami kalibama i hililina. Nakola'miki, mpoa' hililina kalibama, molohu. Kalibama umapi nakulei' melimoko, apa' molohumi pani'na.

Mahaa-hae tuwu' ntjuli'mi pani'na kalibama. Melimokoimi-hawo hilou hi wuru' ue hi rala liku. Motaro'-taro'imi kalibama hi lolo wuru' ue. Rata asi. Na'uli' asi: Lompe', kalibama, retu?

„Lompe' mpu'u po'ohaa'ku rei.”

„Doko'a-kuwo tulou.”

„Moapaimi-hana! Tumaimoko le!”

Mengkalitadi asi hi lolo wuru' ue, kaliliu hi rala ue. Retu pue'-ue mpodjongku' asi. Mate asi.

15. *Wulehu', tinana pai' tuamana pai' ana'na*

Vóór hun dood waarschuwen de muizen-ouders hun kind voor het lekkere eten in de muizenval, die hem zou doden. Hij ziet echter niets dat hem zou kunnen doden en loopt er dus toch in en wordt gedood.

Na'uli' tinana: Kai', ana', umapi mahae mate-kai. Waepi, kirumpumi koni'nu. Rarumpumi koni'na, na'uli' tuamana: Aku', ana', neo' mateama. Ane' oti koni' to kirumpu toi, neo'ko modao', apa' wori' koni' to meliu kalompe'na ngkai tohe'i.

Djadi' tuamana mateimi. Na'uli' tinana: Aku' wo'o, ana', ane' oti

koni'nu toi, neo'ko modao', apa' ria koni' to meliu katomo'na ngkai toi. Apa' ria babehia manusia', ria ra'ala' to motomo', pai' ratu'u hi to mpatehita wulehu'. Hanga'na tewo'. Djadi' mateimi tinana.

Nakoni'mi koni' to rarumpuki. Mahae-hae otimi koni'na. „Beiwaama, otimi koni'ku?” Na'enga'mi to mohonga hi rala tomi. „Hiloua, me'eka'a, umaa hilou, mo'oro'mi ta'iku.” Kana hilouimi. Rata ria, narua' koni' to motomo'. Nakoni', na'uli': Motomo' mpu'u toi. Uma ria to na'uli' mama pai' ina' to mepatehi. Tumai wo'oada mpai'. Hilou wo'oimi. Rata ria, nakoni' wo'omi to motomo'. Nahilo ria wo'o hangkedi' i wulou' walo. Kahilounami napesua'. Lako' nakamu, pahu tewo'. Mate wulehu', nawoko' tewo'.

17. *Asi pai' pue'-ue*

Het spookaapje is de krokodillen te slim af, eerst door ze te bewegen op een rij te gaan liggen van oever tot oever, zogenaamd om ze te tellen maar in feite om hem tot brug te dienen. Als een van hen zich op hem wil wreken, en daarvoor telkens in hinderlaag gaat liggen, weet het spookaapje hem er telkens toe te brengen zichzelf bloot te geven. Als hij het spookaapje tenslotte in diens eigen hol opwacht, steekt deze een vuur aan voor de ingang, zodat de krokodil stikt.

Ria hama'a asi, medongka' ue, ngkeni hameha' podu', hilou ntomu' hi dipo ue. Otii ntomu', mowo' ue. Uma ria oheana medipo. Na'uli'mi: Pue'-ue, mehuwu-koi ulu, kubila'-koi. Kamehuwurami-rawo pue'-ue. Na'uli' asi: Mopanene' lompe'-koi, ngkai dipona rei rata hi dipona hidau'. Kamopanene'rami pai' nabila'; ngkai dipona hamali nabila'mi, pai'i hilou mokore hi lolona. Na'uli'mi: Isa'! Mporata karoma'ana, na'uli wo'omi: Isa'! Duu'na neo' tedipoimi, isa' isa' oa'wadi pobila'na.

Mporata hama'a kahuduana, napenonoi to kahuduana: Boa'na asi; maiko tumai, kudjongku' witi'nu! Kaliuna asi nadjongku' witi'na. Na'uli' asi: E e, pue'-ue, nu'uli' witi'ku to nudjongku' e? Hahoo'! podu'ku-di to nudjongku'! Nabahaka pue'-ue podu' to nadjongku' na'uli' asi. Api' witi'na-midi asi. Tibahaka asi. Kedi'mi nonona pue'-ue. Na'uli': Ane' tumaiko, asi, kudongo wo'o-wadiko.

Kampeneona, hilou wo'oimi asi, mpopali' bungki. Na'uli': Ane' ngkilibubu' ue to i liku toe, bungki mpai', ane' rodoi, bo pue'-ue. Ko'ia mahae, ngkilibubu'mi ue. Na'uli'mi asi: Hahoo'! Pue'-ue toe-ria. Hi'apa wo'omi-hana bungki ngkilibubu'? Na'epe pue'-ue, hangkedi' kawuku nonona! Na'uli' pue'-ue: Kupali' oa'ko, asi, aku' rahi nupakawa'.

Kampeneona, hilou wo'oimi asi mure' pai' ntja'u, mporata hameha' wata hi rala liku. Na'uli'mi asi: Ane' mure'i wata toei-mai, wata mpu'ui, ane' ntja'ui, pue'-uei. Ko'ia mahae, siri-siri mure' wata to hi

rala liku. Nahilo asi: Hi'apa wo'omi-kona wata mure'? Ku'intja moto kapue'-uena. Hangkedi' ka'ea'na pue'-ue. Napenonoi pue'-ue: Hilou kupali' ntotoi-di hi rolana.

Pai' napali', narata hangkadju nunu', pontimaa'na asi wua'na nakoni'. Napenonoi pue'-ue: Kulodjuhi-di wotoku wua' nunu' toe-lau, bona ane' tumai mpai' asi, mai mpo'ala' wua' nunu' nakoni', kuhoko'imi pai' kupatehi. Ko'ia mahae, rataimi asi. Na'uli', molaa-pidi: Ane' moluli' mpai' wua' nunu' to molodju' toei-mai, bo uma ria apa-apa. Ane' rodo mpai', bo ria pue'-ue. Ko'ia mahae, patihawu' wua' nunu' to i lolo wotona. Na'uli'mi asi: Ku'intja moto iko wo'omi, pue'-ue. Hangkedi' kawuku nono pue'-ue.

Kahilouna wo'omi mpopali' asi, narata pulo'una, lingku'na mohompo asi. Pemua'nami hilou hi rala pulo'una, pai' mokalu hi rala poturua asi. Napenonoi: Ane' memua'pi asi tumai, hangaa kupatehi hi ralana reimi. Ko'ia mahae rataimi asi. Nahilo laa' pue'-ue memua' i pulo'una. Na'uli'mi asi, napesumukui molibu': Hiloua ulu mekadju pai' mpopaa apu pai' mo'una' kura, otiapa mpai' ngkoni', hilouama turu goe'-goe' hi rala pulo'uku. Ngepe asi toe pue'-ue, goe'imi.

Oti toe asi kahilounami mekadju pai' nalodju' hi wobo' pulo'una. Wori'mi kadjuna, na'ala'mi apu pai' naropu kadju tohe'e. Wewo' apu mpopdjalai' hi rala pulo'u. Na'uli'mi asi: Lako' tetu, pue'-ue, nurata bali'na. Nu'uli' moruhe, mporopuhi ikoa e! Djadi' pue'-ue mate tidjo' hi rala pulo'u.

18. *Sangkurio pai' taraa*

Een kikker onder een klapperdop hoort de wielewaal roepen dat de mensen onsterfelijk zijn, en antwoordt: Waar moet ik dan wonen? Want hij ziet zijn klapperdop voor de wereld aan. De wielewaal antwoordt: Dan moeten de mensen toch sterven. Zo komt het door de kikker onder de klapperdop dat de mensen sterfelijk zijn.

Ria hama'a taraa hi une' banga' ngkawulu. Ko'ia mahae, moni sangkurio: Sangkurio! sangkurio! tuwu' liu manusia'! Na'epe taraa hi une' banga' ngkawulu. Na'uli'mi taraa: Ane' tuwu' liu manusia', hi'apa po'ohaa'ku? Bangku' haduaku-pidi, umaapa liu lompe' hi wongko dunia'. Na'uli'-hana dunia'mi banga' ngkawulu to mpopopoi'i. Na'uli' sangkurio: Ane' wae, kana mate manusia'. Helee uma wali tuwu' liu manusia', apa' taraa hi une' banga' ngkawulu.

19. *Dike' pai' te'e*

De fabel van de vos en de raaf (hier de hond en de *te'e*-vogel) die bij elkaar ten eten gaan. De hond dient het voedsel op een plat bord op, zodat de vogel

met zijn lange snavel niets kan eten. Uit wraak zet de vogel dan de hond eten voor in een kalebas met nauwe opening, waaruit hij alleen zelf kan eten.

Ria hama'a dike' mpobale te'e. Ha'eo mo'ema'ramo modao'-dao'. Ohara modao', na'uli'mi dike': Bale, mepulo ngkoni' hi tomikuta mpai'. Na'uli' te'e: Moapaimi.

Kamepulona, napokarodomi dike' koni', natu'u hi lolo suraea'. Karodona koni', ratami balena. Na'uli'mi dike': Rodomi koni'ta, bale; maitamo ngkoni'. Nahilo-hawo te'e koni' to nakola' balena hi lolo suraea'. Monto'imi-hawo, uma-hana beiwa nakoni', molanga-hana ngudjuna. Kangkoni'ra koni' toe, wule' doe ngudjunami-hawo mosii', uma-hana beiwa pohalau'na koni'. Dike' lompe'-hana pongkoni'na. Wali wuwu dike' bohu ta'ina. Te'e-hawo monto'imi.

Otiramo ngkoni', na'uli'mi te'e: Bale, otitamo ngkoni', mpeneo ngkoni' hi tomiku ria wo'otamo. Na'uli' dike': Moapaimi. Kamepulona moruheimi-hawo te'e. Kataha'na, na'ala' labo' pai' napuna' koni' hi ralana. Ka'otina napuna', rodo omeami koni', ratami dike'. Na'uli'mi te'e: Rodomi koni'ta, bale. Maitamo ngkoni'! Nahilo-hawo dike' koni'ra hi rala labo'. Kamonto'nami dike'. Na'uli' te'e: Ngkoni'tamo. Kangkoni'-rami. Te'e na'untjo' ngudjuna hi rala labo', oti nakoni' hama'ana-wadi. Dike' mpodjilai' wobo' labo'.

Otiramo ngkoni', mo'oro' motoi-hana dike'. Monto'imi. Molibu'imi te'e, mpolibu'ki balena: Bale, neo'ko monto'. Wengi tuloua ngkoni' hi tominu, nutu'u-kona koni' hi suraea' to djele. Nu'intja moto-kowo molanga-kuna ngudjuku. Ruhenu nupobohu moto-kowo. Aku'mi-kuna mo'oro'. Djadi' tumai wo'otamo rei, kutungka' wo'o-kuwo mpokola' hi labo'. Ku'intja moto ka'umana liu-kona ngudjunu. Djadi' kupobohu motomi-kuwo ruheku, mpehawaia kehinu wengi.

Me'ea'mi dike', palainami, mpalahii balena.

20. *Bengka pai' hawa*

Een buffel die door mensen achtervolgd wordt, ontmoet een python. Deze verklaart volstrekt niet bang te zijn voor de mensen, hoewel de buffel hem waarschuwt voor hun listen. Als de achtervolger de slang vindt, weet hij onmiddellijke verslinding door de slang te voorkomen door te beloven eerst ook zijn vader en moeder voor hem te gaan halen. De slang laat zich stevig vastbinden, opdat hij niet zal weglopen. De buffel, teruggekomen, licht hem in dat de man alleen maar zijn bijl is gaan halen. Bij zijn pogingen zich los te wringen, sterft de slang.

Ria hameha' bola' mosusa'. Mohawa' maradikara modapa' bengka. Ha'eo hilouramo modapa'. Ria hama'a bengka radapa'. Radapa' ha'eo, alaa ngkangahana bengka. Mpotara hawa mokalu hi keleke'. Pokenona

bengka bela mpolisa hawa mokalu hi keleke'. Na'uli' hawa: Napa pai' nulisaa, bengka? Napa to nupoka'eka'? Natompoi' bengka: Neo'ko wa'etu, tumai to mpodapa'a hi boko'. Na'uli' hawa: Ane' aku' bohe hewa' iko, bengka, umaa me'eka' nto-warowio! Na'uli' bengka: Neo'ko hewa'etu, nto-warowio wori' rekeru. Na'uli' hawa: Umaa me'eka'.

Kaliliunami bengka. Timpaliku' bengka rata manusia'. Na'uli' hawa: Iko to mpodapa' bengka? Na'uli' tauna: Aku'. „Ane' wae, kutilo'ko.” Na'uli' tauna: Hawa, ane' haduaku-wadi nutilo', umako bohu. Ane' dotako, hilou ku'ala' tinaku pai' tuamaku, bona bohuko. Na'uli' hawa: Meka' ntoboa'nu. Na'uli' tauna: Ane' me'eka'ko kupakawa', ane' dotako, kupetoeko rei, meka' malaiko mpai' wo'o-kowo. Na'uli' hawa: Ane' wae, petoeama.

Kana'ala'nami tauna wulu', nahumela' hi wuroko' hawa, pai' nape-roho nahoo'. Nabika' wulu' wo'o, napetoe hi wuroko' hawa. Pai' hilou napetoe wo'o hi kadju. Ka'otina toe, na'uli'mi tauna: Hilouama hi bola'.

Lingku'na hilou tauna, rata bengka to radapa' ngone, mporata hawa tihumela'mi. Na'uli' bengka: Mo'apako, hawa? „Napetoe nto-warowioa.” „Napa pai' napetoeko?” Na'uli' hawa: Me'eka'i malaia, hilou mpo'ala' tinanai-pidi pai' tuamana. Apa' neo' kutilo'i ngone, na'uli' umaa mpai' bohu, apa' haduana-wadi. Pai'a napetoe, bona neo'a malai lingku'na hilou mpo'ala' tina tuamana. Na'uli'mi bengka: Lako' tetu, hawa, nurata bali'na, reke nto-warowio to nusauru ngone. Tetu e, hawa, nu'uli' lou ngala' tina tuamanai, hilou mpo'ala' pati natongko'koko tetu e!

Na'epe hawa, pengkarupepa'nami. Wulu' to rapetoe hi wuroko'na mpotai' wuroko'na, putu wuroko'na. Wali mate hawa, tuwu' bengka. Na'uli' bengka: Beiwa, hawa, nusauru nto-warowio, nurata rekeru, apapi hewa'etu e, matemoko! Rata tauna, narata-hawo mpia' mateimi hawa.

22. *Ibo' pai' asi*

De aap en het spookdiertje planten beide een bananeboom, maar alleen die van het spookdiertje groeit goed. Als de vruchten rijp zijn, klimt de aap in de boom, maar eet de bananen zelf op. Uit de boom springend valt hij dood op de bamboespies die het spookdiertje heeft neergezet. Deze maakt kalk uit de beenderen van de aap en gebruikt die voor de sirih-pruim die hij aanbiedt aan de makkers van de dode aap die hem komen zoeken. Hij laat de aanvoerder van de apen zitten op zijn nog gloeiende aambeeld, zodat hij zich brandt en sindsdien een rood zitvlak heeft. Als de apen te weten komen wat ze gepruimd hebben, omsingelen ze het spookdiertje, dat in een hol gevluucht is, en porren naar hem met een stok. Hij smeert een rode vrucht op de punt van de stok, zodat de

apen denken hem gedood te hebben. Een tweede maal vlucht hij voor hen in een over het water hangende bamboe. De apen zien alleen zijn spiegelbeeld en gaan het water opslurpen om bij hem te komen, maar drinken zoveel dat ze sterven. Alleen een apin die zwanger was, had niet meegeedronken, en van haar stammen alle apen af.

Ibo' pai' asi mo'ema' mohu'a loka'.

Mohu'aramo loka' hore hampu'ura. Otimi rahu'a, malairamo. Mahaa-hae, hirua'ramo. Na'uli' asi: Tuwu'mi-kona loka'nu, ibo'? Na'uli': Tuwu' kidi-kidi. Na'uli' ibo': Tuwu'mi-kona loka'nu, asi? Na'uli': Bohemaka-kuna!

Malai wo'oramo. Mahaa-hae toe hirua' wo'oramo.

„Tuwu'mi loka'nu, ibo'?”

„Tuwu' kidi-kidi. Bo iko, asi? Bohemi loka'nu?”

„Wua'maka-kuna.”

Na'uli': Ane' wae, loka'ta omeami mpai'.

Mahaa-hae wo'omi, hirua' wo'oramo.

„Beiwami loka'nu iko, ibo'?”

„Tuwu' kidi-kidi. Bo loka'nu iko, asi?”

„Taha'maka-kuna.”

„Ane' wae, kita hilou takahe'.”

Hiloumi rakahe', rata i lolona, ibo'mi to ngkahe'. Na'uli': Tene'ka-kuwo hameha'! Na'uli' ibo': Kookoni' (= Kukoni') ulu hameha'. Napeka'au. Pai' na'uli': Tene'ka-kuwo hameha'. Na'uli' ibo': Kookoni' (= Kukoni') ulu hameha'. Djadi' asi peda'mi nonona, natadjai hudjana. Na'uli'ki: Neo'ko ngkalatadi mali wongko e'! Ngkalitadi mali ara'ko!

Malaimi asi. Ngkalitadimi ibo' mali ara', natohu' hudja asi. Mate ibo'. Mahaa-hae, napeka'au asi kapopena ibo', hilou na'ala'ki wukuna, napapu, nabehi tuila.

Ko'ia mahae, bulana motampa asi, liumi doona ibo'. Na'uli' asi: Hilou palau-koi, ibo'? „Tumai-kai mpali' doo-kai.” Na'uli': Hurami ulu mpongo! Mohura-ramo-rawo ibo' mpongo. Na'uli' ibo': Hi'apakaina pohuraa-kai? Na'uli' asi: Mo'ara' pohuraa-ko-koina? Pohura hi pohuraaku toe. Mpotudo'i tonohana. Kamohuranami ntumpu ibo', mohura hi lolo tonoha. Apa' morani'-hawo tonoha napotampai, mowontju wonona ibo'. Na'uli' ibo': Uma lompe' pohuraanu, maradika! Na'uli' asi: Gati pohuraa maradika topotampa! Pai'i mentoli mohura, moluntji kulumana. Wali moleimi-hana wono ibo'. Toe pai' molei wono ibo', napakawa' asi mohura hi tonohana.

Mowukumi nonora ibo', doko'ramo mpopatehi asi. Na'uli'mi ibo':

Hilouma-ka-kaina, asi! „Io!” Molaa-laaramo, na’uli’mi asi: To mpoo-mpongo wuku doora!

„Napaa?”

„Meka’ tulou takuku!”

Ra’uli’-rawo ibo’: Uma-kaiwo ria. Maa-mako’ wo’oramo.

„To mpoo-mpongo wuku doora!”

„Napaa?”

„Meka’ tulou epu’ku!”

„Uma-kaiwo ria.”

Mako’ wo’oramo.

„To mpoo-mpongo wuku doora!”

„Napaa?”

„Meka’ tulou hingiraku!”

„Uma-kaiwo ria!”

Na’uli’mi ibo’, mpo’uli’ki doona: Hilouko pe’epeitaka anu na’uli’ asi, mengkawuniko! Hiloumi hama’a. Na’uli’ wo’omi asi: To mpoo-mpongo wuku doora!”

„Napaa?”

„Meka’ tulou paluku?”

Mokenomi to rahubui we’i mporua’ki doona. Na’uli’: Oo, wuku doota-hana to tapongo, na’uli’ asi. Ane’ hewa’toe kita tadolo’i. Karadolo’nami. Nahilo asi radolo’i, metibo’ hilou, mpohopu’ wua’ lole’, pai’ hilou mesua’ wulou’ putua’. Rahilo ibo’: Wuu! mesua’ hi putua’imi. Ala’ po’usota. Kara’ala’ po’usora pai’i ra’uso; kahilou po’usora nagangko asi, nagelai’ wua’ lole’. Rawute’ tumai, rahilo-rawo ibo’ moleimi podjolo’ra. Ra’uli’: Mateimi asi. Kitami malai.

Palaira ibo’, molaa-laaramo, me’onga ntjuli’imi ngkai rala wulou’ putua’. Kamolibu’na wo’omi: Riatamo lee’ to mpongo wuku doota! Ra’uli’ ibo’: Uma tano matei e! Kita tadapa’ wo’oi. Karadapa’na wo’omi toe metibo’ asi hilou hi rala walo, ngkahe’ walo mpetiro ue. Karatara ibo’ mpotipuhii, rapali’i, uma rahiloi. Rapanto’ hi ue, rahilo, himaii hi rala ue. Nta’ kao’na-di himai. Na’uli’mi ibo’: Kita tasihi’ ue toe, bona taratai asi. Karasihi’nami ue, alaa ngkabongara. Wali mate omea ibo’. Metoro hama’a to motina’i, odja’i-hana mposihi’ ue.

Pana’unami asi, lou mpokado’ ta’i ibo’. Na’uli’: Tii-tii ta’i asi, nabosuka ue. Pai’ ria mulina ibo’, duu’ hewa’toi, to motina’i torona to nginu ue.

23. *Dike' pai' kaa'*

De fabel van de raaf en de vos en het stuk kaas, hier: de kraai en de hond en het stuk vlees.

Ria hadua tauna topo'ahu. Hangkanii hilou mo'ahu, pa'ala hama'a ruha. Rata i tomi nahila'-hila' ihina pai' napu'ai. Bulana napu'ai, ngkalimoko kaa' mpoliu bau' to napu'ai. Naporongkalei' hilou, riami nonona mehina, doko' mpokoni' bau'. Napenonoi: Hilou kusangke-di bau' toe-mai. Pengkalimokona hilou, mposangke hadioa' bau'.

Bulana mpodio' bau', pehilo dike', mpokamata pentjarakeana. Nahilo: Oei-mai mentjarake. Kahilounami dike' hi tawu kadju pentjarakeana, mpongoga'i mpotiloki bau'. Na'uli'mi dike': Mahaemi tuwu'ku, lako' toe kuhilo dantji to subo'. Api' rekena-di, bona manawu'ki bau'na kaa'. Djadi' kaa' wo'o-hawo ngepeimi libu' dike' mpo'une'i, umaipi tipong-koni' bau', mpe'epei lolita dike'-damo.

Ko'ia mahae molibu' wo'omi dike', na'uli': Mahaemi tuwu'ku, ko'ia ria kuhilo dantji kasubo'na hewa' to ntjarake toei-mai. Wuluna bulangea', bila'na pomoninadi hangkedi' kalompe'na tu. Na'epe kaa', goe'imi na'onti' dike'; na'epe pomoninapi doko' na'epe dike', bulana mporalangananga bau', moniimi. Pomonina: Kaa'! Tibeana ngangana, monawu' bau'na. Kanawu' bau'na hilou dike' mpokoni'. Apa monto' kaa'.

24. *Onti' pai' dantji*

Een jager, die in het bos niets geschoten heeft, en in de vijver geen vis aantreft, voelt dat een mier in zijn broek kruipt. Uit spijt gooit hij de mier in het water, en gaat naar huis. Een vogel die ziet dat de mier bijna verdrinkt, laat een takje in het water vallen, waarop de mier veilig aan wal komt. Als de jager de volgende dag op dezelfde plaats dezelfde vogel wil schieten, bijt de mier hem in zijn been, zodat hij mist en de vogel kan wegvliegen.

Ria hadua tauna topohopu. Ha'eo hilouimi modao'-dao' mpali' dantji nahopu. Ha'eoai modao', uma ria dantji naruai'. Ree-rede' eona mporatai wuhu'. Kahilounami mpopanto' uru. Nakamata, uma ria uruna. Ko'ia mahae, bulana mokore, ngkenele tumai ngkahe' purukana hama'a onti' behi'. Mowuku nonona uma ria dantjina, uma wo'o ria uru nahiloi, mpohiloi onti' behi' to ngkahe' hi purukana, na'ala'i pai' natene' hi rala wuhu'. Pai'i malai hilou hi tomina.

Lingku'na hilou hi tomina, manangumi onti' behi'; uma-hawo na'intjai manangu, neo' puhani inoha'na. Bulana manangu, ria wo'o-hawo hama'a dantji mentjarake hi lolo kadju mpetiro wuhu' toe. Nahilo ria onti' neo' puhami manangu. Napenonoi: Mpe'ahii'i-hawo. Kanatilokinami ra'a kadju to bangi, nanawu'ki onti' behi', kadungkuna

ra'a kadju, pesawi'nami onti' behi'. Nawui ngolumi-hawo ue, walikaana tehidi hi wiwi' wuhu'. Mentjore toe onti' behi' hilou hi lolo kawata.

Kampeneona uma malai nono topohopu, kana hilou tenai hi wuhu' to wengi, ngkeni hopuna. Rata hi wuhu' ria, nangoa'-hawo hi lolo kadju to mpetiro wuhu' ria hama'a dantji mentjarake. Kanaponoa'na hopuna ke lako' mpohopu dantji, hapiu mekoto' onti' behi' hi witi'na, onti' behi' to natene' wengi hi wuhu'. Alaana uma oko nahopu. Ke laa-lako' nahopu, mekoto' wo'omi onti' behi'. Alaana mengkalimoko dantji malai.

Djadi' tuwu' dantji, napehawai onti' gau'na.

26. *Pitu ana' ilu*

Zeven wezen, broers van elkaar, vangen iedere dag muizen in het bos, die ze roosteren, drogen en in huis bewaren. Maar elke dag komt een reus hun voorraad opeten. Om beurten blijven ze thuis, maar pas de jongste is niet bang en gooit hun gouden speer, een erfstuk van hun ouders, in het schouderblad van de reus, die vlucht en in een hol in de grond verdwijnt, de speer meevoerend. Om beurten laten de broers zich aan een liaan in het hol omlaag zakken, maar pas de jongste komt zo diep dat hij in de kruin van een kokosboom met witte vruchten terecht komt, die naast een pinangboom met witte noten staat. Hij komt in een dorp, waar de mensen weeklagen omdat hun vader op sterven ligt. Hij belooft hem te zullen genezen, als hij met hem alleen gelaten wordt. Het is de reus. Hij snijdt de gouden speer uit diens lijf en rent ermee naar de kokosboom, vanwaar zijn broers hem weer ophalen. Onderweg plukt hij van de witte kokosnoten en pinangnoten.

Ria pitu ana' ilu, umapi ria tinara tuamara. Djadi' katuwua'ra mpe'ahii'. Hangkani mohawa'mi to tuaka; na'uli': Tu'ai, lompe' hiloutatowo nta'a. Karababehinami tina'ara, pai'ra hilou hi rala kadju, mpokeni hamata kantjai' bulawa sosora totu'ara. Ratara hi rala kadju, kanta'arami, pai'ra mpobabehi tomira, rapo'ohai' ntango' tina'ara. Ka'oti tina'ara rata'a, hilouramo ntora hi rala tomira.

Kamepulona hilouramo ntango' tina'ara. Ntjuli' tumai radoromi wulehu'ra pai' ratapa. Kamepulona hilou wo'oramo. Ntjuli' kantjumunou'na wo'o, rarata-rawo, umapi ria wulehu'na to ratapa. Karadoronami wulehu' to lako' rakeni pai' ratapa. Na'uli'mi to tuaka: Napa to ngkoni' wulehu' to wengi? Lompe' aku' mpodoo wulehu'ta to tatapa toe, meka' tumai wo'oi mpai' to mpokoni' wulehu'ta wengi. Ra'uli' ompina: Ikomi le rei, kantjai' toi nupopontji' irei. Ane' ba apai to tumai ngkoni' wulehu'ta, neo' me'eka', saku kantjai' tetu.

Otira mohawa' toe, kahilourami tu'aina to ono ntango' tina'ara. To tuakami mpodoo tomi. Neo' tibua'mi eona, na'epemi padini tana'. Napenonoi: Napa-di to tumai? Kamoo-mohua'. Nahilo-hawo to hewa'

bengka kabohena. Kamoridi'nami, me'eka' mpohiloi, petibo'nami mengkawuni. Kahilounami to mekoni' toei memua' hi tomira, mpokoni' wulehu' to ratapa. Djadi' oti wulehu' to ratapa.

Kantjumunou'na rataramo tu'aina. Rahilo-rawo uma wo'opi ria wulehu'ra to ratapa. Rapekune'i tuakara: Napa to tumai ngkoni' wulehu'ta? Na'uli': Uu, hewa' bengka kakamana, modini tana' natara. Umaa dah'o' mposakui. Toe karatununami wulehu'ra pai' ratapa. Na'uli' wo'omi duntju to tuaka: Mpeneo aku' wo'omi-kuwo mpodoo tomita.

Kampeneona hi'a wo'omi mpodoo tomi. Ompi'nara hilou mpotango' tina'ara. Ko'ia tibua' eona, na'epemi padini tana'. Napenonoi: Hi'ami mpai' tetu-tumai, padini tana' na'uli' tuakaku wengi. Kamoo-mohua', nahilo-hawo to hewa' bengka kakamana. Kamoridi'na wo'omi-hawo. Pemua'na hilou i tomira mpokoni' wulehu' to ratapa. Oti wulehu' to ratapa. Ka'otina ngkoni' wulehu', palaina wo'omi.

Kantjumunou'na rata wo'oramo ompi'na. Rahilo-rawo ompi'na oti wo'omi wulehu'ra. Rapekune'i: Umako dah'o' mposakui? Natompoi': Umaa le dah'o' e; padini tana' natara, hewa' bengka kakamana.

Butu eona momehawa-hawaramo hira' to ono, uma hema to dah'o' mposakui. Sampaledamo to tu'ai ko'ia ria mpodoo tomi. Na'uli'mi to tu'ai, kahudura: Aku' wo'omi-kuwo mpepodoo tomita. Kantjai' bulawa tetu niwai'a. Karawai'nami. Djadi' tuakanara hilou ntango'ramo, hi'ami mpodoo tomi.

Ko'ia tibua' eona, na'epemi to padini. Napenonoi: To ra'uli' tuakakumi tetu-tumai. Nahilo-hawo tumai hewa' bengka kakamana. Pengkawuninami mpo'inawui. Ke lako' memua'i i tomi, natene' kantjai'na, uma sala'-sala', bela hiruna. Petibo'na ntjuli' hilou mesua' hi wulou' tana', wulou' laa. Napatau'mi kantjai' bulawara.

Kantjumunou'na rataramo tuakana. Rahilo wulehu'ra umapi mo'apa. Rapekune'mi tu'aira: Ngkai rei ngone? Na'uli' tu'aira: Ngkai rei ngone. Kantjai' bulawata napatau'mi kusakuki, bela hiruna. Kutuku' hilou ngone, ria wulou' tana' ree-ria, oheana hilou mengkanawu'. Ra'uli'mi ompi'na: Tatuku' kantjai'ta, sosora ngkai totu'ata. „Waepi me'uita ulu pai' tababehi karantji pohuraata.”

Kame'uirami pai' rababehi karantji pohuraara. Pai'ra mome'ulu. To tuakami ulu ra'ulu. Na'uli': Ane' kulengopi, ni'ore'ama. Ko'ia wori' ngkadju ui, nalengomi. Kara'ore'na wo'omi. Duu'na butu-butura. Napekune'ra kahudura: Morawami nihilo? Ra'uli' ompi'na to lima: Mobengi riki. Na'uli': Tuakakupi ka'onona ta'ulu. Ra'umpu' ui, pai' ra'ulu. Mahaemi ra'ulu, nalengomi. Kara'ore'nami tumai. Rata ree,

na'uli'mi kahudura: Beiwa nuhilo ria? Na'uli': Kalongia' hangkedi' morawa.

Na'uli'mi to kahudura: Hewae, umpu' tena ui. Ane' ko'ia kulengo, neo' ulu ni'ore'. Oti toe kara'ulunami. Ra'ulu-ulu, ra'ulu-ulu. Ra'epe rodomi. To ra'ulu toei ngone uma sala'-sala' tono hi lolo kuluku bula. Kuluku bula toe mporapi'ki pinongo bula. Rana'unami hilou hi tana'.

Rata hi tana' pai'i modao' ntuku' bola'. Narata-hawo tauna dea. Napekune'ramo, apa' ntoro geo'ra: Napa to nipokageo'? Ra'uli': Tuamakai neo' mate. Na'uli': E', pari mpu'ui tu. Ra'uli'ki: Meka' ria pokuli'nu, bona nupokuli'kaka-kaiwo totu'a-kai? Na'uli' ana' ilu toei: Ku'intja moto pokuli'na, aga uma ma'ala raronu tauna. Ane' doko'-koi tuwu' totu'ani, popalai hawe'ea tauna. Pelele'i haduduana hi rala tomi, pai'a hilou mpokuli'i.

Petibo'rami tauna to wori', pai'i memua' hilou hi rala tomi. Na'uli'-raka: Molaa-laa-koi. Ane' mehompopa mpai' hi tana' pai'-koi memua' hilou hi tomi mpehiloi totu'ani. Ra'uli'-rawo pue' tomi: Waetumi.

Kahilounami ana' ilu. Rata ria nahilo-hawo totu'a neo' mateimi. Napenonoi: Meka' hi'ami to kusaku hi lolo rawa. Kana'ala'nami ladi'na pai' nahampa ta'i totu'a, narua' kantjai' bulawana. Djadi' mate kali'liumi totu'a.

Kana'ala'nami kantjai'na pai'i mana'u hi tana' pai' lou ngkahe' kuluku bula pontu'uana karantjina. Nahopu' mpoliu pangana bula, pai' na'ala' wo'o kuluku bula hanai', hanai' wo'o pangana bula. Pai'i mohura hi karantjina pai' nalengo uina; kate'ore'-ore'na, putumi kuluku bula pai' pangana bula rapata' to metuku', apa' matedi totu'ara naba-behi.

Ra'ore'-ore' oa'imi ompina, alaana hirua' hi lolo tana'. Ria ntjuli'mi kantjai' bulawara. Goe'ramo ompina. Pai' ria pangana bula tahu'a, bo kuluku bula.

27. *Tokule pai' towero*

Een reumatiekljider en een blinde gaan een huis binnen waar niemand thuis is en doen zich te goed aan het eten dat ze er vinden. Als de bewoner thuis komt en hen vraagt hun stem te laten horen, slaan ze op een trom; als hij hun oren wil zien, tonen ze een paar grote bladeren; als hij hun haar wil zien, tonen ze aren-vezels, zodat de bewoner vlucht uit angst voor zulke grote mensen in zijn huis. De reumatiekljider geeft de blinde wortels te eten die hem in de keel blijven steken. Hierover boos geworden geeft deze de reumatiekljider een pak ransel, als gevolg waarvan diens rug weer recht wordt. De blinde krijgt zijn gezicht terug nadat hij de wortels met moeite heeft doorgeslikt.

Hangkanira modao' hi rala oma. Mporua' lontja'. Na'uli' tokule: Lontja' toe-di mai. Natompoi' towero: Hudu'taka. Pai' rahudu'mi

lontja' to nakamaro tokule. Rakoni'mi lontja'ra, pai' mako'-mako' wo'oramo. Mporua' mpuga. Otira mporua' mpuga, mporua' wara. Oti mporua' wara, mporua' rau ntetebi'. Oti mporua' rau ntetebi', mporua' tinti'. Oti mporua' tinti', mporua' watu po'ahaa'. Hawe'ea to rarua' toe ra'ala' omea.

Pai'ra mako' kaliliumi, mporua' tomi hantomi. Rarata ria, uma ria tauna. Kaliliu mesua'ramo hi rala tomi, apa' mo'oro'ramo. Rapehilo kura, rarua' koni'. Pai' rakoni'mi koni' to hi rala kura.

Otiramo ngkoni', ratami pue' tomi. Ra'uli' pue' tomi: Hema to mesua' hi tomi-kai? Polibu', ku'epe. Djadi' rakado' tinti'. Hampetompoi' to i tana': Oo, bohe mpu'u tauna to i rala tomi; baa' oo-di ngangana e! Ane bohe mpu'uko, popehuwu tilinganu. Pai' napopehuwu rau ntetebi'. Natompoi' wo'o to ngkai tana', nu'uli': Ane bohe mpu'uko, popehuwu wulu woo'nu. Pai' napopehuwu mpuga. Metibo'imi pue' tomi toei, apa' me'eka'i, mpoka'eka' tauna to bohe hi rala tomina. Api' umai-di bohe, napoka'eka' hinjai'mi.

Ntuli' mo'oha'ramo i rala tomi tauna to me'eka'. Kamepulona moru-heimi tokule. Pai' ria wo'o bau' bengka to lako' rapatehi, ratu'u hi kolonto'. Kangkoni'ra, nakola' uta tokule. Apa' uma-hana nahiloi towero, nakola'ki paka' ua'na. Apa' ngiroimi, umapi baka' nakadja', na'ome' hinjai', monju. Moroeimi towero, nagao' kadju, napao'ki tokule. Kana-pao'na, bela kelona. Bulara ngkoni' ntoru turuimi tokule, apa' rapao' kelona. Hamengia ha'eoaimi ntoru turu, pai' alaana monoa'ki kelona. Neo' naratami hamula, pai' wali lauimi momako'. Djadi' to monju mobini'mi matana, apa' na'ome' napesimukui, pai' alaana mobini'ki-hawo. Tida hi tomi tohe'ramo.

28. *Tauna to mpepetampa*

Een man laat zich door een smid omsmeden tot sprinkhaan, hetgeen na enige minder geslaagde pogingen gelukt. Bij het vliegen komt hij op de kop van een krokodil terecht, die hem wil ophappen. Hij weet dit te voorkomen door te zeggen dat hij van ijzer want pas gesmeed is. Door de krokodil aan het lachen te maken, weet hij te ontkomen. Op dergelijke wijze ontsnapt hij aan de angel van een bij en de horens van een buffel. Een jager beweegt hij hem te laten gaan door te zeggen van menselijke afkomst te zijn. Zijn kinderen zullen echter door de mensen met fakkels gevangen worden. Zo gebeurt het ook tot op heden.

Hangkani hiloui mako', hilou hi topotampa. Na'uli'raka: Umapi ria bagoni? Ra'uli': Umapi. Aku' doko' tumai mpopetampa, wali lari. Pengkatununa, pai'i ratampa riami kulumana to molapa', rabehiki pani'na. Otimi rabehi pani'na, ra'uli'ki: Ngkalimokomoko.

Ra'uli'ki: Napai to ngkalimoko toe-lau e? Na'uli hadua: Tauna to ratampa, wali lari. Pai' ratompoi' wo'o: Aga dada'ai-pidi le-lau. Pai'i ntjuli'. Rata i potampaa, rapekune'imi: Beiwa ra'uli' tauna to reera e lou? Na'uli': Dada'aa-pidi. Pai' rakolompehii wo'o, pai' ra'uli'ki: Nuperaomi wo'o ngkalimoko. Mpoliu tauna, ra'uli': Oe wo'oimi-lau ngkalimoko. Nau' lompe'i, ria-pidi hangkedi' kadada'aana. Pai' ntjuli' wo'oimi hilou hi potampaa.

Rata i potampaa rapekune'i: Beiwa ra'uli'koko we'i tauna to returalou? „Ra'uli'ka: Makono lompe'i, ria-pidi kadada'aana hangkedi'.” Lou wo'oimi ratunu hi apu, ratampai tena, pai' ra'uli' wo'o-miki: Nuperaomi ngkalimoko. Pai'i ngkalimoko, ra'uli'miki tauna: Umapi ria sala'na lari toe-lau, lompe'i hawe'eami. Pai'i hiloumi ntjuli' i potampaa. Rapekune'i: Beiwa ra'uli' we'i? „Ra'uli': Umapi ria dada'a, lompe' hawe'eami. Ntjuli'ama.”

Umapi natuku' ohea, buu-bua' pongkalimokoana. Mporua' rano. Nahilo pue'-ue hi rala rano. Apa' male'imi ngkalimoko, neo' monawu'imi. Apa' ko'ia biasa ngkalimoko, toe pai' neo' monawu'i. Napasimuku tena mengkalimoko, napotomu ngolu. Pai' alaana monawu'i, hilou hi woo' pue'-ue. Ke natilo'imi, na'uli'ki: Neo' ulu nutilo'a. Apa' nu'uli' baka'a nutilo'? Aku' ewa' ahe'a, baa' ratampaadi e!

Djadi' pue'-ue ko'ia oa' nalua' witi'na. Napodaa' uma nalua' oa' na'akalaimi (narune'i) lari; na'uli' lari: Lompe'-kona ngihi'nu, bula pai' mahaloli, motadja wo'o. Hangkudjanami mpai' nu'ome'a, umadi bohe wotoku. Pai' tawaimi pue'-ue; bulana tawa mengkalimoko wo'oimi. Naliumi rano, mporua' wani. Ke natuhii, mekamaro lari, na'uli': Napa to motadja hi wononu e? Na'uli' wani: Uma hema mpotadjahi, kata-djana ami' moto-hawo. Djadi' umai oko natuhi.

Ntora ngkalimokomi wani. Petibo'nami lari, mporua' bengka. Pai'i ngkalimoko hilou hi lolo watu. Ke natonu' bengka, na'uli'ki: Napanu-dikona to hi woo'nu e, bengka? Na'uli' bengka: Tonu'ku le. Natompoi' lari: Hema-kona mpotadjahi? Natompoi' bengka: Motadja motoi-hawo. Tetunu'mi bengka, bulana tetunu' mengkalimokomi wo'o lari, mporua' tauna. Tauna tohe'e neo' mpohoko'i. Na'uli' lari: Neo'a ulu nuhoko'; apa' nu'ulia' apaa? Apa' taunaa lomo'na, hilou ratampa, wali lari. Djadi' tauna toei uma oko nahoko', apa' na'uli' tauna motoi. Pai' napenonoi tauna toei: Kupopea hi ana'nu le mpai', kuhoko'.

Djadi' mo'ana'mi lari, nahilomi tauna toei, na'uli': Ana'na lari toemi wengi to wori' toe-lau. Ngkabengia mpai' ku'ala' hulu'ku, kuhului'raka, bona kuhoko'ra.

Duu' ewa'toe-lau rahulu' oa'mi lari.

29. *Wulehu' ngkai rala oma*

Drie muizen, vader, moeder en kind, lopen in het bos. Als de vader voorop zou gaan, zou hij niets van het voedsel dat hij zou vinden, overlaten voor de anderen. Daarom laat hij de moeder voorop gaan, hoewel hun kind daartegen waarschuwt omdat hij bang is dat zij dan in een strik zal lopen. Dit gebeurt inderdaad, en zij verliest het leven.

Hiloura hi rala ponulu, toluma'a, hama'a ana'na, hama'a tinana, hama'a tuamana. Djadi' modao'-dao'ramo mpali' koni'ra. Na'uli' ana'na: Neo' iko ri'ulu, ina', agina mama. Daa' nawoko'ko mpai' tina'a. Uma napangalai'.

Oti toe, nawoko' tina'a tinana. Geo'mi ana'na. Na'uli': Uma ku'uli' ngone, agina mama ri'ulu? Uma nupe'epei. Geo'mi ana'na, na'uli': Mpadaa'moko, ina', lou kutolelemoko i bola': Ina' mateimi nawoko' tina'a. Neo'pi mpali'i.

Na'uli' ompina: Apa' hi palauimi? Na'uli' ana'na: Mateimi. Napekune' tena ompina: Napa mpatehii? Na'uli' ana'na: Nawoko' tina'a. Na'uli' ompina: Uma tuamanu ri'ulu ngone? Na'uli': Odja'i ri'ulu, daa' uma mpai' nawai' koni'ku. Ane' ina' ri'ulu nawai'a mpai' koni'ku. Na'uli' ompina: Bo mateimi, kupadui'imi.

30. *Ana' ilu*

Een vierjarig kind blijft na de dood van zijn moeder verweesd achter. Hij huilt omdat hij geen vuur heeft. Een steekvlieg stuurt hem naar enkele dieren toe, die hem ingrediënten om vuur mee te maken geven: steentjes uit de borst van de gaboës-vis, zwam uit de *koha'*-vis en ijzer uit de kop van de garnaal. Daarmee slaat hij vuur. Zo komt het door het weeskind dat de mensen thans vuur bezitten.

Tinana mate, na'onahi duri, djadi' metoro ana'na-damo hadua, opo' mpae kahae tuwu'na. Uma ria apuna. Ntora geo'imi-hawo. Na'uli' ngkatimoma': Louko merapi' apu hi uru. Rata ria, na'uli' uru: Louko hi koha', apa' wule' watuna-wadi hi aku', hi koha' baru'na. Rata hi koha', na'uli': Louko hi entje', ria ahe'na. Na'uli' entje': Agina morumpu-kai uru pai' koha'. Djadi' morumpuramo hi ana' ilu, pai' na'ala' watuna uru, na'ala' baru'na koha', na'ala' ahe'na entje'. Pai' motela ana' ilu, morea'. Djadi' na'ala' benu', pai' napobaa; na'ala' kadju, nalobuhiki apuna, pai' nahoko' entje', natoe hi mohu' apu, pai' nanene. Moleimi entje'. Pai'i nanene hi apu, apa' goe'i, riami apuna.

Pai' ria tapo'apu, ana' ilu. Hira' lomo'na mpotudui'ta, pai' ta'intja motela hawe'ea manusia'.

(Watu uru hi hunamuna, baru' koha' hi logina, ahe' entje' tamirena hi wingkena.)

31. *Ibo' pai' wati*

De aap haalt de sagoworm uit een gat in een boom, en vraagt hem wat hij hem zal aandoen: knijpen, slaan, verbranden, maar de worm zegt dit alles al eens doorstaan te hebben. Dan stopt de aap hem in zijn neus, omdat de worm bij het vooruitzicht hiervan was gaan huilen. Het bevat hem daar echter best: hij vreet de neus van binnen weg, zodat die ingedeukt raakt, zoals nog altijd aan de neus van alle apen te zien is.

Ibo' modao'-dao' hilou, mporata duli. Ratai ria nakororo duli, na'ala' tumai wati. Na'uli' ibo': Kupopaii le' tati e? Kukoloti?

„Uma nuhiloi e kolotia ntu'a e hi wonoku e?”

„Kupopaii le' tati e? Kuwidju'?”

„Uma nuhiloi e widjua' mama e hi tongo'ku e, paleo'-leo'mi?”

„Kopopaii le' tati e? Kutunuko?”

„Uma nuhiloi e tunua mama e, mo'etami woo'ku e?”

„Kupopaii le' tati e? Kupuna' hi ongeku?”

Ntani' geo'imi wati, api' kagoe'na-midi, apa' naliwo natu'u hi ongena ibo'. Ngkaligugeimi mpokoto' onge ibo'. Helee morobe'mi onge ibo', nakuku' wati.

Ka'otiana geo'imi ibo'. Na'uli' ibo': Palai palaiko, tati! Na'uli' wati: Umaapa malai, lompe'mi po'ohaa'ku, mesua' hi ongenu, ibo'!

Duu' ewa'toi intjana oa' kotoa' wati hi ongena, moleo'mi ongena.

32. *Koro pai' Mewe*

De rivier Koro vraagt aan de rivier Mewe of het nog ver is naar Palu en of er nog veel bergen komen. De Mewe bevestigt dit en zegt dat er voorbij Bangkaiba' niet veel bergen meer zijn, terwijl er vóór die plaats juist veel bergen zijn. De Koro gaat nu voorop deze bergen doorbreken, gevolgd door de Mewe, die schik heeft omdat hij de Koro beetgenomen heeft. Want in de richting van Palu is er maar één bergreeks, de Ntakeda. Zeven dagen lang kronkelen ze door de vlakte van Gimpu' pratend over de weg die ze zullen nemen. Zo komt het dat deze vlakte zo wijd is, en de Koro zo geweldig diep. (Voor een bespreking van de eigenaardige loop van de Koro-rivier, vgl. Kruyt WT I p. 149-150.)

Na'uli' bungkina Koro, mpekune' bungki Mewe: Molaa-pidi hi Palu? Wori'-pidi bulu'? Na'uli' bungki Mewe: O wori' ntapi' bulu' irehe'i, loha i Bangkaiba' umapi wori'. Nta' wori' ntapi' e-di bulu'. Bungki Koro ri'ulu mpolonga' bulu', bungki Mewe hi boko'; ntorā tawaimi metuku'. Loha hi Laria, goe'mi bungki Mewe apa' mepakawa'i. Pitumengiramo hi Gimpu' mosapulili momepekune' oheara, nta' halapi-damo hi Ntakeda.

Toe pai' mowela' lempena hi Gimpu', potutuara bungki Mewe Koro. Ewa' lobo kabohena bungki Koro.

33. *Topowalatu*

Als een schuldeiser aan een jongen vraagt waar zijn vader en zijn moeder zijn, antwoordt hij, dat hij het levende is gaan doden, en zij het dode levend is gaan maken. Op de vraag of zij terugkeren zegt hij: als er gasten komen, dan niet; als de gasten niet komen, wel. In ruil voor kwijtschelding van zijn vaders schuld vertelt hij de betekenis van zijn antwoorden: zijn vader trekt de kweekplantjes uit, en zijn moeder plant ze over; als er regen en overstroming komen, keren ze niet terug, anders wel.

Ria to ntali'ana'. Rata hadua tauna hi tomira. Ratai ria, na'uli': Hi'apami tuamanu? Na'uli' ana'na: Mama hilou mpopatehi to tuwu'. „Tinanu?” Na'uli': Ina' hilou mpotuwu' to mate. Ngkai ree na'uli': Umarapo mpai' ntjuli'? Na'uli': Ane rata to-ratana bo umara tumai; ane uma rata to-ratana bo tumai motora.

Na'uli' tauna toei: Aa, uma ku'intjai batua libu'nu to we'i, nu'u'uli' wo'omaka. Na'uli' ana' toei: Ane paea inta Mama to tolu'atu bo ku'uli' batuana. Ngkai ree na'uli'mi tauna toei: Waemi-hawo le! Hampe-tompoi'na: Ane watetu, hilouta ulu i maradika. Hilouramo hi maradika, rataramo ria, otimi rapome'anui maradika, na'uli'mi batuana: Mama hilou mpowuka tiwu, Ina' hilou mpohu'a tiwu. Ane rata uda pai' mowo' ue, umarapo tumai. Ane uma udaa pai' uma mowo' ue, bo tumai motora.

Oti ngkai ree, na'uli'mi ana' toei: Waepi, lawi' otimi rapolibui' maradika inta Mama to tolu'atu, neo'pi mpai' nusingara' ngkabokoa'na.

40. *Tauna wali pae* (lolita totu'a owi)

Een weduwe en haar kinderen hebben het erg arm. Nadat ze hun akker bewerkt hebben, kunnen ze van niemand rijst krijgen om te zaaien. De moeder besluit nu zelf rijst te worden. Ze wentelt zich over de hele akker, en als haar kinderen na zeven dagen komen kijken, is de akker beplant: uit haar vlees is rijst geworden, uit haar beenderen suikerriet en uit haar hoofd pompoen. Bij het oogsten van de rijst bloedt deze nog uit de halmen, en geeft, sprekend tot de kinderen, aanwijzingen over de behandeling van de rijst. Zo hebben de voorouders geleerd hoe de rijst geogst moet worden.

Ria hadua tobine ntali'ana', matem i tomanena. Katuwua'ra kabu-mpai'. Ntahiramo boneara, duu'na otiramo ntahi pai'ra mosuwemi. Otira mosuwe, ntudja' omeami hawe'ea doo. Raperapi'-rawo pae hi doora, uma hema to mpowai'ra. Ra'uli'mi ana'na: Ina', otimi tasuwe boneata, napami-tawo tatudja'? Na'uli' tinana: Hiwae, ana': neo'apa nikahadjai, daa' mpe'ahii' tuwu'ta. Agina aku'mi mewali pae, bona ria nitudja'. Djadi' ana'na nora geo'ramo. Na'uli' tinana: Mepulo, ana', hilouama hi boneata. Pitumengi neo'-koi hilou mpehiloi boneata.

Kapitumengina lako' hilou-koi. Kahilounami tinara hi boneara. Rata ria tinara, pengkaluli'nami, hobo' boneara. Pitumengimi ntoro ge'ramo ana' toera mpali' tinara; ra'uli'mi: Na'uli' wengi Ina', pitumengita lako' hilou hi bonea tapehilooi. Kapitumengina toe, hilou mpu'uramo. Rarata ria hi rala boneara, rahilo-rawo molipopo' tuwu' pae. Pai' towu wori' wo'o tuwu', kabodja', paria'. Nta' ihi tinana-di to wali pae, wukuna to wali towu, woo'na wali kabodja'. Rahilomi doo boneara, ra'uli'mi: Pae ngkai apami-rawo ratudja'? Mahae-hae toe, tuwu' pae nte kabodja', towu, alaana nakatahai' pae. Rahilo taha'mi paera, mepaeramo ana' ilu. Rakowi' pae, moraa'-pidi tumai ngkai kahona. Pai' molibu' wo'o-pidi pae. Na'uli': Ana', neo'a nipohaba'. Nibabehika tomiku, ane i rolana nitudja'a, uma mingki' nilanoi' mpu'aia, ane hi rala lida'a nihu'a, kana nilanoi'a. Djadi' ra'intjami ana' toera mpotimamahi pae, apa' hudu natudui'ra tinara to wali pae.

Hampae lomo' tinara wali pae toe, moraa'-pidi pae rakoni'. Karompaena umapi moraa'. Toe pai' ra'intja totu'a adara mepae, ngkai tina ana' ilu toera, to mewali pae.

7. *Waino'*

1. Panga napesua' panga. Napa batuana? (Puruka)
2. Koni' romputu' kupeliba' rata tawu langi'. (Mata)
- (3.) Romeha' polola rakoni' hampulu' tauna, uma oti. (Tii')
3. Tinana mo'uki', ana'na mpobasa. (Manu' tina)
4. Hadua tuama, ono ana'na (Lalowe)
5. Tolu maradika mpomenjanjohi bulawa. (Toni pai' apu)
6. Maradika halapi badjuna, batua wori' lapi badjuna. (Pae pai' goa')
7. Butu-butu duanata rodua ema'ta; ke nupe'ili'i, napesahui moka-keno. (Tilinga)
8. Ria hama'a bengka uma kaputuana motampo'. (Djila')
9. Hadua tauna, nau' hewa' apa kabohuna, kahiloa oa' ta'ilikona. (Pohao')
10. Ria hangkadju kadju tuwu', tawuna hi lolo, doena hi une'. (Iku)

25. *Waino'*

11. Ria tauna, tongo'na ri'ulu mako', ta'ina hi boko'. (Timpu)
12. Topohoho ri'ulu natuku' banera hi boko'. (Dike')
13. Ria tauna, ane' rahubuiipi, uma kaputuana mpokodja' atena. (Po'uki' tinta)

- (14.) Kadju to morangkami owi duu'na ana'na to moraupidi nawewe ule omea tawuna. (Totu'a ri'ulu to mopewoi-pidi)
14. Ria tauna rongkani mate tuwu' ntjuli'. (Hipa' to rapotuila)
15. Ria tauna romata piho'na, ana' totu'a kana romata piho'na. (Tonu' bengka)
16. Ria tauna, ane' nuweba'i, tawai, nubahakai mpowebe'i, monto'i. (Tinti')
- (17.) Ria tauna, ane' mo'ana', kana mate nakoni' ana'na. (Tidudui)
17. Ria tauna, kanguraana moheai-pidi, motu'aimi molawaimi. (Walo)
18. Ria tauna, ane' malaii ngkai tomina, molinoi; ane' memua'i hi tomina, ngkalata'i. (No'o)
19. Ria surudado hantomi, romemeha' wobo'na. (Solo')
20. Hampulu' surudado, rodua karesaa'ra. (Bungki)
- (21.) Butu duanata ngkoni' bate hi ngangata, ria tauna ngkoni' hi tanuanana. (Entje')

34. *Waino'*

21. Ria bengka mokalu, bararana mako' moto. (Kabodja')
- (...) Nuhilo motoi eo-eona, uma nuhilo kabohena. (Manusia')
- (...) Ria lewuto', narata opo'mula, moliu'mi. (Kuluku)
22. Ria tauna, hilou turu hi Morui, umai rata, ane lou turu hi Kulawi, ratai. (Pale; kan niet bij de elleboog komen)
23. Ria koni' hamputu', mo'atu-atu tauna ngkoni', uma oti, nau' hampulu' mpaena, uma oti. (Hingira)
24. Ria wo'o tauna, tongo'na napopomako', witi'na hi lolo raoa, keniana natu'u hi hunamuna, nau' mo'atu piku'na, hi hunamuna pongkeniana. (Sakaea)
25. Ria to Balana hangata, palaira hilou hi ngata ntani'na, hore hanjalami lentjera, belapi to Balana omea. (Ntolu manu' bo ana' manu')
- (25.) Motoronaa, mo'ana'imi, mentongo' tuwu'na, umapi mo'ana'i, katu'aana mo'ana' wo'oimi ntjuli'. (Pae)
26. Ria hampepa' ntamata, piri hangkadju Koro na'untjai. (Wuku walo)
27. Tinana rodo, ana'na buko'. (Djono')
28. Ria hadua toronaa modalii, aga ntoro i rala popadai-wadi (Siko')
- ... Ria hadua tauna, kakedia'na motopii'i, kakamana molawaimi. (Walo)
29. Ria hadua tauna, hilouta, na'untja wobo'na, malaita nabeami. (Hipa')

30. Batutu Tama Gempo uma tadadahi mpo'ue'. (Wani)

16. *Waino'*

31. Ria pae habusu', uma takulei' mpoheni'. (Hampa'a konta')
32. Ria hadua tauna, uma malai ngkalata' ha'eo. (No'o)
33. Ria hameha' taku, uma ma'ala rahungka'. (Ntolu manu')
34. Ria hadua tauna mpolua' atena. (Loka')
35. Ria hadua tauna, ngkabengia umai mokumui', mpe'eo mokumui'.
(Hampea ali')
36. Ria hadua tauna, uma ore' kamoni ngangana; rakoloti djila'na,
uma ma'ala. (Tiwolu)
37. Ria hadua ana' ane meki'o'i, nau' molaa tauna, na'epe oa'. (Boha)
38. Ria halaa' towu, uma oti ra'oi. (Hingira)
39. Ria tahi' kurata, naputu' tana' ulu, oti toe naputu' watu, oti toe
naputu' ganisi', pai' naduntju ue tahi'. (Kuluku)
40. Tauna ngkai Peana pai' tauna ngkai Kentewu hirua' hi bulu'na.
(Kaho tomi)
41. Hadua tauna, roma'a djara' nasawi'. (Salupa')
42. Hampua' tinti', hampua' mahapi. (Tingkulu)

II. *Bengka pai' hipa' poku'*

Een hardloop-wedstrijd tussen de buffel en het schelpdier, die op dezelfde wijze verloopt als die tussen de gemsbuffel en het schelpdier in tekst no. 2. Het slot is dat de buffel door een val zijn boventanden verliest (zoals in tekst no. 3 met de gemsbuffel gebeurt).

Ria hama'a bengka motampo'. Hi rala tampo' toe wo'o-hawo ria hameha' hipa' poku'. Ko'ia mahae, bulana motampo' bengka, mako'imi hipa' poku', nahilo bengka. Na'uli'ki: Hanaa' pokenonumi tetu e, hipa'? Metompoi' hipa': Bate pokenokumi-kuwo. Na'uli' bengka: Ane hewa' etu pokakenonu, umaa me'eka' nudapa'. Na'uli' hipa': Mpu'u-mpu'u momepalako'ta? Na'uli' bengka: Hia' kita momedapa'! Na'uli' hipa': Bangkahi pokahae wotonu, bengka! Djolia ngaha-ko mpai'. Bulana motampo' bengka, mentaka'mi hipa' hi tawu iku bengka. Ko'ia mahae na'uli'mi hipa': Hiaa! pokeno bengka! Pe'ongko' bengka. Mokeno toe, mporaa-rata tampo', na'uli' wo'omi hipa': Ane ngahako, motampo'ko ulu. Nta' kaneo'na mohopu'idi hipa', ntani' na'uli'ki bengka motampo', bona mporoho pentaka'na. Kamoroho wo'o pentaka'na, na'uli' wo'omi: Pokeno bengka! Pokenonami bengka. Na'uli' bengka bulana mokeno: Hi'apako hipa'? Natompoi' hipa': Oi moto'a. Alaa ngkangahana bengka mokeno, umai mohopu' hipa'. Pokenona toe, mporata bingkena, mona-

wu' bengka, mosopa ngihi'na mali wongko. Na'uli' hipa': Ai'! beiwa bengka, nusaurua ngone, beiwa waetu e, mosopami ngihi'nu. Djadi' bengka me'ea'imi.

III. *Mahapi pai' entje'*

Ondanks de waarschuwing van de garnaal zwemt de aal in een fuik en wordt door de eigenaar daarvan meegenomen.

Ria hadua tauna mpota'a taboana hi liku. Oti nata'a, palainami. Ko'ia mahae hilou mahapi. Nahilo entje'. Na'uli'mi entje': Mahapi, neo' hilou, kuhilo-kuna ngone to mpota'a taboa. Na'uli' mahapi: Boa'nu, entje', paka' ta'i woo'nu.

Toe mahapi kanapesua'nami taboa ngala' opa, pohan taboa, tipotuhu mahapi. Na'uli'mi entje': Beiwa, mahapi, boa'ku? Umapi winihi mahapi. Ko'ia mahae tumaimi pue'na taboa mpo'ala'i, nakeni hi tomina.

IV. *Wulehu' pai' uru*

De slangekopvis haalt voor de kinderen van zijn vriend de muis op diens verzoek een kippeëi door via een fuik in een waterbamboe te komen, die door de waterhaler mee naar huis genomen en tegen zijn kippenhok gezet wordt. Na het ei gepakt te hebben, gaat hij op dezelfde manier terug.

Mobalera. Djadi' hangkani mo'ana'mi wulehu'. Na'uli' wulehu': Doko' ngkoni'mi ana'ta, uma apa ntani' perueana ana'ta, ntolu-manu'-wadi. Na'uli' balena: Io'. Djadi' uru toei natuku'mi lolita balena. Djadi' uru hilouimi hi buwu. Ria hadua to ntomu'. Djadi' uru hi rala buwuimi, natolou'mi ue toe hi rala bahina. Djadi' mempuna'mi uru hilou hi rala bahi. Ponu'mi bahina, napaha'ami tauna toei hilou i tomi. Napilintjare hintjori peta. Djadi' uru mengkalitowo hilou hi peta. Na'ala'mi ntolu-manu' to i rala peta, pai' metibo' ntjulii' ngkai peta hilou hi bahi. Otimi uena, hilouimi ntjulii' ntomu'. Rata i buwu metibo'mi uru ngkai rala bahi, pai' metibo'imi hilou hi balena. Na'uli' rata hi balena: Oimi peruea ana'ta, bale. Kanakoni'nami ntolu-manu', pai' tuwu' ana'na wulehu'.

X. *Hananga*

Als een kinderloos echtpaar, na een ondoordacht uitgesproken wens, toch een zoon krijgt, is deze slechts één span (*hananga*) groot, en hij blijft ook, op volwassen leeftijd gekomen, even klein. Hij wenst dan te trouwen en laat zijn moeder een van de zeven dochters van de vorst ten huwelijk vragen. Pas de jongste stemt er in toe. Zij trouwen, maar worden door de vorst naar een hutje op het veld verwezen. Hananga gaat met zeven ketoepats en zeven eieren als mondvoorraad op reis naar het dorp van de Schepper. Als hij na zeven dagen zeven dorpen doorgekomen is, en zijn proviand op is, bereikt hij zijn doel, en

vraagt om een normaal lichaam te krijgen. Hij moet dan de juiste hamer uitzoeken (die waarmee mensen gemaakt worden, en niet die voor dieren). Dit lukt hem door de hulp van een vuurvlieg. De Schepper verbrandt hem en smeedt hem uit de as een nieuw lichaam. Hij laat hem door enige dorpen lopen, waar Hananga uit de opmerkingen van de mensen verschillende onvolkomenheden te weten komt, die telkens door de Schepper verbeterd worden. Tenslotte krijgt hij van de Schepper een ring met de belofte dat alle mensen in de dorpen waar hij door zal komen zijn onderdanen worden. Met een groot gezelschap arriveert hij in zijn eigen dorp. Zijn vrouw heeft hij gewaarschuwd om hem siri in een klapperdop aan te bieden zodat zij elkaar zo herkennen. Als hij zich tenslotte bekend maakt, zijn al haar zusters beschaamd, wordt hij een aanzienlijk en rijk man en kiest men hem in plaats van haar vader tot vorst.

Ria rodua tauna ntjamoko, uma mo'anai'. Na'uli' tobina: Doko'akuwo mo'anai', kampa'na hananga kabohena. Mahae-hae mo'ana' mpu'uramo, bate hananga kabohena. Rapokakaimi rapodoo batena hananga kabohena, duu'na madjadi' hewa' kabilasa. Batena hananga kabohena. Na'uli'mi Hananga, mpo'uli'ki tinana: Ina'! Doko' motobineia. Na'uli' tinana: Hemami-kona to doko' nupotobine, Uto'? Na'uli' Hananga: Lou nupekune'ka ana' magau' to pitu toronaa i bola'. Na'uli' tinana: Ha rapokonota, Uto'? Apa' kita', wotota, nuhilo motomi wotonu, uma hewa' woto-kai toe-lau. Na'uli' Hananga: Kana raperao, Ina'! Bela (Uma) kita' ngintja! Hilou mpu'umi tinana. Rata ria, na'uli' magau': Napa patudjunu, totu'a? Na'uli' tinana Hananga: O, magau', Hananga doko' mampotobine ana'nu to ulumua'. Na'uli' magau': Uma aku' mpo'uli'; hi'a moto-hawo mpo'uli'. Pekune'i! Rapekune'i, umai dota. Nawoli' tinana hi Hananga: Bee, Uto'! umai dota to ulumua'. Na'uli' Hananga: A, hangkanipi hilou (tena)ko, Ina'! Uli'ki duntjuna, karoduana. Hilou wo'oimi tinana. Rata ria, mololita wo'oimi hewa' lolitana ri'ulu: Hananga mpokamaro karoduana, duntjuna to ulumua'. Rapekune' wo'omi duntjuna to ulumua' tetui, uma wo'oi-hawo dota. Ntjuli' wo'oimi tinana Hananga. Rata ria, na'uli'mi tinana: Uma wo'oi-wadi dota. Na'uli' Hananga: Hangkanipi hilouko, Ina'! Uli'ki katoluna. Lou wo'oimi tinana, uma wo'oi dota. Duu' ka'opo'na. Duu' kalimana. Duu' ka'onona. Timulu umara dota. Na'uli' Hananga: A, kahudurapi! Hilou wo'oimi tinana. Rata ria, na'uli' magau': Napa nu'uli', totu'a? „Nasuroa Hananga kana doko' napotobine kahudunu.” Napokio'mi ana'na kahuduna. Napopolibu'i, natompoi' ana'na, na'uli': Dota motoa-kuna. Nawoli'mi tinana Hananga. Na'uli'ki Hananga: Rapokonotamo, Hananga. Moroeimi magau', apa' napokono-hana ana' kahuduna ni Hananga. Na'uli' Hananga, apa' monoa'mi karapokonona, na'uli': Uma mahae memua'ama. Djadi' rapopemua'imi. Ka'otina memua', na'uli' magau', apa' umai napokono Hananga: Bo ntjamokomo-koi oo, malai-

mo-koi ngkai hirei, neo'po-koi mo'oha' hirei. Djadi' malairamo-rawo, hilou mo'oha' hi humi' lida' hi raha pongko morone. Mahaeramo mo'oha' hirehe'e. Pongkoni'ra uma katonoa.

Mahae-hae, na'uli'mi Hananga: Babehika-kuwo bokuku, pitu-meha' kutupa', pitu-meha' ntolu-manu'. Na'uli' tobinena: Ha lou hi'apako? Natompoi' Hananga: Doko' modagaa. Nta' mpali' Topeponu-manusia'idi. Djadi' rababehiki. Na'uli'ki tobinena: Iko, neo'ko malai ngkai pongko toi, ane' ko'iaa rata. Djadi' hilouimi, me'ongko'imi. Narata hangata, napekune'mi: Hi'apa Topeponu-manusia'? Ra'uli'-rawo: U, molaa-pidi. Turuimi ria. Kamepulona, me'ongko' wo'oimi. Hamengi hameha' kutupa' hantaku ntolu-manu' nakoni', butu bengi poturuana. Mporatai karongatana, turu wo'oimi ria, pai' napekune' wo'ora pue' ngata: Hi'apa Topeponu-manusia'? Ratompoi'-rawo: U, molaa-pidi! Kamepulona, me'ongko' wo'oimi, mporata katolu-ngatana. Rata ria, napekune' wo'oramo: Hi'apa Topeponu-manusia'? Ra'uli': U, molaa-pidi! Kampeneona mako' wo'oimi, duu' mporata ka'opo'-ngatana. Napekune' ria, bate-bate to molaa oa' petompoi'ra. Duu' kalima-ngatana, duu' ka'ono-ngatana, bate-bate to molaa oa'. Rata kapitu-ngatana, ra'uli': Ha'eo-damoko ngkai rehe'i. Djadi' otimi bokuna to pitu kutupa pitu ntolu-manu'. Djadi' ha'eoae toe napasimuku mako' rata hi ngata Topeponu-manusia'. Rata ntjumunou'. Kanahilona Topeponu-manusia', napekune'imi Hananga: Napa-kowo pai' tumaiko? Metompoi' Hananga: Napa-kona! Nuhilo-motomi wotoku. Merapi'a nupokalompe' wotoku. Na'uli' Topeponu-tau: Koi' ala' palu, retu palu hi potampaa. Hi potampaa retu ria palu tauna, ria palu porewua. Ane' bela palu porewua nu'ala', mewali porewuako. Ane' bela palu manusia' nu'ala', bo madjadi' manusia'ko. Hilou nupelihi moto-kowo. Djadi' Hananga geo'imi. Duu' ngkabengia ntorae geo'. Ko'ia mahae tumai kalipopo'. Na'uli' kalipopo': Napa nupokageo', Hananga? O, aku' rahubui mpopelihi palu tohe'i, djadi' uma ku'intjai palu manusia'. Na'uli' kalipopo': Kutudo'-damokoko. Na'uli' Hananga: Ane' ma'ahi'ko, tudo'ka-kuwo. Na'uli' kalipopo': To'uma to kupengkahopoi', tetumi nu'ala'. Mengkahopo'imi kalipopo' hi palu manusia', pai' lako' monoa' na'ala' palu manusia'. Pai' nakeni napopehuwuki hi Topeponu-manusia'. Nawile Topeponu-manusia', bate palu tauna moto-hawo. Pai' hilou naropu kadju. Oti toe, rea'na-damo apu. Na'uli'miki Hananga: Ngkalatadi-moko mengkatunu. Pengkalatadinami-hawo Hananga hi rala rea' apu. Wali awuimi. Oti toe, narumpumi Topeponu-tau awuna, pai' lako' napalu. Napalu-palu toe, wali hewa' tauna. Pai' napopo'inoha. Pai' napopokore. Pai' napopomako'. Oti toe, napopolibu'imi. Na'uli'ki: Perao momako'. Mako'imi. Na'uli'ki: Hilouko

i rala bola', mpoliu tomi to momeduntju tetu, pai' nupe'epei libu'ra. Louimi-hawo. Lako' rata hi tomi lomo' kahumaa-pidi, ra'uli': Motingkadee'i, rede' witi'na hamali. Ntjuli' wo'oimi. Rata ria, napekune'imi Topeponu-tau: Napa ra'uli'? „Ra'uli'ka: Motingkadee'i, rede' witi'na hamali.” Natampa wo'omi witi'na, napelompehii. Oti natampa, na'uli': Hilou wo'omoko! Hilou toe, mpoliu tomi kahumaa. Uma apa ra'uli'. Mporata tomi karoduntjuna, na'epe libu'ra: Bohe woo'na to liu toe-lau. Ntjuli' wo'oimi Hananga. Rata ria, napohibali wo'omi hewa' to na'epe ria. Na'ala wo'omi palu Topeponu, pai' nakolompehii tena woo'na. Oti toe, nahubui wo'oimi hilou, mpoliu tomi hi kahumaa pai' karoduntjuna, uma apa-apa ra'uli'. Mpoliu tomi katoluna, na'epe-hawo: Mokalipo' woo'na. Kantjuli'na wo'omi. Rata ria, naparata wo'omi hewa' to ra'uli' ria. Nakolompehii wo'oimi, pai' nahubui hilou wo'o. Kahilouna wo'omi-hawo, mpoliu tomi tolu-duntjua, uma apa-apa ra'uli'. Sampale to na'epe: Hema kabilasa to liu? Pai' ntjuli' wo'o, naparata ria hi Topeponu. Napekune'i: Napa ra'uli'koko? „Ra'uli'ka: Hema-di-hana kabilasa to liu toe-lau?” Na'uli' Topeponu-tau: Mai kuwarui'ko, pai'ko hilou tena. Oti nawarui', kahilounami. Uma me'ili'. Naliura toronaa to modau hi parawa, hangaa ngkebeera: Bee, hema-hana kabilasa to liu e? Na'uli' balena-rawo: Be! uma-kuwo kuintjai, bale, ba hemai-hawo, lompe' rahi-hana!

Ntjuli'mi Hananga. Rata ria, napohibalimi pe'onti'ra toronaa naliu. Na'uli' Topeponu-tau: Ane' wae, hudumoko, poremi wotonu; ntjuli'-moko hi ngatanu. Djadi' Hananga wali kabilasa meliu-liu kasubo'na. Neo' ntjuli'imi, mpalakanaimi hi Topeponu. Na'uli'ki Topeponu: Oi hintjiku nupopehuwu hi ngata to nuliu katumainu. Hawe'eara nupo'ema' ikoramo, nupoparentaramo, nupobatuaramo, hawe'ea ngata to nuliu owi. Djadi' mporata mporatai ngata to naliu katumaiana nupo'ema' omearamo. Duu'na rata hi mali bola'na moto. Ra'epe-rawo to hi rala bola'na Hananga, hangaa modjiwo'damo tauna. Goo' rakado'. Ra'epe to i bola', ra'uli': Hema to rata? Ra'uli'-rawo: Uma-kaiwo ki'intjai. Mesuroimi Hananga hilou hi rala bola', mpo'uli'ki tobinena karatanami Hananga, duu'na nte tina tuamana. Ra'epe-rawo suro toe, na'uli' tobinena: Uma kupangalai', mahaeimi mate, mahaeimi uma ria lлена. Na'uli' topongkeni suro: Ane' ratai Hananga, nupokarodo pinongo hi banga' ngkawulu, nubulu' pinongo hi banga' ngkawulu. Nabulu'mi-hawo. Ane' ratai, rodoko mohura nte tinana pai' tuamana. Todea hi rala ngata, ana' maradika toronaa, mpokarodo pinongo hi pompongoa mpu'u (bate pompongoa), duu'na toronaa to nakamaro ri'ulu, to mpoka'odja'i. Kamepulona Hananga pai' doona to wori'

mesua'ramo hi rala ngatana. Rahilo-rawo molilia tauna to napo'ema' Hananga. Djadi' hawe'ea maradika ngata hilou omea mpotomui. Aga uma ra'intjai ka-Hananga-nami torata. Ra'uli'-rana tauna to ngkai apa moto'i-hawo. Nta' Hananga-midi. Rapopohuraramo hawe'ea tauna, rapopompongo. Hananga-hana uma ntau' mpongo. Ratonui pinongo toronaa hi pompongoa, umai dota mpodoa. Mpolele mata banga' ngkawulu to nakeni tobinena. „Nampa' ria to ngkamu banga' ngkawulu, hi'ami tobineku.” Tobinena wo'o-hawo umapi na'intjai tomanena, apa' wali kabilasa lompe'imi, umapi-hawo batena Hananga. Ko'ia mahae, nahilomi to ngkamu banga' ngkawulu. Napenonoi: Tetumi tobineku. Kahilounami, umapi napewili' pompongoara, kaliu-liu hilou mpodoa banga' ngkawulu. Rahilo toronaa todea helau: Napa pai' kita' uma nadoa pompongoata? Ntani' hilou mpodoa banga' ngkawuluidi-hana. Nta' tobinena-di-hawo. Otiramo mpongo, mololitaimi Hananga: Aku'mi Hananga, bona ni'intja, to nipoka'odja' owi; kahudu toi to mpokonoa.

Djadi' hawe'ea to mpoka'odja'i ri'ulu soho'mi nonora, apa Hananga mobehi ngatana motoimi, wali ngata to bohe. Po'ua'na uma mporatai. Ko'ia mahae umapi rapakulei' pue' ngata mpo'ewai. Na'uli'mi magau'ra: Aginami Hanangami pengoa'ata, tapomagau'imi. Djadi' rapomagau'imi, tomina lompe'mi, tobinena, toka'asi'-asi' lingku'na, wali umapi apa-apa to uma ria. Wori' bengkana, porewara mpengaa ria, rewa hi rala tomi ria hangkani, uma ria to kura'na. Ompi'na to mpoka'odja' Hananga owi, pai' tuama tinana, wali kabu-mpai'. Apapi Hananga, madjadi' hi'adamo maradika ngata toe.

XI. *Ana' to mopeka*

Een onverzorgd achtergebleven weesjongen maakt een hengel en gaat vissen. Er komen muggen op hem af, die hij er toe brengt hem niet te steken maar hem mee te nemen naar hun dorp. Hij overnacht in het huis van de muggenvorst, die hem leert bij het vissen telkens te roepen Bamboekoker! Draagmand! en Sirih-tas! Door de muggen teruggebracht naar de plaats waar hij gevestigd had, volgt hij deze raad op, en krijgt inderdaad de drie voorwerpen. Hij ontmoet iemand die houtwerk voor huizen maakt om het bij bestellingen in voorraad te hebben, en ze bouwen daarvan een huis voor zichzelf. Hij krijgt onenigheid met een edelman over diens buffel die steeds weer hun maisaanplant verwoest, zodat hij de buffel tenslotte doodt. Hij gaat met de edelman een wedstrijd aan wie het rijkst is: als de jongen verliest wordt hij fijnggehakt, als hij wint wordt de edelman zijn lijfslaaf. Ieder haalt al zijn bezittingen uit zijn huis en bedekt er zijn erf mee. De jongen blijkt het meest te bezitten en wint dus.

Ria hadua ana' tuwu' haduduana. Koni'na napomehagoi dike' hi une' kepeo'. Djadi' hangkani ana' toei mpo'ala' rui munte, nababehi pekana. Ntjumunou'mi, hilouimi mopeka. Djadi' rata koromu' mpoko-

to'i. Na'uli' ana' toei: Neo' wule' nikoto'a, agina nikowa' lauama. Na'uli' koromu': Pirimi matanu. Koromu' toei rakowa'imi ana' to mopeka toei. Djadi' rata i tomi koromu', ria hadua maradikara. Rata hiria i tomi maradika koromu', na'uli'mi maradika koromu': Napa nu'ala' tumai? Djadi' na'uli' ana' to mopeka toei: Bulaku mopeka, nakoto'a koromu'. Ku'uli'raka: Neo' wule' nikoto'a, agina nikowa' lauama. Djadi' rakowa'ama, pai' alaana rata reia. Na'uli' maradika koromu': Turu reitamo. Na'uli' ana' to mopeka: Io'.

Djadi' ana' toei turu hi tomi maradika koromu'. Kamepulona ngkoni'-imi pai'i malai, pai'i natudui' maradika koromu'. Natudui'i popekana hiria mpai'; na'uli' maradika koromu': Ane nutene'pi pekanu mpai', nu'uli'mi: Lampa. Pai' nutene' nu'uli' wo'o: Bungke. Pai' nutene' tena, nu'uli'mi: Batutu. Ngkai ree rakowa'imi ntjulii' koromu' toera hi popekaana wengi. Rata ria, bate pokoreana wo'o-wadi. Natene'mi pekana, na'uli': Lampa! Pai' natene' wo'o, na'uli: Bungke! Pai' natene' wo'o, na'uli': Batutu! Djadi' hawe'ea to tolu toe, to nakahangai', ria omeami.

Djadi' ntjulii'imi, mpokolo bungkena to napeka we'i. Mporua' to moteba' bola'. Na'uli' ana' toei: Hema pue' bola' to nuteba' tetu? Na'uli' topoteba': Uma hema pue'na, wule' kakuteba'na mara-wadi. Ane ria to mpohubuaia mobehi tomi, kupokarodo ami' bola'na, bona, ane rahubuaia, modjolimi hangaa kuhenta, ane kubabehipi tomi. Apa' aku' uma wo'o-kuwo katonoa po'ohaa'ku. Djadi' lompe', ane nupokono, moromutamo mo'oha. Na'uli' ana' toe: Wa'etumi le! Aga hilouta ulu mpo'ala' anuku ree-ria. Hiloumi to moteba' bola'. Rata ria, nahilomi anu to rakeni. Na'ala'mi bungke to rakeni, ntjulii'ramo hilou hi bola'. Apa' otimi bola'na to nateba', hangaa mpeka'aui-damo karia koni'ra mobehi tomi. Djadi' riami koni'ra, mobehiramo tomi, rapokakama, rapo'ohai' hira rodua-wadi.

Otimi tomira, mobehi bonearamo. Natudja' goa', hiloumi bengka maradikara mpokoni' goa' to i boneara. Na'uli' ana' toe: Neo' nipelele' bengkani mesua' i bonea-kai, daa' otimi goa'-kai nakoni' bengkani. Agina nihoo'-koiwo. Djadi' maradika toera uma rahoo' bengkara. Hangkani mesua' wo'oimi hi boneara. Djadi' ana' toei nadapa'mi bengka nasaku. Djadi' bengka toei mateimi. Na'uli' maradikara: Napa pai' nusaku bengka-kai? Metompoi' ana' toei: Io', ku'uli' moto-kokoi nihoo' bengkani, uma nipangalai'. Djadi' mesua'imi, kusakumi. Na'uli' maradika: Meka' uma mpai' hono' nupopo'oli bengka ihi' tominu toe-ria. Metompoi'mi ana' toei: Wule' peraomi-hana! Ura tumai anunu, kuhilo iree-lau. Ane kudagiko, iko kupobatua, kupopompori ta'i. Na'uli' mara-

dika: Wule' peraomi-hawo le! Ane iko wo'o kudagi, kusahako. Metompoi'mi ana' toe wo'o, na'uli: Neo'a nusaha uma nupokarekea; ane ko'ia djadi' ewa' epu'a, neo'a ulu nubahakai mposaha. Na'uli' maradika: Mai, ku'urami anuku ngkai tomi. Pai' ra'ura hobo'mi berewera. Na'uli' ana' toei: Ane ria-pidi, ura ura tumai. Ra'uli': Ria-pidi. Pai' ra'ura tena wo'o. Na'uli' ana' toei: Ria-pidi? Na'uli': Umapi. „Wae, ongko'mi ntjulii' hilou i tomi.” Otimi ra'ongko', na'uli' ana' toei: Laa! kitami hilou i tomiku, bara riaka-kuwo mpai', bara uma. Na'uli': Wule' hiloutamo hawo-le. Rata i tomina, na'uli': Huramo-koi, pai' ku'ongko'mi-kuwo anuku. Djadi' na'ongko'mi, wori' ngkali'imi mpotau' anuna, hobo'mi berewe. Hantjokipi to ko'ia tidjelengohi. Mo'ompo ngangaimi maradika. Na'uli' maradika: Ria-pidi? Na'uli' ana' toei: Ria-pidi. Na'uli': Oo', nudagiamana. Nau' ko'ia nudjelengohi to hantjoki, umapi poi' nu'ura. Nu'ongko'mi ntjulii' hilou hi tomi. Djadi' nahilo ana' toei madagiimi maradika, apa' ka'oti potipa'ra: ane iko madagi, iko kupopompori ta'i. Djadi' na'io'mi maradika to ra'uli' ngone i tomina. Kanturina ana' ilu na'ala' kumau, napopompori ta'i ana' ilu. Djadi' maradika napobatua ana' ilumi.

XII. *Ana' ilu*

Drie weesjongens die zelf voor hun onderhoud moeten zorgen vangen in een van hun strikken een gouden haan, die hun door te kraaien eten, een gouden huis, en huisraad verschaft. De vorst, afgunstig geworden, beveelt dat iedereen doodkisten moet gaan kappen, laat de wezen in een kist gaan liggen om die te passen en laat die dan sluiten en de rivier afdrijven. De haan neemt hij zelf mee. Na drie dagen ontsnapt de haan, vindt de kist en opent die. Door te kraaien brengt hij de jongens weer tot leven, zorgt weer voor huis, gouden huisraad, rijst en huisdieren, en keert dan terug naar de hemel vanwaar hij naar hen gezonden was door de Schepper. Als de vorst komt kijken wordt hij verblind door het goud en de rijkdom, en erkent de mindere te zijn. De wezen worden de meesters van het hele dorp.

Ria tolu ana' ilu, paka' tomane. Merapi'ra-rawo koni'ra, uma hema to mpowai'ra. Lenge'ramo-rawo merapi', ra'uli'mi: Kita-tawo nta'a. Kahilourami mpali' potina'aara. Karatana, ranai. Oti ranai, kampe-neona hilouramo nta'a. Pitu'eomi rata'a, pitumulu' wo'omi ponta'aara. Kahuduna pitumulu', otimi tina'ara. Mpeneo mpeneo ratango', uma namo' apa ntara. Oharamo ntango', uma oa' ria apa-apa nawoko' tina'ara. Na'uli' kahudura: Aku' mpeneo hilou moto-kuna kupehiloi. Ra'uli' tuakana: Ane hilouko, hilou wo'o-ka-kaiwo, kampa' hangkale' toi. Kahilourami. Onomulu'mi raliu, uma namo' apa-apa. Kapitumulu'na, mporatara kahuduana tina'ara, rahilo pohumi. Ra'uli': Napami woko'na le? Mokeno to tu'ai hilou, nahilo-hawo merungenge'. Kahilounami,

nakamu-hawo, nahilo manu' bulawa. Kana'uba'nami. Wuluna to mobuti
 napengkarupepai' ratima' rape'itui'. Kana'uba'nami to tu'ai. Malai toe,
 rata hi mali ngata. Pento'orami hi rala popada, pai' rabongka manu'ra.
 Bulara mohura, turua'mi manu'ra: Tuturua'uu! rata koni'. Ka'otina
 turua', rahilo-rawo riami koni' tolumputu', morani'-pidi. Kara'ala'nami
 rakoni', apa' mo'oro'mi ta'ira. Bulara ngkoni', ra'uli wo'omi: Bohumi
 ta'ita, ane dungku uda, matetamo kolu. Na'epe manu'. Katurua'na
 wo'omi: Tuturua'uu! wali tomi bulawa. Rapiri-rawo matara pai' rabini',
 rahilo-rawo hi rala tomi bulawaramo. Butu njalana karewa hi rala tomi,
 duu'na pongkoni', hawe'ea ria. Djadi' umapi apa kabura. Ko'ia mahae,
 rahilo to ngkai rala bola'. Ra'uli': Hema pue' tomi to lompe' rahi ria?
 Ra'uli' helau: Tomi ana' ilu, to uma tawai' merapi' lalau. Djadi'
 mohingi'mi maradika ngepe ria manu'-bulawara ana' ilu. Napali' rekena
 bona ma'ala hi hi'a manu'-bulawara. Mohawa'imi: Hawe'ea tauna hilou
 moteba' kadju kiu. Uma ma'ala hadua metoro. Hilou omea. Djadi' ana'
 ilu to kahudu hi'a oa' mpoka'imaki manu'. Hilouramo mpoteba' kadju
 kiu. Ompi'na to rodua uma-rana hiloura. Otiramo moteba' kadju kiu,
 ra'uli'mi: Agina butu duani turu hi rala kadju kiu to tateba' toi. Ikomi
 ulu, ana' ilu! Ane kolontjoako, naporae'mi kiu to tateba' kadjuna.
 Manu'nu wai'ki maradika mpokamu. Nabongka abe'na, pai' mpo'ala'
 manu'na, nawai'ki maradika. Pai'i mengkapuna' hi rala kadju kiu.
 Na'uli' maradika: Pelou'! Karalou'nami. Na'uli' maradika: Pakapu'.
 Karakapu'nami. Na'uli'mi maradika: Peroho! Ka'otina raperoho, na'uli'-
 mi maradika: Kowa'imi, lou djole' hi ue bohe. Karakowa'nami radjole'
 hi ue bohe. Manu'-bulawana mengkalipuru. Nahoo' naperohoi pai'
 nakeni hilou hi tomina. Pitumengi pitu'eomi ngkai karadjole'na ana'
 ilu, mengkalipuru manu', tibahaka ngkai tomi maradika. Peda'mi
 nonona maradika. Katibahakana manu' bulawa, pengkalimokonami
 ntja'u mpopali' kadju pue'na. Narua'-hawo tono hi po'ole. Kahilounami
 mentjarake hi lolo kadjuna. Kanatilo'kinami pokapu'na. Putu omeami
 pokapu'ra pai' natada, tehungka' lou'na. Nahilo-hawo pue'na mpara-
 nguge ulena. Kanatilo'nami ulena, pai' narumpu wukuna, pai' napome-
 'umpu' omea. Ka'otina napome'umpu' omea, turua'imi. Katurua'na
 na'uli': Tuturua'uu! mome'umpu' wuku pue'ku. Ka'otina turua', mome-
 'umpu' wuku pue'na. Katurua'na wo'omi: Tuturua'uu! ntjuli' ihina
 pue'ku. Kantjuli'nami ihi pue'na bate-batena. Katurua'na wo'omi:
 Tuturua'uu! Momatai ntjuli' pue'ku. Ka'otina toe, momatai ntjuli'mi
 pue'na. Katurua'na wo'omi: Tuturua'uu! mo'inoha' ntjuli' pue'ku.
 Ka'otina turua', mo'inoha' ntjuli' pue'na. Oti toe, turua' wo'oimi:
 Tuturua'uu! molengo pue'ku. Pogelonami. Katurua'na wo'omi manu'

bulawa: Tuturua'uu! Moroho ntjuli' wukuna pue'ku. Karohona wo'omi wukuna pue'na. Turua' wo'oimi: Tuturua'uu! mohura pue'ku. Ka'otina turua', pohurana pue'na. Katurua'na wo'omi: Tuturua'uu! mokore pue'ku. Pokorenami pue'na. Katurua'na wo'omi: Tuturua'uu! momako pue'ku. Pomako'nami pue'na. Nahilo mako'mi pue'na, ko'iai molibu'. Katurua'na wo'omi: Tuturua'uu! molibu' pue'ku. Ka'otina turua', molibu'mi pue'na. Djadi' mololitaramo, apa' molibu'mi pue'na. Na'uli'mi pue'na: Mo'oro'mi ta'iku. Katurua'nami manu' bulawa: Tuturua'uu! tumai koni'. Ka'otina turua', rata koni'. Kangkoni'nami pue'na. Ka'otina ngkoni', na'uli'mi manu' bulawa: Hiloutamo ntjuli' hi rala ngata; aga aku' kubawa-damoko hilou hi tomita. Agina kupukahono' rewa hi rala tomita. Hawe'ea mpengaa kutu'u ami'koko, apa' aku' malai motoa hilou hi langi'. Aga'iana, ikomi mpai' rapue' humangata. Oтира mololita toe, palairami hilou hi tomira. Rata ria, turua'mi manu' bulawa: Tuturua'uu! tomi-kai ponu' ihi'na pai' parewa bulawa. Ka'otina turua', ihia' tomina parewa bulawa. Katurua'na wo'omi: Tuturua'uu! Hawe'ea powaru' pue'ku rata omea. Ka'otina turua', rata pohea pue'na. Oti toe, turua' wo'omi: Tuturua'uu! rata pae pituntomi. Ka'otina turua', rapiri matara pai' rabini', rahilo-rawo pituntomi tomi ponu' pae. Djadi' ganami hawe'ea parewa hi rala tomi, turua' wo'oimi: Tuturua'uu! rata hawe'ea porewua to rapodoo manusia'. Rapiri matara pue'na, pai' rabini', mule' rahilo-rawo hobo' popada paka' porewua, momegalo ntongo'. Hawe'ea porewua ria omea. Na'uli'mi manu' bulawa: Pue', bo hudumi po'ua'nu, aku' ngkalimokoama ntjuli' hi langi'. Na'uli' pue'na: Umako kupeliu manu'. Na'uli' manu': Uma ma'ala nutagia. Pai'a tumai, uma dotaku, natuma to mpadjadi'a. Apa' nahilo-koi owi mpe'ahii' katuwu'ni, ilu. Toe pai' tumaia aku', mai bona lompe' katuwu'ni. Bo lompe'mi katuwu'ni, ngkalimokoama hilou hi langi'. Pengkalimokonami. Pengkalimokona hilou hi hologa, geo'mi pue'na, nahoko'i, umaipi tono. Ngkalimokona ngkai hologa, ntara hi opa', pario hilou hi langi'. Ka'umanapi rahiloi.

Riami to mpohilo tomira ana' ilu, pai' karewara bo porewua, raparatamiki maradika. Na'uli'mi maradika: Ane hewa'etu, hiloua mentjua'. Ane modungkaa rata hi tomira, bo aku' mepue' hi hira'. Kahilounami inaradika. Lako' molaai, nahini tomi bulawa matana, kamodungkanami. Na'uli'mi ana' ilu: Maradika! Ane doko' tumaiko, piri matanu. Kana-pirinami matana. Na'uli'mi ana' ilu: Bini' matanu, pai'ko tumai. Nabini' matana, pai'i hilou ngkahe' tuka'. Karatana hi wobo', pemua'na hilou, ra'uli'ki mohura hi ila'. Lako' mohura-hawo, tidjole' wonona rata rini hamali. Ra'uli'ki: Piri matanu. Kanapiri matana, pai' ra'uli'ki mpobini',

lako' tonoi mohura. Nahilo-hawo parewa hi rala tomi uma ria mporatai. Nakamata popada, bihi' porewua. Na'uli'mi maradika: Hewaepi, bo kuhilomi tomini pai' porewuani, uma hema mpohibaliaki, aku' pai' parentaku hawe'ea mepue' hirei-damo. Koi'mi kipomaradika. Djadi' hawe'ea humangataru napobatua ana' ilu-radamo, hi'ami maradikara.

XIII. *Tauna ntali'ana'*

Toledona' past telkens het advies van zijn moeder op de verkeerde manier toe. Als hij een paddestoel stukslaat, zegt ze dat hij die had moeten plukken; als hij dan bijen ziet, „plukt” hij die dus, maar die had hij moeten uitbranden; dus verbrandt hij de strik van een gevangen zwijn, maar dat had hij moeten doodsteken; dus steekt hij een garnalenvisser dood, maar die had hij om garnalen moeten vragen. Hij ontsnapt alleen aan de wraak van de verwanten van de gedode man door aan te bieden eerst een vat te gaan halen om zijn bloed in op te vangen als ze hem doden. Als zijn moeder hem aanraadt een zwijgzame vrouw te nemen, brengt hij stilletjes een dode in huis. Als zijn moeder dit door de stank bemerkt, begraven ze de dode. Als zij een wind gelaten heeft, denkt hij dat zij dood is en begraaft haar dus. Als hij om gelijke redenen zichzelf ruikt, denkt hij dat hij dood is en begraaft zichzelf. Voorbijgangers lichten hem in en graven hem weer uit. Hij graaft zijn moeder weer op en zij komt weer tot leven.

Hanga' ana'ra Toledona'. Hangkani hilouimi modao' i rala boneara, mporua'i rawa', naweba'. Ngkai ree ntjulii'imi hilou i tomi. Na'uli'ki tinana: Aku'-di we'i, ina', mporua' rawa' e, kuweba'-wadi. Hampetompoi' tinana: Matani' raweba'-di, uma rahopu'? Hampetompoi' ana' toei: Bo mpeneo.

Kampeneona modao' wo'oimi. Narua' wani. Hampegoli nahopu'. Kanahopu'na metibo'imi natuhi. Ngkai ree hilou wo'oimi hi tinana. Ratai ria, na'uli': Aku'-di we'i mporua' wani e, kuhopu'. Na'uli' tinana: Matani' rahopu'-di, uma rasuwe? Na'uli' ana' toei: Bo mpeneo.

Hilou wo'oimi modao', mporua'i pomentana, woko' wawu. Hampegoli hilou mpo'ala' apu, pai' nasuwe. Kanasuwena modupe'mi mpugana, metibo'mi wawu. Ngkai ree ntjulii'imi hilou i tomi. Ratai ria na'uli'ki tinana: Aku'-di we'i, ina', mporua'a wawu nawoko' pomentaku, kusuwe. Hampetompoi' tinana, na'uli': Matani' rasuwe-di, uma rasaku? Hampetompoi' ana' toei: Bo mpeneo.

Kampeneona wo'o hilou wo'oimi modao', mporua' to mohao'. Hampegoli nasaku. Oti nasaku, ntjulii' wo'oimi hilou i tinana. Ratai i tinana, na'uli': Aku'-di we'i, ina', mporua'a to mohao', kusaku. „Matani' rasaku-di, uma raperapii'ra?” Na'uli' ana' toei: Bo mpeneo.

Kampeneona, hilou wo'oimi modao', mporua' tauna mosinaha bau'. Ra'uli'ki: Ikomi to mposaku ana'-kai! Ngkai ree lako' neo' rasakui, na'uli': Neo' ulu nisakua, kupali' ulu ponakaa raa'ku. Ngkai ree umai oko rasaku. Ntjulii'imi ana' toei hilou i tomina. Ratai ria na'uli'ki

tinana: Aku'-di we'i, ina', mporua' to mosinaha, neo' rasakua. Ku'uli'-raka: Neo'a ulu nisaku, kupali' ulu ponakaa raa'ku. Natompoi' tinana: Lawi' uma-wako oko rasaku, ane mpali'-hawo tobine, neo' ra'ala' to djole', agina to mungku-wadi. Na'uli' ana' toei: Io'.

Kampeneona modao' wo'oimi mpohilo tauna ngkali'antje' i tawu kadju. Na'uli'ki: Deru'ko kutara. Umai winihi, tauna to ngkali'antje' toei we'i. Ngkai ree na'uli' wo'omiki: Deru' mpu'uko kutara. Uma wo'oi-wadi winihi tauna to ngkali'antje' toei we'i. Napenonoi ana' toei: Ba to na'uli' Ina'mi tohe'ii. Hampegoli napaha'ai hilou i tomi, kaliliu natu'u i poturuana. Na'uli'ki tinana: Neo' mpai' nupehilo poturuaku. Ngkabengiami na'uli'mi ana' toei: Neo'ko-kowo mekiri. Kamepulona na'enga' tinana ria to mohoa. Hampegoli tinana hiloui mpehilo poturuana'na, nahilo-hawo tauna to mate. Na'uli'ki ana'na: Napa-kona pai' nutu'u ria tauna to mate? Hampegoli hilouimi ratana tomate toei. Oti-ramo motana, ntjulii'ramo i tomi.

Hampegoli otu'imi tinana. Na'uli'ki: Matemoko, ina', mohoamoko ku'enga'. Waepi hiloumoko kutana. Na'uli' tinana: Umaa-kuwo mate. Na'uli' ana' toei: Uma, kana matemoko, ku'enga'ko mohoa. Kahilounami ana' toei mpokeke tana'. Otimi nakeke, ntjulii'imi. Ratai i tomi kana-hoko'nami tinana pai' nakeni hilou natana. Otii natana, ntjulii'imi i tomi. Ko'ia mahae, otu' wo'oimi ana' toei. Na'uli': Oo, mate wo'oama aku', baa' mohoamada e! Ngkai ree hilou wo'oimi mpokeke tana'. Otimi nakeke, ntjori tawu kadju werau'. Otimi nakeke ngkapuna'imi, pai' na'urihi hampua' wotona. Ko'ia mahae rataramo ana' to tumai mpotima' werau', rahilo i tawu kadju Toledona'. Ra'uli'ki: Mo'apako? Hampetompoi' Toledona': Mateama-kuna. Ra'uli' ana' toera: Ane bongko mateko, napa pai' molibu' motoko? Ra'uli' wo'o ana' toera: Meka' otu'nu-wadi to mohoa, pai' nu'uli' mateko. Na'uli' Toledona': Ane meka' otu'ku-wadi, niperao nikaama-kuwo. Ka'otina rakae, na'uli': Ina' le kutana we'i wo'oimi, apa' mate wo'oimi. Ra'uli' ana' toera: Otu'ni-wadi le tu to mohoa e. Natompoi' Toledona': Ane watetu, hilou ulu kukaei Ina'. Ka'otina nakae, napekamu, ntjaruku' mo'inoha'i-damo. Ngkai ree na'ongko'imi hilou i tomi, karatana ria, napo'omui'. Ka'otina mo'omu' nakola'miki tinana pai' napopo'inui. Oti napopo'inui, mo'anu hala'imi tinana.

XIV.

Het enigst kind van een adellijk echtpaar krijgt van hen een buffel ten geschenke, maar hij ruilt deze tegen een vechthaan. Zijn vader is hierover zo kwaad, dat hij zijn zoon doodranselt. Maar 's nachts herleeft hij en trekt er op uit met zijn haan, die hem in hanengevechten veel geld opbrengt. Hij komt in

dienst bij een edelman, en krijgt diens dochter tot vrouw. Hij trekt er weer op uit en koopt van zijn winst een katje, een jonge python en een hoeveelheden buffelmest, en gaat dan met zeven vrouwen de zee op. Na storm en duisternis duikt een python op, die hem en zijn makkers wil verslinden, maar hij geeft de jonge python af en krijgt dan twee kisten met kleren voor zichzelf en zijn vrouw. Zes vrouwen vult hij er mee. Weer bij zijn schoonvader gekomen, laat hij een huis bouwen en spreidt de mest uit op een doek van zijn schoonvader. De volgende dag is de mest goud geworden. Hij wordt in plaats van zijn schoonvader tot *maradika* (hoofd) aangesteld. Hij bezoekt zijn vader, die hem hartelijk ontvangt, en hij bewerkt dat het volk van zijn vader diens huis vernieuwt.

Ria *maradika mo'ana' hadudua tomane. Na'uli' to tina: Beiwami-tawo he'i, uma ria ema' ana'ta? Pai' ra'ala'ki bengka na'ewu. Ngkai ree na'uli'mi: Ratu'ui i popada. Liu to motadji'. Na'uli'mi ana': Tasula', iko bengkaku, aku' manu'nu. Ratami tinana muli' mohompo. Napekune'-mi ana'na: Hi'apami bengkanu? „Bengkaku kupopontjula' manu'-kuna.” Na'uli'mi tinana: Iko mpa'i naweba' tuamanu. Ratami tuamana, na'ala'-mi alu, napao'ki ana'na. Matemi ana'. Matemi ana', hilou ratu'u mali tomi. Mobengi, na'ala'mi ronto topi' tinana (apa' tuwu' ntjuli'i). Manu'-na nahariri ireina, i kiriki'. Ngkabengia toe malaiimi. Hilou mporata ngata. Na'uli'mi pue' ngata: O ana' *maradika, dotako motadji'ta?* „O, uma-kuna ria doiku.” Na'uli'mi pue' ngata: Ane mate manu'nu, uma apa-apa, umako mobari; ane mate manu'ku, ha'atu rupia kubariko. Ngkai ree mate mpu'umi manu'na.*

Ngkai ree hilou mporata wo'o hangata. Na'uli'miki: O ana' *maradika, dotako motadji'ta? Na'uli': O, uma ria doiku. Na'uli' pue' ngata: Umako mobari, ane mate manu'nu; ane manu'-kai mate, kai' mobari ha'atu rupia. Ngkai ree mporata ngata *maradika. Na'uli'mi: Dotako motadji'ta, ana' *maradika?* „O, uma ria doiku.” Na'uli'mi: Ane mate manu'nu, umako mobaari, kubaariko ro'atu rupia ane mate manu'ku. Dotako tida reimi hi tomiku toi? Na'uli'mi: O, uma kukulei', *maradika, apa' aku' ana'. Na'uli': O, uma, agina tida reimoko. „Wae, tida reiana, aga ane ria sala'ku, neo'-kuwo nipobatua.” Na'uli'mi: Timamahimaka doiku opo'atu, paka' potadji'. Tidaimi ria, lompe'mi pobagona.***

Mahaemi tida ria hi tomi *maradika, naperapi'mi ana' *maradika to motadji' napominia, napotomane ana'na. Na'uli'mi: O, uma kukulei', daa' ana'a-pidi. Na'uli': O, uma, kana nupotobinemi ana'ku. Ngkai ree ntjamokoramo.**

Pitumengi ntjamoko pai'i hilou modaga, nakeni doi pinianana tolu'atu. Doina hi'a ro'atu rupia. Hilou, mporata hangata, na'uli'mi: Ireimokoi koi', mobabehi koni'ta, aku' hiloua modao'. Hilou mporua' tomi. Nahilo sisi, ana'na-pidi. Na'uli': Mai ku'oli sisini, ha'atu rupia. Ra'uli'ki: Neo' nu'oli, daa' ana'na. Na'uli': O, kana ku'oli.

Kamepulona, me'ongko'mi hilou, mporata wo'o ngata hangata. Na'uli'raka doona: Ireimo-koi, hiloua modao'. Mporua'i tomi wo'o, ria ana' hawa. Na'oli wo'o ha'atu rupia. Ngkai ree, mepulomi, me'ongko'mi wo'o, mporata ngata hangata. Na'uli': Reimo-koi, hiloua ulu modao'. Mporatai gimpu ihia' ta'i bengka. Na'oli' ha'atu rupia. Mepulo wo'omi hiloui wo'o, mporata ngata hangata. Na'uli': Reimo-koi, hiloua ulu modao'. Mporatai wo'o gimpu ihia' ta'i bengka. Na'oli wo'o ha'atu rupia. Ngkai ree, kaliliumi hi'a hilou. Kamepulona, mporatai goda'. Riami tauna. Na'uli'mi: Hema pue' goda' toi? Na'uli'mi: Napa nupekune'ki? Na'uli': O, uma apa. Na'uli'miki: Bongko uma ria doi, napa pai' nupekune'? Ngkai ree na'uli'mi: Loutamo. Hilouramo, rata wiwi' tahi'. Naperapi'mi sakaea pitu. Na'uli'mi: Koi' romeha' sakaea niken, romeha' romeha'. Mesawi'ramo hi lolo sakaea. Pitu'eo pitumengi hi lolo tahi'. Tebua'mi eona, na'uli'mi: Ane ria tumai to mperaota, neo'-koi me'eka'. Ratami ngolu bohe. Kampeneona, tebua' eona, mule' mobengi. Kamepulona, na'uli'mi: Tebua' eona, ane ria to mperaota, neo'-koi me'eka'. Tebua'mi eona, ngkilimuemi tahi'. Me'ongami tumai tina hawa. Na'uli'mi: Lako' toi aku' ngkoni' manusia'ama; apa' aku' ntora mpopali' ana'kua. Na'uli: Oo, neo'-kai nukoni'. Na'uli': He'i ana'nu, neo'-kai nukoni'. Na'uli' hawa: Boa'nu. Na'uli': Uma, he'i mpu'u ana'nu. Rawai'-imi ana'na hawa. Na'uli'mi hawa: Napa nuperapi', ana'? Apa' iko kupe'ahi', apa' nukeni ana'ku. Na'uli': Oo, aku', tina, me'ea'a, mpotobinea ana' maradika. Pai' nawai' peti' ihia' hawe'ea pohea to lompe', pohea tobinena. Pai' nawai' wo'o poheana hi'a, hameha' peti'. Na'ue' tumai peti' omea, na'ihii' sakaea onomeha', ponu'. Na'uli'mi: Hi'apami tena sakaeani, ana'? „O, umapi ria, sampale-wadi, apa' aku' mpodoo ana' maradika, rapohingi'a mpai'.” Ngkai ree na'uli'mi: Tonu palenu tumai. Ra'untjoi' hintji bulawa. Ngkai ree ntjuli'ramo, mporata goda', to napekune'. Na'uli': Iko to mpodoo goda' toiko, ku'ala' aku'mi goda' toi. Ntjuli' kaliliumi hilou hi tobinena. To nape'olii ta'i bengka, na'uli'-miki: Koi' hawe'eami mpotuku' aku'mi hilou hi ngataku. Mporata wo'o pe'oliana ta'i bengka: „Koi' wo'o ntuku' aku'mi hilou i ngataku. Ta'i bengka to ku'oli nikolomi.” Hawe'ea porewua rakeni mpotuku' minia maradika. Ngkabengiami, rataramo. Na'uli'mi: Hiloumo-koi, uli'ki retu pinianaku, rapa'ramo. Apa' ngkabengia toi ratama-kai. Hilouimi ntjuli' mpowoli' lolitana minia maradika karatanami bengi toe: „Mentongo' bengi mpai' karatata ria.” Rataramo ngkabengia toe. Na'uli'mi piniana: Miniakumi to rata tetu-mai. Ratami ngkabengia toe. Mepulomi na'uli'mi: Wae: behi tomi, pokabohe. Walimi tomi, na'uli'mi: Mai mesa'nu, piniana. Nakodo miniana hi rala tomi to nabehi bo'u, napontu-

'ui ta'i bengka to na'oli. Na'uli'mi: Ngkabengia mpaï', ane ria to moni, neo' nikarumangkai. Ngkabengiami ria mpu'umi to moni. Ra'uli'mi pue' ngata mobadjami. Nta' ko'iadi. Mahae-damo toe pai' lako' mobadja. Mobadja mpu'umi, rahilomi tomi to rabehi toei. Ta'i bengka to ratu'u hi rala tomi djadi' bulawa. Ngkai ree na'uli'mi pinianana: Aku' umapi ria kada'aana ikomi rapomaradika rei, umapi kukulei' aku'. „Ane wae, popolibu' parentanu. Ane rapokono, aku'mi rapomaradika, ane uma rapokonoi, uma oko.” Ra'uli'mi todeana: Napa pai' uma kipokonoi, kipokono moto. „Ane nipokono motoa, nibehimi tomiku hi bulu'na toe-mai, ane nipokono mpu'u.”

Ngkai ree mometinuwui'ramo. Metinuwui' parentara, mpotinuwui' maradikara, pitu bengka. Metinuwui' wo'o maradikara mpotinuwui' parentara, bona lompe' katuwu'ra parentana. Na'uli'mi: Bo otitamo metinuwui', loua ulu hi tinaku, hi tuamaku to mpopatehia, to kupewai' bengkara. Rataimi ria, uma ra'intjai ka'ana'ra moto, kontjera nakaratai. Ra'ulia' tua ntani' to rata, nta' we'i ana'ra motodi to rapatehimi. Na'uli'mi to ana': Nikeheleiamas? Aku' ana' to nipao', mpewai' bengkaku owi. Na'uli'mi tuamana: Ikomi tetu, ana'? Kana'ala'nami ana'na na'awi. Na'uli'mi: Kuhilomi lentjena umapoko rapangala' todeanu. Haemi tominu, umapi rabehi. Ngkai ree napokio'mi todeana. Na'uli'mi to ana': Beiwa, nipokonoi-pidi Mama nipomaradika? „Kipokono moto.” „Ane nipokono moto, nibehi tomina mepulo.” Rababehimi tomina, oti. Na'uli'mi to ana': Bo otimi, Mama, ntjuli'ama. Ntjuli'imi hilou hi ngatana.

XV. *Ana' ilu*

Twee weesjongens zijn op zoek naar eten. De oudste krijgt van een oude man vergunning om de lever uit de ingewanden van diens buffel te pakken, mits hij het koude en niet het warme neemt. Zo krijgt hij iets te eten. Als de jongste dit hoort, wil hij het ook proberen, maar hij neemt ondanks de waarschuwing van de buffel wèl het warme, d.i. het hart, zodat de buffel boos wordt en gaat hardlopen terwijl de hand van de jongen nog in zijn lijf zit. De jongen komt daardoor om het leven. De buffel wordt door zijn baas gewaarschuwd dat hij hierdoor gevaar loopt uit wraak gedood te zullen worden. Hij verbergt zich daarom, zodat de oom van de jongen die zijn dood komt wreken de buffel niet vindt. Men besluit dan maar te aanvaarden dat de jongen dood is.

Ria ana' ilu rodua, paka' tomane. Modao'-dao'ramo, mporua' totu'a. Na'uli'ki: Hilou iapa-koi, Uto'? Na'uli' ana' toe: Mpali' koni'-kai, mo'oro'-kai, uma ria koni'-kai. Na'uli' totu'a: Ane mo'oro'-koi, ria bengkaku hi une' kepeo', nikororo atena. Ane morani', neo' ni'ala', to molahe' ni'ala'. Hilouimi ana' toe. Rata ria naratami bengka, nakororomi ngkai pukina. Na'uli' bengka: Neo' nu'ala' to morani', agina to molahe'.

Djadi' na'ala'mi to molahe', pai' nakeni hilou hi tomina. Rata ria, na'uli' tu'aina: Nu'ala' ngkai apa-kona? Na'uli' tuakana: Ngkai ree-ria hi une' kepeo', natudo'ka ntu'a. Na'uli' tu'aina: Hilou wo'oa-kuwo mpo'ala'. Rata ria na'uli': Napa to nupali', ana' ilu? „Mpali' koni'kua.” „Hiapami-kowo tinanu?” Na'uli' ana' ilu: Mateimi. Na'uli' bengka: Tuakanu ngone ngkai rei ngala' koni'na. Na'uli' ana' toe: Aku' wo'o tumai ngala' koni'ku wo'oa. Na'uli' bengka: Aga neo' nu'ala' to morani', to molahe'-wadi. Nakororomi ngkai pukina. Nakororo hilou, na'ala' to morani'. Na'uli' bengka: Neo' tetu, daa' huleku. Na'uli' ana' ilu: Bo nu'uli'ka we'i to morani' ku'ala'. Na'uli' bengka: Ane tetu nu'ala', kukeni mokenomoko. Mokenomi bengka, geo'mi ana' toe. Na'uli' bengka: Ku'uli' ngone neo' nu'ala' to morani'. Mokeno mokeno duu'na mate ana' toe. Napewili' bengka, umapi tuwu' ana' to hi wonona. Na'uli' bengka: Ke uma motoko mate ane uma nu'ala' to morani'. Beiwami ewa'etu, matemoko, apa' uma nupangalai' mpo'uli'koko: neo' nu'ala' to morani'.

Rataimi hi tampo', motampo'mi bengka pai'i nturi. Mowute'mi pale ana' toe ngkai wonona bengka. Napewili' bengka, mateimi. Mokoreimi bengka pai'i ntjuli' hilou hi une' kepeo' tomi pue'na. Rata ria, na'uli' pue'na: Ngkai apako, bengka? Oti mokenoa. Mokeno iapako? Relou' i ara'. Napa pai' mokenoko i ara'? Na'uli' bengka: Apa' nakororoka-kuna ana' toei-ria, to matem, nakororoka-kuna to morani'. Ku'uli'ki neo' tetu nu'ala', daa' huleku, uma nape'epei. Kana na'ala' to morani'. Lee mokenoa. Mokenoa, mate ana' to i wonoku. Na'uli' totu'a toei: Mate iapai? „Hi tampo' i ara'.” „Umai nutana?” „Uma kutana, sala'na moto, daa' na'ala' huleku.” Na'uli' totu'a: Wae rasakumoko mpai', bengka! Daa' nupatehi ana' ilu. Na'uli' bengka: Hema mposakua? „Uma'na ana' ilu' mpai' mposakuko.” Na'uli' bengka: Umaa me'eka', sala'na moto. Napekune' bengka i totu'a: Nto'umara tumai to mposakua? Na'uli' totu'a: Mpeneo. Na'uli' bengka: Ane ewa'-etu, agina ngkawunia. Rata mpu'uramo to hilou mposakui, uma'na ana' ilu. Rata i totu'a ria, napekune': Hiapami benganu to mpatehi pino'ana'ku? Na'uli' totu'a: Hilou nipali'i hi rala mpopi'. Hilou rapali', uma raruai'. Ntjuli'ramo. Rata i tomira, ra'uli': Bo uma taruai' bengka to mpatehi ana'ta, agina tapadui'mi ana'ta to napatehi bengka, bena neo'pi tapali'. Ta'intjami kamatena.

XVI. *Tauna ntali'ana'*

Een oude man gaat met zijn zoontje in het bos jagen op groot wild voor een feest. Ze maken daar eerst een hutje. Terwijl de vader rotan is gaan zoeken en

zijn zoontje aan het koken is, komt er een grote slang naar het hutje. Het kind weet de slang te bewegen hem niet op te eten, omdat zijn vader er nog niet is. Bij diens terugkomst waarschuwt hij hem voor de slang en stelt voor niet in het hutje maar in een boom te gaan slapen. De vader gelooft hem niet en slaat de raad in de wind. 's Nachts komt de slang terug en verslindt de vader met hut, vuur en eten en al, terwijl het kind in de boom is. Deze verwittigt het dorpshef en met twintig man gaan ze de slang zoeken. Als ze hem vinden, doden ze hem en halen de beenderen van de verslonden man uit de buik van de slang, waarna de begrafenis volgt.

Ria totu'a tomane, hadua ana'na, tomane wo'o ana'na. Na'uli' tuamana: Tamanju bokuta, Uto'! Hilouta hi rala ponulu. Na'uli' ana'na: Lou mo'apata, Mama? Na'uli' tuamana: Lou mopomenta. „Bona mpo'ala' apa, Mama?” Na'uli' tuamana: Bona mporua' wawu pai' ntoko'o, bona ria nede'ta hi rala bola' mpai', ane mosusa'tapo. Toe hilouramo. Rata ria i rala ponulu, na'uli' tuamana: Tababehi ulu rahata, Uto'! Na'uli' ana'na: Uma-kuna kukulei' aku', Mama, motoki kadju, tababehi tuha' rahata. Na'uli' tuamana: Kampa' nutau', aku'-dawo mpobehi. Nabehimi tuamana rahara. Oti nabehi, na'uli' tuamana: Reimoko iko, Uto', mpodoo rahata. Hilou me'uia aku'! Iko rei ntomu'ko pai' mekadju pai' moruhe, bona hangaa rata ngkoni'a-damo mpai'. Hiloumi tuamana me'ui. Ko'ia mahae, na'uli' ana' toe: Napa to moni ngkai wongko, ewa' kuna? Nahilo-hawo ana' toe, ule rata hi tomina. Geo'imi. Na'uli' ana': Neo'a ulu nutilo', ule, daa' uma rei Mama. Oti toe ntjulii'mi ule, hilou hi po'ohaa'na. Uma oko natilo'i, apa' natagii. Ko'ia mahae ratami tuamana. Na'uli' ana' toe: Mama, ngkoni'moko pai'ta hilou turu hi lolo luku'. Na'uli' tuamana: Napa ta'ala' lou turu hi lolo luku'? Ria moto rahata. Na'uli' ana'na: Daa' ria-kuna ngone, Mama, to kuhilo ngkai rehe'i. Na'uli' tuamana: Napa to nuhilo ngone, Uto'? „Ule, neo' mpotilo'a ngone.” Na'uli': Boa'nu. Otia ngkoni', turu rei motoa-kuna, odja'a-kuna hilou i lolo luku', daa' uma-kuna kudahoi' ngkahe'. Na'uli' ana'na: Ke neo' mpu'uta turu rei, Mama, daa' natilo'ta mpai' ule. Na'uli' tuamana: Uma-hawo mpai' natilo'ta. Na'uli' ana'na: Aku' kana lou turu i lolo luku'a. Me'eka'a-kuna natilo' ule. Ngkahe'imi hilou hi lolo kadju, turu i lolo luku'. Ko'ia mahae, nahilo-hawo ana' toei, na'uli': Etumi-kona ule, Mama, mpotilo'ko. Metibo'ko, Mama! Na'uli' tuamana: Boa'nu. Na'uli' ana'na: Etu mpu'umi-hana! Ko'ia mahae, natilo'mi ule tuamana, natilo' nte rahana pai' nte apuna nte kurana.

Ko'ia mahae, mobadjami. Mana'uimi ana' toei lou hi tana'. Na'uli': Umako kupohaba', Mama; pesapuakanu moto-kowo, pai' natilo'ko ule. Hilou hi bola'imi ana' toei. Rata i bola', na'uli' i kapala': Pai'a tumai, kapala', tumai mpotolele tuamakua, natilo' ulemi Mama. Na'uli' kapala':

Napa pai' natilo'i? „Odja'i hilou turu dooku i lolo luku'; hi'a turu i raha haduduana. Toe pai' natilo'i ule, daa' odja'i kubawai doheku.” Na'uli' ana' toei: Kuperapi' hi iko, kapala', nupali' tauna to ntuku' ohea ule to mpotilo' Mama. Ko'ia mahae, narua'mi kapala' tauna, pai' na'uli': Oimi tauna kurua', rompulu'. Na'uli' ana' toei: Mepulo me'ongko'ma-kai, kapala', lou i rala kadju, mpotuku' ohea ule. Mepulomi, me'ongko'ramo. Rata ria hi poturuara, natudo'mi ana' toei. Na'uli': Reimi kanatiloa'na Mama ule. Na'uli' doona: Hia' iapami oheana metibo'? Na'uli' ana' toei: Ohe'e-lau monake'. Toe ratuku'mi hilou; rata hi bulu'na, na'uli' doona ana' toe: Ba molaa-pidi mpai' po'ohaa'na ule? Na'uli' ana' toei: Uma-kuwo le ku'intjai. Toe hilou wo'oramo; rarata kahamulu'na, napekune' ana' toei i doona: Ba molaata-pidi mpai'? Na'uli' doona: Uma le ta'intjai, wule' kahiloutami. Toe hilou-ramo, rarata bulu' hameha'. Na'uli': Ba toimi po'ohaa' ule. Ratololiki bulu', rarua' pulo'una. Na'uli' ana' toei: Toimi po'ohaa'na ule to mpotilo' Mama, kama rahi oo! Na'uli' doona: Tatokimi kadju, taropuhiki pulo'una. Oti ratoki kadju, bangimi, na'uli' ana' toei: Tasuwemi. Rasuwemi, oti rasuwe, monawu'mi rea' apu i rala pulo'una. Ko'ia mahae, mehupa'mi ule tumai. Na'uli': Tetumi ule to mpotilo' Mama. Mehupa'mi ule, na'uli' tauna to mpolobuhi: Bo he'imi ule, tapua'mi tahampa, tapompehiloi wuku tuamanu. Djadi' rahampami' rahilomi wuku tuamana. Ra'ala'mi wukuna, pai' rakeni tumai i bola'. Rateba' kadjuna, rakadjuiki wuku tuamana pai' ratana. Oti ratana, rapadui'imi, hama'a wawu padu'na.

a.

Twee weesjongens vangen een gouden haan. Hun oom vraagt hun die aan hem af te staan. Als ze weigeren, neemt hij de haan af, stopt hen in een doodkist en laat die de rivier afdrijven. De haan ontsnapt, vindt de kist, brengt de jongens tot leven, verschaft hun alles wat ze nodig hebben en keert terug naar God die hem uit medelijden naar hen gezonden had. Intussen ziet hun oom telkens zijn rijstaanplant mislukken. De dorpsgeest zegt hem dat dit komt omdat hij zijn neefje levend heeft laten afdrijven. Hij moet hen nu als zijn meesters erkennen.

Ria ana' ilu rodua, nta'a. Na'uli' to tuaka: Nta'atamo. Nta'a toe, na'uli' to tu'ai: Ba', uma woko'. Na'uli' to tuaka: Woko' moto mpai'. Neo' ka'ohai. Tapehiloi moto. Mahae mahae toe, hilou wo'omi rapehiloi. Rahilo, woko' mpu'umi, molaa-pidi. Hilou rapehiloi, rahilo-rawo mehini hi lolo kadju. Hilou rapehiloi mohu', rahilo-rawo manu' bulawa. Ngkai ree rakeni hilou hi bola'. Nahilo' uma'na. Na'uli' uma'na: Mai aku'. Na'uli' to tuaka: Neo'. Na'uli' to tu'ai: Wai'imi uma'. Na'uli' to tuaka:

Neo' nuwai'i, daa' umata nawai' koni'. „Wai' motoi, daa' to tuama. Na'uli' to tuaka: Neo' rawai'i, takeni moto-tawo hi tomita. Na'uli': A, uma kuwai' aku'. Na'uli': Kutoki kadju, kukadju ana'ku to bohi'. Natoki kadju, pai' nateba', oti nateba' pai' napuna' ana' to rodua toera. Manu' na'ala' hi'a, na'ala' to tuama, pai' na'anu' ana'. Hamingku, metuku' manu'. Hamingku wo'o tuwu' ntjuli' manusia', napotuwu' manu'. Tuwu' manusia', turua' manu', rata koni'. Rata koni', memata hadua. Oti memata hadua, memata wo'o tu'aina; pai' na'uli' manu': Ngkoni'ko, manusia'! Uma dotaku tumai, P.A.T. mpohubuaia pai'a tumai, ma'ahi' ntjilo manusia', ra'anu' i rala ue, ko'ia pekio'na P.A.T. Tuamanu moto mpo'anuki, pai'a tumai. Ngkai ree, tuwu'mi, momako'ramo. Momako'ramo rata i popada. Na'uli' manu': Hi'apa kalompea'na? Na'uli': Ria. Na'uli': Ala' toi. Nadoami ana' habuhu' kadju. „Hilouta.” Rata ria: „Kado' watu toe, uli' ewa' toe: P.A.T. mpotulungia, madjadi' mokore mpai' tomi hirehe'i.” Na'uli': Piri mata. Rapiri matara pai' rabini', madjadi' tomi bohe. Na'uli' manu': Kado' tena. Rakado' wo'o, na'uli': Piri mata. Rapiri mata, madjadi' tomi wori' wo'omi. Na'uli': Kado' wo'o. Rakado' toe, na'uli': Piri mata. Rapiri mata, rata bengka. Ra'uli' wo'omi: Kado' wo'o. Kado' wo'o, rata wawu. Na'uli': Kado' wo'o. Kado' wo'o, rata manu'. Na'uli': Kado' wo'o. Kado' wo'o, rata dike'. Ria tauna lou mo'ahu, mpohilo tomi. Hilou hi bola', lou na'uli': Ria to panga'e, kita lou tapehiloi. Lou rapehiloi: To'apa-koi? „O, kai' ana' ilu.” „Koi' ana' ilu?” „Io'.” „Hema mobehi tominu?” „O, natudui'-kai manu'.” „Beiwa pobabehini?” „O, kikado' toi.” Na'uli': Napami nikoni'? „O, wori' pae-kai oe-lao hi tomi.” Djadi' na'uli': Hiloutamo ntjuli'. Na'uli' ana' ilu: Odja'apa, lompe'mi tomiku kupo'ohai'. Djadi' mowia'ra uma'na. Rahu'a pae, wali bora, ratudja' goa', wali biro. Matemati modupu'. Djadi' rakio' anitu bola'. Na'uli': Napa nikio'ka? „Kikio'ko kipompekunei'. Napa pai' uma djadi' powia'-kai?” Na'uli': Neo' nikehele, apa' ni'anu'-tuwu' manusia', djadi' moroe P.A.T. Uma-koi nawai' ngkoni', apa' silaka nibabehi. „Djadi' beiwa-damo?” „Ham-pale lompe' ane' mepue' hi ana' ilu.” Djadi' hilou hi ana' ilu: Kai', ana' ilu, mepue' hi iko, bona djadi' powia'-kai. Na'uli' ana' ilu: Neo', wuntoa mpai'. Na'uli' uma'na: Oo, uma, bona ngkoni'a. „Oo, uma, kana odja'a.” Na'uli': Aa, kana mepue'a, bona kana ngkoni'a. Djadi' dotai ana' ilu rapue'. Na'uli'mi: Loumo-koi mowia'. Hilouimi mowia'. Tudja' pae, umapi wali bora, djadi' paemi. Na'uli': Dotaama mepue', apa' djadi'mi paenu. Djadi'mi paera, rakenimi tumai hi ana' ilu. Na'uli' ana' ilu: Tahoo' bengka, tatinuwui' to mepue' hi kita'. Oti ratinuwui', na'uli' wo'omi to mepue': Aku' wo'o kuhoo' wo'o bengkaku, kutinuwui'ki pue'-

ku' apa' djadi'mi paeku, apa' mepue' hi hi'aama. Na'uli': Aa, uma lompe' molaa ngkai pue'ku. Kutolimi kinta'ku, mpodapa'a pue'ku.

b. *Ana' ntali'ompi' pitu*

Zeven broers planten mais en gaan een huis bouwen met voor ieder een eigen slaappleats. Bij het overleg wat ze na de oogst zullen gaan doen, stelt alleen de jongste voor een vrouw te nemen. De oudste wordt kwaad en slaat de jongste half-dood. Tegen hun moeder zeggen ze dat hij gestorven is bij het bouwen van hun huis, maar in feite hebben ze hem alleen achtergelaten in het bos. Hij ontmoet daar een zwijn dat een dolk bezit die op bevel kan doden. Hij ontfoetselt de dolk aan het zwijn, en komt dan bij het huis van een mensenetende reus. De dolk doodt de reus en hij neemt diens dochter mee als vrouw. Per schip gaan ze terug naar zijn dorp, waar hij zonder zich bekend te maken het dorpshef zijn broers laat uithoren over het lot van hun jongste broer. Zijn moeder treurt nog om hem. Dan maakt hij zich bekend en laat de dolk zijn oudste broer doden.

Hilou ntahi. Oti ntahi rasuwe. Oti rasuwe, mobehi tomi. Na'uli' to tuaka: Tabehi langka'ta, pitumeha'. Na'uli': Iko nubehi moto poturuanu, pai' iko wo'o! Wae wo'o hadua. Kita' ntali'ompi' pituta hoo-hore langka'. Na'uli': Kita mololita; to tuakami to nguli'. Na'uli' to tu'ai: Iko to tuakami ulu. Na'uli' to tuaka: Mo'hipi goa' tatunu pai' takoni', bohumi ta'i, turutamo. Na'uli' wo'omi to tuaka: Uli'mi wo'o iko. Na'uli': Mo'hipi goa', tatunumi, takoni', pai'ta turu. Na'uli' wo'omi katoluna: Mo'ihimi goa', tatunu, takoni', bohumi ta'ita. Na'uli' ka'opo'-na: Mo'ihimi goa'ta ta'ala'mi tatunu, bohumi ta'ita, pai'ta turu. Na'uli' kalimana: Ta'ala'mi goa'ta wo'o, tatunumi, bohu wo'omi ta'ita, pai'ta turu. Na'uli' ka'onona: Mo'ihimi goa'ta, ta'ala' wo'omi, tatunu, bohumi ta'ita, pai'ta turu. Na'uli' to tuaka: Uli'mi iko, kapituna, to tu'ai, lolitanu. Na'uli': Mo'ihimi goa'ta, tatunumi pai'ta mo'ore' pai' riami tobineta, ta'uli'mi: Kodomi ali'ta pai'ta turu. Mo'omu'tamo hintjori tobineta. Na'uli' to tuaka: Ba'! Pante mpai' tu'aita, nadagita, meliu lolitana hi'a. Kita' onota uma-tana lompe' lolitana, tu'aita lompe' pololitana, apa' ngkahangai' tobinei-hana.

Hama'a dike'na, hama'a manu'na to meliu pololitana. Na'uli' to tuaka: Tatingkoimi tu'aita. Djadi' rapatehii, pai' rapelintjare. „Kitami, hiloutamo hi bola'." Rata i bola' na'uli' tinana: Hi'apami tu'aini? Na'uli': Oo, hilou hi omp'nu ikoi, Ina'! Hamingku, na'uli': Hi'apa oa'mi tu'aini? „Oo, hilou-pidi, ko'ia ntjuli'." Labi hamingku, rataimi, ngkeni manu' pai' dike'. Na'uli' tinana: Napa nupokahae? Na'uli': Oo, ngkai ina'a. Na'uli' to tuaka: Loutamo mpehiloi boneata. Rata ria, taha'mi pae. Na'uli': Motura'ta, mobabehi tomi. Na'uli' to tu'ai: Hiloutamo. Lou motoki bolowatu. Toki bolowatu, ratau', otimi ratau'.

ra'uli'miki tomate: Hoo'moko-kowo mpodii' toe-ria to kutoki we'i. Lingku'na hilou, malairamo tuakana. Geo' ana' to rapalahii hi wiwi' talinti lewuto'. Umapi ria oheana, rabahaka riaini.

Nahilo wawu. Na'uli' wawu: Napa nupokageo', manusia'? „Oo, rapalahii ompi'ku. Bentji'ama, wawu, ami' wae matea. Uma ria oheaku.” Na'uli': Uma aturana wawu ri'ulu mpobentji' manusia'. Ane' mehawa wawu bo adana, ane' lomo'na wawu mebentji', uma adana. Kana manusia' ri'ulu, pai' mehawa wawu. Na'uli' wawu: Ko'ia aku' ane' kupatehiko. Badi'-badi'ku toi-pidi mpopatehiko. Na'uli': Beiwa pepatehinu? Na'uli'ki: Pongkaleko, badi'-badi'. Mongkalemi badi'-badi'. Pongkalena badi'-badi' mesoe. Na'uli' wawu: Nuhilomi? „Kuhilomi.” „Neo'pi, badi'-badi'.” Mento'o badi'-badi'. Na'uli': Napa nupo'ohea iko we'i wawu? Na'uli': Badi'-badi'ku toi. „Nupopai?” „Kupohurai.” „Nuwai'a, kupehuka'.” Nawai' napohurai. Napohurai, nakeni mokeno. Na'uli' wawu: Ee, manusia', keni ntjuli'ka badi'-badi'ku! Na'uli': Neo' ulu, lou-loua ulu! „Manusia'! badi'-badi'ku! Keni ntjuli'!” Umapi na'epei, molaaimi.

Mporata tomi. Mporata tomi, na'uli' tobine: Hemako? Na'uli': Aku'. „Neo'ko tumai!” Na'uli': Apa-di? „Daa' neo' rata ntu'a.” „Mo'apaimi ntu'anu?” „Lou mo'ahu.” „O, tuloua!” „Hema doona?” „Uma hema.” „Ntjuli'moko! Nakoni'ko mpai' ntu'a.” „Aa, umaa me'eka', tuloua!” Ngkahe' tomi. Na'uli' toronaa: E', malaimoko. Etumi-tumai ntu'a. Na'uli': O', umaa malai. Doko' kuhilo ntu'anu. „Me'eka'ko mpai', ntjilo ntu'a.” „Oo, umaa me'eka'!” Ko'ia mahae, rata dike'na hewa' djara' kakamana. Rata ntu'ana. Na'uli': Huu, hoa bau' mata'. Ngkahe' tomi, na'uli': O', ria nede'ku, oe bau' lako' rata. Na'uli': Hema to nuponede'? „Iko!” „Aku'? Umaa dota.” Na'uli': Boa'nu, kupo'utako. Na'uli': Pongkaleko, badi'-badi'! Pongkalena badi'-badi' mposumale totu'a to neo' mekoni' (tope'ule'). Djadi' napatehi badi'-badi'. Na'uli': Kupotobinemoko! Matem i ntu'anu to mekoni'. Rata kapala'-apu. Na'uli': O', keniama hilou hi ngataku, nte tobineku. Na'uli': Hi'apa ngatanu? „Oo, ria.” „Dota moto-kai mpokenikoi. Koi'mi ala' tobinenu. Hiloutamo.” Hilouramo, na'uli': Hi'apami ngatanu? „O, oe-mi-mai.” Hilouramo hi bola'na, rabawaramo; mporata magau'. „Hi'apami tuama ni Anu?” „Oe-ria!” Liu ra'ala'imi totu'ana. Rata ree, na'uli'mi: Ee, ngkai apako, pue'? „O, ngkai ria.” Na'uli': Ria-kowo ana'nu? „Ria.” „Hangkudja?” „Onoradamo.” „Ria ompi'ra?” „O, morontomi kapi-tuna, mateimi ra'uli'.” „Mate hi'apa?” „O, uma ki'intjai.” „Hi'apami ana'nu to tuwu'?” „Ria motora.” „Iko, magau', pokio' ana'na, doko' kuhilo.” Rataramo hira' ono.” „Djadi' koi', hangkudja-koi'?” „Pitu-kai,

aga mateimi hadua, tu'ai-kai. Onodamo-kai to tuwu'." „Djadi' hi'apami tinani?" „O, oe-ria." „Koi' ala'!" Rata ree. „Napa pai' moruhu'i tinanu?" „Mpotora ana'na." „Mo'apai?" „Mate." „Mate hi'apa?" „Mate hi poturaa'." „Hema mpo'uli?" „Ompi'na." „To'umaimi ompina to mate?" Na'uli' magau': Toe ompi'na pai' toe pai' toe, onora ompina. „Aku', magau', kuperapi' kupatehi tuakaku to mpotingkoa." „Apa' napa-di?" „Mehawa. Aku' to natingkomi tohe'i." Na'uli': Neo' mehawa! To'apako? „Tuakakumi toe to mpotingkoa." Na'uli' magau': Neo' mehawa! Agina rahompo'. „Umaa dota rahompo', kana kupatehi tuakaku." Na'uli': Timemi badi'-badi'! Natimemi badi'-badi', mateimi. To lima uma.

c. *Rodua tauna ntalibale hilou metako*

Iemand nodigt zijn vriend uit mee te gaan naar een dansfeest. Deze weigert eerst omdat hij geen partner heeft, maar laat zich dan overhalen omdat de ander zegt zelf ook zonder partner te gaan. Als ze op de dansplaats komen, blijkt de laatste echter wel een partner te hebben. Zijn vriend is boos en wil dadelijk teruggaan, hoewel men hem waarschuwt dat er 's nachts op die weg gevaar voor koppensnellers is. Hij wordt inderdaad overvallen, en men vindt zijn lijk zonder het hoofd. Zijn vriend verwijt zichzelf de oorzaak van dit ongelukkige gebeuren geweest te zijn en geeft de dode een grootse begrafenis.

Na'uli' hadua: Kita hilou metako bale! Natompoi' to hadua: Odja'akuna hilou, daa' uma-kuna ria olo'ku. Natompoi' hadua: Uma-kona lompe'ko, ane umako hilou, apa' mingki' me'olo'ko-kona. Apa' aku' wo'o uma ria olo'ku, hilou motoa-kuna. Djadi' na'uli': Wae, hiloutamo. Rata ria i poraegoa', nahilo balena me'olo'imi-hana. Na'uli': Nupakawa'a tano, bale! Nu'uli' we'i umako me'olo', nta' me'olo moto-da-kokona; aku', bale, ntjulii'ama-kuna, daa' uma-kuna ria olo'ku. Metompoi' to me'olo', balena we'i: Neo'pi hilou ulu, hidohea mepulotadamo. Natompoi' to doko' ntjulii': Kana hilouama-kuna. Nabike'mi hulu'na. Otimi nabike', apa' laintongo' ohea ntjoro' tau, na'uli'ki balena: Nampa' haliu mate mpai' hulu'ku, natime tauama mpai'. Natompoi' to me'olo': Apa' uma ku'uli'koko neo' ulu hilou e, apa' taua hi ohea e. Natutunimi hulu'na, pai'i mako'mi. Ko'ia molaa ngkai ngata, rahilo ewa' to raweba'mi hulu'na. Djadi' ra'uli'miki balena to napalahii we'i: Matemi hulu' balenu to malai we'i. Pai' metuku' wo'oimi-hawo to me'olo' tohe'e we'i, mpotuku' balena to ntjulii'. Kanaratana woto balena to natime tau, mobadjami; pai' natuku' hilou, umapi naruai' woo'na. rakeni metibo'mi tau. Apa' umapi naruai' woo'na, napenonoimi sala'na, mpobawaii we'i hilou metako. Apa' maradika ngatai to mebawai, pai' natolohii halamara bengka pai' hadua tauna mposampe'i wotona tauna to natime tau.

d. *Manulae*

Manulae krijgt van haar vader verlof om te gaan dansen. Ze gebruikt de gelegenheid om haar geliefde, Lamantjuari, te ontmoeten. Als haar vader daar van hoort, bindt hij haar bij haar thuiskomst vast, sluit haar zonder kleren op in huis en verbiedt iedereen haar eten te geven. De padi-stampsters durven haar zelfs geen rijstkaf te geven. Van voorbijkomende vogels krijgt ze echter hun veren, en van kiekendieven hun vleugels, zodat ze weg kan vliegen. In een boom neerstrijkend bij de plaats waar haar moeder aan het werk is, maakt ze zich, een liedje zingend, aan haar bekend, en evenzo aan haar vader en aan haar oom, maar ze herkennen haar niet en treuren om haar verdwijning. Dan zoekt ze Lamantjuari. Hij herkent haar en klimt naar haar omhoog in de boom waarin ze zit. Hij krijgt ook veren en vleugels, en voortaan leven ze samen in de boom.

Hangkani Manulae merapi' hilou moraego' hi tuamana. Hilouimi moraego' Manulae, rata i poraegoa', umai moraego', lou ntorā mpo'orei' tomane-wadi. Hanga'na tomane Lamantjuari. Hangkani rata balena Manulae. Na'uli' balena Manulae: Uma-hana moraego'i Manulae, hilou ntorā mpo'orei' Lamantjuari-wadi. Na'uli' tuamana Manulae: Popea, tumai kuweba'. Toe-wadi pai'i merapi' moraego'. Ratami tumai Manulae ngkai poraegoa', nahoo'mi tuamana pai' naweba'. Oti naweba' nalali halilina pai' topi'na, napotuhu i rala tomi. Pai' na'uli' tuamana: Hema to mpokoni' Manulae, hi'a wo'o kuweba' ewa Manulae. Bulana i rala tomi, ria to momanju i berewe; naperapi' Manulae potapiara pae, nakoni'. Natompoi' to momanju: Odja'ka-kaiwo mpowai'ko koni'nu, da' naweba'-kai mpai' tuamanu; toe pai' uma kiwai' koni'nu. Djadi' uma mpu'ui rawai' koni'na. Mpe'eomi Manulae ntorā i parawa. Liu dantji mangkebodo, siompulu' siora. „He, dantji, mehanimi ulu!” Pai'ra mehompomi hi tana', na'uli'mi Manulae: Butika-kuwo wuluni, nitunja'-ka-kuwo i wotoku. Ratunja' hobo'mi wotona, pani'na-damo uma ria. Kamepulona liu wo'o lowe, tolumpulu'ra. Na'uli' Manulae: He lowe pehompoko-ulu ulu! Djadi' lowe mehompoko hi tana'. Na'uli' Manulae: Butika-kuwo pani'ni, pai' nitunjai'ka-kuwo hudu paleku ntimalia. Hudumi palena ntimalia ra'uli'mi lowe: Nuperao mengkalimoko. Mpoliu wumuimi ngkalimoko, ra'uli'ki lowe: Mehompoko ulu e! Dada'-a-pidi. Mai ulu takolompehii. Mana'u tumai, rakolompehii, ra'uli'-wo'oki lowe: Nuperao wo'o mengkalimoko! Mengkalimoko hilau nali-umi kuluku kalangko pongkalimokona. Pai' hidohearamo lowe, na'uli'mi Manulae: He lowe, koi'mokoi ri'ulu, mehania ulu hi Ina'. Tinana bulana mepae, pai'i hilou ntjarake hi lolo ho'a. Bulana ntjarake, morona'imi Manulae:

Bulanu mepae he'iama aku'
He'iama aku', Manulae

Manulae to uma nipokoni'
Uma nipokoni', tuwu'ku ilu.

Na'epe tinana rona' ana'na, na'uli': Ba ana'ku-di to morona' toe-mai e! Kamokenonami hilou hi tomi; narata ria umaipi ria Manulae. Ntora geo'imi tinana i tomi karapotuhuana Manulae. Pai'i hilou modao' wo'o Manulae, mporua' tuamana mobehi sakaea. Morona' wo'omi Manulae:

Bula mobehi sakaea he'imi aku'
He'imi aku' Manulae
Manulae to uma rapokoni'
To uma rapokoni' tuwu' ilu.

Na'uli' tuamana: Ba ana'kudi toe-lou e! Kamokenonami tuamana hilou hi tomi, narata tinana Manulae mowotomi matana geo'. Pai' geo' wo'omi-hawo tuamana Manulae. Bulana hilou hi tomi tuamana, mengkalimoko wo'omi Manulae. Mporua' uma'na modjala'. Morona' wo'oimi:

Bula modjala' he'imi aku'
He'imi aku' Manulae
Manulae to uma rapokoni'
To uma rapokoni' tuwu' ilu.

Pai' ntoro geo'imi uma'na hi podjalaa'na. Kantjumunou'na oti modjala', hilouimi hi tomi tuamana Manulae. Narata ria umapi ria Manulae. Lingku'na hilou hi tomi tuamana Manulae, mengkalimokomi Manulae, mporua' to ntomu'. Pai'i morona' wo'o:

Bula to ntomu' he'imi aku'
He'imi aku' Manulae
Bara hi'apa po'ohaa' Lamantjuari
Aku' mpopali' Lamantjuari.

Pai' ratudo', ra'uli': Hiree-ria hi tawu taipa. Pai'i ngkalimokomi Manulae hilou hi lolo taipa, nahilo Lamantjuari tumai moniu'. Morona' wo'omi Manulae:

Bula poniu' he'imi aku'
He'imi aku' Manulae
To rapotuhuki Lamantjuari

Napenonoi Lamantjuari, na'uli': Ba to ra'uli' ku'epe wengi kamo-raego'na Manulae kantora mo'ore'-kai hi lobo. Hawe'ea to ntjiloi

Manulae hilou rakahe'i hi lolo taipa. Hana'ara ngkahe', hana'a wo'o pengkahea'na Manulae hilou hi lolona. Sioramo mpomehawai mengkahe' hilou mpokahe' Manulae, uma ria kama'alaana. Nasampe Lamantjuari hilou. Hana'a pengkahea' Lamantjuari, hana'a wo'o pana'ua Manulae. Hana'a wo'omi nakahe' Lamantjuari, hana'a wo'ohawo pana'ua Manulae. Pai' napopeaimi Lamantjuari hilou mpokahe', kanaratana nahoko' pai' nakeni mengkalimokomi Manulae Lamantjuari hilou hi lolo luku'. Butu kaliu dantji naperapi' wulura natunjai'ki Lamantjuari, pai' wulu Manulae wo'o nabuti natunjai'ki Lamantjuari. Wori'ramo-hawo dantji liu, wori' wo'omi wuluna Lamantjuari. Pai' nabuti wo'omi pani'na Manulae, natunjai'ki Lamantjuari, pai' alaana ngkalimoko wo'oi-hawo Lamantjuari. Koni'ra ratiuru hira' Manulae pai' Lamantjuari koni' totu'ana Lamantjuari.

e.

Over de herkomst van de mensen van Kentewu uit Pada Sinuwe.

To Pada Sinuwe pai' To hi Lodu malai rata Kalamano. To i Lodu ntoki nelea. To Pada Sinuwe i boko', djadi' napohu nelea. Mo'anu' nelea, ue bohe. Djadi' uma ria oheana to Pada Sinuwe. Djadi' To i Lodu hilou rata hi Mora, natuku' bengka ngkai Pada Kama hilou, rata hi Udju' Dato, mpopali' pue'na. Djadi' tauna mobulu' pingono (= pinongo) hi suraea' ngkoloe'; pobulua' lolo watu. Oti toe, materamo, ntjuli'mi bengka, apa' matem i pue'na, apa' mampumi paera i Lodu. Mekahuntja'ramo. Djadi' ntjuli' bengka rata i Pada Sinuwe ntjuli'. Pai' ria bengka to Kentewu. To Pada Sinuwe ntjuli' tumai pai' ria to Kentewu; hantjamoko torona rapatehi. Ana'ra-damo to mopeka.

f.

Twee meisjes ontmoeten in het bos een zwarte slang die hen tot vrouw wil nemen. Als ze vluchten, achterhaalt hij de jongste en gaat met haar naar haar huis. Daar wil de oudste de slang laten doodslaan, maar men laat hem leven. Ze gaan samen wonen in een leeg huis. 's Nachts legt hij zijn slangehuid af en wordt een mens, overdag gaat hij een akker bewerken en (oneetbare) kalebassen planten, waarbij allerlei dieren het werk voor hem doen. Als de vruchten rijp zijn, blijken deze gekookte rijst en toespis te bevatten, zodat het echtpaar voldoende te eten heeft. De vader van het meisje, die een paar maal komt informeren, durft er echter niet van mee te eten. Ze gaan baden; de slang duikt in de beek en komt als mens, fraai uitgedost, weer boven. Ook zijn vrouw krijgt kleren in het onderwater-huis. De man beweegt de geesten, door op de grond te stampen, hun een gouden huis, huisraad, vee en bedienden te geven. Dan komt zijn schoonvader bij hen inwonen.

Ria rodua ana' tobine hilou mopuhu' luda hi tawu nunu'. Rapuhu'-puhu'mi luda, na'uli' ule wuri ngkai lolo nunu': Neo' nupuhu' ludaku kupotobineko mpai'. Na'uli' ana' toei: Hangkedi'-wadi-kuwo. Na'uli' tena ule: Ane wae, kupotobinemoko! Oti toe ana' toera mokenoramo metibo', me'eka. Toe narata hadua nadapa', to tu'ai to narata. Narata, na'uli': Tobinekumiko!

Hintukua'ramo lou hi rala bola'. Oti toe na'uli' tuakana: Ala' alu, Ina' pai' Mama, rapao'ki ule, daa' mpotobine Dei'! Na'uli' tau-i-malina: Neo' rapao'i, pelele' motoi-hawo. Oti toe ule toe pai' tobinena hilou-ramo-rawo hi tomi boa, mo'oha'. Tururamo ria hi tomi boa. Ngkabe-ngiami, narontjumi badju tomanena, wali taunai, belapi ule. Mepulo wo'omi, na'untjo' wo'omi badjuna, wali ule wo'oimi. Oti toe modao'imi hilou mpali' koni'na. Tobinena ria moto i tomi boa. Mobengi wo'omi, rata wo'omi ule i tomina. Oti toe tururamo wo'o. Narontju wo'omi badjuna, wali tauna wo'oimi. Mepulo wo'omi, na'untjo' wo'omi badjuna. Mepulo, mehompomi lou ntahi boneana. To ntahina, wulehu', to motoki wawu to moho'a ibo'. Oti tinahina ule natahi wulehu'. Toe ntjulii' wo'oimi hilou i tobinena. Mepulo mohompo wo'oimi lou mpihiloi tinahina. Rata ria nakio' tingkaloko' mosuwe. Oti toe molai wo'oimi lou i tobinena. Rata i tobinena, na'uli': Napa to nubehi ngone, ule, pai' umako ria ntora rei? Na'uli' ule: Lou ntahia. Na'uli' tobinena: Nu'uli' lou mosuwemidiko, nu'uli' ntahi wo'omodako. Na'uli' ule: Kupakawa'koko, api' oti mpu'umidi kusuwe. Oti toe, mepulo, lou wo'oimi hi bonea ule. Rata ria nakio' korokou pai' balintutu'. Rata ria na'uli' ule: Pai'-koi kukio', koi'-kuwo mpolowu' boneaku. Balintutu' molowu' pai' korokou, wawu mobubu' pai' ibo'. To ratudja' unto' tabo'. Oti ntudja' malai ntjulii'mi ule lou hi tobinena. Na'uli' ule: Hamula tapeka'au boneata pai' hilou tahopu' wua' tabo'ta. Na'uli' tobinena: Napami-hawo mpai' tudjuna wua' tabo' tahopu', uma bara rakoni'. Na'uli' ule: Rakoni' ea' (lees: oa'?) mpai'. Oti toe ratami hamula, na'uli'mi ule: Hiloutamo i bonea mohopu' wua' tabo'. Rataramo hi bonea, na'uli' ule: Koi'mi-kowo hopu' toe-mai, hameha' to motu'a pai' hameha' to mongura. Otimi nahopu' tobinena, na'uli'mi: Napami-hawo tudjuna tahopu', uma bara takoni'. Na'uli' tomanena: Nutonga'mi, hameha' to motu'a ri'ulu nutonga', pai' nutonga' to mongura. Natonga'-mi tobinena, nahilo ruhe pae ihi'na. Natonga' to mongura, nede' bau' ihi'na. Na'uli' tobinena: Ria wo'o-hawo bunu'na wua' tabo' tahu'a, ihia' ruhe pae. Na'uli' ule: Apa' nupeboa'a wengi, nu'uli' uma ria tudjuna rahu'a unto' tabo', ku'uli' aku' ria tudjuna rahu'a unto' tabo', apa' takoni'mi ihi' tabo'. Oti toe na'uli'mi ule: Nuhopu'mi-kowo hameha'

to motu'a pai' hameha' to mongura, nu'uba' hilou hi bola', bona ria mpai' nukoni' rata ria, bona neo'ko mo'oro' ngkabengia mpai'. Oti toe tururamo ule pai' tobinena. Ngkabengia, ratami pinianana ule. Na'uli' pinianana: Napami-koiwo nikoni', ule? Na'uli' ule: Ria moto-kaiwo kikoni'. Na'uli' pinianana: Ma'ahi'ama mpenonoi-koi, uma apa nikoni'. Na'uli' tobinena ule: Neo' nipao'- rahi-ka-kuna tomaneku, liu i lalowoni. Na'uli' ule: Uma-hawo mo'apa, nau' neo' rapao'a. Na'uli' tobinena: Io', pelele' motota-tawo, nau' ule tomaneku, pelele' motota-tawo. Oti toe, mepulomi, louramo hi bonea. Rata i bonea, na'uli' ule: Tumai-koi, wawu pai' ibo'. Rataramo wawu pai' ibo', na'uli' ule: Koi' mpobabehi logoku, kupontimamahii tabo'ku. Na'uli' wawu: Ane nutomoi-kai, dota-kai. Na'uli' ule: Kutomoi moto-koi, tolumpulu' tabo' tomona wawu, tolumpulu' wo'o tomona ibo'. Pai' rabehi logo ule. Oti rabehi, nakio'mi wulehu' ule, wulehu' pai' balintutu' pai' korokou. Na'uli' balintutu' pai' wulehu' pai' korokou: Napa nukio'kakai, ule? Na'uli' ule: Pai'-koi kukio', nihoreka-kuwo tabo'ku, lou nitu'u hi logo. Na'uli' korokou: Dota moto-kai, ule, aga nuwai'-kai koni'-kai. Na'uli' ule: Napa-koiwo koni'ni? Na'uli' korokou: Koni'ku aku' goa', koni' wulehu' pae, koni' balintutu' wati. Na'uli' ule: Ane wa'etu-di, uma oko balintutu' mohore tabo'ku, daa' mokoro-kuwo koni'na kupali'. Agina ntjuli'mi hilou hi tomina. Koi'-damo, wulehu', mohore tabo'ku, pai' iko korokou, apa' koi' modjoli hala' koni'ni kuwai'-koi. Na'uli' wulehu': Aku' ule, uma wori' koni'ku, halaito' ontje nuwai'a. Na'uli' korokou: Aku' ponu' banga' goa' nuwai'a, koni'ku. Na'uli' ule: Ane waetu-di, nihoremi ulu tabo'ku pai' kuwai'-koi koni'ni. Na'uli' tobinena ule: Aku' ntora i une' putua'ama mengkamou, apa' peda' eo. Na'uli' ule: Nu'ala' hameha' to motu'a pai' to mongura, nukoni' i une' putua', mpeka'au-kai mpotau' tabo' hilou hi lolo logo. Nahopu'mi wulehu', korokou motau' pai' wawu pai' ibo', mpotau' hilou hi lolo logo. Na'uli' ule: Ane otipi, ni'uli'maka. Na'uli' korokou: Hangkedi'-damo. Na'uli' ule: Nipe'otimi, sohi'ta malai. Na'uli' korokou: Neo' ulu malai, ane ko'ia nuwai'-kai koni'-kai. Na'uli' ule: Otimi nihopu' tabo'ku? Na'uli' korokou: Otimi. Na'uli' ule: Tumaimo-koi hirei ngkamou hi une' wata. Na'uli' korokou: Nuwai'ma-kai koni'-kai, ule, sohi'-kai malai. Pai' na'ala' ule halaito' ontje. Pai' na'ala'ki korokou hamanga' goa'. Oti-ramo ngkoni', malairamo. Ko'ia mahae tumai wo'omi wawu pai' ibo'. Na'uli' ule: Napa ni'uli', wawu, pai' iko ibo'? Na'uli' wawu: Merapi' tomo-kai, to oti nu'uli' ngone, ule, tolumpulu' tabo' tomoku, tolumpulu' tabo' wo'o tomo ibo'. Pai' nawai'ramo. Na'uli' ule: Bo kuwai'mo-koi, malaimo-koi. Na'uli' ule, mpo'uli'ki tobinena: Bo malairamo ibo' pai'

wawu, molai wo'otamo-tawo, daa' neo' mobengimi. Na'uli' tobinena: Napami kukeni, ule? Na'uli' ule: Nu'uba' rontaku tabo' to motu'a pai' nudio' rontaku tabo' to mongura. Na'uli' tobinena: Hia' apa nukeni iko, ule? Na'uli' ule: Uma apa kukeni, apa' umaa-kuna beiwa mokenia. Apa' menjoloa-wadi-kuna momako'. Toe, hilouramo. Rata i bola', na'uli' tuakana tobine ule: Rapao'imi tomane Dei', daa' ule-hana tomane Dei'. Na'uli' tinana: Neo'-hawo rapao'i, pelele' motoi-hawo. Rataramo hi tomina, ratonga'mi tabo', hantaku tobinena tabo' to motu'a, pai' hantaku wo'o ule tabo' to motu'a. Na'uli' ule: Nuwai'-akuwo hantaku tabo' to mongura. Na'uli' tobinena: Nu'ala' moto-kowo oe, kutu'u mohu' rini. Na'uli' ule: Otimi-kona nutonga'? Na'uli' tobinena: Otimi. Na'uli' ule: Napami-kona ihi'na? Na'uli' tobinena: Nede' bau'. Na'uli' wo'o tobinena: Hia' bo iko e, napa-koko ihi'na e? Na'uli' ule: Bau' wo'o-wadi-kuwo ihi'na. Otimi ratonga', ngkoni'ramo. Bulara ngkoni' ratami pinianana ule. Na'uli' pinianana: Ba ngkoni'-dakoi, ule? Na'uli' ule: „Ngkoni'-kai. Tumai hi tomi le-hawo, ta'uli'ki pinianata.” Na'uli' pinianana: Daa' ngkoni'-koi. Na'uli' ule: Nau' ngkoni'ka-kaiwo le, ma'ala motoko-hawo tumai. Toe hilouimi pinianana. Na'uli' ule: Ke mowanoko le, uma ria ue-kai. Na'uli' pinianana: Ih! Otiamama ngkoni' ngkai tomiku. Na'uli' ule: Nau' oti-hawo, kana ngkoni'-tadi, bona lompe'-kuwo nonoku. Na'uli' pinianana: Uma-kuwo moroea, daa' bohu rahiama-kuwo. Toe, ngkoni' motoramo ule, narono pinianana. Otiramo ngkoni', na'uli' ule: „Turu reitamo,” mpotagi pinianana. Na'uli' pinianana: Umaa turu rei, ule, daa' moroe mpai' tobineku. Toe malaiimi pinianana. Mepulomi na'uli' ule: Hiloutamo, tobine, moniu'. Na'uli' tobinena: Moniu' i palauta? Na'uli' ule: Moniu' hiree-ria hi halu'. Rataramo i halu', na'uli' tomanena: Ane ria mpai' mo'anu' ule, neo' nukamaro, agina motumpako i po'ole. Na'uli' tobinena: Umaa mpai' tari ane mpohilo ule mo'anu', kana geo'a mpai'. Na'uli' tomanena: Neo'ko geo', agina motumpako. Na'uli' tobinena: Hiloumoko le moniu'! Moniu'imi tomanena. Nta' umaidi moniu', hilou mesua' hi rala tomii-di, tomi hi rala ue. Ratai rala tomi, mpo'untjo badju pai' mpo'untjo puruka, pai' na'ala' abe' napo'abe'. Pai' na'ala' piho' nataka', pai' na'ala' siga naposiga. Pai'i molai ngkai rala tomi hilou hi rolana. Na'uli' tobinena: Hemai-di toei e? Na'uli' tomanena: Aku' ulemi le toi e, neo'a nukehelei. Apa' ntjambeiyama, toe pai' nukeheleiama. Na'uli' tomanena: Loumoko-kowo moniu'. Na'uli' tobinena: Lou mo'apaa-kuwo mpai' hi rala ue? Na'uli' tomanena: Wule' hiloumoko-kowo le hi rala ue! Toe hilouimi tobinena. Rata ria umaidi moniu', rata i rala tomii-di. Na'untjo'mi-hawo topi'na, pai' na'ala' wo'o

halilina na'untjo'; pai' na'ala' wo'o talanga'na, pai' na'ala' wo'o tinaha'na, pai' na'ala' wo'o talina, pai' na'ala' wo'o dalina, pai' na'ala' wo'o abe'na. Oti toe malaiimi lou i po'ole ngkinomo tomanena. Na'uli' tomanena: Hiloutamo hi bola'! Momako'-mako'-ramo hilou, rata i bola' na'uli' tobinena: Napami-tawo tomita? Na'uli' tomanena: Pelele'ka, aku' mpobehi tomita. Toe tomanena napede'mi tana', na'uli': Ane makoo-kono ana' karampuaa, mokore tomi i rala ngata. Mokore tomi, tomi bulawa. Na'uli' tobinena: Bo riami tomita, napami aputa? Na'uli' tomanena: Pelele'ka aku'. Hilouimi tomanena tana', napede' tana'. Makoo-kono ana' karampuaa, rata apu pai' rata koni'-kai pai' rata pohea-kai pai' rata manu' pai' rata wawu pai' rata bengka. Pai' na'uli' tobinena: Riami bengkata, riami manu'ta, riami wawuta, uma ria ana'ta morora wawu, mpetilo' manu' pai' mpo'ewu bengkata. Na'uli' tomanena: Pelele'ka aku', ria moto mpai' ana' kukio'. Hiloumi tomanena i tana'. Na'uli': Ane makoo-kono ana' karampuaa, rata tauna rei lima. Bulana na'uli', ratami tauna lima, paka' totu'a. Pai' na'uli'raka: Ikomi mpetilo' manu', ikomi morora wawu, ikomi mo'ewu bengka. Pai' na'uli' wo'o i hadua: Ikomi mekadju. Pai' na'uli' wo'o i hadua: Ikomi ntomu' pai' moruhe. Na'uli' tomanena: Bo riami topobagota, takio'mi tuamanu tumai. Nakio'mi tuamana: Iko, Mama, tumaiko. Na'uli' tuamana: Napa nukio'ka? Na'uli' ana'na: Mentjua', lawi' riami tomi-kai, Mama. Nau' nupokahuku' wengi tomaneku, apa' ule, goe'a ane mentjua' motoko, Mama, irei i tomi-kai. Apa' aku' lompe' tomiku, wori' wo'o bengkaku, wori' wo'o manu'ku, wori' wo'o wawuku, ria wo'o topobagoku. Na'uli' tuamana: Aku' mpe'ahii'ama-kuna Dei', tu'aama, umapi kukulei' mobago. Na'uli' ana'na: Koi' wengi, Mama, nipehubui rahi-kuna rapao' tomaneku, nto'una liu i lalowoni. Na'uli' tuamana: Uma-kuwo aku', Dei', tuakanu moto-kowo to neo' mpopao' tomanenu. Na'uli' ana'na: Aku' goe'ama, nau' uleka wengi tomaneku, kuratami tomi to lompe', nabehi tomaneku ule. Na'uli' tuamana: Merapi' tida reيامa-kuwo, Dei', apa' lompe'mi-koina tomini. Na'uli' ana'na: Tida reitamole, Mama! Na'uli' tuamana: Beiwami tinanu e? Na'uli' ana'na: Pelele' motoimi, daa' napokahuku' rahia wengi. Na'uli' tuamana: Nto'umamo-koi mpai' mobalia, Dei'? Na'uli' ana'na: Mpeneo. Na'uli' tuamana: Ane mobalia-koi, Dei', nutinuwui'a-kuwo hama'a bengka. Na'uli' ana'na: Aga nutinuwui' wo'oa aku', Mama, hama'a bengka. Na'uli' tuamana: Beiwami, uma ria bengkaku e, Dei'? Na'uli' ana'na: Uee'! Mobalia mpu'uama mepulo. Toe mepulomi mobaliaramo. Na'uli' ana'na: Bo mobaliatamo, Mama, iko ri'ulu mpotinuwui'a, pai' kutinuwui' wo'oko iko, Mama. Na'uli' tuamana: Kuperapi', Dei', neo'a

nuperapii' bengka, daa' uma ria bengkaku. Na'uli' ana'na: Ane ria-hawo wawu, Mama, tetumi nutinuwui'ka. Natinuwui'imi ana'na, hama'a bengka ngkai ana'na, petinuwui'na ngkai ana'na. Pai' tuamana mpotinuwui' ana'na hama'a wawu, bona lompe' katuwu'na mpodapa' ana'na.

Tuakana dohe tinana motoimi.

g. *Lolita Sangkeli' mobaratapa*

Sangkeli' uit Tompi hoort dat iemand in Pangana overleden is na contact met geesten gehad te hebben (*mobaratapa*) en besluit dat zelf ook te gaan doen. 's Nachts bij een grote steen aan de oever van de Koro-rivier gezeten, krijgt hij eerst allerlei schrikwekkende verschijningen en daarna komt een oude man met een kind over het water lopend naar hem toe en vraagt wat hij verlangt. Hij weigert een aangeboden tovermiddel om rijkdom te verwerven, maar verkrijgt dan de onkwetsbaarheid, waartoe ze hem met zand inwrijven. Maar omdat hij het middel tot rijkdom geweigerd heeft, zal op geen enkele wijze goud, goede oogst of handelssucces hem ten deel vallen. Als hij met dorpsgenoten meegaat goud wassen, is hij de enige die niets vindt. Maar hij weet het goud van de anderen te krijgen tegen vertoon van zijn onkwetsbaarheid. Hetzelfde gebeurt als ze op reis gaan om rotan te verzamelen. Hij heeft niets, maar als een schipper weigert hen te vervoeren, verslaat hij een lid van de bemanning en krijgt de hele lading plus de manschappen in eigendom. Als ze terug zijn in Tompi, komt er bevel van de vorst van Sigi om tegen Dolo te gaan strijden. De mensen van Dolo worden verslagen. Dan vraagt Sangkeli' zijn makkers om hem te doden. Op zijn aanwijzing doden ze hem met rood suikerriet. Hij wordt begraven in Sibalaea. Als er weer oorlog is tussen Sigi en Dolo, wint degene die op zijn graf pinang heeft geofferd.

Hangkani ria na'epe rodua tauna mololita. Ra'uli': Ria-hana tauna to mobaratapa, mateimi hi rala ngata Pangana. Metompoi' Sangkeli': Napa mpopatehii? Ratompoi' to rodua toera: Ka'otina mobaratapa rata hi Pangana, kapeda'nami pai' mate. Na'uli' Sangkeli': Agina aku' wo'okuwo hilou mobaratapa. Ntjumunou'mi mana'uimi ngkai Tompi, rata hi wiwi' Koro. Karatana ria, monangu hilou hi Watu-ntongo'. Napali' pohuraana to lompe', uma ria. Ngkai ree, monangu ntjuli'imi, rata hi wiwi'na. Me'intimi bengina, nahilo hangkadju ule-wuri hi njanjoana. Aga umai me'eka'. Oti toe, nahilo wo'o hampua' pale rawerengko'ki. Umai me'eka'. Timpaliu toe, tumai wo'o mentju' hi witi'na. Hangkale'liu-wadi. Ko'ia mahae tumai lipa to hewa ha'a, mpokoto' tongo'na, aga uma peda'. Timpaliu lipa, ria wo'o kiu radampa hi njanjoana. Kananaana, uma wo'opi ria. Oti toe, na'epe to paguru mure' ntja'u, mure' ntja'u, aga uma nahiloi, wule' na'epe-wadi. Liumi wo'o toe, nahilo ue mowo' neo' mporumpa'i. Na'uli': Kamatekumi mpai' tohe'i.

Mohu'mi hi njanjoana, ora ntjorobaa ue mowo'. Liu wo'o toe, na'epe ria kadju puka neo' mpondungkahii. Na'uli': Kamateku mpu'umi mpai' tohe'i.

Otimi omea toe, nahilo hi Watu-ntongo' ria hadua totu'a pai' hadua ana'. Pemako'rami hi lolo ue, mpototopa Sangkeli'. Rata hi njanjoa Sangkeli', na'uli' totu'a: Napa to nupali' rahi, Sangkeli'? Metompoi' Sangkeli': To uma naratai dooku. Na'ue'mi totu'a batutuna, na'ala' rali' hamputu'. Na'uli': Toimi to nupali' e? Ane toi to nupali', kuwai'-moko. Apa' ngkai rali' tohe'i ma'ala nurua' bulawa, doi, mesa' pai' pongkoni'. Metompoi' Sangkeli': Bela-hana tetu to kupali'. Metompoi' wo'o totu'a: Ane wae, napa-di rahi to nupali'? Na'uli' Sangkeli': Otimi ku'uli'koko we'i, to uma naratai doo. Metompoi'mi totu'a: Meka' kaba to nupali'? Na'io'mi Sangkeli'. Na'uli' totu'a: Ane wae, turumoko hi lolo watu tohe'i. Na'ala'mi wo'one, nateru'ki hi wotona Sangkeli'. Oti nateru', na'uli'ki: Mematamoko. Pematana Sangkeli', uma nakulei' mohura. Na'uli'ki: Bo uma nukulei' mohura, agina talalihi hantongo'. Otimi nalalihi mokoreimi. Ngkai ree mololitaramo. Na'uli' totu'a: Bo uma-kona nupokonoi rali' to kuwai'koko we'i, umapi mpai' nuruai' bulawa, nau' hilouko-kowo mangemo'. Nau'ko mobonea, uma-kona tebua' powia'nu. Nau'ko hilou modaga, umako morasi', apa' nuhunai to kuwai'koko.

Otiramo mololita, ntjulii'mi totu'a nte ana' to dohena hilou hi Watu-ntongo'. Rata hi Watu-ntongo', pana'ura hi rala ue, morontoramo. Manake'mi-hawo Sangkeli', rata hi Tompi. Mohawa'ramo maradika hi Tompi hilou mangemo'. Mangemo'ramo omea, hore riami bulawara, wuwu Sangkeli' to uma ria. Na'uli' Sangkeli': Bo uma-kuna ria bulawaku, agina nisakua, bona niwai'a-kuwo bulawani. Ra'uli' doona: Beiwa ane mateko mpai' kisaku? Na'uli' Sangkeli': Ane matea, pelele'-mi moto; ane umaa mpai' mate, butu duana-koi to mposakua niwai'a bulawani hore ha'ua'ni. Modengkeimi Sangkeli', radulu rasaku, aga umai baka'. Oharamo mposakui, mento'oramo. Na'uli' maradikara: Agina tawai'imi-hawo bulawata, lawi' hewatote-hawo ka'oti tipa'ta. Rataramo hi Tompi, rabila' (ratimpa) bulawara, meliupi bulawana Sangkeli'. Oti ngkai ree, mohawa' wo'omi maradika hilou modaga hi Kasoloa. Bulara modaga, mesua'ra mpali' ui. Butu-butu eona ria to ntehampulu' galu'na hadua. Wuwu Sangkeli' wo'o-hana uma-hana ria hangkadju naruai'. Na'uli'mi tadulakora: Beiwa-di-kona pai' uma ria ui nurata e? Na'uli'-hawo Sangkeli': Kupali' moto-kuwo, aga uma mpu'u-kuwo kuhiloi. Mahaeramo hi podagaara, rapopana'umi uira. Otimi rapopana'u ui, na'uli'mi tadulakora: Agina malaitamo hilou hi

ngata! Na'uli' Sangkeli': Aku' uma-kuna hilou, apa' uma-kuna ria keniaku. Na'uli' tadulako: Reimoko-kona.

Mahaeramo malai doona, hilouimi-hawo hi nangana, mporua' topo-sakaea. Kahilounami-hawo, mesua' rala sakaea. Ra'uli' pue' sakaea': Neo'ko tumai, tolere, daa' uma lompe' poheanu. Metompoi' Sangkeli': Ane uma nipiliua mesua' hi sakaeani, kupatehi omea-koi mpa'i' ihi'na. Ra'uli' pue' sakaea: Ane bantjanu iko tetu-wadi mpa'i', umakai me'eka'. Na'uli' Sangkeli': Ni'ewa mpu'ua? Ane kutobo' sakaeani, molohu. Ra'uli' to rala sakaea: Uma-kai me'eka' ane iko-wadi. Na'uli': Ane wae mpu'u, mai hadua tauna ree kupomenjanjoki. Momenjanjohi-ramo pai' nadjangkuru', kaliliu modungka. Rahilo-rawo to hi rala sakaea matemati doora. Ngkai ree ra'uli': Agina hawe'ea babalua' to hi rala sakaea ikomi pue'na, pai' hawe'ea tauna. Aga neo' sakaea-kai nuserohi. Karawai'nami ihi' sakaeara hante tauna. Oti toe, na'uli' Sangkeli': Bo he'imi rewaku pai' batuaku, agina hilouama hi ngataku. Pe'ongko'nami hante batuana, pitumengi hi olo'na, rata hi Tompi, mobelo' hi rala lobo. Na'uli' maradika hi Tompi: Hema to mobelo' hi rala lobo toe-ria? Rapomepalii', rahilo Sangkeli'mi, rata ngkai Kasoloa. Rapekune'i: Ngkai apa-kona tauna to nukeni tohe'ira? Na'uli': To rawai'ka ngkai Kasoloa. Mahaemi karatana, riami hawa' ngkai pue'ra hi Sigi, mpo'uli'raka: Koi', to hi Tompi, tumai-koi mpodooia mpanga'ei to hi Dolo. Me'ongko'ramo to hi Tompi, rata hi Sigi. Kamepulona hilouramo mpometoto'ki to hi Dolo, duu'na neo' otira to hi Dolo. Bulara mometime, hobo'mi palena Sangkeli' moraa'. Metibo'mi doona, haduduana oa'-damo mpometimeki to hi Dolo. Ohaimi metime, na'uli', mpo'uli'ki balena: Agina mpatehiama. Rapekune'i: Napa pompatehi-kai? Na'uli': Nipao' kadjua. Karapao'na, uma wo'oi-wadi mate. Rapekune'i: Napa-di kipatehikoko e? Na'uli': Toimi to ma'ala mpopatehia: hilou-koi mpo'ala' towu lei, toe nipao'ka. Hilouramo mpo'ala' towu lei, karatara ntjulii', rapao'imi, kaliliu mate. Pai' tumai ratana mohu' Sibalaea. Hanga' daeo'na daeo' popa. Djadi' manga'e wo'oramo to i Sigi pai' to i Dolo, uma hema to madagi. Ngkai ree rarata nonomi: Ria hadua tadulako owi, hanga'na Sangkeli'. Agina hilouta mobului' hi daeo'na. Otiramo mobului', pai'ra manga'emi wo'o, medagimi to Sigi. Butu ngkani panga'era, ane to i Sigi ri'ulu mobului' hi daeo' popa, hira' to medagi, ane to hi Dolo ri'ulu mobului', to i Dolo to medagi.

UMA-NEDERLANDSE WOORDENLIJST

Opgenomen zijn de woorden en afleidingen die in de Spraakkunst genoemd worden, benevens alle woorden en een aantal afleidingen die in de Teksten voorkomen.

Vermelding van een andere taal tussen haakjes, bv. (Kul.), betekent dat de betreffende betekenisopgave overgenomen is van het etymologische equivalent in deze taal, omdat het ms. van Esser geen aantekening over de betekenis van het Uma-woord bevat. Dit equivalent kan vormelijk van het Uma-woord verschillen; van talrijke andere Uma-woorden bestaan ook dergelijke equivalenten in de naast verwante talen, waarvan echter geen aanduiding is opgenomen.

Een vraagteken tussen haakjes (?) betekent dat de betekenisopgave alleen berust op de context waarin het woord voorkomt.

A

ABE' doek (kain), draagsarong.

ADA gewoonte(recht).

AGA maar, slechts (Kul.).

AGINA maar (bij gebod of verzoek) (Kul.).

-AGO roven (Kul.); -*agoi* beroven; -*pomehagoi* elkaar beroven; zie *hago*.

-AHA' slijpen; *watu po'ahaa'* slijpsteen.

AHE' ijzer.

AHI'; *ma'ahi'* medelijden hebben; -*poka'ahi'* medelijden hebben met; *mpe'ahii'* in ellende verkeren, beklagenswaardig; -*pe'ahi'* liefhebben.

AHU; *mo'ahu* jagen met honden.

AKALA; -*akalai* bedriegen.

AKU' ik.

ALA; *ma'ala* gepakt, gevangen, kunnen, mogen; *pa'ala* iets vangen, buitbehalen; -*poka'alai* gelegenheid hebben.

-ALA', *ngala'* nemen, halen; -*pope'ala'*, -*pepe'ala'* laten halen.

ALAA zodat, totdat.

ALI' mat.

ALU rijststamper (Ledo).

ALU'; *hi'alua'* van dezelfde gezindheid.

AMI' al vast, al van te voren; stellig, ongetwijfeld.

ANA' kind; *mo'ana'* een kind, jongen krijgen; *mo'anai'* kinderen hebben; *pino'ana'* neef, nicht (oomzegger, -ster) (Kul.).

ANE⁽¹⁾ indien.

ANITU geest, dorpsgeest.

ANTA; -*antaraka* bij gedeelten vervoeren.

ANTJE'; *ngkali'antje'* leunen.

ANU dinges; bezittingen; relativum (?); *me'anuu* dinges doen; *me'anui* weer dinges doen; -*pome'anui* id. tegenover elkaar (woorden vastleggen bv.); *mo'anuu* beter (van een zieke).

ANU'; *ma'anuu'*, *mo'anuu'* afdrijven (op een rivier bv.).

APA I wat?, iets; *apa-apa* iets wat ook maar; *apapi* bovendien; *mo'apaimi* goed!; *mo'apa* wat doen?, hoe?; *to'apa* iemand van waar?; zie *napa*.

APA II dus.

APA' 1) omdat; 2) soms?.

API' maar in werkelijkheid, intussen.

APU vuur.

ARA' I beneden.

ARA' II; *mo'ara'* zeggen dat er niet is.

ARASAA' sergeant; zie *karasaa'*, *ka-resaa'*, *sarasaa'*.

ASI spookkaap.

ASI'; *toka'asi-asi* arm (Kul.).
 ATA' dak; *-pe'ata'*, *-atai'* dekken,
 van dak voorzien.
 ATE lever (Kul.).
 ATI'; *manu' po'ati'* lokhaan.
 ATU honderdtal; *ha'atu* honderd;
mo'atu-atu, *i atuna* bij honderden.
 ATURA gewoonte.
 AU; *mpeka'au* wachten op.
 -AWI op de schoot nemen.
 AWO soort bamboe.
 AWU as, stof (Kul.); *mo'awu* stoffig.

B

BA of, misschien; zie *bara*.
 BA' interjectie.
 BAA opvlammen; *-pobaa* aanmaken
 (vuur); *-pokabaa* doen opvlammen.
 BAA' juist, net, bezig; pas; reeds.
 BAARI; *mobaari* = *mobari* betalen.
 -BABEHI doen, maken; *tibabehi* gemaakt
 blijken; *babehia* maaksel;
 zie *behi*.
 BABO' vuil, slordig.
 BADI'-BADI' soort dolk.
 BADJA; *moadja* licht, helder; *kabaa-badjana*
 toen het nauwelijks licht was;
kabaa-badjaa steeds lichter worden.
 BADJU baadje (Kul.).
 BAGI; *bagia* vergelding, toekomstige
 deel.
 -BAGIU bedriegen (Kul.); *mebagiu*
 bedrog plegen.
 BAGO werk, taak; *mobago* werken;
topobago arbeider.
 -BAHAKA loslaten, vrijlaten; *-bahakai*
 id. (?); *tibahaka* vrijgekomen.
 BAHl lange waterbamboe.
 BA'I; *mengkaba'i* stil zijn, zwijgen.
 BAKA' I 1) kunnen; 2) ijverig.
 BAKA' II gewond (Kul.).
 BALANA Nederlander; *mpetobalana*
 Nederlands spreken.
 BALE vriend; *mobale* vrienden zijn

(met); *ntalibale* twee (drie enz.)
 vrienden.
 BALI; *hibalia* met elkaar overeenkomen;
-pohibali, *-pahibali* mededelen;
mpohibaliaraka evenaren.
 BALI' 1) vijand; 2) toekomstige
 deel, vergelding;
 BALIA sjamanistisch feest; *mobalia*
 een sjamanistisch feest vieren;
-pobaliai een sjamanistisch feest
 vieren met.
 BALINTUTU' specht.
 BALU'; *babalua'* koopwaar.
 BANERA vlag.
 BANGA' kokosdop; *hamanga'* één kokosdop.
 BANGI droog; *-pakabangi*, *-pokabangi*,
pebangihi wachten tot droog wordt.
 BANGKA; *-bangkahi* onderdompelen.
 BANGKO' soort palmmarter.
 BANGKU' terwijn.
 BANTJA uiterlijk, voorkomen.
 BA'0 reiger.
 BARA of, misschien; zie *ba*.
 BARARA touw waarmee buffel geleid
 wordt (Bar.).
 BARATAPA; *mobaratapa* de nacht
 doorbrengen op door geesten bewoonde
 plek (Kruyt WT II p. 491).
 BARI; *mobari* betalen.
 BARU' zwam (bij vuurslaan).
 -BASA I lezen (Kul.).
 BASA II; *mobasa* (Tob.) = *moadja*
 licht.
 BATA; *batana* vaste wal; zie *role*.
 BATE slechts (Kul.); *bate-bate(na)*
 onveranderd (Kul.), op dezelfde
 plaats (Bar.).
 BATUA I slaaf (Kul.).
 BATUA II betekenis (Kul.).
 BATUTU sirih-zak.
 BAU' vlees, vis.
 -BAWA begeleiden (Kul.); *-bawai*
 uitnodigen mee te gaan; aanspreken,
 opwekken (om samen iets te doen)
 (Kul.).

- BEA openen voor; *tibea* open gaan.
 BEE interjectie; (*me*)*ngkebee* „bee” zeggen.
 -BEHI, *mobe*hi = *mobahe*hi maken; zie *babe*hi.
 BEHI'; *ngkelebe*hi' ineens wegspringen; *onti*' *be*hi' soort mier die na gebeten te hebben dadelijk verend wegspringt.
 -BEHO splijten.
 BEIWA hoe?
 BELA I niet.
 BELA II treffen, getroffen.
 BELO'; *mobelo*' oorlogsfeest vierden.
 BENA = *bona* opdat.
 BENG I nacht; *mobengi* nachtelijk donker; *hamengi* één nacht; *hamengia* de hele nacht, gedurende één nacht; *ngkabengia* 's nachts.
 BENGKA buffel; *mobengka* buffels geven (als bruidschat); -*pobengkai* (iets) geven in plaats van buffels.
 -BENTJI' bijten in, knabbelen aan; *momebentji*' elkaar bijten.
 BENU' vezelbast van kokosnoot.
 BEREWE voorerf.
 BETUE' ster.
 BIA' dapper.
 BIASA gewoon.
 BIBE'; *mobibe*' gescheurd.
 BIBO ondeugend.
 BIHI' elkaar verdringen (?).
 -BIKA' splijten; *mobika*' gespleten; *pahamika*' halfbloed.
 -BIKE' splijten.
 -BILA' I, *mobila*' tellen; -*pebila*' proberen te tellen.
 BILA' II reeds; *bila*'na hoeveel te meer.
 BINA'U sago.
 BINE; *kabinea* zich als vrouw gedragen; zie *tobine*.
 BINGKA' mandje; *hamingka*' één mandje.
 BINGKENA ravijn, steilte.
 -BINI' (ogen) openen; *mobini*' geopend (ogen).
 BIRE'; *mpabire*', *mpabirea*' *birc*'-*bire*' op veel plaatsen naar buiten komen.
 BIRO soort groot riet (glagah).
 BO I en, dan, zeker.
 BO II omdat.
 BOA leeg.
 BOA', *nto*boa' leugen; *boa*'nu je liegt; -*pe*boa' van leugens beschuldigen.
 BOHA kleine trom met één vel.
 BOHE groot; *mobo*he groot in zijn soort; -*po*mobohe op prijs stellen; -*pe*mobohei, -*pe*tobohei de grote uitkiezen; *kabo*he grootte, leeftijd.
 BOHI' gierig; -*pe*tibohi', -*pe*kibohi' -*pa*kibohi' voor gierig uitmaken; zie *bos*'.
 -BOHOI', *mpobohoi*' wassen.
 BOHU verzadigd; -*boh*ui verzadigen.
 BOKO' achter; *ngkaboko*'(na) later.
 BOKU teerkost.
 BOLA' 1) dorp; (*mo*)*pamola*'-*mola*' vele dorpen; 2) houtwerk (voor huis e.d.) (Kul.); *mobola*' timmeren.
 BOLI; *kabolisa* door echtgenoot verlaten.
 BOLOWATU soort bamboe (Kul.).
 BONA opdat.
 BONEA akker (Kul.).
 BONGA opgezwollen, opgezet; -*bo*ngai doen opzwellen.
 -BONGKA ergens uit halen; *me*(ng)-*kabongka* uitbreken (bijen uit nest e.d.).
 BONGKO indien; *ane bongko* indien werkelijk.
 BORA soort riet.
 BOSI' gierig; -*pe*kabosi' niet willen afstaan; -*pe*tibosi', -*pe*kibosi', -*pa*kibosi' voor gierig uitmaken; zie *boh*'.
 BOSU; -*bosuka* doen opzwellen.
 BO'U nieuw.
 -BOWO uitstorten; -*po*bowoi uitstorten op.

BUA' I, *tebua'*, *tibua'* boven gekomen, op toppunt gekomen (zon, plant).
 BUA' II; *buu-bua'*, *kabua'-bua'* onbepaald, zomaar wat.
 BUBU'; *mobubu'* zaad in zaaigaten doen.
 -BUHO' inhouden (adem).
 BUHU'; *habuhu'* één stuk (hout).
 BUKO' beweeglijk, druk (brani).
 BULA I bezig, terwijl (Kul.).
 BULA II wit; *-pakabula*, *-pokabula*, *-pomobula* wit maken; *bula-ngea'* sneeuw wit.
 BULAWA goud.
 BULI; *hamuli* één tros (pisang).
 BULU' I berg; *mobulu'-bulu'* bij bergen; *kahamulu'na* de eerste berg.
 -BULU' II splijten (pinangnoot).
 BUNGKE draagmand met deksel van bamboe of rotan.
 BUNGKI I soort krab.
 BUNGKI II rivier (?).
 BUNGKU'; *kabungku'-bungku'* in gebukte houding; (*me*)*kakabungku'-bungku'* zich gebukt houden.
 BUNU' nut, resultaat.
 BURA; *patibura* in grote hoeveelheid opspatten, uitgespuwd worden.
 BUSU' bos (padi).
 -BUTI uittrekken; *mobuti* uitgetrokken raken.
 BUTU, *butu-butu* elke.
 BUU'; *mebuu'* uitpuilen (ogen).
 BUWU fuik.

D

DA' = *daa'* I.
 DAA' I want.
 DAA' II zie *da'a*.
 DA'A, *dada'a* slecht; *kadada'aa* iets lelijks; *kada'aa* bezwaar (?); *-poda'a'* onaangenaam vinden; *mpadaa'* beklagenswaardig.
 DADAHI volhouden, (kunnen) uithouden.
 DAEO' graf (Kul.).

DAGA; *modaga* op reis zijn.
 -DAGI, *medagi* overwinnen; *madagi* overwonnen; *pedagia* overwinning.
 DAHO' durven, kunnen.
 DALI oorknop.
 DALI' vlieg.
 -DAMPA neerleggen.
 DÁMUNA kiemal van de kokos.
 DANGA span (Kul.); *Hananga* Een-span.
 DANTJI vogel.
 DAO'; *modao'* er op uit gaan.
 -DAPA' (achter)volgen; wonen bij; *momedapa'* elkaar achtervolgen; *dinapa'* (door honden) achtervolgd wild.
 DAU; *modau* ? (p. 75).
 DAU'; *mali dau'na* aan de andere kant ervan, ernaast; zie *hidau'*.
 DEA I veel (Kul.); *todea* het volk (Kul.).
 DEA II; *medea* bekeerd.
 DEDE' borrelen, opborrelen.
 DEI' meisje (als eigennaam) (Ledo).
 DENGKE; *modengke* lopen op handen en voeten.
 DEPA'; *modepa'* afbreken, afgebroken; zie *dupe'*, *repa'*, *rupe'*.
 DERU'; *moderu'* opschuiven, op zij gaan; *tideru'*, *tederu'* verschoven.
 DII'; *mpodii'* strak trekken (?) (Bar. *di*).
 DIKE' hond; *modike'* jagen met honden.
 DINGKI' laag.
 DINI; *modini*, *padini* dreunen.
 -DIO' in de hand dragen, in de poten houden; *hadioa'* een handvol (?); zie *heni'*.
 DIPO overkant (Kul.); *medipo* naar de overkant gaan; *tedipo* aan de overkant gekomen.
 DJADI' dus, en toen (Kul.); *madjadi'* worden; *to mpadjadi'* de maker; zie *wali*.
 DJALA' visnet (pukat); *modjala'* met het net vissen.

DJANGKU' baard; *modjangku'* een baard dragen.
 -DJANGKURU' stompen.
 DJANTJI beloven; *djantjia* tijd van beloven.
 DJAPI koe (Kul.).
 DJARA' paard.
 DJARU naald (Kul.).
 DJAU dikwijls.
 DJELE plat.
 DJELENGO; *tidjelengohi* geschud, er uit gehaald.
 DIILA' tong; -*djilai'* likken.
 DJINGA' soort palmmarter.
 DJINGIRI kleine koperen belletjes.
 DJIWO'; *modjiwo'* in opschudding raken.
 DJOLE' I spraakzaam.
 -DJOLE' II laten afdrijven; *tidjole'* geduwd.
 DJOLI; *modjoli* gemakkelijk; *djolia* gauw, spoedig.
 -DJOLO' steken, stoten (Kul. Bar.); *podjolo'* voorwerp waarmee gestoken wordt.
 -DJONGKU', *mpodjongku'* ophappen.
 DJONO' alang-alang.
 DJOPI' nauw.
 DJOU' eekhoorn.
 DJUA; *modjua* ziek.
 DJUU'; *hadjuu'* plof!; *mparadjuu'* met veel plofgeluiden.
 -DOA aannemen; -*doamaka* aannemen van; *tidoa* aangenomen.
 DOE punt.
 DOHE gezel, makker; -*podohe* tot makker hebben; *hidohea* samen, in elkaars gezelschap.
 DOI geld.
 DOKO' willen, verlangen, begeren (?).
 -DOLO' omsingelen.
 DONGKA'; *medongka'* oversteken.
 -DONGO opwachten.
 DOO makker, iemand anders; *ham-podooa* een gezelschap; -*podoo(i)* vergezellen, bewaken; -*pepodoo* proberen te bewaken.
 DOPO vadem; *hanopo* één vadem.

-DORO aan spit roosteren.
 DOTA willen.
 DUA I twee.
 DUA II hulptelwoord (voor personen); *hadua* één (persoon); *rodua* twee (personen); *hadudua* alleen (Kul.); *butu-butua* *nata* ieder van ons (?).
 DULA schaal; *dula palangka'* kopen schaal met voet.
 DULI wanga- of baroe-palm, met opzet van gaten voorzien om er palmwormen (*wati*) in te krijgen.
 -DULU iets te zamen doen; (*mo*)*padulu* samen werken.
 DUNGKA; *modungka* neervallen, omvallen; -*dungkahi* neervallen op (?).
 DUNGKU neerkomen.
 DUNIA' wereld.
 DUNTJU volgende, op elkaar volgend; -*duntju* volgen; *momeduntju* op elkaar volgen.
 DUPE'; *modupe'* dóórbreken, doorgebroken; zie *depa'*, *repa'*, *rupe'*.
 DUPU'; *modupu'* hongerig.
 DURI doerian.
 DURU'; *tana duru'* aardstorting.
 DUU', *duu'na* totdat; *duu'na nte* en ook.

E

E' interjectie.
 EA'; *me'ea'* beschaamd; *ka(me)ea'* beschaamdheid.
 EI deze (enk.).
 EI' au!
 EKA'; *me'eka'* bang; -*poka'eka'*, -*ka'ekai'* bang zijn voor; -*ekai'*, -*ekahi* bang maken; *po'ekahi rone* vogelverschrikker.
 EMA' gezel, makker; -*po'ema'* tot gezel hebben, meenemen.
 -ENGA' ruiken (Kul.).
 ENTJE' garnaal.
 ENU' halssnoer.

EO dag, zon; *mpe'eo*, *mpe'eo* overdag; *kaeoa* vol zijn (maan); *ha'eo* op een dag; *ha'eo* de hele dag, gedurende één dag.
 -EPE gevoelen, gewaarworden (Kul.), horen; *-pe'epei* luisteren naar, gehoorzamen; *-popo'epei* laten horen aan; *ka'epea* hoorbaar.
 EPU' gevlochten tasje.
 ERA I deze (mv.).
 ERA II zwager, schoonzuster; *mpe'era* zwager!, schoonzuster! (bij aanspreken); *po'eraa* aange-trouwde neef.
 ETA; *mo'eta* zwart.
 ETU dat, daar (bij jou).
 -EWA evenaren.
 EWA(') als, zoals; zie *hewa*(').
 EWAE zo (als dat bij de 3de pers.).
 EWA'(T)ETU zo (als dat bij jou).
 EWA'TOE zo (als dat bij de 3de pers.); *ewa'toe-lau* nu.
 EWA'TOI zo (als dit); nu.
 -EWU hoeden (Kul.).

G

-GAA' vaneen scheiden, delen.
 -GALO mengen (Kul.); *momegalo ntongo'* helemaal met elkaar vermengd.
 GALU' bos (rotan).
 GAMPARA plaatje; *mogampara* kerk-gaan.
 GAMPU' djamboe.
 GANA genoeg.
 -GANGKO grijpen.
 GANISI' wit katoenen stof.
 -GAO' tasten naar.
 GATI gewoonte; *gatina* gewoonlijk.
 GAU' daad, gedrag; *magau'* vorst.
 GELA'; *-gelai'* smeren op.
 GELO; *mogelo* zich bewegen.
 GEO' wenen; *-pokageo'* wenen om.
 GERO; *mogero* helemaal vernield.
 GIMPU buffelkraal; *-poralagimpu* in de kraal brengen; (*mo*)*pagimpu-*

gimpu kralen vol buffels.
 GIMPU' naam van een dorp in het Koro-gebied.
 GOA' mais.
 GODA' winkel (Kul.).
 GOE' blij; *-kagoei'* vreugde hebben in, over; *kagoe'*, *kagoea'* blijdschap.
 GOLI; *hampegoli* meteen (Kul.).
 GOO' gong (Kul.).
 GUGE; *ngkaliguge*, *nggiliguge* zich ergens in boren; zie *nguge*.
 GURU donder (Kul.); *paguru* donderend.

H

HA misschien niet.
 HA'A foeja-klopplank.
 HABA'; *-pohaba'* verwaarlozen.
 HADJA; *-kahadjai* medelijden hebben met.
 HADJO; *mengkahadjo*, *mengkalihadjo* opspringen.
 HAE al oud; *mahae* lang (van tijd); *-pokahae* lang wegblijven ten gevolge van.
 HAGIRO geluidswoord (bons e.d. ?).
 HAGO; *-hagoi* beroven; *momehagoi* elkaar beroven; zie *ago*.
 HAHOO' haha!
 -HAI vegen.
 HAKI' ziekte, kwaal; *mohaki'* ziek.
 HALA' een beetje.
 HALANO = *tumola*.
 HALAU'; *mohalau'* duwen (met de bek om het eten er in te doen komen).
 HALILI vrouwwebaadje; zie *hilili*.
 HALU' beek; *pitu-ntjalu'* zeven beken.
 -HAMPA opensnijden.
 HAMPAL slechts; zie *sampale*.
 HAMPE; *hampea* bamboestok om matten over te hangen (in huis).
 HANA(A)' slechts.
 HANGA' naam (Kul.); *-kahangai'* noemen.

- HANGIRA slijpsteen; zie *hingira*.
 HANI; *mehani* aangaan (Kul.); *-pehanii* aangaan bij.
 HANTE met (Kul.); zie *nte*.
 HAO'; *mohao'* met wanvormig voorwerp garnalen vangen (KT II p. 76); *pohao'* deze wan.
 HARI; *-poharii* palmwijn halen in.
 -HARIRI onder de oksel dragen.
 HATIDI ineens; *hatidi hatidi* telkens.
 HAWA I; *momehawa-hawa* elkaar afwisselen.
 HAWA II; *mehawa* vergelden; *-pehawai* iets vergelden (aan).
 HAWA III python (Kul.).
 HAWA' bevel; *mohawa'* regelen, bevelen.
 HAWE'E, *hawe'ea* allemaal.
 -HAWU' strooien; *tehawu'*, *tihawu'* verspreid; *patehawu'*, *patihawu'* in alle richtingen verstrooid.
 HEA kleren; *pohea* kleding; *-heai* kleren geven aan; *moheai* gekleed zijn (?).
 HE'E dat, daar (bij 3de pers.).
 HE'I dit, hier.
 HELAU daarheen, daar (helemaal).
 HELEE daarom; plotseling.
 HEMA wie? *uma hema* niemand.
 -HENI' in de hand (poot) houden, met de hand optillen.
 -HENTA uit een stapel trekken.
 HEU'; *moheu'* gescheurd.
 HEWA(') als, zoals; zie *ewa(')*.
 HEWAE zo (als dat bij 3de pers.).
 HEWA'(T)ETU zo (als dat bij jou); nu.
 HEWA'TOE zo (als dat bij 3de pers.); *hewa'toe-lau* nu.
 HEWA'TOI zo (als dit); nu.
 HI in, naar, voor, op, om; zie *i*.
 HI'A hij, zij, het.
 HIA(') vooruit!, komaan!
 HIA' I beginnen te, reeds.
 HIA' II; *mehia'* ijverig.
 HI(')APA waar?, waarheen?.
 HIDAU' daarginds.
 HIDI; *tehidi* geduwd.
 -HILA' in stukken snijden.
 HILAU daarheen.
 HILILI vrouwebaadje; zie *halili*.
 -HILO, *ntjilo* zien; *-pihiloi*, *-pehiloi* kijken naar, bezichtigen; *pehilo* 't in de gaten krijgen; *-popohiloi-iki* laten zien aan; *hiloa* aanblik; *kahiloa* zichtbaar.
 HILOU gaan; gindsheen; *-kahilowi* gaan naar; zie *lou*, *ilou*.
 HILU; *tihilu* verspreid; *patihilu* in alle richtingen verstrooid.
 HILU'; *pohilu'* band.
 HIMAI daarginds (binnen gezichtskring, ver weg).
 HINA; *mehina* begerig; *-pokahina* begerig naar; *-kahinai* begeren; *kahinaa* begeerd.
 HINGI'; *mohingi'* jaloers.
 HINGIRA slijpsteen.
 -HINI verlichten, beschijnen; *-hinii* bestralen; *kahinia* verlicht; *mehini* stralend.
 HINII strak gespannen.
 HINJAI' zomaar, voor niets.
 HINTJI ring.
 HIPA' schelpdier.
 HIRA' zij (mv.).
 HIREE daar (bij 3de pers. binnen gezichtskring).
 HIRE'ETU daar (bij jou).
 HIREHE'E daar (bij 3de pers. binnen gezichtskring).
 HIREHE'I hier.
 HIREI hier.
 HIRETU daar (bij jou).
 HIRIA daar (buiten gezichtskring).
 HIRITU daar (bij jou).
 HIRU schouderblad.
 HIWAE zo (als dat bij 3de pers.).
 HIWEI zo (als dit).
 HOA geur (Kul.).
 HO'A boom met afgekapte takken; *moho'a* takken afkappen.
 HOBO' overdekt, vol.
 HODA; *hodaa* spijker, haak om iets op te hangen.
 HOHO; *mohoho* schreeuwen.

HOKI hoek (Kul.); *hantjoki* één hoek.
 -HOKO' grijpen; *pohoko'* iets gevangen hebben (van honden).
 HOLE; *mohole* mais poffen.
 HOLOGA wand-rek.
 HOMPE voldoende.
 HOMPEA lange bamboe.
 HOMPO neerkomen; *mehompo* afdalen (bv. uit huis); *mohompo* uitgaan (om voedsel te zoeken).
 -HOMPO', *mohompo'* betalen (boete e.d.).
 HONGA; *mohonga* geurig.
 HONO' voldoende, genoeg; *-poka-hono'* zorgen dat voldoende is (?).
 -HOO' binden.
 HOPE' lendenen.
 HOPO'; *mengkahopo'* neerstrijken; *-pengkahopoi'* neerstrijken op.
 HOPU blaasroer; *mohopu* met blaasroer schieten.
 -HOPU', *mpohopu'* plukken, uittrekken; *mohopu'* loslaten („geplukt"); *ntjopu'* het tweede, definitieve gebit krijgen; (*mo*)*pahopu'* het uitbreken der tanden verrichten.
 -HORE I (vruchten e.d.) uit de tuin halen.
 HORE II elk; *hoo-hore* ieder één.
 HORE' vol.
 -HU'A, *mpohu'a* planten; *mohu'a* overplanten; *-hu'ai* beplanten (sawah); *hu'aa* wat overgeplant zal worden; *hinu'a* aanplant.
 -HUBU zenden.
 HUDJA in de grond gestoken scherp gepunte bamboe.
 HUDU voldoende, volledig, helemaal; *kahudu* jongste (kind); *kahudua* de laatste.
 -HUDU' afstoten (vruchten).
 HUGE; *mpehuge* opgooien, „hozen".
 HUKA'; *-pehuka'* proberen.
 HUKU' gat in een boom.
 HUKU'; *mohuku'* afkerig zijn, haten; *-pokahuku'* afkeer hebben van.
 HULAPI lijfband.

HULE hart (Kul.).
 HULU' fakkel; *-hului'* vangen met fakkellicht (?).
 HUMA; *kahumaa* ('t eerst) aange-troffen.
 -HUMELA' kruiselings zetten (op).
 HUMI' kant, rand.
 -HUNA, *-hunai* weigeren (wat wordt aangeboden).
 HUNAMU borst.
 -HUNGKA' openen; *tehungka'* geopend (?).
 HUNTJA'; *mekahuntja'* zich van kant maken.
 -HUPA' bespuwen; *-pehupa'* uitspuwen; *mehupa'* er uit komen (?).
 HUPI' tang; *mpohupi'* vastknijpen (?).
 HURA; *mohura* zitten; *-popohura* verzoeken te gaan zitten; *-pohurairai* zitten in, op.
 HUWU; *mehuwu* te voorschijn komen; *-popehuwu* laten zien, tonen.

I

I = *hi*.
 IAPA = *hi(')apa*.
 IBO' aap; *-pe'ibo'* voorzien van afbeelding van aap.
 IHI vlees.
 IHI' inhoud.
 II au!
 IKO jij.
 IKU staart.
 ILA' vloer; *watu ila'* harde steen, vlakke rots (als een vloer).
 ILI; *mo'ili* stromen.
 ILI'; *me'ili'* omkijken; *-pe'ili'* omkijken naar, zich bekommeren om; zie *-wili'*.
 ILOU gindsheen; zie *hilou, lou*.
 ILU verweesd; *ana' ilu* weeskind.
 IMA; *mpoka'imaki* overal meenemen en goed bewaken.
 INA' Moeder; tante; *ka'ina'-ina'* al-

door moeder zeggen.
 -INAWU op de loer liggen naar.
 INGU' verbijsterd; *meka'ingu'*, *meti-
 'ingu'* doen alsof men niet weet;
me'ingui' verwarrend.
 INOHA' adem (Kul.).
 INTA schuld.
 INTI; *me'intimi bengina* 't is al ge-
 heel donker (± 7 uur).
 -INTJA, *ngintja*, *mpo'intja* weten;
intjana duidelijk; *-popo'intjaiki*
 laten weten aan.
 -INU, *nginu* drinken; *-popo'inui* doen
 drinken; *-pe'inu* proeven (van
 dranken).
 IO' ja; *-io'* instemmen met.
 IPE 't jongste van een aantal jongen
 uit één nest.
 IREE daar (bij 3de pers. binnen gezichts-
 kring).
 IRE'ETU daar (bij jou).
 IREHE'E daar (bij 3de pers. binnen
 gezichtskring).
 IREHE'I hier.
 IREI hier.
 IRETU daar (bij jou).
 IRIA daar (buiten gezichtskring).
 IRITU daar (bij jou).
 ISA' één.
 ITU'; *me'itu'* op zijn (?); *-pe'itu(i)'*
 geheel opmaken.
 IWAE zo (als dat bij 3de pers.).

K

KA'A I kraai.
 KA'A II; *mokaa'* janken (hond).
 KA'ANA rechts.
 KABA onkwetsbaarheid.
 KABILASA jongeman (Kul.).
 KABODJA' soort pompoen (*Lagenaria
 vulgaris*, Kruyt WT IV p. 281).
 KABU behoeftig; ontbrekend; *kabu-
 mpai'* bitter-arm; zie *pai'* I.
 KADJA; *makadja* zwaar, moeilijk;
-pomakadja zwaar, moeilijk vin-
 den.

-KADJA' bijten.
 KADJU 1) hout, boom, bos; *mekadju*
 hout halen; *-popokadju*, *-pepe-
 kadju* gelasten hout te halen;
-kadju kisten (een dode); 2)
 hulptelwoord (voor vissen e.d.);
hangkadju één (vis e.d.), de hele
 (rivier); *rongkadju* twee (vissen
 e.d.).
 -KADO' slaan op.
 -KAE opgraven.
 KAHAWEA' soort feest; *-pokahweai'*
 't *kahawea'*-feest vieren met.
 -KAHE' naar toe klimmen (om te
 pakken); (*me*)*ngkahe'* opklim-
 men.
 KAHO I (rijst)halm.
 KAHO II dakrib (Bar.).
 -KA'I iemand luizen (Kul.).
 KAI' wij (excl.).
 -KAKA losmaken (touw, vastgebonden
 dier e.d.) (Kul.).
 KAKE' schurft; *kakea'* schurftig.
 KALIBAMA vlinder (Kul.).
 KALIPO'; *mokalipo'* heen en weer
 schudden.
 KALIPOPO' vuurvlieg (Kul.).
 KALIPURU zie *puru*.
 KALOA, *kaloaa* leeg.
 KALU; *mokalu* liggen.
 KAMA groot; *kakama* grootte; *-poka-
 kama* grootbrengen, verzorgen.
 KAMA'; *ngkama'* sawah bewerken.
 -KAMARO opmerken en er iets van
 zeggen, prijzen; *mekamaro* spre-
 ken (tot).
 KAMI' wij (excl.; dial.).
 KAMPA' slechts.
 -KAMU vasthouden (Kul.); *meng-
 kamu* zich vasthouden; *kamua*
 plaats waar vastgehouden wordt.
 KANA toch (Kul.).
 KANTJAI' lans (met één haak).
 KAO' schaduw, ziel; *mparangkao'* in
 menigte flauw in de verte zicht-
 baar.
 KAPALA' I (dorps)hoofd.

- KAPALA' II schip; *kapala'-apu* stoomschip (Kul.).
 -KAPU' vastbinden; *mengkapu'* vastzitten; *kapua'* plaats waar vastgebonden was.
 KARAMPUAA geest (Kruyt WT II p. 425).
 KARANTJI mand.
 KARASAA' sergeant; zie *arasaa'*, *karasaa'*, *sarasaa'*.
 KARESAA' sergeant; zie (*k*)*arasaa'*, *sarasaa'*.
 -KARUMANGKAI er op af gaan.
 KASOLOA een plaats in Mamudju.
 KASU (Tob.) = *kadju* hout.
 KATA; *mokata* jeuken.
 KAU (Pow., Gimp.) = *kadju* hout.
 KAWA'; -*pakawa'* bedriegen, beetnemen; *mepakawa'* bedriegelijk handelen.
 KAWAO ver.
 KAWATA sawah-dijkje.
 KAWU' kever van de sagoworm (*wati*).
 KE willen, zullen.
 -KEDA stap voor stap beklimmen.
 KEDI' klein; *uma kee-kedi'* zéér groot; -*kakedii'* terwijl klein was; *hangkedi'* een weinig; des te meer; -*petokedii'* de kleinste uitkiezen.
 KEDJA; *mosikedja*, *momekedja* niet even lang, niet met elkaar overeenstemmen.
 -KEHELE zich verbaasd afvragen; -*kehelei* niet herkennen.
 KEHI gedrag.
 -KEKE graven.
 KELEKE' karbouwenpad.
 KELO onderrug.
 KENELE; (*me*)*ngkenele* kruipen.
 -KENI, *ngkeni*, *mpokeni* brengen, meebrengen, wegbrengen; *momekeni*, *mosikeni* samen(gaan); *kenia*, *kineni* wat meegebracht wordt; *mekenia* dragen.
 KENO; *mokeno* (hard) lopen; *mokakeno* op de loop gaan.
 KEPEO' ruimte onder het huis (Kul.).
 -KESO tandenvijlen.
 -KEWO manen om schuldafdoening.
 KIDI-KIDI niet voorspoedig (groeien), klein blijven.
 KILIBUBU'; *ngkilibubu'* borrelen, opborrelen.
 KILIMUE; *ngkilimue* opbruisen.
 KINOMO; *ngkinomo* zoeken te ontmoeten.
 KINTA' gehucht (3 of 4 huizen).
 -KIO', -*pokio'* iemand roepen; *mekio'* roepen; -*popokio'* roepen om, laten roepen.
 KIRI; *mekiri* kietelen.
 KIRIKI' oksel.
 KIRO; *pakiro* rinkelen; *mparakiro* in menigte rinkelen.
 KITA vooruit! laat ons gaan!
 KITA' wij (incl.).
 KIU dode; *kadju kiu* doodkist (?).
 -KODJA' uitspuwen.
 -KODO uitspreiden.
 KOHA' soort vis.
 KOI' 1) jullie; 2) vooruit!, toe dan! (?).
 KO'IA nog niet.
 -KOLA' neerzetten, leggen.
 -KOLO (in mand) op de rug dragen (Kul.); *morongkoloa* manden vol; *hangkoloa* één rug-draagvracht.
 KOLONTJOA wijd, ruim.
 KOLONTO' rek boven 't vuur.
 -KOLOTI knijpen met de nagels; *kolotia* litteken van knijpen.
 KOLU; *mate kolu* sterven van koude.
 KOMI' jullie (dial.).
 KONGKO soort fuik.
 -KONI' opeten; *ngkoni'* eten; -*pohikoni'* (per ongeluk) samen met iets anders opeten; (*mo*)*pahangkonia'*, (*mo*)*pohangkonia'* één eetgezelschap vormen; -*pahangkonia'* *ki* samen eten met; -*pokoni'* te eten geven; -*popongkoni'* bevelen te eten; *tipongkoni'*, *tipangkoni'* tot eten komen; -*pekoni'*

- eens eten van, proeven; *konía'* het eten.
- KONO, *makono* waar, juist; *makoo-kono* werkelijk waar; *-pomakono* juist vinden; *-pokono* willen weten van.
- KONTA' steenvrucht van de suikerpalm (Bar.).
- KONTJE schrikken; *-kontjehi* aan 't schrikken maken.
- KORE; *mokore* staan.
- KORO I een rivier in West Celebes.
- KORO II; *mokoro* zwaar, moeilijk; *-pomokoro* zwaar, moeilijk vinden.
- KOROKOU tortelduif.
- KOROMU' mug.
- KORORO hand steken in om te pakken.
- KOTO', *mekoto'* bijten; *momekoto'* elkaar bijten; *kotoa'* litteken van bijten.
- KOWA' dragen (met z'n tweeën, vieren enz.) (Kul.).
- KOWI' (rijst) snijden.
- KUDJA; *hangkudja* hoeveel?; niet veel bijzonders.
- KUKU' opeten, bijten, knabbelen; *ngkuku'* grazen; *kukua'* spoor, litteken van knabbelen.
- KULE; *tokule* reumatiekljder.
- KULEI' kunnen (Kul.); *-pakulei'* id. (?).
- KULI'; *pokuli'* geneesmiddel (Kul.); *mpopepokuli'*, *mpepepokuli'* zich laten medicineren.
- KULIBA huid van buffel.
- KULIHA' varaan.
- KULUKU kokosboom, -noot.
- KULUMA huid, schil.
- KUMAU maisklos (leeg).
- KUMPU kleinkind.
- KUMU' slaapsarong; *mokumui'* slaapsarong gebruiken.
- KUNA donder.
- KUNE'; *-pekune'* vragen, informeren (Kul.).
- KUNI I; *mokuni* geel; *-pakakuni*, *-pomokuni* geel maken.
- KUNI II curcuma.
- KUPUI omhelzen (Kul.); *momekupui* elkaar omhelzen.
- KURA kookpot (Kul.).
- KURA' te kort schieten.
- KUTU luis.
- KUTUPA' ketoeapat.

L

- LAA I; *molaa* ver, ver uiteen (Kul.); *momelaai(i)* ver van elkaar zijn.
- LAA II natuurlijk, van nature aanwezig zijn.
- LAA' I spoor.
- LAA' II; *halaa'* één stengel (riet-suiker) (?).
- LABI, *melabi* meer dan.
- LABO' kalebas.
- LADI' mes (Kul.).
- LADU'; *momeladu'* op elkaar liggen.
- LAHE'; *molahe'* koud.
- LAHI; *-palahi* verlaten; zie *lai*.
- LAI; *malai*, *molai* weggaan; *-popalai* zeggen heen te gaan; *uma malai* niet ophouden.
- LAINONGO' midden (Kul.).
- LAITO' (= Kul. *rombe*) rijstzak (Bar.).
- LAKA; *molaka* zelden.
- LAKANA; *mpalakana* afscheid nemen (Kul.).
- LAKO' 1) pas, juist; 2) *ngkoni'* *ngkalako'* lopen onder 't eten; *-palako'* achternazitten.
- LALAU; *merapi'* *lalau* iedere keer dat hij vroeg.
- LALI wegnemen; *malali*, *molali* er uit, er af; *-lalii*, *-lalihi* weer wegnemen.
- LALOWE fluit.
- LALOWO voorerf.
- LAMA' rijden op (buffel, paard).
- LAMARA weideplaats voor buffels (Bar.).

- LAMPA bamboekoker voor goud.
 LANGA; *molanga* hoog (Kul.).
 LANGI hemel.
 LANGKA' kamertje (als slaappleats dienende, alleen met afscheiding, zonder wanden, soms met verhoogde vloer).
 LANGKO; *kalangko* hoogte (Kul.).
 LANO'; *-lanoi'* een rek gebruiken bij (drogen van rijst).
 LAPA'; *molapa'* afgestroopt (huid); zie *lepa'*.
 LAPI reeks, laag.
 LARI soort sprinkhaan.
 LATA'; *ngkalata'* een klikgeluid maken.
 LATE'; *hipa'* late alikruik.
 LAU gaan, -waarts; zie *palau*, *lou*.
 LAWA; *molawa* naakt.
 LAWI' aangezien, daar.
 LE(?) interjectie.
 LEE interjectie.
 LEE' interjectie (in toespelingen).
 LEA; *momelea* van elkaar verschillen (in gezindheid).
 LEI, *molei* rood (Kul.).
 LE'I; *male'i* moe, stijf.
 LELE bericht; *mpolele mata* met de ogen zoeken; *-palele* berichten; zie *tolele*.
 LELE'; *-pelele'* laten, laten blijven, los laten lopen.
 LELO; *kalelo-lelo* heen en weer gaan.
 LEMPE vlakke.
 LENGA traag.
 LENGE', *molenge'* moe.
 LENGI'; *molengi'* koud (Kul.).
 LENGKA'; *pelengka'* boomnis.
 LENGO schudden; *molengo* zich bewegen.
 LENTJE uiterlijk, voorkomen.
 LEO' inzinking; *moleo'* ingedeukt, zonder brug; *paleo'-leo'* met rimpels.
 LEPA'; *molepa'* afgestroopt (huid); zie *lepa'*.
 LERA' langzaam.
 LETA' inslapen.
- LEWUTO' eiland.
 -LIBA' gooien naar; *-peliba'* gooien.
 LIBU' woord; *molibu'* spreken; *-popolibu'* spreken met; *-popolibu'* doen spreken, vragen.
 LIDA' sawah (Kul.).
 LIHI; *-lihii* ergens onder leggen.
 LILE'; *molile'* omcirkelen.
 LILI; *molilia* in 't rond.
 LILI'; *humalili'* over de hele...
 LIKU diepe kom in rivier.
 LIMA vijf.
 LIMO'; *mopohalimo'* samen één akkercomplex aanleggen.
 LIMOKO; *melimoko*, (*me*)*ngkali-moko* vliegen.
 LINGKU'; *lingku'na* tijdens de afwezigheid van, na 't vertrek van.
 LINO; *molino* zwijgen.
 LINURU; *molinuru* glibberig.
 LIPA duizendpoot.
 LIPOPO'; *molipopo'* vruchtbaar, welig.
 -LISA trappen op.
 LIU passeren; steeds door; *meliu* groter, meer, zeer; *meliu-liu* meest; *-peliu*, *-piliu* laten gaan (?), toestaan (Kul.); *kaliliu* verder, door; *timpaliu* zodra voorbij was; *haliu* meteen.
 LIU'; *moliu'* helemaal vernield.
 -LIWO aanstalten maken.
 LOBO tempel (Kul.).
 LOBU; *-lobuhi* hout gooien op (vuur); uitbranden (hol van dier).
 -LODJU' ophopen; *molodju'* opgehoopt; *-lodjuhi* overdekken; *molodju'-lodju'* bij hopen.
 LOGI holte achter sleutelbeen; *-pe-logii* beetpakken in de holte achter sleutelbeen.
 LOGO rijstschuur.
 LOHA doorheen.
 LOHU; *molohu* lek (Kul.).
 LOI' pis; *tiloi'* pissen; *-tilohii* bepis-sen.
 LOKA' pisang (Kul.).

- LOLE' framboos; *melole'* frambozen zoeken.
- LOLI I; *mahaloli*, *humaloli* rond; (*mo*)*pamahalolia*, (*mo*)*pomahalolia* volkomen; *-pamahalolia* volkomen maken.
- LOLI II schudden ('t hoofd).
- LOLITA woord, verhaal (Kul.); *mololita* spreken; *-pololita(k)i* spreken met.
- LOLO boven, over, op, in; *hi lolona* er op.
- LOME soort goudgewicht.
- LOMO' begin, eerste; *-popolomo'* bevelen te beginnen.
- LOMPE' goed; *-kalompehi*, *-kolompehi* goed maken, in orde maken; *-pakalompe'*, *-pokalompe'*, *-pelompehi* goed maken; *-po(ka)lompe'* goed vinden; *-pokalompe'* voordeel ondervinden van; *-kalompei'* goed worden; *kalompe'* het goede; *kalompea'* goede plaats (?).
- LONE' beekje.
- LONGA' gat maken in.
- LONGI'; *kalongia'* zichtbaar.
- LONGKODA knieholte.
- LONTJA' lansat-vrucht (Kul.).
- LONTJO', *molontjo'* gelijk afsnijden.
- LOPO; *molopo* ontploffen, barsten.
- LORE bovenland; *tolore* bovenlander.
- LOU gindsheen (buiten gezichtskring); *lou-lou* wat rondlopen, wandelen; zie *hilou*, *ilou*.
- LOU' deksel; *-lou'* dichtdoen.
- LOWE kiekendief.
- LOWU' zaaigaten maken in.
- LUA' uitspuwen.
- LUDA; *luda*-bladeren worden geplukt om er rode verf van te maken.
- LUKU' epiphyt.
- LULE; *mengkalule-lule* zich rollen, zich wettelen.
- LULI' wegrollen; *mengkaluli'* zich rollen.
- LUNTJI; *moluntji* helemaal afgestroopt.
- LURU' diep (in slaap); *kaluu-lurua'* steeds dieper (in slaap).

M

- MA'A hulptelwoord (voor dieren); *hama'a* één (dier); *hama'ana* (hij) alleen; *roma'a* twee (dieren).
- MAGA kies.
- MAHAPI paling.
- MAI hierheen; zie *tumai*.
- MAKO', *momako'* lopen; *kamako'*-*mako'* aldoor lopen.
- MALI zijde, kant; *hi mali* buiten; *mali wongko* bovenkant; *hamali* de ene (kant enz.); *pahamali* halfbloed.
- MAMA Vader.
- MAMPU verbrand.
- MAMUNJU Mamudju.
- MANE; *kamanea* zich als man gedragen; zie *tomane*.
- MANGA' zie *bang'a*.
- MANGKEBODO soort duif (Kul.).
- MANJU; *momanju* stampen (rijst e.d.); *pinomanju* wat gestampt is.
- MANU' kip.
- MANUSIA' mens; *hingkamanusia'* medemens.
- MARA zomaar.
- MARADIKA edelman; *hingkamaradika* mede-edelman.
- MATA I oog; *-kamata* kijken naar.
- MATA II hulptelwoord; *hamata* één (wapen, scherp voorwerp).
- MATA III; *memata* opstaan.
- MATA' rauw.
- MATE dood, sterven; *kamate* de dood; *tomate* dode; *-kamate(k)i* sterven aan; zie *pate*.
- MAU; *momau* (Tob.) = *momanju* stampen.
- MEHA' hulptelwoord (voor dingen); *hameha'* één (ding); *romeha'* twee (dingen); *romemeha'* slechts twee (dingen).
- MEKA' misschien.

MENGI zie *bengi*.
 MENTA; *pomenta* strik.
 MENTJU' soort slang.
 MESA' kostbare doek (Kruyt WT IV p. 46).
 MINGKI' steeds graag willen; *uma mingki'* niet nodig.
 MINGKU; *hamingku* een week (Kul.).
 MINIA schoonzoon, -dochter.
 MOE' helder, duidelijk; *-pakamoe'* helder, duidelijk maken.
 MOHO' uitkomen (ei).
 MOHU' dichtbij; *momemohui'* dicht bij elkaar zijn; *kamoo-mohua'* steeds dicht bij.
 MOLA' zie *bola'*.
 MONI geluid geven.
 MONJU brok in de keel krijgen.
 MONTJO sterk, werkzaam (geneesmiddel).
 MONTO' bedroefd, zich stil houden uit neerslachtigheid of boosheid.
 MORA een plaats in Mamudju.
 MOSO' sterk, werkzaam (geneesmiddel).
 MOTO wel, wel degelijk, zelf.
 MOU; (*me*)ngkamou schuilen (in schaduw).
 MOWO'; *ue mowo'* bandjir (Kul.).
 MPAE jaar (Kul.); *morompae* vele jaren; zie *paē*.
 MPAI' in de toekomst.
 MPAU; *himpau* onder elkaar (zonder anderen).
 MPENEO morgen (demain).
 MPENO later.
 MPIA' reeds.
 MPOA' verschroeid.
 MPUGA vezels van arenpalm.
 MPU'U I inderdaad, zeer.
 MPU'U II hulpelwoord; *hampu'u* één (boom) (Kul.).
 MUA'; *memua'* opklimmen, binnengaan (in huis); huwen (van de man) (Kul.).
 MULA maand (als tijdsmaat); *hamula* één maand; zie *wula*.
 MULE' plotseling.

MULI I nakomelingen.
 MULI II zie *buli*.
 MULI' terugkeren.
 MULU' zie *bulu'*.
 MUNGKU zwijgzaam.
 MUNTE djerोक.
 MURE' stroomopwaarts.

N

NAA; *mponaa* in 't oog houden; *kananaana* toen hij gezien had (?).
 NA'A zie *ra'a*.
 -NAHU koken (in water).
 -NAI rotan schrappen (Kul.).
 NAI'; *hanai'* een paar (aaneengebonden kokosnoten).
 -NAKA opvangen in vat; *-ponakai* als opvang-vat gebruiken; *ponakaa* opvang-vat.
 NAKE'; *manake'*, *monake'* berg beklimmen; *-panakei'* beklimmen.
 NAKO; *-panako* stelen.
 NALA; *manala*, *monala* diep.
 NAMO'; *uma namo'* helemaal niet.
 NAMP'A indien.
 NANA' etter; *monana'* etteren.
 NANGA I; *hananga* zie *danga*.
 NANGA II monding.
 NANGU; *manangu*, *monangu* zwemmen.
 NAPA wat?; *napa-napa* iets wat ook maar; zie *apa*.
 NARA; *hingkanara* verloofde.
 NA'U; *mana'u* afdalen; *-popana'u* doen afdalen.
 NAU' hoewel.
 NAWU'; *manawu'*, *monawu'* vallen; *mengkanawu'* naar beneden springen; *-nawuhi* vallen op.
 NEDE' toespijs.
 NELEA brug (van hout of bamboe) (Kul.).
 -NENE voor 't vuur plaatsen.
 NENE'; *mopanene'* op een rij.
 NEO' 1) niet! (vetatief); 2) bijna; *kaneo'na* hij zou bijna.

- NERU; *moneru* zich warmen bij vuur (Kul.).
- NGAA soort (Kul.); *hangaa* (slechts) één soort, meteen; *mpengaa* velerlei.
- NGA'E; *manga'e*, *mpanga'e*, *panga'e* strijden, vechten.
- NGAHA hijgen.
- NGANGA mond.
- NGATA dorp; *humangata* 't hele dorp; *morongata(-ngata)* veel dorpen, landen.
- NGEMO'; *mangemo'* goudwassen.
- NGIHI' tand (Kul.).
- NGIRO tandeloos (Kul.).
- NGKAI uit, vandaan, na, (meer) dan; *ngkai ree* daarna.
- NGKALE; *mongkale* zich bewegen.
- NGKALE' keer; *hangkale'* één keer; *rongkale'* twee keer; *wori' ngkale'* vele keren; *-porongkalei'* voor de tweede maal doen.
- NGKANI keer; *hangkani*, eens, een keer; *hangkani(a)* allemaal, samen met; *-pahangkani(a)*, *-po-hangkani* verzamelen; *mopo-hangkani* zich verzamelen; *(mo)-pahangkani* bijeen, verzameld.
- NGKASIPA' soort vogel (weris).
- NGKATIMOMA' soort steekvlieg ter grootte van een bij die karbouwen e.d. steekt met slurf.
- NGKOLOE' met bloemen.
- NGKUI; *ngkui-ngkui* 't achtereind heen en weer bewegen.
- NGOA' opkijken naar; *pengoa'* naar wie men opziet.
- NGOLU wind (Kul.).
- NGONE zoëven.
- NGUDJU bek (Kul.).
- NGUGE I; *mparanguge* in grote getale krioelen.
- NGUGE II; *ngkalinguge* zich ergens in boren; zie *guge*.
- NGURA; *mongura* jong; *kanguraa* jeugd.
- NI pers. lidwoord.
- NIU', *moniu'* baden.
- NJALA soort (?); *hanjala* één soort, één; *mpenjala(a)* velerlei.
- NJANJO; *njanjoa* voorkant; *momenjanjo*, *mosinjanjohi*, *momenjanjohi* tegenover elkaar zijn; *-pomenjanjoka* zijn tegenover.
- NJOKO bidsprinkhaan.
- NJOLO; *menjolo* kruipen.
- NOA' I; *monoa'* recht (worden); *-ponoa'* aanleggen (blaasroer).
- NOA' II; *monoa'* duidelijk, klaar; *mponoa'* verklaring afleggen.
- NOMPI' soort zwarte verfstof.
- NONO hart, gemoed; *-po(')inono* ter harte nemen; *-penonoi* denken, overwegen; *uma malai nono* hij dacht er aldoor aan.
- NONO'; *tenono'* zinken.
- NO'O ? (p. 70, 71).
- NTA' toen, daar! (?); *nta' we'i* terwijl daarentegen.
- NTAKU; *hantaku* één (ei enz.); *rontaku* twee (eieren enz.).
- NTAMATA soort paddestoel.
- NTANI' doen alsof, voor de leus, in plaats daarvan.
- NTAPI' zie *tapi'*.
- NTAU'; *uma ntau'* nog niet eenmaal.
- NTE met (Kul.); zie *hante*.
- NTETEBI' soort knolgewas (oneetbaar).
- NTIBAA' dwars.
- NTIMALIA aan weerskanten (Kul.); zie *mali*.
- NTJALU' zie *halu'*.
- NTJAMOKO huwen (Kul.).
- NTJARAKE, *mentjarake* neerstrijken; *pentjarakea* plaats van neerstrijken.
- NTJARUKU' een klein beetje.
- NTJA'U stroomafwaarts.
- NTJERA; *mopantjera*, *pantjera-ntjera* overal gescheurd.
- NTJIA'; *mopantjia'*, *pantjia'-ntjia'* overal gescheurd.
- NTJOBU duizendtal; *montjobu-ntjobu*, *i ntjobuna* bij duizenden.
- NTJOKI zie *hoki*.

NTJORE; *mentjore* aan wal klimmen.
 NTJORI, *hintjori* bij, naast; *hintjoria*
 naast elkaar.
 NTJORO' zie *soro'*.
 NTJOROBAA ineens.
 NTJUA' zie *sua'*.
 NTJULI' terugkeren, opnieuw; *ntju-
 lii'* weer terugkeren, opnieuw.
 NTJUMUNOU' namiddag; *kantjumu-
 nou'na* in de namiddag.
 NTKO'o gemsbuffel (Kruid WT IV
 p. 389).
 NTOLU ei.
 NTONGO' midden; *mentongo'* zich op
 de helft bevinden; *hantongo'* een
 deel; zie *-galo, laintongo'*.
 NTO'o; *mento'o* halt houden, ophou-
 den.
 NTORA blijven; voortdurend, aldoor.
 NTOTO werkelijk, heus, terdege.
 NTO'UMA wanneer?; zie *to'uma*.
 NTO'UNA toen hij.
 NTU'A grootouder, oude man of
 vrouw.
 NTULI' verder.
 NTUMPU de grootste.
 NTURI poepen.
 NUNU' soort boom (Ficus).

○

OA' voortdurend; *uma oa'* nog niet.
 ODA, *odaa* sport (van trap); zie
tuka'.
 ODJA' niet willen; *-poka'odja'* iets
 niet willen.
 OE dat, daar (bij 3de pers.).
 OHA tevreden, genoeg hebben van;
-ka'ohai 't moede worden, er ge-
 noeg van krijgen.
 OHA'; *mo'oha'* wonen; *po'ohaa'* ver-
 blijfplaats; *-po'ohai'* verblijf hou-
 den in.
 OHEA weg.
 OHE'E dat, daar (bij 3de pers.).
 OHE'I dit, hier.
 OI I dit, hier.

-OI II zuigen (aan suikerriet).
 OKO doorgaan, tot stand komen, ge-
 beuren.
 -OLI, *mo'oli* kopen.
 OLO' I meisje als danspartner (?);
me'olo' een meisje de arm om de
 hals slaan bij reidans; *hampe-
 'oloa'* een of meer paren reidan-
 sers.
 OLO' II tussenruimte (Kul.); *hi olo'*
 tussen (Kul.).
 OLU'; *-pe'olu'* knopen, knoop leg-
 gen in.
 OMA struikgewas.
 OME, *omea* allemaal.
 -OME' doorslikken.
 OMPI' broer of zuster; *ompi'nara* al
 zijn broers.
 OMPO; *mo'ompo* met de hand be-
 dekken.
 OMU'; *mo'omu* pap maken; *-po'omui'*
 pap maken voor.
 ONA; *-onahi* vallen op.
 ONGA; *me'onga* te voorschijn komen
 (Kul.).
 ONGE neus.
 -ONGKO' optillen (Kul.); *me'ongko'*
 vertrekken.
 ONGU hulpelwoord (voor grote die-
 ren); *ha'ongu* één; *ro'ongu* twee.
 ONO zes.
 -ONTI' I prijzen; *inonti'*, *inontia'*
 geprezene, geliefde.
 ONTI' II; *onti' behi'* soort mier; zie
behi'.
 ONTJE gestampte rijst (Kul. *ohe*).
 OO I zo (als dit).
 OO II interjectie
 oo'; *ngoo'* broeden; *-ngoo'* bebroe-
 den; *pongoo'*, *kangoo'* 't broeden.
 OPA aas (Kul.).
 OPA' voorkant van het dak.
 OPO' vier.
 ORA verdwenen; doodgegaan (van
 droogte).
 -ORE' I optrekken.
 ORE' II; *mo'ore'* schertsen, spelen;

- po'orei'* schertsen met; *uma ore'* niet gering, geweldig.
 ORO'; *mo'oro'* honger hebben.
 OTI klaar; -*paka'oti*, -*pi'oti*, -*pe'oti* opmaken; *ka'otia* eind.
 OTU' veest, een veest laten (Kul.).
 OWI lang geleden, vroeger (Kul.).
- P**
- PA'A I dij.
 PA'A II; *hampa'a* één tros (kokosnoten enz.).
 PADOMA bril; *mopadomai* een bril dragen; *padomaa* een bril bezitten.
 PADU' dier dat voor een dode geslacht wordt; -*padui'* dier slachten voor (een dode opdat zijn ziel in de Sirowi (zielenland, Kruyt WT III p. 528) wordt opgenomen).
 PAE rijst; *paea* rijst hebben; zie *mpae*.
 PAEA verdwijnen, verdwenen, weg (Kul.).
 -PAHA'A op of tegen de schouder dragen (Kul.).
 PAI' I; *mopai'* bitter.
 PAI' II en, toen; dat, zodat; toen, zodra.
 PAIWA' varkenstrog.
 PAKA' allemaal (Bar.).
 -PAKU' spijkeren.
 -PALAKO' zie *lako'*.
 PALANGKA'; *dula palangka'* koperen schaal met voet.
 PALAU waarheen; (*h*)*i palau* waar?
 PALE hand (Kul.); -*po(')ipale* toucheren (geld).
 -PALI', *mpali'*, *mpopali'* zoeken.
 PALU hamer.
 -PAMA' slaan (met vlakke hand).
 PANGA gevorkte tak.
 -PANGALA', -*pangalai'* geloven, gehoor geven aan (Kul.).
 PANGANA pinang (Kul.).
 PANI' vleugel (Bar.).
- PANIANA schoonvader, -moeder; zie *piniana*.
 PANTE toekang; slim, pienter.
 -PANTO' omlaag kijken (naar).
 -PAO' slaan, doodslaan; *momepao'* elkaar ranselen.
 PAPADA vlakke; zie *popada*.
 -PAPU branden; zie *tuila*.
 PARAWA voorgalerij, -portaalje.
 PARENTA bevel, regering, onderdaan (Bar.).
 PARI moeilijk (Kul.), naar, erg (?).
 PARIA' soort klimplant met bittere vruchten (Momordica Charantia) die als groente gegeten worden (Bar.).
 PARIO geluidswoord (klinken, ruisen).
 -PASO' spijkeren.
 P.A.T. = *Pue' (?) Ala Ta'ala*, Allah.
 -PATA' doorsnijden.
 PATE; -*patehi* doden; -*kapate(k)i* sterven aan; zie *mate*.
 PATI bijl.
 PEA; -*poepa* wachten op (Kul.).
 PEDA' I pijnlijk; ziek; -*pedahi* ziek maken; -*pepedahi* pijn doen.
 PEDA' II sterk.
 -PEDE' stampen op.
 PEKA vishaak (Kul.); *mopeka* hengel (Kul.).
 PELELO' soort kiekendief.
 -PELIHI kiezen (Kul.).
 -PELINTJARE doen leunen; *mepelintjare* leunen.
 PEPA' I; *mopepa'* breed.
 PEPA' II; *hampepa'* één (paddestoel e.d. ?).
 PETA broedkorf voor kippen (Kul.).
 PETI' kist.
 PEWO schaa mgordel (Kul.).
 PIHO' mes (?).
 PII'; *mopii'* dicht opeen.
 PIKU' pikoel (maat).
 -PILINTJARE = -*pelintjare*.
 PINIANA schoonvader, -moeder; zie *paniana*.

PIRI dicht, zonder opening; *-piri* sluiten (ogen).
 PITU zeven.
 PIU; *hapiu* piik!.
 PODJU gal.
 PODU' korte waterbamboe.
 POGO'; *papogo'* geluid van omval-
 lende maisstengels.
 POHU losschieten; *-pohu* laten val-
 len.
 POI' I zout.
 POI' II; *uma(pi) poi'* hoeft niet
 (meer).
 POKU' bolrond.
 POLOLA terong (vrucht).
 POMPO hok, kooi.
 PONGKO I = *raha pongko* hutje
 (hoog).
 -PONGKO II trappen op.
 -PONGKO', *mepongko'* stelen (buffels
 e.d.); *topepongko'* iemand die
 rooft en moordt.
 -PONGO, *mpongo* pruimen; *-popom-
 pongo* sirih-pinang aanbieden;
pompongoa schaal waarin sirih-
 pinang gelegd wordt; *pinongo*
 pinang.
 PONTJI' lans.
 PONU; *Topeponu-manusia'*, *Tope-
 ponu-tau* de Schepper die alle
 mensen (tot nu toe) gemaakt
 heeft.
 PONU' vol; *-pakaponu'*, *-pokaponu'*,
poponu' vol maken.
 PONULU groot bos.
 PO'OLE rand van rivier (waar zand
 is of steentjes of stenen, daar
 waar geen water is).
 POPA (betekenis onbekend; p. 102).
 POPADA vlakte; *mepopada* een ak-
 ker aanleggen in de grasvlakte;
 zie *papada*.
 -POPAL wat doen (vragend).
 POPE; *kapope* verrotting, ontbinding
 (Kul.).
 POPI' dichtgroeïend (gras), dichtge-
 groeid (weg); *hi rala mpopi'* in
 't dichte gras.

-POPO', *-popoi'* overdekken, over-
 stulpen.
 PORE mooi genoeg.
 PORI; *-popompori* afvegen met;
-popomporiki, *-poporiki* id. voor
 iemand.
 POSU (Tob.) = *podju* gal.
 -PUA' doorhakken; *hampua'* de helft,
 een stuk.
 -PU'AI zonnen, in de zon drogen;
pinu'ai te drogen liggende rijst;
mempu'ai, *mengkapu'ai* zich zon-
 nen.
 PUE' heer; *mepue'* dienen, gehoor-
 zamen; *pue'-ue* krokodil.
 PUHA op zijn, buiten adem zijn, ver-
 dwaald; *mepuhai* doen verdwalen.
 PUHE navel.
 PUHU' I pisang-bloem.
 -PUHU' II plukken.
 PUI'; *mopui'* stukbreken, gebroken.
 PUKA omvallen, neerstorten.
 PUKI aars.
 PULO; *mepulo* morgen, de volgende
 dag; *mepulo-pulo* 's morgens
 vroeg.
 PULO'U hol (van dier e.d.).
 -PULU' tiental; *hampulu'* tien.
 PUMPU op raken.
 -PUNA' doen in; *mempuna'*, *(me)-
 ngkapuna'* ergens ingaan.
 PURU; *(me)ngkalipuru* spartelen,
 klapwieken.
 PURUKA broek.
 PUTU doorbreken; *kaputua* onder-
 breking.
 PUTUA' stronk.
 -PUTU' inpakken; *hamputu'* één
 pakje.

R

RAA' bloed; *moraa'* bloeden.
 RA'A tak; *hana'a* één tak.
 RAE'; *-porae'* passen.
 RAEGO' soort dans; *moraego'* rei-
 dansen (?); *-porae'goi'* reidans

- uitvoeren voor; *poraegoa'* dansplaats (?).
 RAHA hutje.
 RAHI zeer, te zeer, al te; *aku' rahi mupakawa'* maar ik word door jou beetgenomen!
 RALA binnenste; *hi rala* in, binnen.
 RALI' wortel.
 RAMPA'; *-pomerampai'* elkaar be-roven.
 RANGKA twijg, tak.
 RANI'; *morani'* 1) warm; 2) warm maken.
 RANO meer (nomen).
 RAO; *-perao* proberen; op de proef stellen (?).
 RAOA luchtruim (Lind.).
 RAPA; *-perapa* naderen.
 RAPA' I vast, blijvend.
 -RAPA' II gereed maken.
 RAPI' I; *-porapi'ki* groeien (enz.) naast.
 RAPI' II; *-perapi'* vragen om; *merapi' hi* vragen aan (Kul.); *perapia'* verzoek.
 RASI'; *morasi'* geluk, voorspoed hebben (Kul.).
 RATA komen, bereiken; *mporaa-rata* telkens bereiken; *mporata* vinden; *-parata* mededelen; *-karatai* komen aan, tot, bij; *mporatai* evenaren; *to-ratana* degene die komt, de gast.
 RAU blad; *morau* bladeren hebben.
 RAWA I wereld, aarde.
 RAWA II; *morawa* licht, helder.
 RAWA' paddestoel.
 REA' gloeiende kolen; *rea'na* vonk; *morea'* vonken.
 REDE' laag staan (zon); kort (Kul.).
 REDJI'; *paredji'* knarsen.
 REE daar (bij 3de pers. binnen gezichtskring).
 RE'E (Tob.) = *ria* er zijn.
 RE'ETU daar (bij jou).
 REGE' modder; *regea'* modderig.
 REHE; *rehena* vonk.
 REHE'E daar (bij 3de pers. binnen gezichtskring).
 REHE'I hier.
 REI hier; *ree-rei, rei-rei* hier!.
 REKE I; *moreke* verbrijzeld; *-poka-reke* verbrijzelen.
 REKE II gedachte, list; *-reke* denken.
 RELOU' daarginds!.
 REPA'; *morepa'* dóórbreken; zie *depa', dupe', rupe'*.
 RETU daar (bij jou).
 REWA, *karewa, parewa* goederen, huisraad; *porewa* id. (?).
 REWU; *porewua* (huis)dier.
 RIA 1) er zijn; 2) daar (buiten gezichtskring); *-paria* verschaffen, aanwezig doen zijn.
 RIDI'; *moridi'* bibberen.
 RII; *-perii* strak(ker) aantrekken; *tiperii* gestrikt, vaster vastgestrikt.
 RIKA' kort.
 RIKI; *mobengi riki* pikdonker.
 RINI wand.
 RITU daar (bij jou).
 ROBE'; *morobe'* ingedeukt.
 RODO I gereed; *-pokarodo* gereed maken.
 RODO II stil(staan).
 ROE; *moroe* boos; *-karoe* boos zijn op; *-pokaroe, -pekaroe* boos zijn over.
 ROHO; *moroho* stevig, sterk (Kul.); *-peroho, -perohoi, -pokaroho, -pakaroho* stevig maken, zorgen dat stevig wordt; *karoho, karohoa* kracht.
 ROKO; *moroko* moe.
 ROLE vaste wal; *rolena* 't droge land (Kul.), vaste wal; *paé role* ladang-rijst.
 ROLI' I; *mpararoli', mpararolia'* in menigte over de grond verspreid.
 ROLI' II; *moroli'* rein; *-paka(mo)-roli', -poka(mo)roli', -pomoroli'* reinigen; *-peroli'* gladmaken, op-maken.
 ROMU; *moromu* zich verzamelen.
 RONA' lied; *morona'* zingen; *-popo-rona'* zingen voor, om, in, iets;

-*poronai'* zingen voor.
 RONE rijstvogel; *morone* de wacht houden tegen rijstvogeltjes.
 -RONO zien, toekijken.
 -RONTJU uittrekken (kleren).
 RONTO I een versleten kledingstuk (Kul.).
 RONTO II; *moronto* verdwijnen, verdwenen.
 -ROPU aansteken, verbranden, (hout) opstapelen en verbranden; -*ropu-hiki* veel (hout) opstapelen op.
 -RORA voederen (honden, varkens) (Kul.).
 ROU (Pena) = *lou* gindsheen.
 -RUA' vinden; *momerua'*, *hirua'* elkaar aantreffen, ontmoeten; -*po-hirua'ki* ontmoeten; -*pomerua'ki* een ontmoeting hebben met; *po-hirua'*, *kahirua'* ontmoeting; *kahiruaa'*, *pohiruaa'* ontmoetingsplaats.
 RUDU'; *morudu'* dik; *karudu'*, *karudua'* dikte.
 RUE; *peruea* verlangen.
 RUHA hert (Kul.).
 -RUHE, *moruhe* koken; *ruhe* kooksel (gekookte rijst e.d., geen toespijs); *ruhe pae* gekookte rijst; *poruhe*, *toporuhe* kok.
 RUHU'; *moruhu'* mager.
 RUI doorn.
 -RUMPA' meesleuren (?).
 -RUMPU verzamelen; *morumpu* zich verzamelen.
 -RUNE' beetnemen, te slim af zijn.
 RUNGENGE'; *merungenge'* schitteren, blinken.
 RUPE'; *morupe'* dóórbreken; zie *depa'*, *dupe'*, *repa'*.
 RUPEPA'; *mengkarupepa'* spartelen.
 RUPIA gulden.

S

SABI' getuige.
 -SAHA, *ntjaha*, *mposaha* fijnhakken.
 SAHU; -*pesahu* vlug iets doen.
 SA'IWEI zoveel.

SAKAEA prauw.
 -SAKU steken of werpen met lans e.d.; -*pesaku* een lang voorwerp wegwerpen in de lengterichting; -*sakuki*, -*poposaku*, -*poposakuki* steken met.
 SALA' verkeerd; *sala' iko* dat moet jij maar weten; *sala'-sala'* verkeerd, missen.
 SALEWA; *pasalewa* ontwijken, uitwijken voor.
 SALUPA' schoen.
 SAMA' bit; -*sama'* van een bit voorzien.
 -SAMBEI verwisselen (Kul.); *ntjam-bei* van uiterlijk veranderen.
 SAMPa bakkebaard; *mosampa* met bakkebaarden.
 SAMPALe slechts; zie *hampale*.
 -SAMPEI vervangen, op zijn beurt (Kul.).
 -SANGKE snel wegpakken, wegroven.
 SANGKURIO wielewaal.
 -SAPU ontkennen (Kul.); -*pesapuaka* niet geloven.
 SAPULILI; *mosapulili* kronkelen.
 SARASAA' sergeant; zie (*k*)*arasa'*, *karesaa'*.
 SARU; -*sarumaka* vertrouwen op.
 -SAURU geringschatten (Kul.), niet geloven.
 -SAWI', *mesawi'* rijden op, varen op (Kul.).
 SAWU'; *mosawu' manu'* hanengevechten houden.
 SE'E daarginds (dial.).
 SEHE bloem.
 SEHO; *moseho* gescheurd.
 SE'I hier (dial.).
 -SEPA schoppen (Kul.).
 SERO; -*serohi* vernielen, schade berokkenen.
 SESA' I; *mosesa'*, *mosesaa'* verspreid.
 -SESA' II, *mesesa'* 't de mensen lastig maken.
 SETU daar (bij jou; dial.).
 SI' geluidswoord, „si' ” zeggen.
 SIGA hoofddoek. (Kul.).

-SIHI' opslurpen.
 SII' ; *mosii'* vochtig, nat.
 SIKO' soort onkruid (witte vruchten, scherpe blaren).
 SIKOLA school; *mosikola* school gaan.
 SILAKA misdaad.
 SIMUKU; -*pesimukui* zich inspannen, iets met kracht doen; -*pasimuku* id. (?); zie *sumuku*.
 SINAHA; *mosinaha* vissen koken in blik of grote pot.
 -SINGARA' manen om schuldafdoening (Mak., Bar.).
 SIO negen.
 SIRI-SIRI zoem-geluid.
 SISI kat.
 SIU' dun.
 SOE; *mesoe* zwaaiend rondmaaien (als met sikkel).
 SOHI' snel.
 SOHO'; *soho' nono*, *ntjoho' nono* spijt hebben; -*soho'* verwijten doen aan.
 SOLO' lucifers.
 SOPA; *mosopa* uitvallen.
 SORO'; *ntjoro'* (men moet) oppassen voor, (er bestaat) gevaar voor.
 SOSORA erfstuk.
 SUA'; *mesua'* binnegaan; -*pasua'*, -*pesua'* in doen gaan, aantrekken; *mentjua'* op bezoek gaan.
 SUBO' fraai, schoon, knap.
 -SUHU' I iets steken (bv. een varken); -*pesuhu'* iets steken in.
 SUHU' II; *mengkalisuhu'* zich onder water verplaatsen.
 -SUMALE de keel afsnijden, slachten.
 SUMI' snor; *mosumii'* een snor dragen.
 SUMUKU; -*pesumukui* zich inspannen, iets met kracht doen; zie *simuku*.
 -SULA' ruilen (Kul.); -*popontjula'* ruilen voor.
 SURAEA' bord.
 SURO boodschap (?); -*suro*, *mesuro* boodschap zenden (?).

SURUDADO soldaat.
 SUSA' feest; *mosusa'* feestvieren.
 -SUWE afbranden, uitbranden (Kul.).

T

-TA'A, *nta'a*, *mpota'a* zetten (strikken e.d.), zich schrap zetten (bij kuitschoppen; Bar.); *tina'a* strik, soort muizenval; *potina'aa* rotan koord voor strik.
 TABO' soort kalebas (als muts gedragen).
 TABOA soort fuik (Kul.).
 -TADA wegschoppen (met plat van de voet).
 TADI; *mengka(la)tadi*, *mengkalitadi* springen.
 TADJA, *motadja* scherp; -*tadja(h)i* scherpen.
 TADJI'; *motadji'* hanengevechten houden; *potadji'* winst uit hanengevechten.
 TADULAKO aanvoerder in de oorlog enz. (Kul.).
 -TAGI tegenhouden, terughouden (gasten) (Kul.).
 TAHA vergif.
 TAHA' rijp, gaar; -*pakataha'* -*pokataha'*, -*pomotaha'* wachten tot rijp wordt; -*katahai'* rijp worden.
 TAHI; *ntahi* akker aanleggen (?); *timahi* aangelegde akker (?).
 TAHI' zee (Kul.).
 -TAI' insnijden in, snee maken in.
 TA'I 1) buik (Kul.); 2) drek.
 TA'ILIKO darmen, ingewanden (Kul.).
 TA(')IPA mangga.
 -TAKA' vastbinden (bv. een dier); *mentaka'* zich hechten; -*popentaka'*, -*pepentaka'* doen hechten; *takaa'* paal om buffel aan vast te leggen.
 TAKO; *metako* komen meedoen aan of kijken naar *raego'*-zang (Kul.).
 TAKU kalkbus.
 TALA; *matala* zinken.

TALANGA' enkelring.

TALI hoofdband; *motalii* een hoofdband dragen.

TALINTI oever (Bar.).

TAMIRE scherpe kam op de kop van garnaal.

-TAMPA besmeden; *motampa* smeden; -*tampai* opnieuw besmeden; *mpopetampa*, *mpepetampa* zich laten (om)smeden; *topotampa* smid.

-TAMPADO(') schop met vlak van de voet geven.

TAMPEDJE spookaap; zie *asi*.

TAMPO' poel; *motampo'* baden in modderpoel (buffel).

-TANA, *motana* begraven; -*pohitanai* samen met iets anders begraven; (*mo*)*patana* een begrafenis verrichten.

TANA' aarde.

TANGKA'; *motangka'* loslaten, los raken; iets dat vastkleeft er af trekken.

TANGKASI spookaap; zie *asi*.

-TANGO' nakijken, onderzoeken.

TANI'; -*patani'* afzonderen; *matani'* alleen maar (in afkeurende zin).

TANO dan, dus (Kul.).

TANUANA kruin, bovenste van het hoofd.

-TAPA drogen bij 't vuur.

TAPI; *potapia* kaf.

TAPI' reeks, laag (Kul.); *wori' ntapi'* vele reeksen.

-TARA, *ntara* lopen langs, langs komen.

TARAA soort kikvors.

TARI 't uithouden, er tegen kunnen; *mengkatari* niet reageren op bevelen; -*pengkatarii* volhardend zijn tegenover iemand.

TARO' stamfeest; *motaro'* dansen.

TATI in fabel gebruikt bij aanspreken van de *wati*, sagoworm; = *wati* ?

TAU 1) koppensneller; 2) (soms:) mens; *tau-i-malina* iemand bui-

ten.

-TAU' brengen; -*patau'* op de vlucht meevoeren; *himpataua'* samen, met elkaar, gelijktijdig.

TAUNA mens.

TAWA lachen; -*potarwai* lachen om.

TAWU voet, onder eind; *tawu kadju* voet van een boom; *tawu tilinga* achter het oor.

-TEBA' bekappen; *kateba'-teba'* aan 't bekappen zijn.

TE'E soort vogel (niet groot, lange snavel, hoge poten).

TE'ETU die, dat, daar (bij jou).

TEKO' vogelstrik.

TELA; *motela* vuur slaan.

TENA nog meer, nog eens.

-TENA' tegenstand bieden.

-TENE' werpen, opwerpen, uitwerpen; *mengkaltene'* springen.

TENGGU; *motengku* krom.

-TERU' strijken, wrijven.

TETE' kikvors.

TETU die, dat, daar (bij jou).

TEWO' soort muizenval (van bamboe); -*tewo'* vangen in een *tewo'*.

TIAPA'; -*potiapa'*, -*tiapahi* goed opbergen.

TIBO; -*tiboki* over iets heenstappen.

TIBO' I portie vlees.

TIBO' II; *metibo'* op de loop gaan; -*petibo'* hard weglopen van.

TIDA blijven.

TIDJO' stikken.

TIDUDUI soort vogel, die sterft na het uitbroeden van de eieren, de jongen eten de wormen.

TII geluid van slaan.

TII' ? (p. 69).

TILINGA oor.

-TILO' pikkend of happend opeten; -*petilo'* voeren; -*tiloki* pikken in.

TILOU zich begeven in de richting van de toegesprokene.

-TIMA', *montima'* oprapen; -*petima'* proberen op te rapen.

-TIMAMAHI opbergen, bewaren; *ti-mamahia* wat opgeborgen is.

- TIME steken, hakken in (Kul.); *mometime, mositime* elkaar hakken.
- TIMO' opvangkoker voor palmwijn.
- TIMPA wegen.
- TIMPALIKU' vlak na 't vertrek van.
- TIMPOSU' varaan.
- TIMPU kuit.
- TIMULU natuurlijk, zeker.
- TINA moeder; wijfje (van dieren); *ntalitina* moeder en kinderen; *motinai* een moeder hebben.
- TINAH'A halssnoer van kralen (strak om de hals gedragen).
- TINA'I; *motina'i* zwanger.
- TINGKADEE'; *motingkaadee'* kreupel.
- TINGKALOKO' soort vogel.
- TINGKO met rug van mes op iemands hoofd slaan.
- TINGKUA'; *motingku'a'* bukken.
- TINGKULU kikkervisje.
- TINOO' gestampte mais.
- TINTA inkt.
- TINTI' trom.
- TINUWU'; *-tinuwu'* iemands levenskracht versterken door offer e.d. (Kruyt WT I p. 530 enz.).
- TIPA', *potipa'* afspraak (Kul.).
- TIPU; *-tipuhi* omsingelen.
- TIRO; *-petiro* neerkijken op (Kul.).
- TITE' vleermuis.
- TIURU verzamelen, steeds nemen.
- TIWOLU belletje.
- TIWU jonge rijstplantjes.
- TO relativum.
- TOBINE vrouw; *ana'-tobine* meisje; *-potobine* tot vrouw hebben, nemen; *-popotobinei* laten trouwen met; *motobinei* een vrouw hebben, nemen; zie *bine*.
- TOBO' met de vinger steken.
- TOBU stapel; *motobu-tobu* in stapels.
- TODO; *-todohaka* lijden (pijn) en daarbij klagelijke geluiden doen horen; steunen van pijn.
- TODU trappen op.
- TOE I die, dat, daar (bij 3de pers.); *toe-lau* nu.
- TOE II ophangen; *-petoe* vastbinden; *mentoe* zich vasthechten(?).
TO'E die, gindse (dial.).
- TOHE'E die, dat, daar (bij 3de pers.).
- TOHE'I hier, deze, dit, nu.
- TOHU' doorsteken (Kul.); *mengkatohu'* zich vaststeken.
- TOI hier, deze, dit, nu; *toi-lau* nu.
- TO'I deze, dit (dial.).
- TOKI vellen, omhakken.
- TOTELE berichten; zie *lele*.
- TOLI verhuizen, verplaatsen; *mentoli, mintoli* verhuizen.
- TOLO; *-tolohi* vervangen.
- TOLOLIKI omheen lopen, omringen.
- TOLOU' ergens in terecht komen.
- TOLU drie.
- TOMANE man; *motomanei* een man hebben, nemen; zie *mane*.
- TOMI huis; *hantomi* het hele huis (-gezin); *mopohantomi* zich in één huis verzamelen; *hantomia* in één huis met; *too-tomia* speelgoed-huisje.
- TOMO I loon (Kul.); *-tomoi* loon geven (?).
- TOMO II; *motomo* zwaar; *montomo* zeer zwaar.
- TOMO'; *motomo'* lekker; *-pomotomo'* lekker vinden.
- TOMPOI'; *metompoi'* antwoorden.
- TOMU, *-potomu* ontmoeten; *hi(n)-tomu* elkaar ontmoeten.
- TOMU'; *ntomu'* water putten; *pon-tomu'*, *topontomu'* waterhaler, -haalster.
- TONE; *mometonehi* tegenover elkaar staan (als partners, bv. van palen).
- TONGA' door midden splijten.
- TONGKO' splijten.
- TONGO' rug.
- TONI haardstenen.
- TONO stevig, vast, zeker; *umaipi tono* was niet meer te vangen; *tono hi* . . . precies op . . . , blijven steken op; *uma katonoa* onzeker, onbekend.
- TONOHA aambeeld.

- TONTA uitschudden.
 -TONU, *-tonui* aanreiken.
 TONU' hoorn (Kul.).
 TO'o die, gindse (dial.).
 TOPI' sarong (van vrouwen) (Kul.).
 -TORA denken aan.
 TORO overblijfsel; *metoro* overblijven, achterblijven.
 TORONAA meisje; *metoronaa* een meisje zoeken.
 TOTO; *-totoaka*, *-totopa* afgaan op.
 -TOTO' fijnhakken.
 TOTU I die, daar (bij jou; dial.).
 TOTU II soort grote kikkors (die een *tu*-geluid maakt).
 TO'UMA waar, welke; zie *nto'uma*.
 TOWA' oplossing (van raadsel); *-towa'* oplossing zoeken, raden.
 TOWI hol in de grond (van een varken).
 TOWO; *mengkalitowo* springen.
 TOWU suikerriet.
 TU dat, straks.
 -TUA I inschenken.
 TUA II heer; *hingkatua* mede-heer.
 TUA III afstorting.
 TU'A, *motu'a* oud; *totu'a* oude vrouw of man, ouders (Kul.).
 TU'AI jongere broeder of zuster.
 TUAKA oudere broeder of zuster.
 TUAMA vader; *hantuama* van dezelfde vader.
 TUDA; (*mo*)*pantuda* vele stapels; *-pohantuda*, *-pahantuda* verzamelen.
 TUDA'; (*mo*)*patuda'*-*tuda'* aldoor twisten; *-potuda'ki* twisten met; *-potudai'* twisten over.
 -TUDJA' planten; *-tudjai'* beplanten (droge akker).
 TUDJU, *patudju* bedoeling, nut.
 TUDO; *-tudohi* bedruppelen, indruppelen.
 -TUDO' wijzen (Kul.).
 TUDU'; *-itudui'* leren, onderwijzen.
 TUHA' paal; *pantuha'*-*ntuha'* in menigte omhoogsteken.
 -TUHI steken (met angel).
 TUHU; *-potuhu* opsluiten; *-potuhuki* opsluiten wegens; *tipotuhu* opgesloten.
 TUILA kalk (Kul.); *-potuila* kalk maken van (na 't branden (*-papu*) water er op om te blussen, dan rookt de kalk).
 TUKA' trap.
 TUKU; *tituku*, *tetuku* gestoten.
 -TUKU', *metuku'*, *ntuku'* volgen, opvolgen (Kul.), langs, door; *hintukua'* elkaar volgen.
 TULOU zich begeven in de richting van de toegesprokene.
 -TULUNGI helpen (Kul.).
 -TUMA zenden.
 TUMAI hierheen; *katumaia* tocht herwaarts; *-popotumai* hier doen komen, bij zich roepen; zie *mai*.
 TUMOLA bamboe waar water af loopt (pantjuran, waterleiding).
 TUMPA; *motumpa* gebukt zitten.
 TUMU; *-tumulaka* een duw geven.
 TUNGKAI' met opzet.
 -TUNJA' insteken.
 -TUNU verbranden; *mengkatunu* zich laten verbranden.
 TUNU'; *tetunu'*, *titunu'* knikkebollen.
 TURA'; *motura'* bouw materiaal voor een huis bijeenbrengen.
 TURU zich te slapen leggen of gelegd hebben; *katuru*, *poturu* het liggen, het slapen; *-popoturu* te slapen leggen.
 TURUA' kraaien (Kul.).
 TUTU; *potutua* gesprek; met elkaar spreken.
 -TUTUNI aansteken (lamp enz.).
 TUTURUA'UU kukelekuu.
 -TU'U leggen, neerzetten; *-tu'ui*, *-pontu'ui* plaats in.
 TUWU' leven, groeien; *katuwu'* het leven; *-potuwu'* opvoeden, onderhouden; *hintuwu'*, *hintuwua'* even lang, in goede verstandhouding; *-pohintuwu'*, *-pahintuwu'* even lang maken; *-posintuwu'ka* in goede verstandhouding leven met; *pinotuwu'* huisdier; zie *tinuwu'*.

U

UA' I wortel.
 UA' II klein goudgewicht.
 UA' III; *po'ua'* rijkdom.
 -UBA' op de rug dragen (Kul.).
 UDA regen; *udaa* 't regent.
 UDJU' DATO een plaats in Mamudju.
 UE water.
 -UE' de inhoud er uit halen.
 UI rotan; *me'ui* rotan zoeken.
 UKI'; *mo'uki'* schrijven; *po'uki'*
tinta pen.
 ULE slang, worm, rups.
 ULE' niet recht; *tope'ule'* heks, hek-
 senmeester (Kul.).
 -ULI', (*mo*)*nguli'*, *mpo'uli'* zeggen;
-pe'uli' eens zeggen; *-ulia'* den-
 ken, wanen.
 ULU I eerst; *ri'ulu* 't eerst (?);
meri'ulu vóórgaan.
 -ULU II vieren, neerlaten; *mome'ulu*
 elkaar neerlaten.
 ULUMUA' oudste (kind) (Kul.).
 UMA niet; *umapi* niet meer.
 UMA' oom.
 -UMPU' verlengen; *-pome'umpu'* aan
 elkaar zetten (?).
 -UNA' opzetten (kookpot) (Kul.).
 UNE' I onder.
 -UNE' II prijzen (Kul.).
 -UNTJA sluiten.
 -UNTJO' insteken, aantrekken; *-un-*
tjo' iemand iets aantrekken.
 UNTO' pit.
 -UPI' onder de oksel geklemd dra-
 gen.
 -URA I uit huis brengen.
 URA II; *mengkaka'ura*, *mengkali'ura*
 achteruitgaan.
 -URI met de hand naar zich toe
 halen; *-urihi* met aarde bedekken,
 opvullen.
 URI'; *mo'uri'* genezen (wond).
 URU slangekopvis (gaboes) (Kul.).
 -USO porren, peuten, stampen.
 UTA toespijs.
 UTO' jongen! (bij aanspreken) (?).

W

WAE zo (als dat bij 3de pers.); *wae-*
lau nu.
 WA(')ETU zo (als dat bij jou).
 WAHA verkoudheid; *wahaa* verkou-
 den.
 -WAI' geven.
 WAINO' raadsel.
 WALA omheining; *-wala* van een
 omheining voorzien; *mowala* om-
 heining maken; *mowalai* de om-
 heining herstellen.
 WALATU; *topowalatu* iemand die om-
 schrijvingen gebruikt, de dingen
 bedekt aanduidt.
 WALI 1) worden; 2) dus; *mewali*
 worden, veranderen; *ana' wali*
 wonderkind; *walikaana* dus.
 WALO bamboe.
 WALU acht.
 WANI bij (insect) (Kul.).
 WANO; *mowano* de handen wassen
 (Kul.).
 WARA wan.
 WAROWIO soort hoog riet (lange bla-
 ren, witte bloemen); *nto-warowio*
 (dierentaal) mensen.
 WARU'; *-warui'* kleden; *powaru'*
 kleding.
 WATA liggende boomstam.
 WATETU zo (als dat bij jou).
 WATI sagoworm.
 WATU steen.
 WAWO graf.
 WAWU zwijn.
 -WEBA' slaan.
 WEHO wond.
 WE'I zoëven; zie *nta'*.
 WELA'; *mowela'* wijd.
 WENGI gisteren, onlangs.
 WEOW; *-popoweo* met iets heen en
 weer zwaaien over.
 WERAU' soort boom (zure vruchten
 met harde pitten).
 WERENGKO'; *-werengko'ki* werpen
 naar.
 WERO; *towero* een blinde; *metiwero*,

- mekawero* zich blind houden.
 WETU zo (als dat bij jou).
 -WEWE zich wikkelen om (Kul.).
 WEWO' branden, laaien.
 WIA'; *mowia'* werken (op de akker);
powia' aanplant.
 -WIDJU' slaan met zweepje; *widjua'*
 litteken van zweepslag.
 WII'; *mowii'* dun.
 -WILE onderzoeken, bekijken.
 WILI'; *-pewili'* omkijken naar, acht
 slaan op, zich bekommeren om.
 WILINGKUDU; *mowilingkudu* knielen.
 WILULU rijstschuur.
 WIMI boomnis.
 WINGKE voorhoofd.
 WINIHI antwoorden (?).
 WINJU'; *mewinju'* aan de haren
 trekken bij het luizen.
 WINTI; *mowinti* kuitschoppen (Kul.).
 WIORAA angstig.
 WITI' been, poot.
 WIWI lip.
 WIWI' rand.
 WOBØ' ingang, opening (Kul.).
 WODJO; *metiwodjo*, *mekawodjo* zich
 dom houden; *-petiwodjo*, *-peki-*
wodjo voor dom uitmaken.
 WOKO' vangst; *-woko'* vangen; *-pe-*
wokoi' vangst wegnemen uit.
 WOKU gestold.
 -WOLI' (een boodschap, woorden)
 overbrengen.
 WOMA; *powoma* houten klopper voor
 foeja-bereiding.
 WONGKO bovenkant, oppervlak (Kul.);
i wongko op (Kul.).
 WONGO; *metiwongo*, *mekiwongo*,
mekawongo zich doof houden.
 WONO achterste, zitvlak.
 WONTJU; *mowontju* geschroeid.
 WOO' hoofd; *-pewooi'* koppensnellen.
 wo'Ø weer, ook.
- WO'ONE zand.
 -WORA wrijven.
 WORI' veel; *-pakawori'*, *-pokawori'*,
-powori', *-pewori'* veel maken.
 WOTO I lichaam.
 WOTO II; *mowoto* gezwollen.
 WUA' vrucht.
 WUHU' vijver.
 -WUI waaien (Kul.).
 -WUKA uit de grond trekken (poot-
 goed e.d.).
 WUKU I been, bot; tussenschot in
 bamboe (?).
 WUKU II; *mowuku nonona* geërgerd;
kawuku nonona ergernis.
 WULA maan; *wulaa* de maan schijnt;
 zie *mula*.
 WULE' slechts.
 WULEHU' muis, rat (Kul.).
 WULILI draaikolk.
 WULOU' gat.
 WULU (lichaams)haar, veren; *mo-*
wulu harig; *banga' ngkawulu*
 kokosdop met de vezels er nog op.
 WULU' soort bamboe.
 WUMU nok.
 WUNGA bloem.
 -WUNI verbergen; *(me)ngkawuni*
 zich verbergen.
 WUNTO ziek worden door onbehoor-
 lijk optreden tegen schoonouders
 of ascendenten (Kul.).
 WUNTU punt.
 -WURA wegjagen.
 WURA' schuim.
 WURI 1) zwart; 2) houtskool.
 WUROKO' hals.
 -WUTE' er uit trekken; *mowute'* er
 uit komen, er uit getrokken.
 WUTU; *hawutu* pang!, met een pang.
 WUU interjectie.
 WUWU slechts.

REGISTER

op de Uma-Nederlandse woordenlijst

A

AAMBEELD tonoha.
 AANBLIK -hilo.
 AANGAAN hani.
 AANGEZIEN lawi'.
 AANLEGGEN; *akker* — limo', popada,
 tahi; *blaasroer* — noa' I.
 AANMAKEN (*vuur*) baa.
 AANNEMEN -doa.
 AANPLANT -hu'a, wia'.
 AANREIKEN -tonu.
 AANSPOREN -bawa.
 AANSTALTEN MAKEN -liwo.
 AANTREFFEN -rua'.
 AANSTEKEN -ropu, -tutuni.
 AANTREKKEN sua', -untjo'.
 AANVOERDER tadulako
 AAP ibo'.
 AARDE rawa I, tana'.
 AARDSTORTING duru'.
 AARS puki.
 AAS opa.
 ACHT walu.
 ACHTER boko'.
 ACHTERBLIJVEN toro.
 ACHTERNAZITTEN lako'.
 ACHTERSTE (*zitvlak*) wono.
 ACHTERUITGAAN ura II.
 ACHTERVOLGEN -dapa'.
 ADEM inoha'; *buiten* — puha.
 AFBRANDEN -suwe.
 AFBREKEN *zie dóórbreken*.
 AFDALEN hompo, na'u.
 AFDRIJVEN anu', -djole' II.
 AFGAAN OP toto.
 AFGESTROOPT lapa', lepa', luntji.
 AFKAPPEN ho'a.
 AFKEER huku'.
 AFSCHIED lakana.
 AFSNIJDEN; *gelijk* — -lontjo'; *de keel* — -sumale.
 AFSPRAAK tipa'.

AFSTORTING tua III.
 AFSTOTEN -hudu'.
 AFVEGEN pori.
 AFWEZIGHEID; *in* — *van* lingku'.
 AFWISSELEN hawa I.
 AFZONDEREN tani'.
 AKKER bonea, tahi.
 ALANG-ALANG djono'.
 ALIKRUIK late'.
 ALLAH P.A.T.
 ALLEEN dua II, ma'a.
 ALLEMAAL hawe'e, ngkani, ome,
 paka'.
 ALS *zie zoals*.
 ALSOF; *doen* — ingu', ntani'.
 ANDERS; *iemand* — doo.
 ANGSTIG wioraa.
 ANTWOORDEN tompoi', winihi.
 ARBEIDER bago.
 ARM (*behoefstig*) asi', kabu.
 AS awu.
 AU ei', ii.

B

BAADJE badju; *vrouwe*— halili, hilili.
 BAAARD djangku'.
 BADEN -niu'; — *in modderpoel*
 tampo'.
 BAKKEBAARD sampa.
 BAMBOE awo, bolowatu, hompea,
 walo, wulu'; — *stok om matten*
over te hangen hampe; *in de*
grond gestoken scherp gepunte —
 hudja.
 BAMBOEKOKER (*voor goud*) lampa.
 BAND hilu'.
 BANDJIR mowo'.
 BANG eka'.
 BARSTEN lopo.
 BEDEKKEN (*met de hand*) ompo; (*met*
aarde) -uri.
 BEDOELING tudju.

- BEDRIEGEN akala, bagiu, kawa'.
 BEDROEFD monto'.
 BEDRUPPELEN tudo.
 BEEK halu'; *beekje* lone'.
 BEEN witi'; (*bot*) wuku I.
 BEETJE hala', ntjaruku'.
 BEETNEMEN kawa', -rune'.
 BEGELEIDEN -bawa.
 BEGEREN doko', hina.
 BEGIN lomo'.
 BEGINNEN hia' II, lomo'.
 BEGRAVEN -tana.
 BEHOEFTIG kabu.
 BEK ngudju.
 BEKAPPEN -teba'.
 BEKEERD dea II.
 BEKLAGENSWAARDIG ahi', da'a.
 BEKLIMMEN -keda, nake'.
 BEKOMMEREN; *zich — om ili', wili'*.
 BEKIJKEN -wile.
 BELLETJE(S) djingiri, tiwolu.
 BELOVEN djantji.
 BENEDEN ara' I.
 BEPLANTEN -hu'a, -tudja'.
 BEREIKEN rata.
 BERG bulu'.
 BERICHTEN lele, -tolele.
 BEROVEN -ago, hago, rampa'.
 BESCHAAMD ea'.
 BESPUWEN -hupa'.
 BESTRALEN -hini.
 BETALEN baari, bari; -hompó'.
 BETEKENIS batua II.
 BETER (*van een zieke*) anu.
 BEURT; *op zijn — -sampei*.
 BEVEL hawa', parenta.
 BEVELEN hawa'.
 BEWAKEN doo, ima.
 BEWAREN -timamahi.
 BEWEEGLIJK buko'.
 BEWEGEN; *zich — gelo, -lengo,*
ngkale; heen en weer — ngkui.
 BEWERKEN (*sawah*) kama'.
 BEZIG baa', bula I.
 BEZITTINGEN anu.
 BEZOEK; *op — gaan sua'*.
 BEZWAAR da'a.
 BIBBEREN ridi'.
 BIDSPRINKHAAN njoko.
 BINDEN -hoo'.
 BINNEN rala.
 BINNENGAAN mua', sua'.
 BIT sama'.
 BITTER pai' I.
 BLAASROER hopu.
 BLAD rau; *soort: luda*.
 BLIND wero.
 BLINKEN rungenge'.
 BLOED raa'.
 BLOEM sehe, wunga; *met — en*
ngkoloe'.
 BLIJ goe'.
 BLIJVEN ntora, tida.
 BOLROND poku'.
 BOODSCHAP suro.
 BOOM kadju; *soorten: duli, nunu',*
werau'.
 BOOMNIS lengka', wimi.
 BOOMSTAM (*liggende*) wata.
 BOOS roe.
 BORD suraea'.
 BOREN; *zich ergens in — guge,*
nguge II.
 BORRELEN dede', kilibubu'.
 BORST hunamu.
 BOS kadju, ponulu; *padi— busu';*
rotan— galu'.
 BOUWMATERIAAL; — *bijeenbrengen*
tura'.
 BOVEN lolo; — *gekomen bua' I*.
 BOVENDIEN apa I.
 BOVENKANT mali, wongko.
 BOVENLAND(ER) lore.
 BRANDEN (*laaien*) wewo'; *kalk —*
-papu.
 BREED pepa' I.
 BRENGEN -keni, -tau'; *wit huis —*
-ura I.
 BRIL padoma.
 BROEDEN oo'.
 BROEDKORF peta.
 BROEK puruka.
 BROER ompí'; (*jongere*) tu'ai;
(oudere) tuaka.
 BRUG nelea.

BUFFEL bengka.
 BUFFELKRAAL gimpu.
 BUIK ta'i.
 BUITBEHALEN ala.
 BUITEN mali; *naar* — *komen* bire';
iemand — tau.
 BUKKEN tingkua'.
 BIJ (*insect*) wani; (*naast*) ntjori.
 BIJEEN ngkani.
 BIJL pati.
 BIJNA neo'.
 BIJTEN -bentji', -kadja', koto', -kuku'.

C

CURCUMA kuni II.

D

DAAD gau'.
 DAAR etu, he'e, helau, hiree, hire'etu,
 hirehe'e, hiretu, hiria, hiritu, iree,
 ire'etu, irehe'e, iretu, iria, iritu,
 oe, ohe'e, ree, re'etu, rehe'e, retu,
 ria, ritu, setu, te'etu, tetu, toe I,
 tohe'e, totu I.
 DAARENTEGEN nta'.
 DAARGINDS hidau', himai, relouu',
 se'e.
 DAARHEEN helau, hilau.
 DAARNA ngkai.
 DAAROM helee.
 DAG eo; *de volgende* — pulo.
 DAK ata'.
 DAKRIB kaho II.
 DAN bo I, tano; *meer* — ngkai.
 DANSPARTNER olo' I.
 DANSPLAATS raego'.
 DAPPER bia'.
 DARMEN ta'iliko.
 DAT etu, he'e, oe, ohe'e, te'etu, tetu,
 toe I, tohe'e, tu; (*zodat*) pai' II.
 DEEL ntongo'; *toekomende* — bagi,
 bali'.
 DEKSEL lou'.
 DELEN -gaa'.
 DENKEN nono, reke II, -tora, -uli'.
 DEZE ei, era I, tohe'i, toi, to'i.
 DICHT piri, popi'.

DICHTBIJ mohu'.
 DICHTDOEN lou'.
 DICHTGEGROEID popi'.
 DIE te'etu, tetu, toe I, to'e, tohe'e,
 to'o, totu I; (*relativum*) anu, to.
 DIENEN pue'.
 DIEP nala.
 DIER rewu.
 DIK rudu'.
 DIKWIJLS djau.
 DINGES anu.
 DIT he'i, ohe'i, oi I, tohe'i, toi, to'i.
 DJAMBOE gampu'.
 DJEROEK munte.
 DODE kiu, mate.
 DODEN pate; *zichzelf* — huntja'.
 DOEK abe', mesa'.
 DOEN -babehi.
 DOERIAN duri.
 DOLK badi'-badi'.
 DOM wodjo.
 DONDER guru, kuna.
 DONKER bengi, inti, riki.
 DOOD mate.
 DOODGEGAAN ora.
 DOODKIST kiu.
 DOODSLAAN -pao'.
 DOOF wongo.
 DÓORBREKEN depa', dupe', putu, repa',
 rupe'.
 DOORGAAN (*gebeuren*) oko.
 DOORHAKKEN -pua'.
 DOORHEEN loha, -tuku'.
 DOORN rui.
 DOORSLIKKEN -ome'.
 DOORSNIJDEN -pata'.
 DOORSTEEKEN -tohu'.
 DORP bola', ngata.
 DRAAGMAND bungke.
 DRAAGSARONG abe'.
 DRAAIKOLK wulili.
 DRAGEN -keni; *in de hand* — -dio',
 -heni'; *onder oksel* — -hariri,
 -upi'; *op de rug* — -uba'; *in mand*
op de rug — -kolo; *met zijn*
tweeën — -kowa'; *op of tegen*
schouder — -paha'a.
 DREK ta'i.

DREUNEN dini.
 DRIE tolu.
 DRINKEN -inu.
 DROGEN (*in de zon*) -pu'ai; (*bij vuur*)
 -tapa.
 DROOG bangi; 't — *e land* role.
 DUIDELIJK -intja, moe', noa' II.
 DUIF korokou, mangkebodo.
 DUIZEND ntjobu.
 DUIZENDEFOOT lipa.
 DUN siu', wii'.
 DURVEN daho'.
 DUS apa II, djadi', tano, wali.
 DUWEN -djole' II, hidi, tumu; (*met
 de bek*) halau'.
 DWARS ntibaa'.
 DIJ pa'a I.

E

EDELMAN maradika.
 EEKHOORN djou'.
 ÉÉN dua II, isa', kadju, ma'a, mata
 II, meha', mpu'u II, njala, ntaku,
 ongu, pepa' II; *ieder* — hore II.
 EENS ngkani.
 EERST lomo', ulu I; 't — *aangetrof-
 fen* huma.
 EI ntolu.
 EILAND lewuto'.
 EIND oti.
 ELK butu, hore II.
 ELKAAR; *onder* — mpau.
 ELLENDE; *in* — *verkeren* ahi'.
 EN bo I, duu', pai' II.
 ENKELRING talanga'.
 EPIPHYT luku'.
 ERFSTUK sosora.
 ERGERNIS wuku II.
 ETEN -koni'.
 ETTER nana'.
 EVENAREN bali, -ewa, rata.

F

FAKKEL hulu'.
 FEEST susa'; *soorten: sjamanistisch*
 — *balia*; *oorlogs*— belo'; *kaha-
 wea*'; *stam*— taro'.
 FLUIT lalowe.

FOEJA-KLOPPER woma.
 FOEJA-KLOPPLANK ha'a.
 FRAAI subo'.
 FRAMBOOS lole'.
 FUIK buwu, kongko, taboa.
 FIJNHAKKEN -saha, -toto'.

G

GAAN hilou, lau, tilou, tulou; *er op
 uit* — dao'; *er op af* — -karu-
 mangkai, toto.
 GAAR taha'.
 GAL podju', posu.
 GARNAAL entje'; — *vangen* hao'.
 GAST rata.
 GAT wulou'; — *in een boom* huke';
 — *maken in* -longa'.
 GAUW djoli.
 GEBEUREN oko.
 GEBIT; *definitieve* — *krijgen* -hopu'.
 GEBROKEN pui'.
 GEBUKT bungku'; — *zitten* tumpa.
 GEDACHTE reke II.
 GEDRAG gau', kehi.
 GEEL kuni I.
 GEEST anitu, karampuaa.
 GEHEEL kadju, lili'.
 GEHOORZAMEN -epe, -pangala', pue'.
 GEHUCHT kinta'.
 GELD doi.
 GELEGENHEID; — *hebben* ala.
 GELIEFDE -onti' I.
 GELOVEN -pangala'; *niet* — -sapu,
 -sauru.
 GELUID; — *geven* moni.
 GELUIDSWOORD hagi-ro, pario, piu,
 pogo', si', tii, wutu.
 GELUK; — *hebben* rasi'.
 GELIJKTIJDIG -tau'.
 GEMAKKELIJK djoli.
 GEMOED nono.
 GEMSBUFFEL ntoko'o.
 GENEESMIDDEL kuli'.
 GENEZEN (*wond*) uri'.
 GENOEG gana; — *hebben van* oha;
mooi — pore.
 GEPAKT ala.
 GEREED rodo I; — *maken* -rapa' II,

rodo I.
 GERIMPELD leo'.
 GERINGSCHATTEN -sauru.
 GESCHEURD bibe', heu', ntjera, ntjia',
 seho.
 GESCHROEID wontju.
 GESCHUD djelengo.
 GESPREK tutu.
 GESTOLD woku.
 GESTRIKT rii.
 GETROFFEN bela II.
 GETUIGE sabi'.
 GEUR hoa.
 GEURIG hongga.
 GEVEN -wai'.
 GEVOELEN -epe.
 GEWAARWORDEN -epe.
 GEWELDIG (*niet gering*) ore' II.
 GEWOND baka' II.
 GEWOON biasa, gati.
 GEWOONTE atura, gati; —(*recht*)
 ada.
 GEZEL(SCHAP) dohe, doo, ema'.
 GEZINDHEID; *van dezelfde* — alu'.
 GEZWOLLEN woto II.
 GIERIG bohi', bosu'.
 GINDSHEEN hilou, ilou, lou, rou.
 GISTEREN wengi.
 GLAD; — *maken roli*' II.
 GLIBBERIG linuru.
 GOED lompe'.
 GOEDEREN rewa.
 GONG goo'.
 GOOIEN -liba'.
 GOUD bulawa.
 GOUDGEWICHT lome, ua' II.
 GOUDWASSEN ngemo'.
 GRAAG; *steeds* — *willen mingki*'.
 GRAF daeo', wawo.
 GRAS; *dichtgroeïend* — popi'.
 GRAVEN -keke; *zie ook: opgraven*.
 GRAZEN -kuku'.
 GROEIEN tuwu'.
 GROOT bohe, kama, kedi'.
 GROOTBRENGEN kama.
 GROOTOUDER ntu'a.
 GROOTSE ntumpu.

GRIJPEN -gangko, -hoko'.
 GULDEN rupia.

H

HAAK hoda.
 HAAR; *lichaams*— wulu.
 HAARDSTENEN toni.
 HAHA! hahoo'.
 HAKKEN -time.
 HALEN -ala'; *vruchten uit de tuin* —
 -hore I; *met de hand naar zich*
toe— uri.
 HALFBLOED -bika', mali.
 HALM kaho I.
 HALS wuroko'.
 HALSSNOER enu', tinaha'.
 HALT nto'o.
 HAMER palu.
 HAND pale; *in de* — *houden* -dio',
 -heni'.
 HANENGEVECHT sawu', tadjj'.
 HANGEN; *bamboe om matten over te*
 — *hampe; spijker, haak om iets*
op te — hoda.
 HART hule, nono.
 HATEN huku'.
 HECHTEN -taka', -toe II.
 HEEN EN WEER lelo, ngkui.
 HEER pue', tua II.
 HEKS ule'.
 HELDER (*licht*) badja, rawa II; (*dui-*
delijk) moe'.
 HELFT ntongo', -pua'.
 HELPEN -tulungi.
 HEMEL langi'.
 HENGELLEN peka.
 HERKENNEN; *niet* — -kehele.
 HERT ruha.
 HET hi'a.
 HEUS ntoto.
 HIER he'i, hirehe'i, hirei, irehe'i, irei,
 ohe'i, oi I, rehe'i, rei, se'i, tohe'i,
 toi.
 HIERHEEN mai, tumai.
 HOE? apa I, beiwa.
 HOEDEN -ewu.
 HOEK hoki.
 HOEVEEL kudja.

HOEWEL nau'.
 HOK pompo.
 HOL pulo'u, towi.
 HOND dike'.
 HONDERD atu.
 HONGERIG dupu', oro'.
 HOOFD woo'; *dorps*— kapala' I.
 HOOFDBAND tali.
 HOOFDDOEK siga.
 HOOG langa, langko.
 HOOP; *bij hopen* -lodju'.
 HOORN tonu'.
 HOREN -epe.
 HOUT kadju, kasu, kau; — *gooien*
op vuur lobu.
 HOUTSKOOL wuri.
 HUID kuluma; *buffel*— kuliba.
 HUIS tomi; *houtwerk voor* — bola'.
 HUISDIER rewu, tuwu'.
 HUISRAAD rewu.
 HULPTELWOORD dua II, kadju, ma'a,
 mata II, meha', mpu'u II, ongu.
 HUTJE pongko I, raha.
 HUWEN mua', ntjamoko, tobine.
 HIJ hi'a.
 HIJGEN ngaha.

I

IETS apa I, napa.
 IK aku'.
 IN hi, i, lolo, rala.
 INDERDAAD mpu'u I.
 INDIEN ane('), bongko, nampa'.
 INDOEN -puna'.
 INDRUPPELEN tudo.
 INEENS hatidi, ntjorobaa.
 INGAAN -puna'.
 INGANG wobo'.
 INGEDEUKT leo', robe'.
 INGEWANDEN ta'iliko.
 INHOUD ihi'.
 INHOUDEN (*adem*) -buho'.
 INKT tinta.
 INPAKKEN -putu'.
 INSCHENKEN -tua I.
 INSLAPEN leta'.
 INSNIJDEN -tai'.
 INSPANNEN; *zich* — simuku, sumuku.

INSTEKEN -tunja', -untjo'; *hand* —
om te pakken -kororo.
 INSTEMMEN -io'.
 INTERJECTIE ba', bee, e', le('), lee,
 lee', oo II, wuu.
 INTUSSEN api'.
 INZINKING leo'.

J

JA io'.
 JAAR mpae.
 JAGEN (*met honden*) ahu, dike'.
 JALOERS hingi'.
 JANKEN kaa' II.
 JEUGD ngura.
 JEUKEN kata.
 JONG ngura.
 JONGEMAN kabilasa.
 JONGEN (*bij aanspreken*) uto'.
 JONGSTE hudu, ipe.
 JUIST (*net, bezig*) baa'; (*pas*) lako';
 (*waar*) kono.
 JULLIE koi', komi'.
 JIJ iko.

K

KAF tapi.
 KALEBAS labo', tabo'.
 KALK tuila.
 KALKBUS taku.
 KAM (*van garnaal*) tamire.
 KAMERTJE langka'.
 KANT humi', mali.
 KARBOUWENPAD keleke'.
 KAT sisi.
 KATOEN; *wit katoenen stof* ganisi'.
 KEEL; *brok in de* — monju.
 KEER ngkale', ngkani; *iedere* —
 lalau.
 KERKGAAN gampara.
 KETOEPAT kutupa'.
 KEVER kawu'.
 KIEKENDIEF lowe, pelelo'.
 KIEMBAL dāmuna.
 KIES maga.
 KIETELÉN kiri.
 KIEZEN -pelihhi.
 KIKKERVISJE tingkulu.

KIKVORS taraa, tete', totu II.
 KIND ana'.
 KIP manu'.
 KIST peti'.
 KISTEN (*een dode*) kadju.
 KLAAR oti.
 Klapwieken puru.
 KLEDING hea, waru'.
 KLEIN kedi'; — *blijven* kidi-kidi.
 KLEINKIND kumpu.
 KLIKGELOUD lata'.
 KLIMMEN -kahe'.
 KLIMPLANT paria'.
 KNABBELEN -bentji', -kuku'.
 KNARSEN redji'.
 KNIEHOLTE longkoda.
 KNIELLEN wilingkudu.
 KNIKKEBOLLEN tunu'.
 KNOLGEWAS ntetebi'.
 KNOOP; — *leggen* olu'.
 KNIJFEN (*met nagels*) -koloti.
 KOE djapi.
 KOK -ruhe.
 KOKEN -nahu, -ruhe, sinaha.
 KOKOSBOOM kuluku.
 KOKOSDOP banga'.
 KOKOSVEZEL benu'.
 KOLEN; *gloeierende* — rea'.
 KOM (*in rivier*) liku.
 KOMAAN hia(').
 KOMEN rata.
 KOOI pompo.
 KOOKPOT kura.
 KOOPWAAR balu'.
 KOPEN -oli.
 KOPPENSNELLEN woo'.
 KOPPENSNELLER tau.
 KORT rede', rika'; *te* — *schieten*
 kura'.
 KOUD lahe', lengi'.
 KOUDE; *sterven van* — kolu.
 KRAAI kaa' I.
 KRAAIEN turua'.
 KRAB bungki I.
 KRACHT roho; *iets met* — *doen*
 simuku, sumuku.
 KREUPEL tingkadee'.
 KRIOELEN nguge I.

KROKODIL pue'.
 KROM tengku.
 KRONKELEN sapulili.
 KRUIJN tanuana.
 KRUIPEN kenele, njolo.
 KRUISELINGS; — *zetten op* -humela'.
 KUIT timpu.
 KUITSCHOPPEN winti.
 KUKELEKUU tuturua'uu.
 KUNNEN ala, baka' I, daho', -kulei'.
 KIJKEN -hilo, mata I.

L

LAAG (*reeks*) lapi, tapi'.
 LAAG (*niet hoog*) dingki', rede'.
 LAATSTE hudu.
 LACHEN tawa.
 LANG; *even* — tuwu'; *niet even* —
 kedja; (*van tijd*) hae; — *geleden*
 owi.
 LANGS -tuku'; *lopen* — -liu, -tara.
 LANGZAAM lera'.
 LANS kantjai', pontji'.
 LANSAT lontja'.
 LASTIG; *'t de mensen* — *maken*
 -sesa' II.
 LATEN lele'.
 LATER boko', mpeno.
 LEEFTIJD bohe.
 LEEG boa, kaloa.
 LEGGEN -kola', -tu'u.
 LEK lohu.
 LEKKER tomo'.
 LELIJK da'a.
 LENDENEN hope'.
 LEUGEN boa'.
 LEUNEN antje', -pelintjare, -pilintjare.
 LEUS; *voor de* — ntani'.
 LEVEN tuwu'.
 LEVENSKRACHT; — *versterken* tinu-
 wu'.
 LEVER ate.
 LEZEN basa I.
 LICHAAM woto I.
 LICHT (*helder*) badja, basa II, rawa
 II.
 LIDWOORD (*persoonlijk*) ni.
 LIED rona'.

LIEFHEBBEN ahi'.
 LIEGEN boa'.
 LIGGEN kalu, ladu', turu.
 LIKKEN djila'.
 LIP wiwi.
 LIST reke II.
 LOER; *op de* — *liggen* -inawu.
 LOKHAAN ati'.
 LOON tomo I.
 LOPEN mako'; *hard*— keno; *met*
handen en voeten — dengke; *al*
lopend lako'.
 LOSLATEN -bahaka; (*los raken*)
 tangka'.
 LOSMAKEN -kaka.
 LOSSCHIETEN pohan.
 LOSTREKKEN tangka'.
 LUCHTRUIM raoa.
 LUCIFERS solo'.
 LUIS kutu.
 LUIZEN -ka'i.
 LIJDEN todo.
 LIJFBAND hulapi.

M

MAAN wula.
 MAAND mula.
 MAAR aga, agina; — *in werkelijk-*
heid api'.
 MAGER ruhu'.
 MAIS goa'; *gestampde* — tinoo'.
 MAISKLOS kumau.
 MAKEN -babehi, behi.
 MAKER djadi'.
 MAKKER dohe, doo, ema'.
 MAMUDJU Mamunju.
 MAN mane, tomane.
 MAND karantji, -kolo.
 MANDJE bingka'.
 MANEN -kewo, -singara'.
 MANGGA ta(')ipa.
 MAT ali'.
 MEDEDELEN bali, rata.
 MEDELIJDEN HEBBEN ahi', hadja.
 MEDICINEREN kuli'.
 MEENEMEN ema', ima.
 MEER; — *dan* labi, liu; *nog* — tena;
hoeveel te — bila' II; *des te* —

kedl'.
 MEER (*nomen*) rano.
 MEESLEUREN -rumpa'.
 MEEVOEREN -tau'.
 MEISJE tobine, toronaa; (*als eigen-*
naam) dei'.
 MENGEN -galo.
 MENS manusia', tau, tauna.
 MES ladi', piho'.
 MET hante, nte.
 METEEN goli, liu, ngaa.
 MIDDEN laintongo' ntongo'.
 MIER behi', onti' II.
 MISDAAD silaka.
 MISSCHIEN ba, bara, meka'; — *niet*
 ha.
 MISSEN sala'.
 MODDER rege'.
 MOE le'i, lenge', roko; 't — *worden*
 oha.
 MOEDER ina', tina.
 MOEILYK kadja, koro, pari.
 MOGEN ala.
 MOND nganga.
 MONDING nanga II.
 MOOI subo'; — *genoeg* pore.
 MORGEN (*demain*) mpeneo, pulo.
 MUG koromu'.
 MUIS wulehu'.
 MUIZENVAL -ta'a, tewo'.
 MUTS tabo'.

N

NA ngkai; *na vertrek van* lingku',
 timpaliku'.
 NAAKT lawa.
 NAALD djaru.
 NAAM hanga'.
 NAAR hi, i.
 NAAR (*erg*) pari.
 NAAST dau', ntjori, rapi' I.
 NACHT bengi; — *doorbrenghen op*
door geesten bewoonde plek bara-
 tapa.
 NADEREN rapa.
 NAKOMELINGEN muli I.
 NAMIDDAG ntjumunou'.
 NAT sii'.

NATUURLIJK laa II; (*zeker*) timulu.
 NAUW djopi'.
 NAVEL puhe.
 NEDERLANDER balana.
 NEEF ana', era II.
 NEERKOMEN dungku, hompo.
 NEERKIJKEN -panto', tiro.
 NEERLATEN -ulu II.
 NEERLEGGEN -dampa.
 NEERSTORTEN puka.
 NEERSTRIJKEN hopo', ntjarake.
 NEERVALLLEN dungka.
 NEERZETTEN -kola', -tu'u.
 NEGEN sio.
 NEMEN -ala'.
 NEUS onge.
 NICHT ana'.
 NIEMAND hema.
 NIET bela I, neo', uma; — *meer*
 uma; *nog* — ko'ia, oa'; *helemaal*
 — namo'; — *nodig* mingki', poi'
 II; *nog* — *eenmaal* ntau'.
 NIEUW bo'u.
 NOEMEN hanga'.
 NOG; — *niet* ko'ia; — *eens*, — *meer*
 tena.
 NOK wumu.
 NU ewa'toe, ewa'toi, hewa'toe, hewa'-
 toi, toe I, tohe'i, toi, wae.
 NUT bunu', tudju.

O

OEVER talinti.
 OF ba, bara.
 OKSEL kiriki'; *onder* — *dragen*
 -hariri, -upi'.
 OMCIRKELEN lile'.
 OMDAT apa', bo II, lawi'.
 OMHAKKEN -toki.
 OMHEINING wala.
 OMHELZEN -kupui.
 OMHOOGSTEKEN tuha'.
 OMKIJKEN ili', wili'.
 OMRINGEN -tololiki.
 OMSCHRIJVING; — *en gebruiken* wa-
 latu.
 OMSINGELEN -dolo', tipu.
 OMVALLLEN dungka, puka.

ONAANGENAAM da'a.
 ONBEPAALED bua' II.
 ONDER une' I; *ruimte* — 't *huis*
 kepeo'.
 ONDERBREKING putu.
 ONDERDAAN parenta.
 ONDERDOMPELEN bangka.
 ONDEREIND tawu.
 ONDERHOUDEN tuwu'.
 ONDERLEGGEN lihi.
 ONDERRUG kelo.
 ONDERWIJZEN tudu'.
 ONDERZOEKEN -tango', -wile.
 ONDEUGEN bibo.
 ONGETWIJFELD ami'.
 ONKRUID siko'.
 ONKWETSBAARHEID kaba.
 ONLANGS wengi.
 ONTBINDING pope.
 ONTBREKEND kabu.
 ONTKENNEN -sapu.
 ONTMOETEN -rua', tomu; *zoeken te*
 — kinomo.
 ONTPLOFFEN lopo.
 ONTWIJKEN salewa.
 ONVERANDERD bate.
 OOG mata I; *in 't* — *houden naa*.
 OOK duu', wo'o.
 OOM uma'.
 OOR tilinga.
 OORKNOP dali.
 OP hi, i, lolo, wongko; *precies* —
 tono.
 OPBERGEN tiapa', -timamahi.
 OPBORRELEN kilibubu'.
 OPBRUISEN kilimue.
 OPDAT bena, bona.
 OPEEN; *dicht*— pii'.
 OPENEN -bea; (*ogen*) -bini', hungka'.
 OPENSNIJDEN -hampa.
 OPETEN -koni', -kuku', -tilo'.
 OPGEZWOLLEN bonga.
 OPGOOIEN huge.
 OPGRAVEN -kae.
 OPHANGEN -toe II.
 OPHAPPEN -djongku'.
 OPHOPEN -lodju'.
 OPHOUDEN nto'o.

OPKLIMMEN -kahe', mua'.
 OPKIJKEN -ngoa'.
 OPLOSSING towa'.
 OPMAKEN itu', oti, roli' II.
 OPMERKEN -kamaro.
 OPNIEUW ntjuli'.
 OPPASSEN soro'.
 OPPERVLAK wongko.
 OPRAKEN pumpu.
 OPRAPEN -tima'.
 OPSCHUDDING; *in* — *raken djiwo'*.
 OPSCHUIVEN deru'.
 OPSLUITEN tuhu.
 OPSLURPEN -sihi'.
 OPSPATTEN bura.
 OPSPRINGEN hadjo.
 OPSTAAN mata III.
 OPSTAPELEN -ropu.
 OPTILLEN -ongko'.
 OPTREKKEN -ore' I.
 OPVANGEN (*in vat*) -naka.
 OPVANGKOKER timo'.
 OPVLAMMEN baa.
 OPVOEDEN tuwu'.
 OPVULLEN -uri.
 OPWACHTEN -dongo.
 OPZETTELIJK tungkai'.
 OPZETTEN (*kookpot*) -una'.
 OPZIEN -ngoa'.
 OPZWELLEN; *doen* — *bonga, bosu.*
 OUD hae, tu'a; — *e man of vrouw*
 ntu'a, tu'a.
 OUDERS tu'a.
 OUDSTE ulumua'.
 OVER lolo.
 OVERBLIJVEN toro.
 OVERBRENGEN (*woorden*) -woli'.
 OVERDAG eo.
 OVERDEKKEN -lodju', -popo'.
 OVERDEKT (*vol*) hobo'.
 OVEREENKOMEN bali.
 OVEREENSTEMMEN; *niet met elkaar*
 — *kedja.*
 OVERHEENSTAPPEN tibo.
 OVERKANT dipo.
 OVERPLANTEN -hu'a.
 OVERSTEKEN dongka'.
 OVERSTULPEN -popo'.

OVERWEGEN nono.
 OVERWINNEN -dagi.

P

PAAL tuha'; — *om buffel aan vast*
 te leggen -taka'.
 PAAR nai'.
 PAARD djara'.
 PADDESTOEL ntamata, rawa'.
 PAKJE -putu'.
 PALING mahapi'.
 PALMMARTER bangko', djinga'.
 PALMWIJN; — *halen in hari.*
 PANG wutu.
 PAP; — *maken omu'*.
 PAS (*juist*) baa', lako'.
 PASSEN rae'.
 PASSEREN -liu, -tara.
 PEN uki'.
 PERSOON dua II.
 PEUTEN -uso.
 PIENTER pante.
 PIIK! piu.
 PIKKEN -tilo'.
 PIKOEL piku'.
 PINANG pangana, -pongo.
 PISANG loka'; — *bloem* puhu' I.
 PIS(SEN) loi'.
 PIT unto'.
 PLAATJE gampara.
 PLAATS; *in* — *daarvan* ntani'.
 PLAATSEN -tu'u; *voor 't vuur* —
 -nene.
 PLANTEN -hu'a, -tudja'.
 PLAT djele.
 PLOF djuu'.
 PLOTSELING helee, mule'.
 PLUKKEN -hopu', -puhu' II.
 POEL tampo'.
 POEPEN nturi.
 POFFEN; *mais* — *hole.*
 POMPOEN kabodja'.
 POOT witi'.
 PORREN -uso.
 PORTIE (*vlees*) tibo' I.
 PRAUW sakaea.
 PROBEREN huka', rao.
 PROEF; *op de* — *stellen* rao.

PROEVEN -inu, -koni'.
 PRUIMEN (*sirih*) -pongo.
 PRIJZEN -kamaro, -onti' I, -une' II.
 PUNT doe, wuntu.
 PUTTEN; *water* — tomu'.
 PIJNLIJK peda' I.
 PYTHON hawa III.

B

RAADSEL waino'.
 RADEN towa'.
 RAND humi', wiwi'; — *van rivier*
 po'ole.
 RANSELEN -pao'.
 RAT wulehu'.
 RAUW mata'.
 RAVIJN bingkena.
 RECHT noa' I; *niet* — ule'.
 RECHTS ka'ana.
 REEDS baa', bila' II, hia' I, mpia'.
 REEKS lapi, tapi'.
 REGELEN hawa'.
 REGEN uda.
 REGERING parenta.
 REIDANS raego'; *komen meedoen aan*
 — tako.
 REIDANSER olo' I.
 REIGER ba'o.
 REIN roli' II.
 REIS; *op* — *zijn* daga.
 REK; — *boven 't vuur* kolonto'; —
gebruiken bij 't drogen lano'.
 RESULTAAT bunu'.
 REUMATIEKLIJDER kule.
 RIET biro, bora, warowio.
 RIMPELS; *met* — leo'.
 RING hintji.
 RINKELN kiro.
 RIVIER bungki II (?).
 ROEPEN -kio'; *bij zich* — tumai.
 ROLLEN lule, -luli'.
 ROND loli I; *in 't* — lili.
 RONDMAAIEN soe.
 ROOD lei.
 ROOSTEREN -doro.
 ROTAN ui.
 ROVEN -ago, hago, -pongko'.
 RUG tongo'; *op de* — *dragen* -kolo.

RUIKEN -enga'.
 RUILEN -sula'.
 RUIM kolontjao.
 RUPS ule.
 RIJ; *op een* — nene'.
 RIJDEN -lama', -sawi'.
 RIJKDOM ua' III.
 RIJP taha'.
 RIJST pae; *gestampte* — ontje;
ladang— role; *gekookte* — ruhe.
 RIJSTPLANTJES (*bibit*) tiwu.
 RIJSTSCHUUR logo, wilulu.
 RIJSTSTAMPER alu.
 RIJSTVOGEL rone.
 RIJSTZAK laito'.

S

SAGO bina'u.
 SAGOWORM wati, duli, tati.
 SAMEN dohe, ngkani, -tau'; — *doen*,
 — *werken* dulu; — *gaan* -keni.
 SARONG topi'.
 SAWAH lida'.
 SAWAH-DIJKJE kawata.
 SCHAAL dula, palangka', -pongo.
 SCHAAMGORDEL pewo.
 SCHADE; — *berokkenen* sero.
 SCHADUW kao'.
 SCHEIDEN -gaa'.
 SCHELPIER hipa'.
 SCHEPPER ponu.
 SCHERP tadja.
 SCHERTSEN ore' II.
 SCHIL kuluma.
 SCHIP kapala' II.
 SCHITTEREN rungenge'.
 SCHOEN salupa'.
 SCHOOL sikola.
 SCHOON subo'.
 SCHOONDOCHTER minia.
 SCHOONMOEDER paniana, piniana.
 SCHOONVADER paniana, piniana.
 SCHOONZON minia.
 SCHOONZUSTER era II.
 SCHOOT; *op de* — *nemen* -awi.
 SCHOPPEN -sepa, -tada, -tampado'.
 SCHOUDERBLAD hiru.
 SCHRAPPEN (*rotan*) -nai.

- SCHRAPZETTEN; *zich — bij kuitschoppen* -ta'a.
 SCHREEUWEN hoho.
 SCHRIKKEN kontje.
 SCHRIJVEN uki'.
 SCHUDDEN -lengo; *heen en weer — kalipo'*; 't *hoofd* — -loli II.
 SCHUILEN mou.
 SCHUIM wura'.
 SCHULD inta.
 SCHURFT kake'.
 SERGEANT arasaa', karasaa', karesaa', sarasaa'.
 SIRIH-PINANG -pongo.
 SIRIH-ZAK batutu.
 SLAAF batua I.
 SLAAN -pao', -weba'; — *op* -kado'; — *met vlakke hand* -pama'; — *met rug van mes* -tingko'; — *met zweepje* -widju'.
 SLAAP; *diep in* — luru'.
 SLAAPSARONG kumu'.
 SLACHTEN -sumale; (*voor 'n dode*) padu'.
 SLANG ule; *soorten*: hawa III, mentju'.
 SLAPEN turu.
 SLECHT da'a.
 SLECHTS agina, bate, hampale, hana(a)', kampa', sampale, tani', wule', wuwu.
 SLEUTELBEEN; *holte achter* — logi.
 SLIM pante; *te — af zijn* -rune'.
 SLUITEN -untja; (*ogen*) piri.
 SLIJPEN -aha'.
 SLIJPSTEEN -aha', hangira, hingira.
 SMEDEN -tampa.
 SMEREN gela'.
 SMID -tampa.
 SNEL sohi'.
 SNOR sumi'.
 SNIJDEN; *in stukken* — -hila'; (*rijst*) — -kowi'.
 SOLDAAT surudado.
 SOMS? apa'.
 SOORT ngaa, njala.
 SPAN danga.
 SPARTELEN puru, rupepa'.
 SPECHT balintutu'.
 SPELEN ore' II.
 SPIT -doro.
 SPLIJTEN -beho, -bika', -bike', -bulu' II, -tonga', -tongko'.
 SPOOKAAP asi, tampedje, tangkasi.
 SPOOR laa' I.
 SPORT (*van trap*) oda.
 SPRAAKZAAM djole' I.
 SPREKEN libu', lolita, tutu; — *tot* -kamaro.
 SPRINGEN tadi', -tene', towo; *naar beneden* — nawu'.
 SPRINKHAAN lari.
 SPIJKEREN -paku', -paso'.
 SPIJT soho'.
 STAAN kore.
 STAART iku.
 STAMPEN manju, mau, -pede', -uso.
 STAPEL tobu, tuda.
 STEEDS; — *door* liu.
 STEEKVLIEG ngkatimoma'.
 STEEN ila', watu.
 STEILTE bingkena.
 STEKEN -djolo', -saku, -suhu' I, -time; *met de vinger* — -tobo'; *met angel* — -tuhi.
 STELEN nako, -pongko'.
 STELLIG ami'.
 STENGEN laa' II.
 STER betue'.
 STERK peda' II, roho.
 STERVEN mate, pate.
 STEUNEN (*van pijn*) todo.
 STEVIG roho, tono.
 STIKKEN tidjo'.
 STIL ba'i.
 STILSTAAN rodo II.
 STOF, *stoffig* awu.
 STOMPEN -djangkuru'.
 STOTEN -djolo', tuku.
 STRAK dii', hini, rii.
 STRAKS tu.
 STRALEND -hini.
 STRIK menta, -ta'a; *vogel* — teko'.
 STROMEN ili.
 STRONK putua'.
 STROOIEN -hawu'.

STROOMAFWAARTS ntja'u.
 STROOMOPWAARTS mure'.
 STRUIKGEWAS oma.
 STRIJDEN nga'e.
 STUK; *een* — buhu', -pua'.
 STUKBREKEN pui'.
 STIJF le'i.
 SUIKERPALM; *steenvrucht van* —
 konta'.
 SUIKERRIET towu.

T

TAAK bago.
 TAK ra'a, rangka.
 TAND ngihi'.
 TANDELOOS ngiro.
 TANDENVIJLEN -keso.
 TANG hupi'.
 TANTE ina'.
 TASJE epu'.
 TASTEN -gao'.
 TE (*al te, te zeer*) rahi.
 TEERKOST boku.
 TEGENHOUDEN -tagi.
 TEGENOVER njanjo, tone.
 TEGENSTAND; — *bieden* -tena'.
 TELKENS hatidi.
 TELLEN -bila' I.
 TEMPEL lobo.
 TERDEGE ntoto.
 TERECHTKOMEN; — *in* tolou'.
 TERONG polola.
 TERUGHOUDEN -tagi.
 TERUGKEREN muli', ntjuli'.
 TERWIJL bangku', bula I.
 TEVREDEN oha.
 TIEN -pulu'.
 TIMMEREN bola'.
 TOCH kana.
 TOEKANG pante.
 TOEKOMST; *in de* — mpai'.
 TOEKIJKEN -rono.
 TOEN nta', nto'una, pai' II.
 TOESPIJS nede', uta.
 TONEN huwu.
 TONG djila'.
 TORTELDUIF korokou.
 TOTDAT alaa, duu'.

TOUCHEREN (*geld*) pale.
 TOUW (*waarmee buffel geleid wordt*)
 barara.
 TRAAG lenga.
 TRAP tuka'.
 TRAPPEN; — *op* -lisa, -pongko II,
 todu.
 TREFFEN bela.
 TREKKEN; *uit een stapel* — -henta;
aan de haren — *bij het luizen*
 winju'; *uit de grond* — -wuka.
 TROM boha, tinti'.
 TROS buli, pa'a II.
 TUSSEN olo' II.
 TUSSENSCHOT (*in bamboe*) wuku.
 TWEE dua I, dua II, kadju, ma'a,
 meha', ntaku, ongu.
 TWISTEN tuda'.
 TWIJG rangka.

U

UIT ngkai; *er* — -lali.
 UITBRANDEN lobu, -suwe.
 UITBREKEN -bongka; *tanden* —
 -hopu'.
 UITERLIJK bantja, lentje.
 UITGAAN hompo.
 UITHALEN -bongka, djelengo, -ue'.
 UITHOUDEN dadahi, tari.
 UITKOMEN (*ei*) moho'; *er* — -wute'.
 UITNODIGEN -bawa.
 UITPUILEN buu'.
 UITSCHUDDEN -tonta.
 UITSPREIDEN -kodo.
 UITSPUWEN -hupa', -kodja', -lua'.
 UITSTORTEN -bowo.
 UITTREKKEN -buti, -henta, -hopu',
 -wuka, -wute'; (*kleren*) -rontju.
 UITVALLEN sopa.

V

VADEM dopo.
 VADER mama, tuama.
 VALLEN nawu', ona; *laten* — pohu.
 VANGEN ala, hao', -hoko', hulu',
 tewo', tono, woko'.
 VANWAAR? apa I.
 VARAAN kuliha', timposu'.

- VARAAN -sawi'.
 VARKENSTROG paiwa'.
 VAST (*zeker*) tono; (*van tevoren*)
 ami'; (*blijvend*) rapa' I.
 VASTBINDEN -kapu', -taka', -toe II.
 VASTHOUDEN -kamu.
 VASTKNIJPEN hupi'.
 VASTSTEKEN -tohu'.
 VASTZITTEN -kapu'.
 VEEL dea I, wori'.
 VEER wulu.
 VEEST otu'.
 VEGEN -hai.
 VELERLEI ngaa, njala.
 VELLEN -toki.
 VER kawao, laa I.
 VERANDEREN wali; *van uiterlijk* —
 -sambei.
 VERBAASD; *zich* — *afvragen* -kehele.
 VERBERGEN -wuni.
 VERBLIJFPLAATS oha'.
 VERBRAND mampu.
 VERBRANDEN -ropu, -tunu.
 VERBRIJZELEN reke I.
 VERBIJSTERD ingu'.
 VERDER liu, ntuli'.
 VERDRINGEN (*elkaar*) bihi'.
 VERDWALEN puha.
 VERDWENEN ora, paea, ronto II.
 VERDWIJNEN paea, ronto II.
 VERFSTOF (*zwarte*) nompi'.
 VERGELDEN hawa II.
 VERGELDING bagi, bali'.
 VERGEZELLEN doo.
 VERGIF taha.
 VERHAAL lolita.
 VERHUIZEN -toli.
 VERKEERD sala'.
 VERKLARING; — *afleggen* noa' II.
 VERKOUDEN waha.
 VERLANGEN doko', rue.
 VERLATEN lahi; *door echtgenoot* —
 boli.
 VERLENGEN -umpu'.
 VERLICHTEN -hini.
 VERLOOFDE nara.
 VERNIELD gero; *helemaal* — liu'.
 VERNIELEN sero.
 VERPLAATSEN -toli.
 VERROTING pope.
 VERSCHAFFEN ria.
 VERSCHILLEN (*in gezindheid*) lea.
 VERSCHROEID mpoa'.
 VERSLETEN ronto I.
 VERSPREID -hawu', hilu, roli' I,
 sesa' I.
 VERSTANDHOUDING (*goede*) tuwu'.
 VERTREK; *na* — *van* lingku', timpa-
 liku'.
 VERTREKKEN -ongko'.
 VERTROUWEN -saru.
 VERVANGEN -sampei, tolo.
 VERVOEREN; *bij gedeelten* — anta.
 VERWAARLOZEN haba'.
 VERWARREND ingu'.
 VERWEESD ilu.
 VERWISSELEN -sambei.
 VERWIJTEN soho'.
 VERZADIGEN bohu.
 VERZAMELEN ngkani, -rumpu, -tiuru,
 tuda; *zich* — romu, -rumpu.
 VERZOEK rapi' II.
 VERZORGEN kama.
 VEZEL (*van arenpalm*) mpuga; (*van*
kokosnoot) benu'.
 VIER opo'.
 VIEREN (*neerlaten*) -ulu II.
 VINDEN rata, -rua'.
 VIS bau'; *soorten*: koha', uru.
 VISHAAK peka.
 VISNET djala'.
 VLAG banera.
 VLAKTE lempe, papada, popada.
 VLEERMUIS tite'.
 VLEES bau', ihi.
 VLEUGEL pani'.
 VLIEG dali'.
 VLIEGEN limoko.
 VLINDER kalibama.
 VLOER ila'.
 VLUG sahu.
 VOCHTIG sii'.
 VOEDEREN -tora.
 VOEREN -tilo'.
 VOET (*ondereind*) tawu.
 VOGEL dantji; *soorten*: ngkasipa',

- sangkurio, te'e, tidudui, tingka-loko'.
 VOGELVERSCHRIKKER eka'.
 VOL hobo', hore', ponu'; — *le maan* eo.
 VOLDOENDE hompe, hono', hudu.
 VOLGEN -dapa', duntju, -tuku'.
 VOLHOUDEN dadahi, tari.
 VOLK dea I.
 VOLKOMEN loli I.
 VOLLEDIG hudu.
 VONK rea', rehe.
 VOOR hi, i.
 VOORBIJ liu.
 VOORDEEL; — *ondervinden* lompe'.
 VOORERF berewe, lalowo.
 VOORGAAN ulu I.
 VOORGALERIJ parawa.
 VOORHOOFD wingke.
 VOORKANT njanjo; — *van dak* opa'.
 VOORKOMEN (*uiterlijk*) bantja, lentje.
 VOORSCHIJN; *te* — *komen* huwu, onga.
 VOORSPOED; — *hebben* rasi'.
 VOORTDUREND lai, ntora, oa'.
 VOORUIT! hia(?), kita, koi'.
 VORK; *gevoerde* tak panga.
 VORST gau'.
 VRAGEN (*informeren*) kune', libu'; (*verzoeken*) rapi' II.
 VRIEND bale.
 VROEG; '*s morgens* — pulo.
 VROEGER owi.
 VROUW bine, tobine.
 VRUCHT wua'.
 VRUCHTBAAR lipopo'.
 VRIJLATEN -bahaka.
 VUIL babo'.
 VUUR apu; — *slaan* tela.
 VUURVLIEG kalipopo'.
 VIJAND bali'.
 VIJF lima.
 VIJVER wuhu'.
 W
 WAAIEN -wui.
 WAAR (*juist*) kono.
 WAAR? hi(?)apa, palau.
 WAARHEEN? hi(?)apa, palau.
 WACHTEN au, pea.
 WAL; *vaste* — bata, role; *aan* — *klimmen* ntjore.
 WAN hao', wara.
 WAND rini.
 WANDELEN lou.
 WANDREK hologa.
 WANEN -uli'.
 WANNEER? nto'uma.
 WANT daa' I.
 WARM rani'.
 WARMEN; *zich* — neru.
 WASSEN -bohoi'; *handen* — wano.
 WAT? apa I, napa; — *doen?* -popai.
 WATER ue.
 WATERBAMBOE bahi, podu'.
 WATERHALER tomu'.
 WATERLEIDING halano, tumola.
 WEEK mingku.
 WEER (*ook*) wo'o.
 WEERSKANTEN ntimalia.
 WEERSTAND; — *bieden* -ewa.
 WEESKIND ilu.
 WEG ohea.
 WEGEN -timpa.
 WEGGAAN lai.
 WEGJAGEN -wura.
 WEGLOPEN tibo' II.
 WEGNEMEN -lali.
 WEGROLLEN -luli'.
 WEGROVEN -sangke.
 WEGSCHOPPEN -tada.
 WEGSPRINGEN; *ineens* — behi'.
 WEIDEPLAATS lamara.
 WEIGEREN -huna.
 WEINIG kedi'.
 WEL, *wel degelijk* moto.
 WELIG lipopo'.
 WELKE to'uma.
 WENEN geo'.
 WENTELEN lule.
 WERELD dunia', rawa I.
 WERKELIJK (*heus*) ntoto.
 WERKEN bago; *op de akker* — wia'.
 WERKZAAM (*geneesmiddel*) montjo, moso'.
 WERPEN -saku, -tene', werengko'.

WETEN -intja.
 WIE? hema.
 WIELEWAAL sangkurio.
 WIKKELEN; *zich* — *om* -wewe.
 WILLEN doko', dota, ke, mingki';
niet — odja'.
 WIND ngolu.
 WINKEL goda'.
 WIT bula II.
 WOND weho.
 WONDERKIND wali.
 WONEN oha'; — *bij* -dapa'.
 WOORD libu', lolita.
 WORDEN djadi', wali.
 WORM ule.
 WORTEL rali', ua' I.
 WRIJVEN -wora.
 WIJ (*excl.*) kai', kami'; (*incl.*) kita'.
 WIJD kolontjoa, wela'.
 WIJZEN -tudo'.

IJ

IJVERIG baka' I, hia' II.
 IJZER ahe'.

Z

ZAAIGAT; — *maken in* -lowu'; *zaad*
in — *doen* bubu'.
 ZAND wo'one.
 ZEE tahi'.
 ZEER liu, mpu'u I, rahi.
 ZEGGEN -uli'; — *dat er niet is* ara'
 II.
 ZEKER bo I, timulu, tono.
 ZELDEN laka.
 ZENDEN -hubu, -tuma.
 ZES ono.
 ZEVEN pitu.
 ZICHTBAAR longi'; *flauw in de verte*
 — kao'.
 ZIEK djua, haki', peda' I, wunto.

ZIEL kao'.
 ZIEN -hilo, naa, -rono.
 ZINGEN rona'.
 ZINKEN nono', tala.
 ZITTEN hura.
 ZITVLAK wono.
 ZO ewae, ewa'(t)etu, ewa'toe, ewa'-
 toi, hewae, hewa'(t)etu, hewa'toe,
 hewa'toi, hiwae, hiwei, iwae, oo,
 wae, wa(')etu, watetu, wetu.
 ZOALS ewa('), hewa(').
 ZODAT alaa, pai' II.
 ZODRA pai' II.
 ZOEKEN -pali'; — *met de ogen* lele.
 ZOEM-GELUID siri-siri.
 ZOËVEN ngone, we'i.
 ZOMAAR mara; — *wat* bua' II;
(voor niets) hinjai'.
 ZON eo.
 ZONNEN -pu'ai.
 ZOUT poi' I.
 ZOVEEL sa'iwei.
 ZUIGEN -oi II.
 ZULLEN ke.
 ZUSTER ompi'; (*jongere*) tu'ai;
(oudere) tuaka.
 ZWAAIEN; *met iets heen en weer* —
over weo.
 ZWAAR tomo II; (*moeilijk*) kadja,
 koro.
 ZWAGER era II.
 ZWAM baru'.
 ZWANGER tina'i.
 ZWART eta, wuri.
 ZWEEPSLAG -widju'.
 ZWEMMEN nangu.
 ZWIJGEN ba'i, lino.
 ZWIJGZAAM mungku.
 ZWIJN wawu.
 ZIJ (*enk.*) hi'a; (*mv.*) hira'.
 ZIJN; *er* — re'e, ria.